

שופטים (ט) (מ)

א ב ג ד ה ו ז ח ט י יא יב יג יד טו טז
יז יח יט כ כא

פרק-א

שופטים

א וְיְהִי אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ וַיִּשְׁאַלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בַּיהוָה לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה-
לָנוּ אֶל-הַכְּנָעַנִי בְּתַחֲלָה לְהִלָּחֵם בּוֹ:

ב מִי יַעֲלֶה לָנוּ אֶל הַכְּנָעַנִי. עַל מִקוֹמוֹת שֶׁהִפְלֵנוּ בְּגוֹרָל וְעַדְיִין לֹא
(כ"א)

ג מִצּוֹדַת דּוֹד בְּה'. בְּאֹרִים וְתוֹמִים : מִי יַעֲלֶה לָנוּ. עַם כִּי כָל אֶחָד נִלְחַם
בְּעִבּוֹר חִלְקוֹ, אָמַר 'לָנוּ, כִּי כֹאשֶׁר יַעֲלֶה מִי מֵהֶם בְּהַכְּנָעַנִי וַיִּגְבֵּר עָלָיו, יָבִיא
הַמּוֹרֵךְ בְּלִבָּם וְהַתּוֹעֵלֶת לְכוֹלֵם : בְּתַחֲלָה. לְקַחַת חִלְקוֹ אֲשֶׁר נָפַל בְּגוֹרָלוֹ,
וְעַדְיִין לֹא כִבֵּשׁ : (מִצּוֹדַת דּוֹד)

ד רַלְבִּי'ג סֵפֶר שֶׁאֲחֵרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ שָׂאֲלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּה' רִ"ל בְּאֹרִים
וְתוֹמִים מִי מֵהַשְּׁבִטִים יַעֲלֶה בְּתַחֲלָה לְהִלָּחֵם בְּכַנְעַנֵי הַנִּשְׂאָר בְּאַרְצוֹת
הַשְּׁבִטִים וְרֹאוּי שֶׁנִּדְעָה שֶׁאֵין הַרְצוֹן בְּזֶה שֶׁלֹּא הָיוּ נִשְׂאֲלִין בְּאֹרִים וְתוֹמִים
בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ כִּי הַתּוֹרָה הַעִידָה כִּי בִימֵי יְהוֹשֻׁעַ גִּי"כ יִשְׂאֲלוּ בְּמִשְׁפַּט הַאֹרִים,
וְאוֹלֵי הַרְצוֹן בְּזֶה כִּי אֲחֵרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ הוֹצֵרוּ לְשֹׂאֵל מִי יַעֲלֶה בְּתַחֲלָה כִּי
בְּמִלְחָמָה הָרֵאשׁוֹנָה שׁוֹרֵשׁ גָּדוֹל לְשֹׂאֵר הַמִּלְחָמוֹת וְזֶה שֶׁאִם יִנְצְחוּ יִשְׂרָאֵל
בְּמִלְחָמָה הָרֵאשׁוֹנָה יִאֲמְרוּ הַנִּשְׂאָר מֵהַגּוֹיִם הֵם סֵר צֶלֶם מֵעֲלֵיהֶם
וְיִתְחַזְּקוּ לְהִלָּחֵם בָּהֶם וְאִם יִנְצְחוּ אוֹתָם יִפִּיל הָעַנְיָן מוֹרֵךְ לֵב בְּגוֹיִם הֵם

וינצחום ישראל בקלות, ולזה בחר השם שילחם תחלה מי שהוא ראוי יותר לנצח והוא שבט יהודה, וסבב יהודה שעלה אתו שמעון להלחם כאשר נשאר בגבולו מהגויים ההם: (רלבי"ג)

גב וַיֹּאמֶר יְהוָה יְהוּדָה יַעֲלֶה הַנֶּה נָתַתִּי אֶת-הָאָרֶץ בְּיָדוֹ:

רס"י יהודה יעלה. קצט יהודה יעלה תחלה לכבוש את גורלו: (רס"י)

מצודת דוד יהודה. שבט יהודה: הנה נתתי. ויביא הוא המורד בלב כל: (מצודת דוד)

גז וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְשִׁמְעוֹן אַחִיו עֲלֵה אִתִּי בְּגוֹרְלִי וְנִלְחַמָּה בְּכַנְעֲנֵי וְהִלַּכְתִּי גַם-אֲנִי אִתְּךָ בְּגוֹרְלֶךָ וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ שִׁמְעוֹן:

רס"י לשמעון אחיו. לשבט שמעון: עלה אחי. ועזרני לכבוש את מה שנפל בגורלי. ויש פותריו: יהודה יעלה, הוא עתניאל, הוא יעבז, שאנו אומרים במסכת תמורה (טז א): מה שמו, יהודה אחי שמעון שמו, ולשמעון אחיו אמר שילך איתו: (רס"י)

מצודת דוד לשמעון. לשבט שמעון: (מצודת דוד)

זד וַיַּעַל יְהוּדָה וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת-הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרָזִי בְּיָדָם וַיִּכּוּם בְּבִזְקָ עֶשְׂרֵת אֱלֹפִים:

רס"י כבזק. קס מקום: (רס"י)

זה וַיִּמָּצְאוּ אֶת-אֲדֹנָי בְּזָק בְּבִזְקָ וַיִּלְחַמוּ בוֹ וַיִּכּוּ אֶת-הַכְּנַעֲנִי וְאֶת-הַפְּרָזִי:

מצודת ציון אדוני בזק. כך שמו, וכן (יהושע י א) אדוני צדק: (מצודת ציון)

זו וַיִּכּוּ אֲדֹנָי בְּזָק וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרָיו וַיֹּאחֲזוּ אֹתוֹ וַיִּקְצְצוּ אֶת-בְּהֵמוֹת יְדֵיו:

וּרְגִלְיוֹ:

מצודת ציון ויקצצו. ענין חתוך וכריתה, כמו (שמות לט ג) וקצץ פתילם : **בהנות.** אצבעות אגודל, כמו (שם כט כ) בהן ידם הימנית : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה קצצו בהונות ידי אדני בזק ובהונות רגליו להפיל מורך על שאר המלכים שיראו מלהלחם בישראל עם שכבר סבב זה השם יתי להשיב לו מדה כנגד מדה כמו שזכר כאשר עשיתי כן שלם לי אלהים: (רלב"ג)

גז וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי-בְּזַק שִׁבְעִים | מַלְכִים בְּהִנּוֹת יְדֵיהֶם וּרְגִלְיהֶם מְקַצְצִים
הָיוּ מַלְקָטִים תַּחַת שְׁלַחַי כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי כִּן שְׁלֵם-לִי אֱלֹהִים וַיְבִיֵאֵהוּ
יְרוּשָׁלַם וַיָּמַת שָׁם: (פ)

רס"י **שבעים מלכים וגו'.** מכאן אתה למד מה גדולתן ועושרן של מלכי כנען, שהרי אדני בזק לא היה כדאי למנות (יהושע יז) עם מלכי כנען בשם 'מלך', וכתוב בו כן: ויביאהו ירושלם. שהלכו משם להלחם על ירושלים: (רס"י)

מצודת דוד **מקצצים.** אשר צויתי לקצצם : **היו מלקטים.** משירי המאכל הנופל תחת השלחן : **ויביאהו ירושלם.** כי משם הלכו להלחם בה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מלקטים.** לשון לקיטה : (מצודת ציון)

רלב"ג וזכר שהביאהו אחר זה בירושלם ומת שם. וכבר נלחמו בני יהודה בירושלם קודם זה ולכדו אותה והכוה לפי חרב ואת העיר שלחו באש : (רלב"ג)

ח וַיִּלָּחֲמוּ בְנֵי-יְהוּדָה בְּיְרוּשָׁלַם וַיִּלְכְּדוּ אוֹתָהּ וַיַּכּוּהָ לְפִי-חֶרֶב וְאֶת-
הָעִיר שְׁלַחוּ: בָּאֵשׁ:

רס"י **שלחו באש.** שלחו אש בכלה: (רס"י)

מצודת ציון **שלחו.** על כי אם מי יבעיר האש באחד מן המקומות, עשה יעשה שליחותו, והולך ממקום למקום ושורף הכל, לזה נקרא בלשון שלוח : (מצודת ציון)

טו ואחר ירדו בני יהודה להלחם בפנעני יושב ההר והנגב והשפלה:

מצודת ציון והשפלה. העמק : (מצודת ציון)

זו וילך יהודה אל-הפנעני היושב בחברון ושם-חברון לפנים קרית ארבע ויכו את-ששי ואת-אחימן ואת-תלמי:

מצודת דוד וילך יהודה. הם כלב ואנשיו, שהם מבני יהודה. ואף שהמלחמה היא היתה בימי יהושע, חזר לספר יחד כל המלחמות שעשו בני יהודה, החדשות והישנות, ועם כל הנמשך : (מצודת דוד)

מצודת ציון לפנים. בימים הקדמונים : (מצודת ציון)

זב וילך יהודה אל הכנעני היושב בחברין וגו'. כי כבר התבאר בספר יהושע כי כלב הוא שנלחם בהם ואמנם הביא עמו שם שבט יהודה כי הוא היה נשיא השבט ולזה יחס זאת המלחמה לשבט יהודה וידמה שכבר היתה זאת המלחמה אחרי מות יהושע ואף על פי שנזכרה בספר יהושע ואולם נזכרה שם לבאר שכבר נתקיים יעוד הש"י לכלב כי חברון נתנה לו לנחלה על פי הש"י והוא נלחם בה וכבשה בסוף הענין אף על פי שלא כבשה בימי יהושע: (רלב"ג)

זא וילך משם אל-יושבי דביר ושם-דביר לפנים קרית-ספר:

זב וישם דביר הנזכר בזה המקום הוא מקום אחר זולת אשר לכד יהושע לפי מה שנזכר בספר יהושע אמר וישב יהושע וכל ישראל עמו דבירה: (רלב"ג)

זב ויאמר כלב אשר-יכה את-קרית-ספר וילכדה ונתתי לו את-עכסה בתי לאשה: **זג** וילכדה עתניאל בן-קנז אחי כלב הקטן ממנו ויתן-לו את-עכסה בתו לאשה:

רס"י אחי כלב. מלמו: (רס"י)

וַיְהִי בְּבֹאָהּ וַתְּסִיתָהּ לְשֹׂאֵל מֵאֵת-אָבִיהָ הַשָּׂדֶה וַתִּצְנַח מֵעַל הַחֲמֹר וַיֹּאמֶר-לָהּ כָּלֵב מֵה-לָּהּ:

רפ"י ותסיתהו. (תרגום:) ואמלכתיה, לשון נמלך, שמיעלין האדם ומקיאין לבו לדבר אחר, נראה לי: ותלנח. (תרגום:) ואתרכינת, ליפול לרגלי חזיה: (רפ"י)

מצודת דוד בבואה. לבית בעלה : **ותסיתהו.** היא פיתתה אותו לתת לה רשות, שהיא תשאל מאביה השדה : **ותצנח.** לכבוד אביה הפילה עצמה מעל החמור בכח כאלו ננעצה בארץ : **מה לך.** מה נחסר לך, אשר תרצי לבקש עליו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ותסיתהו. מלשון הסתה ופתוי : **ותצנח.** ענין נעיצה, כמו (שופטים ד כא) ותצנח בארץ. ורוצה לומר, נפלה בכח, וכאלו ננעצה בארץ : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה זכר שהסיתה עכסה את בעלה לשאל מאת אביה השדה וכשנתנו לה הוסיפה היא לשאול גלות מים : (רלב"ג)

טו וַתֹּאמֶר לוֹ הֲבֵה-לִי בָרֶכֶה כִּי אֶרֶץ הַנֶּגֶב נִתְּנָה וְנִתְּתָה לִי גֹלֶת מִים וַיִּתֶּן-לָהּ כָּלֵב אֶת גֹּלֶת עֲלִית וְאֶת גֹּלֶת תַּחְתִּית: (פ)

רפ"י ארץ הנגב. אדם שזיתו מנוגב מכל טוב, שאין בו אלא תורה: גלת מים. שדה בית הצעל, (תרגום:) אתר בית שקיח למיח: (רפ"י)

מצודת דוד ארץ הנגב. חלקת שדה יבשה מבלי מעיני המים : **ונתתה לי.** לזאת אשאל, אשר נתן לי שדה אשר בה מעין הנובע מים : **גלת עלית.** שדה ובה מעין ממעל ומעין מתחת : (מצודת דוד)

מצודת ציון הבה. תנה, כמו (בראשית מז טו) הבה לנו לחם : **ברכה.** מתנה ומנחה, וכן (שם לג יא) קח נא את ברכתי : **הנגב.** ענין יובש, כמו (ישעיהו כא א) כסופות בנגב : **נתתני.** נתת לי : **גלת.** מעין, כמו (שיר השירים ד יב) גן נעול : **עלית.** מלשון עליון : (מצודת ציון)

טז וּבְנֵי קִינִי חִתָּן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים אֶת-בְּנֵי יְהוּדָה מְדַבֵּר יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּנֶגֶב עָרֵד וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב אֶת-הָעָם:

רס"י מעיר התמרים. היא יריחו, שניתן להם דושנה של יריחו לאוכלה עד שיבנה בית המקדש, ומי שיבנה בית הבחירה בחלקו יטלנה, כדי שיהא לכל ישראל חלק בבית הבחירה, ונתנוה לבני יתרו ארבע מאות ארבעים שנה, והתלמידים שבהם הניחיה והלכו אלל עתניאל בן קנז הוא יעבץ במדבר יהודה אשר בנגב ערד ללמוד תורה: **וישכ את העם**. עם התלמידים היושבים לפניו. הוא בקש מאת הקדוש ברוך הוא שיזמין לו תלמידים הגונים, שנאמר (דברי הימים א' 7 י) ויקרא יעבץ לאלהים וגו', וזימן לו החסידים הללו: (רס"י)

מצודת דוד קיני. הוא יתרו אשר היה חותן משה : **עלו מעיר התמרים**. כי שמה ישבו בין הכנענים, וכשבאו בני יהודה להלחם במ, קראו לשלום לבני קיני, ועלו משם ללכת עם בני יהודה למדבר יהודה וכו' : **וילך וישב**. קרא כל בני המשפחה כולה בלשון יחיד, וכן (תהלים קיח ב) יאמר נא ישראל : **את העם**. עם בני יהודה : (מצודת דוד)

רלב"ג והנה בני קיני חותן משה שבו לדת ישראל ולזה ישבו את יהודה: (רלב"ג)

יז וילך יהודה את-שמעון אחיו ויכו את-הכנעני יושב צפת ויחרמו אותה ויקרא את-שם-העיר חרמה:

מצודת ציון ויחרמו. ענין אבדון וכליון : (מצודת ציון)

יח וילכד יהודה את-עזה ואת-גבולה ואת-אשקלון ואת-גבולה ואת-עקרון ואת-גבולה: **יט** ויהי יהודה את-יהודה וירש את-ההר כי לא להוריש את-ישיבי העמק כי-רכב ברזל להם:

רס"י כי לא להוריש. תרגם יונתן: בתר כן דחבו, לא יכילו לתרכא ית יתבי מישראל: (רס"י)

מצודת דוד ויהי ה' וגו' ויורש את ההר. רצה לומר, מה שהוריש יהודה יושבי ההר, לא היה בעוצם ידו כדרך הטבע, כי אם יד ה' עשתה זאת : **כי לא להוריש**. תחסר מלת 'יכול', ורצה לומר, שהרי לא היה ביכלתו להוריש יושבי העמק, על כי להם רכב ברזל לא עצר כח להורישם, עם שישבו בעמק הנוח לכבוש יותר מן היושב בהר, ואיך אם כן הוריש יושב

ההר הקשה יותר ויותר, אלא יד ה' עשתה זאת, ואת יושבי העמק הניח לנסות במ את ישראל, כמו שכתבו למטה (לקמן ב כב), ואם הניח יושבי ההר וגירש יושבי העמק, היו חושבים בכח ידם יוכלו לגרש יושבי העמק, עם כי רכב ברזל להם, ועל יושבי ההר הקשה יותר לא יוכלו להתגבר, לזה הוריש יושבי ההר והניח יושבי העמק : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויורש. מלשון גרושין : רכב ברזל. אנשי רכב, חזקים כברזל :
(מצודת ציון)

רלב"ג ויהי ה' את יהודה ויורש את ההר. ר"ל שכבר מצא עצמו יהודה נעזר בה' בהורשת ההר אמנם לא יכול להוריש את יושבי העמק כי רכב ברזל להם והיו יותר חזקים ממנו, וראוי שתדע כי אם היה בא לו יעוד מאת הש"י שיעזרהו במקום אחר בזולת המלחמה לא יאמר שלא יכול להוריש יושבי העמק כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט אלא שלא מצאנו יעוד השם ליהודה שינצח רק בגבול נחלתו כמו שנזכר בראש זה הספר וזאת המלחמה היתה בגבול שמעון : (רלב"ג)

כז ויתנו לְקֶלֶב אֶת-חֶבְרוֹן כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה וַיֹּרֶשׁ מִשָּׁם אֶת-שְׁלֹשָׁה בְנֵי הָעֵנָק:

מצודת ציון הענק. אנשים גבוהי הקומה : (מצודת ציון)

כח וְאֶת-הַיְבוּסִי יֵשֵׁב יְרוּשָׁלַם לֹא הוֹרִישוּ בְנֵי בְנֵימִן וַיֵּשֶׁב הַיְבוּסִי אֶת-בְּנֵי בְנֵימִן בִּירוּשָׁלַם עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (o)

רס"י ואת היבוסי יסב ירושלם. מחוז היה צירוסלים ששמו יבוסי (פרקי דרבי אליעזר לו), ומצני אצימלך היו, ולא הוריקס מפני השבועה (בראשית כא כג-כד) עד שבא דוד (שמואל ב ה ו-ז), לפי שעדיין היה נכדו קיים, והוא נסב לו ולנינו ולנכדו: (רס"י)

מצודת דוד היבוסי. שם אומה : בני בנימן. כי ירושלים היתה מנחלתם, ולבד רצועה אחת היה לו ליהודה בה, כן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (זבחים נג ב) : (מצודת דוד)

רלב"ג וראוי שתדע כי היבוסי יושב ירושלם עד ימי דוד כמו שנזכר בספר שמואל והיתה סבת עמדו שם הברית שכרת אברהם עם אבימלך שלא ישקר לו ולנינו ולנכדו והנה שמואל הנביא כתב זה הספר כמו שאמרו רז"ל והוא אשר אמר עד היום הזה ר"ל עד ימי כתבו זה הספר. והנה זכר

אחר זה מה שנשאר מהגוים האלה בגבול ישראל לבאר שהם היו להם
למוקש כמו שנזכר בתורה : (רלבי"ג)

כב וַיֵּעָלוּ בֵּית-יוֹסֵף גַּם-הֵם בֵּית-אֵל וַיְהִי עִמָּם:

רש"י בית אל. שנפל בגורלם (ויהושע טז א), ואף על פי שפסל מיכה עמהם, שהרי מיכה משצט אפרים (שופטים יז א), נאמר כאן 'זה עמס', הוא שאמר דניאל (דניאל ט ז): לך ה' הצדקה ולנו בוסת הפנים: (רש"י)

מצודת דוד גם הם. כמו שבני יהודה נלחמו לכבוש גורלם, כן נלחמו בני יוסף בגורלם : (מצודת דוד)

כג וַיִּתִּירוּ בֵּית-יוֹסֵף בְּבֵית-אֵל וְשֵׁם-הָעִיר לְפָנִים לְיוֹזֵבֵד:

רש"י ויתירו. על ידי אחרים, (תרגום:) ושלחו מאלליון, ויתורו את ארץ (במדבר יג ב) נאמר במרגלים עצמן, ואלו ששלחו מרגלים נאמר בהם ויתירו:

מצודת ציון ויתירו. ענין חקירה וחפוש, כמו (במדבר יג ב) ויתרו את ארץ כנען : (מצודת ציון)

כד וַיֵּרְאוּ הַשְּׂמֵרִים אִישׁ יוֹצֵא מִן-הָעִיר וַיֹּאמְרוּ לוֹ הֲרֵאֵנוּ נָא אֶת-מְבוֹא הָעִיר וְעִשְׂיָנוּ עִמָּךְ חֶסֶד:

רש"י את מבוא העיר. שהיו נכנסים לה דרך המערה, ולזו אחד עומד על פי המערה ונכנסים דרך הלז למערה: (רש"י)

מצודת דוד השומרים. כי מבני יוסף שמרו מול השער, לראות אם יצא מי מן העיר לשאלו המבוא : ועשינו עמך חסד. כאשר נכבוש את העיר : (מצודת דוד)

מצודת ציון מבוא. מלשון ביאה : (מצודת ציון)

לכה וַיֵּרָאֵם אֶת-מְבוֹא הָעִיר וַיִּכּוּ אֶת-הָעִיר לְפִי-חָרֹב וְאֶת-הָאִישׁ וְאֶת-
כָּל-מִשְׁפַּחְתּוֹ
שְׁלָחוּ:

רש"י ויראם. **באלצעו:** (רש"י)

מצודת דוד שלחו. לחפשי, ולא הכום עם בני העיר : (מצודת דוד)

לכו וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ אֶרֶץ הַחִתִּים וַיִּבֶן עִיר וַיִּקְרָא שְׁמָהּ לוֹז הוּא שְׁמָהּ עַד
הַיּוֹם
הַזֶּה: (פ)

רש"י לזו. סגדלו זו אגוזים דקים, קולדר"א זלע"ז: הוא שמה עד היום.
לא כלכלה סנחריב, ולא החריבה נבוכדנצר: (רש"י)

לכז וְלֹא-הוֹרִישׁ מִנְּשָׂה אֶת-בֵּית-שָׁאן וְאֶת-בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת-תַּעֲנָה וְאֶת-
בְּנֹתֶיהָ וְאֶת-(יֹשֵׁב) יוֹשְׁבֵי דוֹר וְאֶת-בְּנוֹתֶיהָ וְאֶת-יוֹשְׁבֵי יַבְלָעַם וְאֶת-
בְּנֹתֶיהָ וְאֶת-יוֹשְׁבֵי מִגְדוֹ וְאֶת-בְּנוֹתֶיהָ וַיֹּאֲלֵהֶם הַכְּנַעֲנִי לְשִׁבְתָּ בְּאֶרֶץ
הַזֹּאת:

רש"י ולא הוריש מנשה. סיפר הכתוב בגנותו, שהתחילו למעול בהקדוש
ברוך הוא שנה אותם (במדבר לג נב): והורשתם את כל יושבי הארץ וגו':
(רש"י)

מצודת ציון ויואל. ענין רצון, וכן (שמות ב כא) ויואל משה : (מצודת ציון)

לכח וַיְהִי כִּי-חָזַק יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׂם אֶת-הַכְּנַעֲנִי לְמַסַּ וְהוֹרִישׁ לֹא הוֹרִישׁוּ:
(o) **לכט** וְאֶפְרַיִם לֹא הוֹרִישׁ אֶת-הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב בְּגִזְרֵי וַיִּשָּׁב הַכְּנַעֲנִי
בְּקִרְבּוֹ בְּגִזְרֵי: (פ) **לל** זְבוּלֵן לֹא הוֹרִישׁ אֶת-יוֹשְׁבֵי קֶטְרוֹן וְאֶת-יוֹשְׁבֵי
נְהַלֵּל וַיִּשָּׁב הַכְּנַעֲנִי בְּקִרְבּוֹ וַיְהִי לְמַסַּ: (o) **ללא** אֲשֶׁר לֹא הוֹרִישׁ אֶת-
יֹשְׁבֵי עֵפֹ וְאֶת-יוֹשְׁבֵי צִדּוֹן וְאֶת-אֲחֻלָּב וְאֶת-אֲכָזִיב וְאֶת-חֶלְבָה וְאֶת-
אֲפִיק וְאֶת-רְחֹב: **לב** וַיִּשָּׁב הָאֲשֵׁרִי בְּקִרְבֵי הַכְּנַעֲנִי יוֹשְׁבֵי הָאֶרֶץ כִּי לֹא
הוֹרִישׁוּ:
(o)

מצודת דוד וישב האשרי. רצה לומר, לא ישב הכנעני בקרב ישראל כגרים

היושבים בתוך אדני הארץ כי אם בהפוך, שהאשרי היה היושב בתוך הכנעני, כי הם היו יושבי הארץ ואדוניה : **כי לא הורישו**. הסבה היה בזה על שלא הורישם בתחלה בהיות לאל ידם, ולזאת קמו עליהם ומשלו בארץ : (מצודת דוד)

{לג} נִפְתְּלִי לֹא-הוֹרִישׁ אֶת-יֹשְׁבֵי בֵּית-שֹׁמֶשׁ וְאֶת-יֹשְׁבֵי בֵּית-עֲנַת וַיֵּשֶׁב בְּקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וַיֵּשְׁבֵי בֵּית-שֹׁמֶשׁ וּבֵית עֲנַת הָיוּ לָהֶם לְמָסִים : (o)

מצודת דוד **ישבי בית שמש כו'**. רצה לומר, אבל אותן היושבים בבית שמש וכו', אשר לא היו מאנשי הכנעני, הם לבד היו למס לנפתלי, ולא הכנעני שבתוכם ; או יאמר, שהם נתנו המס לכנעני ולא לנפתלי : (מצודת דוד)

{לד} וַיִּלְחֲצוּ הָאֱמֹרִי אֶת-בְּנֵי-דָן הַהֵרָה כִּי-לֹא נָתְנוּ לָרֶדֶת לְעֵמֶק :

מצודת דוד **ההרה**. דחקום להשאר בהר, כי לא הניחום לרדת להעמק : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וילחצו**. ענין דחק, כמו (במדבר כב כה) ותלחץ אל הקיר : **לא נתנו**. לא הניחו, כמו (בראשית לא ז) ולא נתנו אלהים : (מצודת ציון)

{לה} וַיֹּאֵל הָאֱמֹרִי לְשֶׁבֶת בְּהַר-חֶרֶס בְּאֵילֹן וּבְשַׁעֲלָבִים וַתִּכְבֹּד יַד בֵּית-יֹסֵף : (מצודת דוד)

מצודת דוד **ויואל האמורי**. אחרי זה רצו להשגב עוד לעלות ההרה ולשבת גם בה : **יד בית יוסף**. כי נחלתם היתה סמוכה לנחלת בני דן, יושבי הערים האלה, ולחמו מלחמת בני דן וכבדה ידו עליהם, עד שנתנום עוד למס : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ותכבד**. עניינו כמו ותחזק : (מצודת ציון)

{לו} וַגְּבֹל הָאֱמֹרִי מִמַּעַלָּה עֲקֵרִבִּים מִהַסְּלַע וּמַעַלָּה : (פ)

מצודת דוד **וגבול האמורי**. מוסב למעלה, לומר ; וגם גבול האמורי וכו' היו למס, עד שלא יוכלו להורישם : (מצודת דוד)

שופטים

פרק-ב

א וַיַּעַל מִלֶּאֲךָ-יְהוָה מִן-הַגִּלְגָּל אֶל-הַבָּכִים וַיֹּאמֶר אֶעֱלֶה אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְאָבִיא אֶתְכֶם אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם וְאָמַר לֹא-אָפֵר בְּרִיתִי אֶתְכֶם לְעוֹלָם:

רפ"י ויעל מלאך ה'. שנינו ב'סדר עולם' (פרק יט): זה היה פנחס: אל הזוכים. שם המקום: אעלה אתכם. כך היה דעתי מתחילה להעלותכם ממלכתי, וכן עשיתי על מנת להוריש את אויבי: (רפ"י)

מצודת דוד מלאך ה'. נביא ה', כן תרגומו. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ויקרא רבה א א) שפינחס היה: מן הגלגל. שמה באה לו הנבואה: אל הבכים. שמה נקבצו ישראל: ויאמר אעלה. אמר להם במקום ה', הנה הבטחתי לכם שאעלה אתכם ממצרים וכו': (מצודת דוד)

מצודת ציון מלאך. ענין שליח: הבכים. אמר על שם סופו, שקראו המקום 'בכים': אפר. מלשון הפרה ובטול: (מצודת ציון)

רלב"ג ויעל מלאך ה' מן הגלגל אל הבכים. ר"ל אל המקום אשר קראו בוכים אחר זה מצד הבכיה שבכו שם ישראל וזה המלאך היה נביא שלא יתכן שידבר מלאך ה' לרבים יחד בזה האופן כמו שזכרנו במקומות מה בפרושנו לדברי התורה וכן תרגם יונתן שזה המלאך היה נביא וידמה שזה הנביא היה פנחס כמו שאמרו ז"ל ואמר שעלה מן הגלגל לפי ששם היה כשבאה לו הנבואה הזאת: (רלב"ג)

ב וְאַתֶּם לֹא-תִכְרְתוּ בְרִית לְיוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ הַזֹּאת מִזְבְּחוֹתֵיהֶם תִּתְצוּן וְלֹא-שִׁמְעֶתֶם בְּקוֹלִי מֵה-זֹאת עֲשִׂיתֶם:

מצודת דוד ואתם. ובתנאי שגם אתם תשמעו לי, ולא תכרתו ברית וכו': ולא שמעתם בקולי. לקיים התנאי: מה זאת עשיתם. הלא סכלות גדולה היא: (מצודת דוד)

מצודת ציון תתצון. מלשון נתיצה ושבירה : (מצודת ציון)

ג וגם אמרתי לא-אגרש אותם מפניכם והיו לכם לצדים ואלהיהם יהיו למוקש :
לכם

כס"י וגם אמרתי. עתה אמרתי באפי: לצדים. למלכדים בצלכם בגדודים וגייסות לשלול ולבזז: (כס"י)

מצודת דוד וגם אמרתי. רצה לומר, כמו שעשיתם אתם, אעשה כן גם אני, ואמרתי עתה, שלא תספיק בידכם לגרשם אף אם תרצו לגרשם מעתה : למוקש. כי תהיו תועים אחריהם, ובזה תכשלו להיות נמסרים ביד האויב : (מצודת דוד)

מצודת ציון צדים. לשון צדיה, ורצונו לומר לצודד נפשות : (מצודת ציון)

ז ויהי פדבר מלאך יהוה את-הדברים האלה אל-כל-בני ישראל וישאו העם את-קולם ויבכו: **ה** ויקראו שם-המקום ההוא בכים ויזבחו-שם ליהוה: (פ)

מצודת דוד בכים. על שם הבכי : ויזבחו. כי נתחרטו ממעשיהם והביאו קרבנות לרצות את ה' : (מצודת דוד)

ז וישלח יהושע את-העם וילכו בני-ישראל איש לנחלתו לרשת את-הארץ:

כס"י וישלח יהושע וגו'. זה המעשה היה מוקדם, אלא לפי שבא לומר (פסוק יא): ויעשו הרע, התחיל לומר כן: יהושע. כשמת וקבלו לפניו לעבוד ה', שלחם איש לנחלתו, והם עבדו את ה' כל ימיו וכל ימי הזקנים, ואחר כך: ויעשו בני ישראל הרע: (כס"י)

מצודת דוד וישלח וגו'. עם שכבר נאמר בסוף יהושע (כד כח), חזר וכתבו כאן, לומר, עם היות שיהושע שלחם איש לנחלתו תחת גפנו ותחת תאנתו : (מצודת דוד)

רלב"ג וישלח יהושע את העם. ר"ל שכבר שלח את העם קודם זה ושב

להזכיר זה לפי שהיה צריך להזכיר שכבר עבדו ישראל את ה' כל ימי יהושע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושע אשר ראו את כל מעשה הש"י במצרים ועל הים ובמדבר ובימי יהושע: (רלבי"ג)

זז וַיַּעֲבֹדוּ הָעָם אֶת-יְהוָה כֹּל יְמֵי יְהוֹשֻׁעַ וְכָל יְמֵי הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר הָאָרִיכוּ יָמִים אַחֲרָיִךְ יְהוֹשֻׁעַ אֲשֶׁר רָאוּ אֶת כָּל-מַעֲשֵׂה יְהוָה הַגְּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל:

רפ"י אָז הָאָרִיכוּ יָמִים וְגו'. ימים האריכו, שנים לא האריכו, לפי שנתעללו בהספדו, הוא שנאמר (פסוק ט): הר געש, שרעש עליהם ההר להורגו: (רפ"י)

מצודת דוד ויעבדו העם. וגם הם הכירו בהטובה ויעבדו : . את ה' כל ימי וכו', ומכל מקום מהר שכחו מעשה ה' ועשו הרע אחרי מות יהושע והזקנים, כמו שמפרש והולך : אשר ראו. אלו הזקנים אשר ראו וכו', ובזה היו מיישרים לב ישראל לעבוד את ה' : (מצודת דוד)

זח וַיָּמָת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נוּן עֶבֶד יְהוָה בֶּן-מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָיִם: **טז** וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בְּגִבּוֹל נְחֻלְתּוֹ בְּתַמְנַת-חָרֶס בְּהַר אֶפְרַיִם מִצְפּוֹן לְהַר-גֵּעִשׁ:

רפ"י בתמנת חרס. על שם שהעמידו תמונת חרס על קברו, כלומר חבל על אדם שהעמיד החמה ומוטל בקבר: (רפ"י)

מצודת ציון חרס. הוא סרח האמור בספר יהושע (כב ל) ומתהפך הוא, כמו כשב (מצודת ציון) : כשב (מצודת ציון)

זט וְגַם כָּל-הַדּוֹר הַהוּא נֶאֱסָפוּ אֶל-אֲבוֹתָיו וַיָּקָם דּוֹר אַחַר אַחֲרֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא-יָדְעוּ אֶת-יְהוָה וְגַם אֶת-הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל: (o)

מצודת דוד לא ידעו. בידיעה מושכלת : וגם את המעשה. לא ידעו גם את המעשה, כי נשכח מהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון נאספו. ענין מיתה, כמו (במדבר כ כד) יאסף אהרן : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה נתבאר בדבר יפתח כי זמן יהושע והזקנים לא היה כי אם כמו ס"ו שנה ולזה יחוייב שיהיה אמרו וגם כל הדור ההוא נאספו אל אבותם הרצון בו שכבר נאספו אל אבותם ר"ל הזקנים כלם אשר ראו את כל מעשה ה' כי לא היה מיציאת מצרים עד זה העת כי אם ס"ו שנה ורחוק הוא שלא ימצא בישראל אז מי שהיו ימיו יותר מס"ז שנה אבל בלי ספק היו שם רבים בני שמונים שנה ויותר אבל מפני שלא היו חכמים לא הועילה אותם את כל מעשה ה' להציל ישראל מעשות הרע בעיני ה' ואמנם הזקנים מפני שהיו מנהיגים את העם הצילום מזה כל ימי היותם: (רלב"ג)

יא ויעשו בני-ישראל את-הרע בעיני יהוה ויעבדו את-הבעלים: **יב** ויעזבו את-יהוה | אלהי אבותם המוציא אותם מארץ מצרים וילכו אחרי | אלהים אחרים מאלהי העמים אשר סביבותיהם וישתחוו להם ויכעסו: את-יהוה:

רלב"ג וזכר כי אחרי מות הזקנים ההם עשו ישראל הרע ועבדו ע"ג: (רלב"ג)

יג ויעזבו את-יהוה ויעבדו לבעל ולעשתרות:

מצודת ציון לבעל ולעשתרות. שמות עבודה זרה : (מצודת ציון)

יד ויחר-אף יהוה בישראל ויתנם ביד-שסים וישסו אותם וימכרם ביד אויביהם מסביב ולא-יכלו עוד לעמד לפני אויביהם:

מצודת דוד מסביב. היושבים סמוכים, הלוחץ יותר מן האויב הבא ממרחק והולך לו : ולא יכלו עוד לעמד. היות באלו הדברים יספר בדרך כלל מעשיהם וגמולם כל ימי השופטים, ואמר, אם בתחלה היה להם תקומה מה, אולם בסוף לא יכלו לעמוד ולהתקיים : (מצודת דוד)

מצודת ציון שסים. דורכים ורומסים, כמו (זכריה יד ב) ונשסו הבתים : **וימכרם.** מסרם, וכאלו מכרם : (מצודת ציון)

טו בכל | אשר יצאו יד-יהוה היתה-בם לרעה כאשר דבר יהוה וכאשר נשבע יהוה להם ויצר להם מאד:

רפ"י ככל אשר ילאו יד ה' היתה צם לרעה. על אבימלך ומחלון וכליון
נאמר ב'סדר עולם' (פרק יב): (רפ"י)

מצודת דוד בכל אשר יצאו. בכל מקום אשר יצאו למלחמה, בא עליהם
רעה, וכרעו ונפלו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויצר. מלשון צר ודוחק. (יז) זנו. המשילם לזונה העוזבת בעל
נעוריה, ותאהב זולתו : (מצודת ציון)

{טז} ויקם ויהוה שפטים ויושיעום מיד שסיהם:

רפ"י ויקם ה' שפטים. תמיד מדור אל דור, כמו שהוא מונה והולך בספר
הזה, שופט אחר שופט: (רפ"י)

מצודת דוד ויושיעום. בכדי להושיעם מן האויב, כי הם יוכיחו את העם
לשוב לה', ואם ישמעו יהיו נושעים : (מצודת דוד)

{יז} וגם אל-שפטיהם לא שמעו. כי זנו אחרי אלהים אחרים וישתחוו
להם סרו מהר מן-הדרך אשר הלכו אבותם לשמע מצות-יהוה לא-
עשו.

מצודת דוד וגם. רצה לומר, אבל לא הועיל בזה, כי גם אל שופטיהם לא
שמעו : סרו מהר. רצה לומר, במהירות רב, בפעם אחת סרו מכל וכל מן
הדרך, ולא באיחור מעט מעט : לשמע. אשר שמעו : לא עשו כן. כאשר
עשו אבותם : (מצודת דוד)

{יח} וכי-הקים יהוה | להם שפטים והיה יהוה עם-השפט והושיעם מיד
איביהם כל ימי השופט כי-ינחם יהוה מנאקתם מפני לחציהם
ודחקהם:

רפ"י וכי הקים. לשון הוה, וכאשר היה מקים להם שופטים, והיה ה'
עם השופט וגו': כי ינחם. שהיה מתנחם להם על הרעה, כן תרגם יונתן:
מנאקתם. מפני נאקתם, העולה לפניו מפני אויביהם: (רפ"י)

מצודת דוד וכי הקים. וכאשר היה מקים להם שופטים : עם השפט. עם כל שופט בזמנו : והושיעם. מוסב על ה' : מנאקתם. מחמת שצעקו להתפלל ולשוב לה' ולא מאהבת המקום, כי אם מלחץ האויב : (מצודת דוד)

מצודת ציון ינחם. ענין הפוך מחשבה : מנאקתם. ענין צעקה מכאב לב, כמו (שמות ו ה) שמעתי את נאקת : לחציהם ודחקיהם. הוא כפל ענין במלות שונות ובא לחזק הדבר, והוא כלל גדול בדברי הנביאים : (מצודת ציון)

רלבי"ג וספר דרך כלל איך היה מנהגם בימי השופטים עד שלא יתישבו לעבוד את ה' כי אם בימי השופט ובמותו ישובו להשחית דרכם : (רלבי"ג)

יט והיה | במות השופט ישובו והשחיתו מאבותם ללקת אחרי אלהים אחריים לעבדם ולהשתחוות להם לא הפילו ממעלליהם ומדרכם הקשה:

רס"י לא הפילו. לא הגיחו דבר להיות נוכחים על כל הבא עליהם: (רס"י)

מצודת דוד והיה במות השופט. רצה לומר, גם התשובה ההיא לא היתה כי אם מתוכחות השופט, ומיד שמת ואיננו להוכיחם, שבו והשחיתו דרכם, מעין דרכי אבותם שהרעו לעשות טרם עמד השופט ההוא : לא הפילו. לא גרעו ממעללי ומדרכי אבותם הקשה והרעה : (מצודת דוד)

מצודת ציון לא הפילו. לא גרעו, ודוגמתו (איוב יב ג) לא נופל אנכי מכס : ממעלליהם. ממעשיהם : (מצודת ציון)

כז ויחר-אף יהוה בישראל ויאמר יען אשר עברו הגוי הזזה את-בְּרִיתִי אשר צויתִי את-אבותם ולא שמעו לקולי:

מצודת ציון ויחר. ענין כעס : יען. בעבור : (מצודת ציון)

רלבי"ג ולזה חרה אף השם יתברך בישראל. ואמר שלא יוסיף להוריש איש מפניהם מן הגוים אשר עזב יהושע וימות : (רלבי"ג)

כא גם-אני לא אוסיף להוריש איש מפניהם מן-הגוים אשר-עזב יהושע

מצודת דוד גם אני. כאשר גמלו, אשלם כן גם אני : אשר עזב וגו'. רצה לומר, מדעת עזבם במקומם ומת, כי לא רצה לגרש כולם בחייו, וכמו שאמר הכתוב (שמות כג ל), מעט מעט אגרשנו : (מצודת דוד)

מצודת ציון להוריש. לגרש : עזב. הניח : (מצודת ציון)

כב למען נסות בם את-ישראל השמרים הם את-דרך יהוה ללקת בם כאשר שמרו אבותם אם-לא:

כ"י השומרים הם. ה"א חטף פתח הוא נקוד, לפי שהוא לשון שאלה ונסיון: (כ"י)

מצודת דוד למען נסות. רצה לומר, בעבור זה בחר ה' בזה העונש ולא בזולתו, כי למען נסות בם את ישראל אם יעבדו את אלהיהם אם לא, וזה שכתוב 'השומרים' וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון נסות. מלשון נסיון : (מצודת ציון)

רלבי"ג כי השאירם לנסות בם את ישראל השומרים הם את דרך ה' וזה שזה היה סבה לגלות מום ישראל והיותם בלתי חזקים באמונת השם יתב' ולזה לא היו ישראל ראויים אל שתשלם להם בימי יהושע השמדת כל הגוים האלה: (רלבי"ג)

כג וינח יהוה את-הגוים האלה לבלתי הורישם מהר ולא נתנם ביד-יהושע: (פ)

מצודת דוד וינח. בעבור זה בחר בזה העונש והניח את הגוים האלה האמורים למטה : לבלתי הורישם מהר. רצה לומר, אשר גזרה חכמתו לבל הורישם מהר, כי אם מעט מעט, ולזה לא ינתנם מאז ביד יהושע, ובעבור העונש, ולמען נסות וכו', הניחם מכל וכל ולא הוסיף להוריש איש מעתה : (מצודת דוד)

א וְאֵלֶּה הַגְּזוֹיִם אֲשֶׁר הֵנִיחַ יְהוָה לְנִסּוֹת בָּם אֶת-יִשְׂרָאֵל אֶת כָּל-אֲשֶׁר
לֹא-יָדְעוּ אֶת כָּל-מִלְחָמוֹת כְּנָעַן:

רש"י לנסות צם את ישראל. את דור האחר אשר לא ידעו את נסי
מלחמות כנען ולא ראו את המעשה הגדול, והמרו ומעלו במקום: (רש"י)

מצודת דוד את כל וגו'. אלו הדורות הבאים, אשר לא ידעו להשכיל הנסים
שנעשו ליהושע בעת נלחם בכנען, ובעבור זה היתה רפויה בידם אמונת
ה', ולזה הניח הגוים האלה לנסותם בהם: (מצודת דוד)

רלב"ג ואלה הגוים אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל את כל אשר לא
ידעו את כל מלחמות כנען. ר"ל שהם לא הרגישו איך היו מלחמות כנען
כי לא בחרבם ירשו ארץ וזרועם לא הושיעה למו אך השם יתברך היה
הנלחם להם והם לא הרגישו בזה רק עשה זה השם יתברך: (רלב"ג)

ב רַק לְמַעַן דַּעַת דְּרוֹת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל לְלַמְּדָם מִלְחָמָה רַק אֲשֶׁר-לְפָנֵינוּ
לֹא יָדְעוּ:

רש"י רק למען דעת. רק לדבר הזה לצדו הניחם, למען דעת ולהתבונן
דורות בני ישראל הבאים מה החטא גורם, כי עתה הם זקוקים ללמדם
מלחמה: רק אשר לפנים. שהיו עומדים לשרת את ה': לא ידעו.
למלחמות הללו וטכסיסיהם, ולא נלכדו להם: (רש"י)

מצודת דוד רק למען דעת. רצה לומר, רק בעבור זה ישכילו דעת פלאי
הנסים הנעשה להן מאז: ללמדם מלחמה. רצה לומר, הנה בהשאיר
הגוים, הלא ילחמו בם ויהיה אם כן מהצורך ללמדם טכסיסי מלחמה,
כי רק הדור אשר היו לפנים בימי יהושע, המה לא ידעו טכסיסי מלחמה,
כי ה' נלחם להם, אבל לאחר זה יצטרכו לדעתם, כי בעבור מעשיהם
יעזבם ה' אל המקרה, ואז ישכילו לדעת הנסים הנעשים מאז ויאמינו
מעתה בה': (מצודת דוד)

רלב"ג למען דעת דורות ישראל כי עתה הם צריכין ללמדם ענין המלחמה
כי לא יכירו מה שנפקד מהם בסור השגת השם יתברך מהם כי קודם זה
לא היו צריכים לדעת סדר ענין המלחמה כי ה' הנלחם להם: (רלב"ג)

ג חמשת | סרני פלשתים וכל-הפנעני והצידני והחוי ישב הר הלבנון
מהר בעל חרמון עד לבוא חמת:

רס"י חמשת סרני פלשתים. הם הגוים אשר הניח לנסות: (רס"י)

מצודת דוד חמשת. מוסב על המקרא שלפני פניו, לומר, ואלה הגוים וכו' חמשת וכו' : **סרני פלשתים**. רצה לומר, מקומות ממשלתם, ואף שבני יהודה כבשו מפלשתים עזה ואשקלון ועקרון, כמו שכתוב למעלה (א יח), הנה לאחר זמן חזרו הפלשתים ולקחו מידם, ואז לא יכלו בני יהודה לגרשם : **יושב הר הלבנון**. רצה לומר, וכל הכנעני וכו' אשר ישב בהר הלבנון מן הר בעל וכו', עד המקום שבאים דרך בו אל חמת : (מצודת דוד)

מצודת ציון סרני. ענין שררה : (מצודת ציון)

רלבי"ג ואמר שכבר השאיר השם יתב' שלא ינתן ביד יהושע חמשת סרני פלשתיי ואע"פ שלכדו מהם שבט יהודה אחר מות יהושע עזה ואשקלון ועקרון הנה נשאר להם העמק כמו שנזכר בראש זה הספר, ואפשר שנאמר שיושבי העמק שבו לקחת אלו הערים מיד יהודה ולזה מצאנו כי עם חמשת סרני פלשתים היו עזה ואשקלון ועקרון אשדוד גת כמו שנזכר בספר שמואל :

ד ויהיו לנסות בם את-ישראל לדעת הישמעו את-מצות יהוה אשר-
צוה את-אבותם ביד-משנה :

מצודת דוד ויהיו. הגוים האלה : **הישמעו**. לבלתי לכת אחרי אלהיהם : (מצודת דוד)

ה ובני ישראל ישבו בקרב הפנעני החתי והאמרי והפרזי והחוי
והיבוסי : **ו** ויקחו את-בנותיהם להם לנשים ואת-בנותיהם נתנו
לבניהם ויעבדו את-אלהיהם : (פ)

מצודת דוד ויקחו. רצה לומר, אבל לא עמדו בנסיון, ולקחו בנותיהם וכו', וסוף הדבר היה שעל ידי זה עבדו אלהיהם : (מצודת דוד)

זז וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיִּשְׁכַּח אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיַּעֲבֹדוּ אֶת-הַבְּעָלִים וְאֶת-הָאֲשֵׁרוֹת:

מצודת דוד ויעשו וגו'. עד הנה אמר דרך כלל ספור מעשיהם בכל ימי השופטים, ומעתה יחזור לספר דרך פרט בימי כל שופט, ואמר, טרם שעמד השופט הראשון, עשו הרע : (מצודת דוד)

מצודת ציון אשרות. אילן הנעבד : (מצודת ציון)

זח וַיַּחַר-אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּמְכַּרם בְּיַד כּוֹשֵׁן רְשָׁעִים מֶלֶךְ אֲרָם נְהָרִים וַיַּעֲבֹדוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-כוֹשֵׁן רְשָׁעִים שְׁמֹנֶה שָׁנִים:

רלב"ג והנה זכר שכבר עבדו בני ישראל את כושן רשעתים מלך ארם שמנה שנה : (רלב"ג)

זט וַיִּזְעַקוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶל-יְהוָה וַיִּקָּם יְהוָה מוֹשִׁיעַ לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּזְשִׁיעֵם אֶת עֲתַנְיָאֵל בֶּן-קִנְזַּאֲחִי קָלֵב הַקָּטָן מִמֶּנּוּ:

מצודת דוד את עתניאל. מוסב על מושיע, לומר, את עתניאל הקים למושיע : (מצודת דוד)

רלב"ג והקים ה' להם מושיע את עתניאל בן קנז כששבו לשם יתבי והיתה עליו רוח ה' והנהיג ישראל הנהגה משובחת וגברה ידו על כושן רשעתים מלך ארם שמנה שנה ואפשר שיהיה זה נבואה או היה חלק מה מרוח הקדש : (רלב"ג)

זו וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ-יְהוָה וַיִּשְׁפֹּט אֶת-יִשְׂרָאֵל וַיֵּצֵא לְמַלְחָמָה וַיִּתֵּן יְהוָה בְּיָדוֹ אֶת-כוֹשֵׁן רְשָׁעִים מֶלֶךְ אֲרָם וַתַּעַז יָדוֹ עַל כּוֹשֵׁן רְשָׁעִים:

רס"י ותהי עליו רוח ה'. לרש רבי תנחומא (מדרש תנחומא שמות כ) נסתכל בהם, שאמר הקדוש ברוך הוא למשה במצרים (שמות ג ז) ראה ראיתי את עני עמי, מה הן שתי ראיות הללו, אמר לו: רואה אני שעתידין לטעות בעגל, ואף על פי כן 'ראיתי את עני עמי'. זו לרש עתניאל, אמר: בין זכים בין חייבים, עליו להושיעם: (רס"י)

מצודת דוד רוח ה'. התעוררות חכמה לשפוט ואמיץ לבב להלחם : **ותעז**
ידו. חזקה ידו לנצחו בכל פעם : (מצודת דוד)

מצודת ציון ותעז. ענין חוזק : (מצודת ציון)

יֵאָרְצוּ וְתִשְׁקַט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיָּמַת עֲתַנְיָאֵל בֶּן-קָנָז: (פ)

מצודת דוד ותשקט. על ידי זה שקטה הארץ ונחה מן המלחמה עד כלות
ארבעים שנה מזמן התחלת השעבוד, כן כתבו ביסדר עולם (פרק יב) :
(מצודת דוד)

מצודת ציון ותשקט. ענין מנוחה : (מצודת ציון)

רלבי"ג והנה שקטה הארץ ארבעים שנה מעת התחלת שעבוד כי לא יתכן
שיהיו ימי ההשקט מי שנה כמו שאנחנו עתידין לבאר בעי"ה בענין יפתח :
(רלבי"ג)

**יֵבֵא וַיִּסְפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיִּחַזֶּק יְהוָה אֶת-עַגְלוֹן
מֶלֶךְ-מֹאָב עַל-יִשְׂרָאֵל עַל כִּי-עָשׂוּ אֶת-הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה:**

מצודת דוד ויחזק ה'. חלש היה, וה' חזקו על ישראל בעבור מעשיהם
הרעים : (מצודת דוד)

רלבי"ג ואחר מות עתניאל בן קנז שבו ישראל לעשות הרע בעיני ה' והכניע
השם ישראל ושםם תחת עגלון מלך מואב ועבדוהו שמנה עשרה שנה
וכבשו מהם עיר התמרים והיא יריחו כמו שנזכר בתורה בקעת יריחו עיר
התמרים : (רלבי"ג)

**יֵבֵא וַיִּאֶסֶף אֵלָיו אֶת-בְּנֵי עַמּוֹן וְעַמְלֵק וַיִּלָּךְ וַיִּהְיֶה אֶת-יִשְׂרָאֵל וַיִּירָשׁוּ אֶת-
הַתְּמָרִים:**

רש"י את עיר התמרים. יריחו: (רש"י)

מצודת דוד ויאסוף וגו'. מלבד בני עמו : (מצודת דוד)

יֵבֵא וַיַּעֲבְדוּ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶת-עַגְלוֹן מֶלֶךְ-מֹאָב שְׁמוֹנֶה עָשָׂר שָׁנָה: (ס)

טו וַיִּזְעַקוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶל-יְהוָה וַיִּקָּם יְהוָה לָהֶם מוֹשִׁיעַ אֶת-אֱהוּד בֶּן-גֵּרָא בֶּן-הַיְמִינִי אִישׁ אֶטֶר יַד-יְמִינוֹ וַיִּשְׁלַחוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּיָדוֹ מִנְחָה לְעֶגְלוֹן מֶלֶךְ מוֹאָב:

רפ"י אֶטֶר יד ימינו. תרגם יהונתן: גבר גמיד יד ימיניה, וכל גמיד לשון ארמי הוא, דבר כוונת מחמת חולי, ריטרי"ט בלע"ז; לא היה פולט ציד ימינו. ובלשון עברי: אטר, אטום, כמו (תהלים סט טז) ואל תאטר עלי צאך פיה, אטום ציד ימינו, שלא היה פולט זה: (רפ"י)

מצודת דוד **בן הימיני**. מבני בנימין : **איש אטר, וגו'**. יבאר הסיבה שלא נשמר מלך מואב מחרב אהוד לפי שהיה שמאלי, ולזה תלאה בירך ימין להיות נוח לו לאחזה בשמאלו ולא היה אם כן נראה בירך השמאל דבר בולט מתחת למדיו ולזה לא הרגיש בדבר, כי לא חשב שהוא שמאלי : **וישלחו וגו' מנחה**. בכדי שלא ירגיש בדבר, ויבטח בו בראות הכנעתו להביא מנחה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אטר**. ענין סגירה, כמו (תהלים סט טז) ואל תאטר עלי באר פיה. ורצה לומר : כאלו יד ימינו סגורה, כי לא שלט בה : (מצודת ציון)

רלב"ג וכששבו ישראל לשם יתי הקים להם מושיע אהוד בן גרא משבט בנימן ובתחבולות עשה לו מלחמה וזה שהוא סבב ששלחו ישראל מנחה לעגלון כדי שיתכן לו יותר לבא אליו בטח והוא היה אטר יד ימינו והיה זה גם כן סבה שלא ירגיש בלקיחתו החרב ביד שמאלו: (רלב"ג)

טז וַיַּעַשׂ לוֹ אֱהוּד חֶרֶב וְלָהּ שְׁנֵי פִיּוֹת גָּמַד אַרְכָּה וַיַּחְגֵּר אוֹתָהּ מִתַּחַת לְמַדְיוֹ עַל יָרֵךְ יְמִינוֹ:

רפ"י גומל ארכה. אמה גדומה, ובלשון אשכנז: דוימ"ן לאנ"ג, ובלשון לעז: גסקור"ט: על ירך ימינו. לפי שבמאלו פולט, יאחזנה במאלו: (רפ"י)

מצודת דוד **שני פיות**. להמיתו בקלות ומהר : **גמד ארכה**. קצרה ממדת חרב, עם כי חגרה מתחת למדיו, מכל מקום נרגש היה בליטתה אם היתה כמדת חרב : **על ירך ימינו**. להיות נוח לו לאחזה בשמאלו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **פיות**. חודה של חרב נקראת פה : **גמד**. אמה, וכן (יחזקאל כז יא) גמדים במגדלותיך, שרצה לומר, אנשי מדה קצרה : **למדיו**.

למלבושיו, כמו (ויקרא ו ג) מדו בד : ירד. צד, כמו (ויקרא א יא) ירד
המזבח : (מצודת ציון)

רלב"ג ועשה החרב בעלת שתי פיות כדי שתכנס בקלות מצד החדות אשר
בשני צדדיה ותמית אותו תכף ולא היה ארוך מאד כדי שלא יוכר ולזה
לא היה ארכה כי אם אמה ושם החרב מתחת למדיו כדי שלא יראוה:
(רלב"ג)

זיז ויקרב את-המנחה לעגלון מלך מואב ועגלון איש בריא מאד:

רש"י איש **בריא**. (תרגום:) פניס: (רש"י)

מצודת דוד איש בריא. גם זה היתה סיבת מיתתו, כי על היותו שמן ובעל
בשר, יקשה עליו ההקמה, וטרוד בה, ולא היה נשמר מאהוד : (מצודת דוד)

מצודת ציון בריא. בעל בשר שמן, וכמו (מלכים א ה ג) עשרה בקר בריאים
: (מצודת ציון)

זיח ויהי כאשר כלה להקריב את-המנחה וישלח את-העם נשאי
המנחה:

רש"י וישלח את העם. חזר לאחוריו וליוה את חבורת יקראל אשר באו
עמו לשאת את המנחה, ולוה אותם עד הגלגל: (רש"י)

מצודת דוד כלה להקריב. אחר שמסר כל המנחה : וישלח וגו'. כי האחד
בקל יוכל להמלט, מה שאין כן כשהם רבים : (מצודת דוד)

רלב"ג והנה זכר שאחר שהקריב המנחה לעגלון שלח את העם נושאי
המנחה ואחר זה שב הוא להמית עגלון ממקום שנשלמה ההצלה לנושאי
המנחה מיד מואב אם ירדפום לנקום נקמת אדוניהם, והנה בחר אהוד
היות בסכנה לו לבדו לא לנושאי המנחה יחד עם שכבר יתכן ההמלט
בקלות יותר כשהיה יחיד ולא היה צריך להשתדל כי אם למלט עצמו עם
שבשובו הורה שלא בא אלא על דבר המנחה ולזה הראה עצמו ששכח
הדבר שהיה לו לדבר עמו מצד שמצא מקום לדבר אתו זה הדבר לא
שכוון זה ממנו על הכוונה הראשונה כי זה כלו ממה שיישיר אל שהסמך
בו עגלון להוציא מעליו כל איש בדברו אתו. וזכר שכבר היה עגלון שמן
מאד לצורך מה שזכר אחר זה שכבר סגר החלב בעד הלהב: (רלב"ג)

וַיֵּשֶׁב וְהוּא שָׁב מִן-הַפְּסִילִים אֲשֶׁר אֶת-הַגְּלָגַל וַיֹּאמֶר דְּבַר-סֹתֵר לִי אֱלֹהֵי הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הִס וַיֵּצְאוּ מֵעֲלָיו כָּל-הָעֹמְדִים עָלָיו:

רפ"י והוא שב. יחידי: מן הפסילים. מקום שפוסלים שם אנשים מן ההר, וכן תרגם יונתן: מן מחלציה, וזא כל עגלון ויאמר לו: ויאמר הס. אמר עגלון: שתקו את הכל מעלי, ויונתן תרגם הס: סליק, הוליא כל איש, ואף על פי כן; 'הס', לשון שתוק: (רפ"י)

מצודת דוד והוא שב. עשה עצמו כשוכח דבר מה : את הגלגל. אצל הגלגל : דבר סתר. רצה לומר, לזה לא דברתי עמך בהיות פה נושאי המנחה : ויאמר הס. כאומר, אם דבר סתר הוא בפני בני עמך, שתוק ולא תדבר באזני העומדים מבני עמי : ויצאו. בשמעם דבר המלך יצאו מעצמם : (מצודת דוד)

מצודת ציון הפסילים. מקום שמחליקים שם פני האבנים, כמו (שם שם לב) ויפסלו בני שלמה : הס. ענין שתיקה, כמו (במדבר יג ל) ויהס כלב : מעליו. מאצלו. : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה שב אהוד לעגלון ועגלון האמין בו על דבר המנחה שהראו בו ישראל היותם לו לעבדים נאמנים ואמר אהוד לעגלון שדבר סתר לו אליו ולא יתכן לגלותו בפני רבים והנה היה רחוק עדיין אהוד מן המלך כמו שנראה ממה שאחר זה ואמר המלך לעומדים לפניו הם רצה לומר שישתתקו עד שיצאו מעליו כל העומדים עליו כאשר הכירו ממנו כי אין רצונו לשמוע דברים אחרים קודם דברי אהוד ולא היה מן המוסר שישארו שם אלא עם רצונו לשמוע דברי סתר מאהוד: (רלב"ג)

כז וְאֵהוּד | בָּא אֵלָיו וְהוּא-יֹשֵׁב בְּעֵלִית הַמְּקָרָה אֲשֶׁר-לוֹ לְבָדוֹ וַיֹּאמֶר אֵהוּד דְּבַר-אֱלֹהִים לִי אֱלֹהֵי וַיִּקָּם מֵעַל הַכֶּסֶף:

רפ"י בעלית המקרה. (תרגום:) בעלית בית קיטא, שהיתה לאויר ולוננת: דבר אלהים לי אליך. וכריך אתה לעמוד: ויקם מעל הכסף. לכך זכה וילאה ממנו רות: (רפ"י)

מצודת דוד בא אליו. נתקרב אליו. בעלית המקרה. בהיות הזמן חס, ישב בעליה עשויה בחלונות מרובים להקר עצמו : לבדו. כי העומדים עליו יצאו : דבר אלהים. ומהראוי אם כן, לעמוד בעת תשמענה, וכונתו היה

להטרידו בקימה לבל ירגיש : (מצודת דוד)

מצודת ציון בעלית. מלשון עליה, הבנויה ממעל : **המקרה.** מלשון קור וצינה : (מצודת ציון)

רלבי"ג ואחר זה נתקרב אהוד אליו והנה המלך יושב לבדו בעלית המקרה אשר לו והיתה עשויה לקרר בימי הקיץ ולזה היתה העליה ההיא בעלת חלונות רבים כדי שישלוט בה הרוח ויקרר האויר אשר שם ואמר לו אהוד דבר סתר מהאלהים לי אליך ולזה לא יתכן שהיה יושב עגלון וקם מעל הכסא :

כא וישלח אהוד את-יד שמאלו ויקח את-החרב מעל ירך ימינו ויתקעה

מצודת דוד וישלח אהוד. בעוד שהיה טרוד בהקמתו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויתקעה. ענין נעיצה ותחיבה, וכן (שמואל ב יח יד) ויתקעם בלב אבשלום : (מצודת ציון)

רלבי"ג והנה בעת היותו קם מעל הכסא שלח אהוד את יד שמאלו ולקח החרב מעל ירך ימינו ויתקע החרב בבטן עגלון והוא לא הרגיש בזה הענין כלל כי בהיותו טרוד לקום עשה זה אהוד עם שעשה זה בידו השמאלית ונכנס בבטנו גם יד החרב אשר שנכנס החרב : (רלבי"ג)

כב ויבא גם-הנצב אחר הלהב ויסגר החלב בעד הלהב פי לא שלף החרב מבטנו ויצא הפרשדנה :

כ"י הנצב. הוא הזרז שהסנון תחוב לתוכו, שקורין הול"ט זלע"ז, הוא המעמיד החרב על פי תערה: הלהב. הוא הסנון שקורין צרונ"ט זלע"ז, וזלע"ז למ"א: ויסגור החלב. שמנו, שהיה שמן מאד, וכסה את כל אורך החרב: ויאל הפרשדנה. תרגם יונתן: ונפק אוכליה שפיד, עשאן כשתי תיבות וסי"ן משמשת לשתיהן, ויאל הפרש, שדונה, בשפיכה. שפך, 'שדא' כתרגומו:

מצודת דוד גם הנצב. בכדי שימות מיד ולא יצעק תחבה בעומק : **ויסגר החלב.** אחז להב החרב לבל תצא מעצמה, כי אהוד לא שלף החרב מבטנו, כי חשש פן יטפטף עליו דם וירגישו הרואים אותו כשהוא יוצא : **ויצא**

הפרשדנה. גם זה היה סיבה לחשוב שעושה צרכיו, כי הריחו סרחון
הצואה : (מצודת דוד)

מצודת ציון הנצב. הוא יד החרב שמעמיד אותה לעשות מלאכתה : **הלהב.**
היא ברזל החרב, כי היא מברקת כלהב כשהיא מרוטה, כמו (נחום ג ג)
ולהב חרב : **שלף.** ענין הוצאה, כמו (יהושע ה יג) וחרבו שלופה :
הפרשדנה. הפרש והצואה : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה סגר החלב בפני הלהב ר"ל שהשומן היה סבה שלא היה יכול
אהוד להשיב החרב אליו והנה מפני זה לא שלף אהוד החרב מבטנו ולא
יצא הפרש והצואה דרך המכה או יהיה הרצון בזה שכבר הביא גם הנצב
אחר הלהב כי כבר סגר החלב בעד הלהב מרוב השומן עד שלא נתאמת
לאהוד שיהיה החרב נוגע לחלל הגוף ולזה הכניס שם גם יד הסכין עד
שראה שכבר יצא הפרש מהמכה בזולת הוצאתו מבטנו והנה זה הפירוש
יותר נכון : (רלב"ג)

כג ויצא אהוד המסדרונה ויסגר דלתות העליה בעדו ונעל:

רש"י ויאל אהוד המסדרונה. מן העליה אל המסדרונה, תרגם יונתן:
לאכסדרא: ונעל. במפתח: (רש"י)

מצודת דוד דלתות העליה. עליות המקרה : (מצודת דוד)

מצודת ציון המסדרונה. היא האכסדרה המסודרת בכסאות לישיבת
אנשים : **בעדו.** כנגדו, כמו (בראשית ז טז) ויסגור ה' בעדו : **ונעל.** רוצה
לומר, גם סגרה בהמנעול : (מצודת ציון)

רלב"ג אחר זה יצא אהוד אל האכסדרה וסגר דלתות העליה בעדו ונעל
במפתח ויתכן שהיה המפתח ההוא סוגר מבפנים ומבחוץ ולזה כאשר
ראו עבדי עגלון דלתות העליה נעולות חשבו שעגלון נעל אותן על צד
הצניעות להיותו מסכך רגליו כחדר המקרה ר"ל שהיה בית הכסא בחדר
המקרה והיה נפנה שם כי דרך מי שהוא נפנה לסכך רגליו בבגדו ועושה
מהם כמו אהל : (רלב"ג)

כד והוא יצא ועבדיו באו ויראו והנה דלתות העליה נעלות ויאמרו:
אך מסיך הוא את-רגליו בחדר המקרה:

רש"י והוא יאל, ועבדיו של עגלון באו: מסיך רגליו. (תרגום):

עבד, לרכיב, הם, נקבים, הגדולים: (כ"י)

מצודת דוד והוא יצא. מן המסדרונה : אך מסיך. רצה לומר, אין דבר רע, אך עושה הוא צרכיו : (מצודת דוד)

מצודת ציון מסיך. הוא כנוי לעושה צרכיו, כמו (שמואל א כד ג) ויבא שאול להסך את רגליו, על שם שדרך היושב להפנות, לסכך ולכסות רגליו מחמת צניעות : (מצודת ציון)

לכה ויחילו עד-בוש והנה איננו פתח דלתות העליה ויקחו את-המפתח ויפתחו והנה אדניהם נפל ארצה מת:

כ"י עד בוש. עד עיכוב, כלומר זמן ארוך: (כ"י)

מצודת דוד עד בוש. עד אחרו זמן הראוי להתעכב בעשיית הצורך : את המפתח. אשר היה בידם לפתוח מן החוץ : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויחילו. המתינו, כמו (בראשית ח י) ויחל עוד : בוש. ענין איחור, כמו (מלכים ב ח יא) וישם עד בוש : המפתח. שם הכלי הפותח המנעול : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה כאשר המתינו שיעור רב וראו שאיננו פותח דלתות העליה לקחו את המפתח ופתחו הדלתות מבחוץ וראו את אדוניהם נופל ארצה מת: (רלב"ג)

כ"י ואהוד נמלט עד התמהמהם והוא עבר את-הפסילים וימלט השעירתה:

כ"י נמלט. ברה, איסקימואייר בלע"ז: עד התמהמהם. כמו (סיר הקירים א יב) עד שהמלך במסבו, (שם ב ז) את האהבה עד שתחפץ, בעוד שגנינו חפצים זה: השעירתה. יער דק ועב, שקורין ברוב"ש בלע"ז, וטוב הוא להחבא. והרבה יש בסדר זרעים שענפי אילנות דקים קרויין שער (כלאים ד ט) הופך את השער, (פאה ב ג) ואם היה השער כותש: (כ"י)

מצודת דוד עד התמהמהם. בעוד שעכבו והמתינו עד בוש : את הפסילים. אשר היה בארץ מואב, ונמלט השעירתה אשר היתה מארץ ישראל :

מצודת ציון עד. כמו בעוד : **התמהמהם.** ענין עכבה, כמו (בראשית מג י) לולא התמהמהנו : **השעירתה.** שם מקום : (מצודת ציון)

רלבי"ג ובזמן הזה שיתמהמהו על מיתת אדוניהם נשלם ההמלטה לאהוד עד שעבר מקום פיסלי האבנים או יהיה פירוש הפסילים פסילי אלהי מואב כי לא נשלמה ההצלה עד שעבר את הפסילים כי עם מואב היו תמיד הולכים שם לעבוד ע"ג וכאשר עבר המקום ההוא נמלט מהם במקום שהיה שמו שעירתה שהיה לישראל : (רלבי"ג)

לכז וְיְהִי בְּבֹאוֹ וַיִּתְקַע בְּשׁוֹפָר בְּהַר אֶפְרַיִם וַיִּרְדּוּ עִמּוֹ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מִן-הַהָר וְהוּא לַפְּנֵיהֶם:

רש"י ויהי בצואו. שעבר את הירדן וזא למקומו בארץ כנען: זהר אפרים. שהיה בארץ כנען בעבר הירדן המערבי, וארץ מואב היתה בעבר הירדן במזרחו, מתוך ששטחו בישראל ועברו את הירדן, ירשו את יריחו, כמו שכתוב למעלה (פסוק יג) ונתנו את סרניהם וקליטיהם על ישראל: (רש"י)

מצודת דוד בבואו. אל ארץ ישראל : **ויתקע.** לעשות סימן להאסף : (מצודת דוד)

רלבי"ג ואז תקע בשופר בהר אפרים לרדוף אחרי מואב בעמד' נבהלי על מיתת אדוניהם ולכדו תחלה מעברות הירדן למואב ר"ל למה שנכנסו מעבר לירדן ובזולת מהמקומות שכבשו מואב מישראל בדרך שלא יוכלו מואב לעבו' הירדן ולנוס לארצם : (רלבי"ג)

לכח וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים רְדְפוּ אַחֲרַי כִּי-נָתַן יְהוָה אֶת-אֲיִבֵיכֶם אֶת-מוֹאֵב בְּיָדְכֶם וַיִּרְדּוּ אַחֲרָיו וַיִּלְכְּדוּ אֶת-מַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן לְמוֹאֵב וְלֹא-נָתַנוּ אִישׁ לְעֵבֶר:

רש"י רדפו. להרוג את כל מואב שעבר הירדן שלנו: וילכדו את מעברות הירדן. שלא יעברו מואב לנוס ולשוב אל ארצם: (רש"י)

מצודת דוד רדפו. רצה לומר, לכו במרוצה : **כי נתן ה'.** במה שהספיק בידו להמית את המלך : **מעברות הירדן למואב.** כי ארץ מואב היא מעבר הירדן המזרחי, ולכדו מקום מעבר הירדן, לבלי תת לעבור לארצם את

אנשי מואב אשר היו בארץ ישראל למשול בה : (מצודת דוד)

כַּט וַיְכַוֹּ אֶת-מוֹאֵב בְּעַת הַהִיא כַּעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אִישׁ כָּל-שָׁמֶן וְכָל-אִישׁ
חֵיל וְלֹא נִמְלֹט אִישׁ:

רַס"י כל שָׁמֶן. (תרגום:) כל גִּבֹר אִימָתָן: (רַס"י)

מצודת דוד כל שָׁמֶן. כי בארץ ישראל היו כל המובחרים שבהם : ולא
נמלט. מאותן שהיו בארץ ישראל : (מצודת דוד)

רלב"ג ואחר זה הכו כל הנמצא ממואב בארץ ישראל בערים ההם והיה
מספר המואבים שהכו כעשרת אלפים איש. כל שמן וכל איש חיל. ר"ל
כל עשיר וכל גבור חיל כי עגלון קבץ שם לפי הנראה היותר חזקים
להיותם סמוכים לארץ ישראל כדי שישמרו הארץ שכבשום ויכבשו תמיד
מהארץ שנשארה לישראל: (רלב"ג)

גל וַתִּכְנַע מוֹאֵב בַּיּוֹם הַהוּא תַּחַת יַד יִשְׂרָאֵל וַתִּשְׁקֹט הָאָרֶץ שְׁמוֹנִים
שָׁנָה: (o)

מצודת דוד שמונים שנה. עד כלות שמונים שנה מזמן התחלת השעבוד :
(מצודת דוד)

מצודת ציון ותכנע. מלשון הכנעה : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה שקטה הארץ שמונים שנה מעת התחלת השעבוד ולזה יהיה
זמן ההשקט עד ס"ב שנה. ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הן אלו.
הראשון הוא כולל כל ספור זה הספר והוא שמי שיעבוד הש"י הוא מושגח
ונעזר בו ואשר יסור ממנו תסור ההשגחה האלהיות ויהיה נכון אל שיגיע
כל רע ולזה תמצא שתכף שסרו ישראל מאחרי ה' היו נופלין ביד אויביהם
ובשובם אליו היו ניצולים ולפי זה התועלת הוא כולל כל סיפור זה הספר
ספר הכתוב בזה הענין בראש הספר בכללות ר"ל כי ישראל הסתבכו בע"ג
והיו נופלים ביד אויביהם וכאשר היו שבים אליו הקים ה' להם שופט
והושיעם ובמות השופט היו שבים למריים וכן בזה הדרך והנה הקדמנו
לספר זה התועלת כי הוא כמו כולל בזה הספר ולרוב הספורי אשר
בספור הנביאים. והשני הוא שראוי למי שישתדל בפועל מה שיכוין
בראשיתו הגעת התכלית ביותר שלם שאפשר לו ולזה שאלו את פי ה'
אחרי מות יהושע מי יעלה בתחלה להלחם בכנעני ויהי נעזר בש"י לנצח
אותם כדי שיפול מזה מורך לב על הנשארים ויתישרו בזה ישראל לנצחם
ולזאת הסבה בעינה ספר שקצו בהונות ידי ורגלי אדני בזק כמו

שביארנו ולזאת הסבה בעינה התחכ' אהוד בזה האופן שספרנו שתשלם לו הצלת ישראל מיד מואב והשבת עריהם שהיו ביד מואב להם. השלישי הוא שראוי למי שירצה לבקש דבר מזולתו שלא ישאל תחלה כל מה שירצה שיתן לו כי אולי לא יתן לו אבל יבקש תחלה מה שיחשב שלא ישיב פניו ואחר זה יבקש מה שנשאר ממבוקשו ולזה תמצא שהסיתה עכסה עתניאל בן קנז לשאול מכלב אביה שיתן לה שדה ואחר זה היה לה מקום לשאול מאביה גלות מים להשלים ענין השדה והנה זה הוא מהתחבולות הטובות שצריך לאנשים שיתנהגו בה במה שיצטרך להם לבקש מה חסד בזה מאדניהם ולזאת הסבה בעינה סבבה שישאל עתניאל השדה לא היא כי אם שאלה אותו מכלב לא היה לה מקום להתרעם עליו ולומר ארץ הנגב נתתני. הרביעי הוא שראוי להתחבר עם השלמים הלא תראה כי בני קיני מצד שהיה חתן משה זכו להתחבר עם ישראל ולחסות תחת כנפי השכינה. החמשי הוא שאין ראוי לקפח שכר כל בריה ובריה הלא תראה כי האיש היוצא מן העיר היה מוכרח להראות מבוא העיר או יהרגוהו בני יוסף כי כבר היה בידם והיה די לו אם יציל עצמו בזאת ההודעה כי כל אשר לאיש יתן בעד נפשו והם הצילוהו עם משפחתו כדי שלא ידאג לבו מאד על מה שעשה להם מן החסד בראותו אבדן מולדתו. הששי הוא שראוי לעשות מלחמה בתחבולות יביאו להביא הענין אל תכלית מן הדרוש כ"ש שיהיה ראוי כאשר נלחם ונצחו אויביו בתחבולות להשיב מדה כנגד מדה וכ"ש שיחוייב זה כשיהיה אויבו חזק ממנו כמו שעשה אברהם כשבא להלחם עם ד' המלכים שלקחו את לוט בן אחיו שנחלק עליהם לילה כדי שלא ירגישו ולזה תמצא כי כשראה אהוד מה שעשה עגלון מן החמס לישראל בבואו עליהם לקחת ארצם על יד בני עמון ועמלק עשה דבריו בחכמה להשיב מה שגזל מהם ולזה השתדל להביא לעגלון מנחה חשובה בעבור ישראל כדי שיתקרב דעתו אליו ויבטח בו ונזדמן הענין שהיה אהוד אטר יד ימינו כי זה ממה שיעזור לו להשיג מבוקשו בהריגת עגלון קודם שירגיש בזה והנה עשה החרב בעלת שתי פיות כדי שתכנס בבטן עגלון בקלות ולא עשאה ארוכה מאד כדי שלא יוכר שהוא נושא חרב ולזאת הסבה שמה מתחת למדיו ושלח תחילה לנושאי המנחה קודם שיהרגנו לסבות, האחת שאם אמר לו לעגלון שיש לו לדבר אליו דבר סתר היה לעגלון לירא שיהיה על צד התחבולה ושלא יהיה תכלית שלוח המנחה כי אם לזה הענין ולא היה מתיר עצמו אל שישאר יחידי בבית עם אהוד ולזה יצא משם ואחר שב להורות שכבר שכח דבר מה היה לו לדבר אתו והראה זה שלא היה הדבר ההוא מכוון על הכוונה הראשונה כי הוא רחוק שישכח האדם מה שדרכו הוא בעבורו על הכוונה הראשונה ואמנם ישכחו הדברים שהם על הכוונה השנית ולזה לא נשמר עגלון מזה, והסבה הב' כי בחר אהוד שתהיה הסכנה לו לבדו לא לחביריו נושאי המנחה יחד כי זה ממה שראוי לברור בו כי הוא תועלת ז' בזה הספור, והסבה הג' כי כבר היה יותר קל מהמלט לאהוד כאשר לא היה לו להשתדל כי אם בהצלת עצמו ואם היו עמו חביריו היה עליו משא ההשתדלות בהצלתם ובהצלתו ואולי יהיה זה סבה אל שלא ימלט איש מהם ולזה הוליד חביריו עד הפסילים באופן

שכבר עברו הפסילים כשעשי' אהוד זה הפועל והנה השתדל אהוד שיהיה סמוך למלך ושיהיו שניהם לבד בבית כשהביא המלך לקום מעל הכסא ולכבדות תנועת המלך מרוב השומן היה קל עליו אז לקחת החרב מיד שמאלו מתחת למדיו ותקעה בבטנו בעוד שהיה טרוד לקום עד שלא הרגיש בזה הענין שאם היה מרגיש בו היה צועק והיו באים עבדיו וכדי שיתאמת לו שכבר מת קודם הפרדו ממנו הביא בבטנו גם יד החרב אחר החרב באופן שראה שיצא הפרש בזולת שליפת החרב בכטנו כי אם לא היה מת קודם צאתו לא יתכן שישלם ההמלט לאהוד והנה נעל הדלתות במפתח שיחשבו עבדיו כי אדונייהם סגר מבפנים במפתח בעבור הצניעות כדי שלא יכנס אדם שם בעודו נפנה בחדר המקרה ובין כך וכך נשלם ההמלט לאהוד ובעודם מתבהלים על מיתת מלכם השתדל שסגרו ישראל למואב אשר בארץ ישראל הדרך שלא יברחו ולזה לכדו תחלה מעברות הירדן למואב באופן שלא נמלט איש מהמואבים אשר בארץ ישראל שלא נהרג והם היו היותר תקיפים שבבני מואב לסבה שזכרנו ובזה האופן רפו ידי הנשארים ולא נלחמו עם ישראל: (רלב"ג)

ללא ואחריו ה'ה שמגר בן-ענת ו'ן את-פִּלְשִׁתִּים שֶׁש-מֵאוֹת אִישׁ בְּמִלְמַד הַבָּקָר וַיֵּשֶׁע גַּם-הוּא אֶת-יִשְׂרָאֵל: (o)

רס"י מלמד. הוא דרבן, מרדע, אגוילרין כלע"ז: (רס"י)

מצודת דוד ואחריו. בשנה שמת אהוד היה שמגר לשופט, ומת בשנה ההיא : **גם הוא**. רצה לומר, לא היתה תשועתו גדולה כשל אהוד, ומכל מקום גם הוא עשה תשועה מה : (מצודת דוד)

מצודת ציון במלמד הבקר. הוא המקל שבראשו, תקועה כעין מחט הנקרא דרבן, ובו מלמד ומורה הבקר לחרישה : (מצודת ציון)

רלב"ג ספר עוד שאחר אהוד היה מושיע את ישראל שמגר בן ענת והוא הכה את פלשתים שש מאות איש במלמד הבקר הוא אגוליית בלע"ז ולא מנה כמה שנים היתה התשועה לישראל על ידו וידמה שלא היתה תשועה שלימה כי הכתוב ספר שכבר הוסיפו בני ישראל לעשוי הרע בעיני ה' אחר שמת אהוד ולזה היו ימי שמגר נכללים בעשרים שנה שלחץ ישראל בחזקה יבין מלך כנען על יד סיסרא שר צבאו שהיו לו ט' מאות רכב ברזל:

א וַיִּסְפוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וְאַהוּד מֵת:

מצודת דוד ו**אהוד מת**. רצה לומר, מיום שמת אהוד, ואף בימי שמגר עשו הרע, ולזה לא היתה תשועתו גדולה : (מצודת דוד)

ב וַיִּמְכְּרִם יְהוָה בְּיַד מְלֶכֶת-מִצְרַיִם וְיִשְׂרָאֵל בְּחַצְרוֹת וְשָׂרֵי-צָבָא וְיִשְׂרָאֵל וְהוּא יוֹשֵׁב בְּחַרְשֵׁת הַגּוֹיִם:

רס"י **בחרשת הגוים**. שם עיר, על שם שהיתה חזקה וסולטת: (רס"י)

מצודת דוד **אשר מלך בחצור**. טרם לכד יהושע את חצור, ומה שכתבו ביהושע (יא י), הכה בחרב, על חצור הוא חוזר ולא על מלכה, כי אחר שלכדו שלחו לנפשו, ומלך בחרשת הגוים, והוא מקום מה נמצא בה כל מלאכת חרש ואומן : (מצודת דוד)

רלב"ג והיה יושב בעיר גדולה וחזקה ולזה נקראת חרשת הגוים ר"ל שהיא היתה נבנית במלאכת גוים רבים שבנאוה כי השתדלו בבנינה שתהיה חזקה מפני ישראל וקראו לגוים רבים ובעצת כלם נשלם הבנין בתכלית התוקף או יהיה פי חרושת הגוים כי לגודל העיר היתה נעשית שם כל המלאכה מהמלאכות אשר יעשו הגוים המתחלפין כאילו תאמר אורג ורוקם מיני הבגדים בכללם ולוטש נחשת וברזל וכן הענין בכל מיני המלאכות כי לא ימצא זה בעיר אם לא היתה עיר גדולה מאד ואפשר שיהיה חרשת הגוים גבול רחב בו ערים רבים והיה הגבול ההוא במקום חזק ואפשר שיהיה כתוך יער גדול כי תרגום יער חורשא וידמה שהיו שם מלכים רבים לפי מה שיראה משירת דבורה אמרה באו מלכים נלחמו וגו' ולא ראינו בסיפור שהביא סיסרא חיל רק מחרשת הגוים: (רלב"ג)

ג וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶל-יְהוָה כִּי תָשַׁע מְאוֹת רֶכֶב-בְּרָזָל לוֹ וְהוּא לַחֲץ אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחַזְקָה עֲשָׂרִים שָׁנָה: (o)

רס"י **לחץ את בני ישראל בחזקה**. דרש רבי תנחומא (או ב): בגידופין, וכן הוא אומר (מלככי ג יג): חזקו עלי דכריכס: (רס"י)

מצודת דוד **כי תשע וגו'**. ולזה לא ערב לבם לגשת למלחמה, וצעקו בתפלה

לה' : והוא לחץ וגוי בחזקה. דחק את ישראל בחוזק רב : (מצודת דוד)

מצודת ציון ברזל. חזקים כברזל : (מצודת ציון)

וְדַבְּרָה אִשָּׁה נְבִיאָה אֶשֶׁת לְפִידוֹת הִיא שִׁפְטָה אֶת-יִשְׂרָאֵל בְּעֵת הַהִיא:

רש"י חֶסֶת לְפִידוֹת. שְׁהִיתָה עוֹשָׂה פְתִילוֹת לְמַקְדָּשׁ: (רש"י)

מצודת דוד אשת לפידות. רצה לומר, אשת חיל, זריזה במעשיה כלפיד אש, והוא ענין מליצה, וכאשר יאמרו הבריות : היא שפטה. בעבור שהיתה נביאה וזריזה במעשיה, בא לה המעלה הזאת להיות שופטת את ישראל (מצודת דוד)

רלב"ג והנה היתה דבורה שפטה אז את ישראל ואחשב כי בעת ששבו ישראל אל ה' היתה שופטת אותם והיא סבבה שישובו אל ה' כי הוא רחוק שיעשו ישראל הרע בעיני ה' ולא תוכיחם על זה דבורה והיא נביאה והנה יורה עוד על מה שאמרנו אמרו היא שפטה את ישראל בעת ההיא. וקראה אשת לפידות כי בעלה היה שמו ברק וברק ולפיד הם קרובים בעיני או יהיה פי' אשת לפידו ע"ד אשת חיל אשת מדני ויהיה לפידים ולפידות ענין א' והרצון בו כי כבר הגיע עוצם מדרגת' בנבואה עד שהיו נראיי לפידי' במקו' שהיתה מגעת לה הנבואה כמו שספרה התורה במרע"ה :

וְהָיָה יוֹשֶׁבֶת תַּחַת-תֹּמָר דְּבֹרָה בֵּין הַרְמָה וּבֵין בֵּית-אֵל בְּהַר אֶפְרַיִם וַיַּעַל וַיְעַלֶּה אֶלֶּיהָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפָּט:

רש"י תחת תומר. תמרים היו לה זיריחו: בין הרמה ובין בית אל זהו אפרים. לפי תרגומו של יונתן יש ללמוד שאין מקרא זה כמשמעו, ואין אלו סימני מקום ישיבתה, אלא למדנו שאשה עשירה היתה ומן המקומות האלו היתה פרנסתה, והיא יושבת בעירה, עטרות שמה: תחת תומר. תמרים היו לה זיריחו, וכרמים ברמה, וזיתים בצקעת בית אל, שהוא מקום שמו, ועפר חיוור זהו אפרים, (תרגום:) 'צטור מלכא', אומר אני שמוכרין אותה ליוצרי חרס. ויש פותרין: 'עפר חיוור', קדה זרע, כמו (סביעית ב א): קדה הלבן:

(רש"י)

מצודת דוד תחת תמר. לבל תתיחד עם האנשים הבאים אליה למשפט, קבעה ישיבתה תחת אילן תמר, שאין שם מקום ייחוד (מגילה יד א) : דבורה בין הרמה וגוי. רצה לומר, ותמיד היתה דבורה בין הרמה וכו' : ויעלו אליה. אל המקום ההוא : (מצודת דוד)

ז ותשלח ותקרא לברק בן-אבינעם מקדש נפתלי ותאמר אליו הלא צוה | יהוה אלהי-ישראל לך ומשכת בהר תבור ולקחת עמך עשרת אלפים איש מבני נפתלי ומבני זבלון:

רפ"י הלא לוא. זיד משה (דברים כ יז): כי החרם תחרימם, כך שנויה במכילתא (בא) (רפ"י):

מצודת דוד הלא צוה ה'. באמת צוה ה', כי בנבואה נאמר לה, ועם שלא נזכר : לך ומשכת. משוך לבות בני ישראל לפתותם לבא עמך בהר תבור להלחם בסיסרא, כי מאד פחדו מחילו הרב : (מצודת דוד)

מצודת ציון מקדש נפתלי. שם מקום בנחלת נפתלי : (מצודת ציון)

רלבי"ג אם היה ברק בעלה ידמה שכבר פירשה ממנו מפני נבואתו ולזה הוצרכה לשלח לקרא לו במקום שהיה יושב והוא קדש נפתלי או היתה היא גם כן יושבת בקדש נפתלי אך למשפט יעלו אליה בני ישראל למקום ההוא שהיתה בו תמר ולזה יקראוהו תומר דבורה כי מנהגה היתה לשבת במשפט במקום ההוא, והנה אמרה דבורה לברק באמת צוה ה' אלהי ישראל שתעשה זה והוא שתמשוך בהר תבור לב ישראל באופן שתביא שם עשרת אלפי איש מבני נפתלי ומבני זבולון וזה אמנם יהיה על צד ההסתה והפתוי בדברים שיאמר להם על צד שכבר יעד השם להם בנבואה שינצחו חיל סיסרא ויש להם לבטוח בזה בשי"י כי אין מעצור להי להושיע ברב או במעט והשי"י יסבב שימשך אליך אל נחל קישון סיסרא ורכבו והמונו ויתנהו בידך, ואם יאמר אומר למה שלח השם לצוות ברק שימשוך מישראל יי אלפים איש אל הר תבור בדברי פתוי והסתה ואיך לא משכם השי"י שם כמו שמשך סיסרא ורכבו והמונו אל נחל קישון, נאמר לו כי השי"י לא ישתדל בעשיית המופתים כי אם לעת הצורך ולפי שהיה אפשר שימשכו ישראל בזה האופן לא היה רצון השי"י לחדש להם רצון שיבואו שם על דרך מופת: (רלבי"ג)

ז ומשכתי אליך אל-נחל קישון את-סיסרא שר-צבא יבין ואת-רכבו ואת-המונו ונתתיהו בידך:

מצודת דוד ומשכתי וגו'. רצה לומר, אתן בלבו ללכת אל נחל קישון :
(מצודת דוד)

מצודת ציון המונו. הוא ענין עם רב, על שם שקול המייתם רבה : (מצודת ציון)

ח ויאמר אליה בָּרַק אִם-תִּלְכִי עִמִּי וְהִלַּכְתִּי וְאִם-לֹא תִלְכִי עִמִּי לֹא אֵלַי:

מצודת דוד אִם תלכי עמי. אל המלחמה : (מצודת דוד)

רלב"ג והנה היתה תשובת ברק שאם תלך עמו דבורה במלחמה ילך ואם לאו לא ילך כי חשב כי בזכותה תדבק יותר ההשגחה עם חיל ישראל הנלחמים עם סיסרא : (רלב"ג)

ט ותאמר הֲלֹךְ אֵלַי עִמָּךְ אָפֶס כִּי לֹא תִהְיֶה תִפְאֲרֹתְךָ עַל-הַדָּרֶךְ אֲשֶׁר אַתָּה הוֹלֵךְ כִּי בַיַּד-אִשָּׁה יִמָּכַר יְהוָה אֶת-סִיסְרָא וְתִקֶּם דְּבוּרָה וְתִלָּךְ עִם-בָּרַק קִדְּשָׁה:

מצודת דוד אפס וגו'. כי הנה הפאר הניתן לשר הצבא הוא בעבור אחד משני דרכים, או בהראות אומץ לבבו ללכת למלחמה מבלי פחד, או בהתגבר הוא או אחד מאנשיו להמית הגדול מאנשי בני מלחמתו. ולזה אמרה, הלא סיסרא יומת על ידי אשה, והיא יעל אשת חבר הקיני, כאשר יאמר בענין. אם כן, ידעו הכל שמיד ה' היתה זאת, כי לא בכח תגבר אשה, ואם כן, אם גם תפחד ללכת למלחמה בלעדי, אם כן, שוב לא תהיה לך על הדרך שאתה הולך התפארות הראוי לך בהיותך שר הצבא, כי לא יהיה במה לפארך : (מצודת דוד)

מצודת ציון אפס. רק : תפארתך. שבחך : ימכור. ימסור : (מצודת ציון)

רלב"ג וענתה דבורה שכבר תלך עמו באמת אבל לא יהיה לו להתפאר על הדרך אשר הוא הולך כשינצח סיסרא המונו ורכבו. כי ביד אשה ימכור ה' את סיסרא. ר"ל ביד דבורה כי אליה נתיחס זה הנס כמו שיראה בדבר השירה הנזכרת אחר זה ונתנבאה עם זה שסיסרא יפול ביד אשה והיא יעל כמו שנתבאר בזה הספור : (רלב"ג)

י ויזעק בָּרַק אֶת-זְבוּלָן וְאֶת-נַפְתָּלִי קִדְּשָׁה וַיַּעַל בְּרַגְלָיו עֶשְׂרֵת אֲלָפִי

אִישׁ וְתַעֲלַל עָמוּ דְבֹרָה:

רַס"י ויעל ברגליו. עמו: (רס"י)

מצודת דוד ויעל. העלה להר תבור עשרת וכו', עם הלוכו אחריו, כמו (לקמן ח ה), לעם אשר ברגליו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויזעק. ענינו אסיפה הבאה בזעקת המאסף, וכן (לקמן יח כג) לך כי נזעקת : (מצודת ציון)

זא וְחָבַר הַקִּינִי נִפְרָד מִקִּינֵי חֶבְבִּי חֲתַן מֹשֶׁה וַיֵּט אֶהְלוֹ עַד-אֵלּוֹן (בצענים) אֲשֶׁר בְּצַעֲנֵימָם אֶת-קֹדֶשׁ:

רס"י אילון בלעננים. (תרגום:) מיסר לאגניא, מקום מיסר של בלעים, מריס"ק בלע"ז והוא לאגניא גבים, כמין גומות שהמים נקבלים שם, 'לאגני לארעא מקרון' (קידושין סא א): (רס"י)

מצודת דוד נפרד מקין. פירש את עצמו משאר בני קין שישבו במדבר יהודה, כמו שנאמר בתחילת הספר (לעיל א טז) : מבני חבב. על קין הוא חוזר : ויט אהלו. ועל שבא לומר שנס סיסרא אל אהל יעל אשת חבר הקיני, לכך הקדים לומר שחבר נפרד מקין ונטה אהלו פה : (מצודת דוד)

רלב"ג והנה זכר שחבר הקיני היה נפרד מקין מבני חובב חתן משה שספר למעלה שישבו את יהודה במדבר יהודה ונטה אהלו עד אילון בצעננים אשר את קדש ויורה פועל יעל שמנהג חבר הקיני היה כמנהג שאר בני חובב להתנהג בדת ישראל ולזה השתדלה יעל להרוג סיסרא ואמנם היה שלום בין חבר הקיני ובין סיסרא עם היות המלחמה בין סיסרא ובין ישראל כי אולי חבר הקיני נתן צוארו תחת עול יבין מלך כנען או היתה אהבה ביניהם לסבה אחר': (רלב"ג)

זב וַיִּגְדּוּ לְסִיסְרָא כִּי עָלָה בָרַק בֶּן-אֲבִינֵעָם הַר-תְּבֹרָה: (o)

מצודת דוד כי עלה וגו'. ובזה הבין שרוצה להלחם, ולכך עלה להתגבר בהר : (מצודת דוד)

רלב"ג והנה הוגד לסיסרא כי עלה ברק בן אבינועם הר תבור והזעיק סיסרא את כל רכבו ואת כל העם אשר אתו מחרשת הגוים אל נחל קישון

והנה אמרו כי עלה ברק הוא לאות כי דבורה היתה אשת ברק כי אם לא היה הענין כן היה ראוי שיאמר כי עלתה דבורה וחילה כי היא היתה המנהגת את ישראל וזה כי הראש ראוי שיזכר בזה ואמנם מפני שהיה ברק בעלה יחס הראשיות לו : (רלב"ג)

יג וַיִּזְעַק סִיסְרָא אֶת-כָּל-רֶכְבוֹ תִשַׁע מֵאוֹת רֶכֶב בְּרָזָל וְאֶת-כָּל-הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ מִחֲרֹשֶׁת הַגּוֹיִם אֶל-נַחַל קִישּׁוֹן:

רס"י מחרושת הגוים אל נחל קישון. הזעיקם שילכו אל נחל קישון מחרושת הגוים שהוא יושב שם: (רס"י)

יד וַתֹּאמֶר דְּבָרָה אֶל-בָּרַק קוּם כִּי זֶה הַיּוֹם אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֶת-סִיסְרָא בְיָדָךְ הֲלֹא יָצָא לְפָנֶיךָ וַיִּרְדּוּ בָרַק מֵהָר תְּבֹרַר וְעִשְׂרֵת אֲלָפִים אִישׁ אַחֲרָיו:

מצודת דוד קום. רצה לומר, אל תתעכב לעמוד פה לו ; תגבר בהר : כי זה היום. רצה לומר, הגזרה גזורה שהיום תנצח את סיסרא ולא תוכל עוד להתעכב בהר : הלא ה'. לא תירא לרדת לעמק, כי הלא ה' וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון קום. הוא ענין זרוז : (מצודת ציון)

רלב"ג וצותה דבורה לברק שיקום להלחם עם סיסרא וחילו כי הש"י יצא לפניו להלחם בהם והנה נפלו כלם ביד ברק וחילו זולת סיסרא שחשב להמלט נפשו באהל יעל לפי שכבר היה שלום ביניהם ויעל הראת' עצמה חפצה להצילו וכסתה אותו בשמיכה בתוך אהלה שלא יראוהו שם והנה שמיכה הוא קו"טה בלע"ז והנה שאל מים ונתנה לו חלב להרדימו עם מה שעזר להרדימו היותו עיף ויגע כדי שתוכל להמיתו בהיותו נרדם והנה לקחה יעל את יתד האהל שהיה מברזל לפי מה שאחשוב: (רלב"ג)

טו וַיְהִי כִּי הָיָה אֶת-סִיסְרָא וְאֶת-כָּל-הָרֶכֶב וְאֶת-כָּל-הַמַּחֲנֶה לְפִי-חָרֶב לְפָנָיו בָּרַק וַיִּרְדּוּ סִיסְרָא מֵעַל הַמָּרְכָבָה וַיִּנְסוּ בְּרָגְלָיו:

מצודת דוד לפי חרב. להיות נהרגים בחדוד החרב : ברגליו. לבל יכיר אותו מי מבני ישראל ויתפוש אותו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויהם. מלשון מהומה : (מצודת ציון)

טז וּבָרַק רֹדֶף אַחֲרַי הָרֶכֶב וְאַחֲרַי הַמַּחֲנֶה עַד חֲרַשְׁתִּי הַגּוֹיִם וַיִּפֹּל כָּל-
מַחֲנֶה סִיסְרָא לְפִי-חֶרֶב לֹא נִשְׁאַר עַד-אֶחָד:

מצודת דוד עד אחד. אפילו אחד : (מצודת דוד)

יז וְסִיסְרָא נָס בְּרַגְלָיו אֶל-אֶהֱלָ יַעֲלֵ אֶשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי כִּי שָׁלוֹם בֵּין יְבִין
מֶלֶךְ-חֲצוֹר וּבֵין בֵּית חֶבֶר הַקֵּינִי:

מצודת דוד אל אהל. לצד האהל : כי שלום. ולזה חשב להמלט שמה :
(מצודת דוד)

יח וַתֵּצֵא יַעֲלֵ לְקִרְאֵת סִיסְרָא וַתֹּאמֶר אֵלָיו סוּרָה אֲדֹנָי סוּרָה אֵלַי אֶל-
תִּירָא וַיִּסֵּר אֵלֶיהָ הָאֶהֱלָה וַתִּכְסֶהוּ בַשְּׂמִיכָה:

יט כְּשִׂמְיכָה. תרגם יונתן: בגונכא, ופירש רב האי (שבת נא א): גונכא
- גלופקרין, קוט"א זלע"ז: (כ"י)

מצודת דוד סורה. ראתה שהיה כמסתפק אם לילך לאהלה אם לנוס עוד
להלן, ואמרה לו, סור ממקום מהלכך ובוא אלי ואל תירא : (מצודת דוד)

מצודת ציון סורה. ענין נטיה מן המקום : בשמיכה. היא כסות עב
ויוצאים ממנה ציציות, וכתרגום יונתן : בגונכא, וכן (מלכים ב ח טו)
ויקח המכבר, תרגם יונתן : גונכא : (מצודת ציון)

יט וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הַשְּׂקִינִי-נָא מֵעַט-מַיִם כִּי צָמֵאתִי וַתִּפְתַּח אֶת-נְאוֹד
הַחֲלָב וַתִּשְׁקֶהוּ וַתִּכְסֶהוּ:

כ נאל החלב. שהחלב מכבד את הגוף להיות נרדם: (כ"י)

מצודת דוד נאד החלב. השקתו חלב כי מביא תרדמה : ותכסהו. כי בעת
השקתו נגלה כסויו, וחזרה לכסותו : (מצודת דוד)

מצודת ציון צמאתי. מלשון צמאון : נאד. שם כלי מה : (מצודת ציון)

זכ ויאמר אליה עמד פתח האהל והיה אם-איש יבוא ושאלך ואמר
היש-פה איש ואמרת אין:

רש"י עמוד פתח האהל. זרזי עלמך בדבר. ויש פותרים: 'עמוד', כמו
לעמוד: (רש"י)

מצודת ציון ושאלך. מלשון שאלת מה : פה. בהאהל הזה : (מצודת ציון)

זכא ותקח יעל אשת-חבר את-יתד האהל ותשם את-המקבת בידה
ותבוא אליו בלאט ותתקע את-היתד ברקתו ותצנח בארץ והוא-נרדם
ויעף וימת:

רש"י יתד האהל. קבילי"ל בלע"ז, שתוקעין בארץ עם שיפולי האהל
לפושטו: המקבת. (תרגום:) ארזפתא, מרטי"ל בלע"ז: בלאט. (תרגום:)
ברז, חרס: ותלנח בארץ. (תרגום:) ונעלת בארעא: (רש"י)

מצודת דוד יתד האהל. היתד העשוי לתקוע בארץ עם שפולי האהל :
בלאט. לבל יעור משנתו : **ותצנח בארץ.** הכתה במקבת על היתד עד שחלף
רקתו ונתחב בארץ : **והוא נרדם.** רצה לומר, על שהיה נרדם משתיית
החלב ועיף על כי נס ברגליו, ולזה מת מיד : (מצודת דוד)

מצודת ציון יתד. מסמר : **המקבת.** שם כלי, ובו מכין ביתד לנעצו בארץ,
וכן (ישעיהו מד יב) ובמקבות יצרהו : **בלאט.** בהסתר ובחשאי, כמו (רות
ג ז) ותבא בלט ותגל מרגלתיו : **ותתקע.** נעצה ותחבה : **ברקתו.** הוא צד
גובה הפנים, וכן (שיר השירים ד ג) כפלח הרמון רקתך, ונקראת כך
למיעוט הבשר שבה, כמו (בראשית מא יט) ורקות בשר : **ותצנח.** ענין
נעיצה, כמו (לעיל א יד) ותצנח מעל החמור : **נרדם.** מלשון תרדמה ושינה
: **ויעף.** ענין יגיעה : (מצודת ציון)

רלב"ג ותשם את המקבת בידה. הוא כלי ברזל שמכין בו האבנים ופוסלין
אותן ושמה היתד כנגד רקתו והכתה במקבת על היתד עד שנתקע היתד
ברקתו ונפלה בארץ ונתקעה בה והנה סיסרא היה נרדם וכבר היה עיף
קודם זה ולזה לא הרגיש בזה הפועל: (רלב"ג)

כב וְהִנֵּה בָרַק רֹדֵף אֶת-סִיסְרָא וַתֵּצֵא יָעַל לִקְרָאתוֹ וַתֹּאמֶר לוֹ לֵךְ
וְאַרְאֶךָ אֶת-הָאִישׁ אֲשֶׁר-אַתָּה מְבַקֵּשׁ וַיָּבֵא אֵלָיָהּ וְהִנֵּה סִיסְרָא נֹפֵל מִתּוֹ
וְהִיטָד בְּרַקְתּוֹ:

רש"י בַּרְקָתוֹ. (תרגום:) זַלְדֵעִיָּה, נִלְ"ה טִימְפִי"ה זַלְע"ז, וַתַּחֲזֶה זַרְקָתוֹ
וּבְחָרְזָ: (רש"י)

מצודת דוד רֹדֵף אֶת סִיסְרָא. לפי מחשבת דעתו, לבקשו באשר הוא שם :
(מצודת דוד)

רלב"ג וְהִנֵּה בָרַק הִיָּה רוֹדֵף אֶת סִיסְרָא כְּשֶׁלֹּא מִצֵּאָהוּ בְּדַרְכּוֹ שֶׁרֹדֵף עַד
חַרוּשֵׁת הַגּוֹיִם וְעַלֵּי עַל דַּעְתּוֹ כִּי כִּבְר הִיָּה נֹחֵבֵא בְּאֶחָד מֵהַמְּקוֹמוֹת וְהוֹדִיעָה
אוֹתוֹ יַעַל כִּי הוּא מֵת בְּבֵיתָהּ וְנִתְּבָאָר לְבָרַק כִּי יַעַל הַמִּיתָתָהּ כִּי רָאָה
הִיטָד בְּרַקְתּוֹ: (רלב"ג)

כג וַיִּכְנַע אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַהוּא אֶת יָבִין מֶלֶךְ-כְּנָעַן לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
כד וַתִּלָּךְ יָד בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל הַלּוֹךְ וְקָשָׁה עַל יָבִין מֶלֶךְ-כְּנָעַן עַד אֲשֶׁר
הִכְרִיתוּ אֶת יָבִין מֶלֶךְ-כְּנָעַן: (פ)

מצודת דוד וַתִּלָּךְ וְגו'. רצה לומר, בכל פעם יותר : (מצודת דוד)

מצודת ציון וקשה. רוצה לומר : וחזקה : (מצודת ציון)

רלב"ג וּבִסוּף הָעֲנִין הַכְּרִיתוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּימֵי דְבוּרָה אֶת יָבִין מֶלֶךְ כְּנָעַן
וְעַל זֶה הִנֵּס שַׁעֲשֵׂה הַשֵּׁנִי לְיִשְׂרָאֵל עַל יַד דְּבוּרָה שְׂרָה הִיא וּבָרַק זֹאת
הַשִּׁירָה שֶׁזָכַר וְאִין הַרְצוֹן בְּזֶה שִׁיחִיָּה בָרַק עוֹזֵר לָהּ בַּעֲשִׂיַת שִׁירָה כִּי הִיא
לְבַדָּה עֲשֵׂתָהּ אוֹתָהּ וְהִנֵּה נֹזְכֵר עִמָּה בָרַק כְּזָכַר אִזּוֹ יִשִּׁיר מֹשֶׁה וְגו': (רלב"ג)

שופטים פרק-ה

א וַתֵּשֶׁר דְּבוּרָה וּבָרַק בֶּן-אֲבִינֵעָם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר:

מצודת דוד **לאמר**. רצה לומר, שבני ישראל יאמרוהו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ותשר**. מלשון שירה : (מצודת ציון)

בַּפְּרֵעַ פְּרָעוֹת בְּיִשְׂרָאֵל בְּהִתְנַדֵּב עִם בְּרִכּוֹ יְהוָה:

רס"י **בפרע פרעות בישראל בהתנדב עם**. כשצאו פרעות על ישראל שפלו זהם אויביהם על עזבם את ה', והתנדב העם לקוב בתשובה, מעתה ברכו את ה' על התשועות שעשה: (רס"י)

מצודת דוד **בפרע פרעות**. רצה לומר, במה שנקם הקדוש ברוך הוא נקמותיו על ידי ישראל להיות נראה שבכח ידם נעשתה, והיא להם לכבוד : **בהתנדב עם**. רצה לומר, בעבור מה שנתן ה' בלב העם להתנדב ללכת למלחמה, עם כי ראו חולשתם וגבורת סיסרא : **ברכו ה'**. בעבור שתי אלה, ברכו ה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בפרע פרעות**. ענין נקמה, כי (במדבר לא ב) נקום נקמת, תרגמו : אתפרע פרענותא : (מצודת ציון)

רלב"ג **בפרוע פרעות**. הוא מענין השבתה וביטול והרצון בזה כי עם היות ישראל מושבתים ומבוטלים מהגבורה מפני לחץ סיסרא ויבין והיו מפני זה בתכלית החולשה ראוי מפני זה לברך הש"י כשהתנדבו עם ישראל לעלות עליהם למלחמה עם ראותם חולשתם וגבורת סיסרא וחילו כי זה היה נפלא מאד : (רלב"ג)

ג **שמעו מלכים האזינו רזנים אנכי ליהוה אנכי אשירה אומר ליהוה אלהי ישראל:**

רס"י **אנכי. אנכי. כפול**, שמעתי מדרך אגדה (ילקוט שמעוני ב מז) לא קפח הקדוש ברוך הוא שכל תצור וכרמל, שצאו למתן תורה לתת עליהם את התורה וחזרו צבסת הפנים, אמר להם הקדוש ברוך הוא, סוף שאני פורע לכם כפלים, נאמר בסיני (שמות כ ב) אנכי ה' אלהיך, בתצור יאמר: אנכי... אנכי, נאמר בסיני (סם) אנכי ה' אלהיך, בכרמל יאמר, כפול (מלכים א יח לט) ה' הוא האלהים, ה' הוא האלהים, בימי אליהו: (רס"י)

מצודת דוד **שמעו מלכים**. את אשר אני דובר, למען תיראו להלחם עוד

בישראל : אנכי לה'. רצה לומר, על אשר אנכי לה' ולחלקו להאמין בו,
לזה : אנכי אשירה. על התשועה הבאה לי ממנו : (מצודת דוד)

מצודת ציון האזינו. הטו אוזן לשמוע : רזנים. ענין שררה, כמו (תהלים ב
ב) ורוזנים נוסדו יחד : (מצודת ציון)

רלב"ג שמעו מלכים. ר"ל מלכי האומות כדי שיראו מלהרע לישראל:
אנכי לה'. ר"ל כי לא עם אחר ולזה נאה לי לשיר ולזמר לה' אלהי ישראל
כי הפליא חסדו לי : (רלב"ג)

ד יהוה בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום ארץ רעשה גם-שמים
נטפו גם-עבים נטפו מים:

רש"י ה' בלאתך משעיר. זה מתן תורה, כמה שנאמר (דברים לג ב) וזרח
משעיר למו, ומה עניינה לכאן, כך אמרה דבורה: קשה היא התורה לפרוש
ממנה וטובה היא לדבק בה, שהרי צמורא ובגבורה נתנה, ולכך נמסרו
ישראל ביד אויביהם על פרישתם הימנה וכשהתנדבו לעסוק בה נוסעו,
כל זה יש ללמוד מתרגומו של יונתן: נטפו. הזילו טל תחיה: (רש"י)

מצודת דוד בצאתך משעיר. כשיצאת לפני ישראל כשעברו את הר שעיר,
כי אז התחילו להלחם בסיחון ועוג : בצעדך משדה אדום. כפל הדבר
במלות שונות וכדרך השיר : ארץ רעשה. החריד והרעיש כל מלכי
האדמה : גם שמים נטפו. שרי מעלה של הגוים אחזום חיל ורעדה,
כאדם החרד והזיעה נוטף ממנו : נטפו מים. להחריד ולבלבל הגוים בקול
המון הגשם : (מצודת דוד)

מצודת ציון בצעדך. מלשון צעדה והלוך : נטפו. מלשון טפטוף ושפיכה :
עבים. עננים : (מצודת ציון)

רלב"ג ה', בצאתך משעיר. ובלכת צעדיך משדה אדום ארץ רעשה ואמר
על צד המשל כאילו השמים והעבים נתכו והיו למים והנה אמר זה למשל
על מלחמת סיחון ועוג על שהיו רחוקים וגבוהים מאד שהיתה אחר צאת
ישראל משעיר שהוא שר אדום כמו שנזכר זה בתורה ורמז עוד בזה על
שאר המלחמות שהיו אחר זה ובכמו זה האופן מהמשל דברו הנביאים
במקומות רבים : (רלב"ג)

ה הרים נזלו מפני יהוה זה סיני מפני יהוה אלהי ישראל:

רפ"י הרים נזלו. כמים נוזלים נמוגו: זה סיני. כבר מפורש (שמות יט, כ) מה נראה בו: עשן כולו, וקול, ולפידים ואש מפני ה', והרי זה מקרא קצר 'זה סיני', מה אירע בו, מפני אשר ירד עליו ה': (רפ"י)

מצודת דוד הרים נזלו. מגודל הרעדה, ונטפו זיעה : זה סיני. כמו זה הר סיני, שנאמר בו (שמות יט טז), ויחרד כל ההר, כמו כן חרדו כולם מפחד ה' הנלחם לישראל : (מצודת דוד)

מצודת ציון נזלו. ענין נטיפה, כמו (במדבר כד ז) יזל מים מדליו : (מצודת ציון)

רלב"ג הרים נזלו. יתכן שרמז בזה על מתן תורה ואמר שגם ההרים בעצמם נזלו ונתכו וחרדו מפני ה' וזה היה ביום מ"ת שנתחדש המופת מן ההר ההוא זה הר סיני אז נזל מפני ה' אלהי ישראל ובוזה נשלם בקיצור זכירת החסדים שעשה השם לישראל במלחמות האומות ולחם במלחמות תנופה כענין מ"ת והנפלאות שחדש שם שהיו סבה שיאמינו ישראל בו ויקבלו מצותיו : (רלב"ג)

ו בימי שמגר בן-ענת בימי יעל חדלו ארחות והלכי נתיבות ילכו ארחות עקלקלות:

רפ"י בימי שמגר בן ענת בימי יעל. מלמד שאף יעל שפטה את ישראל בימיה: חדלו ארחות. היו יראים ישראל ללכת לדרכם מפני האויזים והיו הולכים דרך עקלתון בהצא: (רפ"י)

מצודת דוד בימי שמגר. אבל בימי השופט שמגר ובימי יעל אשר גם היא שפטה בימי שמגר, לא היתה תשועה שלימה ולא חרדו הגוים מפחד ה', ולזה חדלו הולכי אורח מיראת הגוים : והלכי נתיבות. רצה לומר, האנשים אשר הוכרחו לילך בנתיבות, היו הולכים דרך מעוקל לבל ירגיש מי בהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון חדלו. מנעו : ארחות. נתיבות, דרכים ושבילים : עקלקלות. מלשון מעוקל ומעוקם : (מצודת ציון)

רלב"ג ואחר זה שבה דבורה להזכיר בזאת השירה הענין שבו היה זה הנס והתחילה ואמרה כי בימי שמגר בן ענת אף על פי שהושיע את ישראל תשועה מה כמו שקדם חדלו ארחות ר"ל שהולכי דרכים חדלו מהלוך

בהם מפחד האויב ואם היה שילכו בדרך ילכו ארחות עקלקלות ויטו
מדרך הישר כדי שלא ימצאם האויב: (רלב"ג)

ז חָדְלוּ פְּרִזּוֹן בְּיִשְׂרָאֵל חָדְלוּ עַד שְׁקִמְתִּי דְבוֹרָה שְׁקִמְתִּי אִם
בְּיִשְׂרָאֵל:

רס"י חדלו פרזון. ערי הפרזי שאין להם חומה חדלו מהיות יושבים בהם
מפני אויביהם, ונאספו אל ערי המצור: עד שקמתי. כמו שקמתי, וכן
(סופטים ו יז): שאתה מדבר עמי: (רס"י)

מצודת דוד חדלו פרזון. כי פחדו לשבת בערי הפרזי, ורק בישראל חדלו,
ולא בגוים, כי הם לא פחדו מישראל מלשבת בערי הפרזי, כי ידם היתה
על העליונה: עד שקמתי דבורה. רצה לומר, כן היה עד אשר קמתי אני
דבורה, כי מעתה יהיה כמאז, כי התשועה הבאה על ידי שלימה היא,
ויחרדו הגוים מה' ולא יחדלו ישראל מללכת אורח ומלשבת בערי הפרזי
: אם. כאם המיסרת את בנה ליישר דרכו, כן אנכי לישראל: (מצודת דוד)

מצודת ציון פרזון. ערי פרזי, מבלי חומה סביבה: שקמתי. מלשון קימה
: (מצודת ציון)

רלב"ג חדלו פרזון. ר"ל שערי הפרזות חדלו מהיות בהן יושב מפחד אויב
ולא נשארו ישראל אז כי אם בערים המוקפים חומה וכן הענין בימי יעל
ידמה מזה שיעל נמנית בכלל המושיעים קודם זה המעשה שעשתה
בהמיתת סיסרא והיה זמן שמגר בן ענת וזמן יעל נכללים בכי שנה שלחץ
סיסרא בחזקה או אמר זה על זה המעשה שעשת מהמיתת סיסרא להגיד
שלא היה רושם מוחש במה שעשתה לישועה הגדולה שבאה מזה וזה
מבואר מאד ואפילו הראשון הוא יותר נכון: עד שקמתי דבורה שקמתי.
אני הייתי אם ומנהגת ישראל: (רלב"ג)

ז יִבְחַר אֱלֹהִים חֲדָשִׁים אֲז לָחֵם שְׁעָרִים מִגֵּן אִם-יִרְאֶה וְרָמַח
בְּאֲרָבַעִים אֶלֶף בְּיִשְׂרָאֵל:

רס"י יבחר אלהים חדשים אז לחם שערים. כשזכר לו ישראל אלהים
חדשים, אז הוזקו למלחמה בשעריהם, ראו עתה בהתנדבם, אם יראה
בישראל מגן ורומח, שצריך להלחם בארבעים אלף ראשי גייסות שהביא
הגוי עליהם, וכולם הממם המקום במלחמת הכוכבים (פסוק כא) ונחל

קִישׁוֹן גֵּרְפֶּס: שְׁעָרִים. כְּמוֹ (דְּבָרִים יז ב) כִּי יִמְלֹא בְּקֶרֶבְךָ בָּאֶחָד שְׁעָרֶיךָ,
עֵיירוֹת: (כ"ז)

מצודת דוד **יבחר אלהים חדשים.** כי כאשר יבחר ישראל אלהים חדשים,
אז בא מלחמה בעריו בעבור העונש ולא כשמטיב דרכו, כי הלא בימי
יהושע שנאמר (ד יג), כארבעים אלף וכו' עברו וכו' אל ערבות יריחו, וכי
היה נראה באותן ארבעים אלף מגן ורומח, כי הלא בנס כבשו את יריחו
ולא במלחמה ובמגן ורומח : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לחם.** מלשון מלחמה : **שערים.** עיירות, כמו (דברים יז ב)
באחד שעריך : **מגן.** תריס : **ורמח.** כידון : (מצודת ציון)

רלב"ג **יבחר אלהים חדשים.** פ"י בו כי בעת שבחר ישראל בע"ג שהם
אלהים חדשים אז היתה להם המלחמה בשערים ולא יכלו לצאת לחוץ
ואפשר לפרש כי הש"י בחר דברים חדשים להשלים זה הנס והוא שכבר
משך לב סיסרא וחילו להלחם עם ברק בשערי ישראל במקום שהיה ראוי
ליפול שם לפי מה שסבב הש"י אשר עמקו מחשבותיו והנה באמת לא
נצחו ישראל זאת המלחמה בכחם ועוצם ידם כי לא היו להם כלי זין כי
אם לאנשים מועטים עד שבכל ישראל לא היה מגן ורומח בארבעים אלף
ולזה הוא מבואר כי בעשרת אלפים איש שעלו מבני נפתלי ומבני זבולן
לא היו כלי זין כי אם לאנשים מועטים : (רלב"ג)

טו לְבִי לְחֹזְקֵי יִשְׂרָאֵל הַמִּתְנַדְּבִים בְּעַם בְּרַכּוֹ יְהוָה:

רש"י **לבי.** אני דבורה לחוקקי ישראל, לאהוב את חכמי ישראל שהתנדבו
בעם, לאמר: ברכו את ה' וסובו אליו: (רש"י)

מצודת דוד **לבי לחוקקי וגו'.** רצה לומר, לא מן השפה ולחוץ, כי אם
מעומק הלב אדבר לחוקקי ישראל המתנדבים להלחם, שהם יברכו לה'
על מה שנתן בלבם להתנדב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לחוקקי.** הגדולים יקראו 'מחוקקים', כי הם משימים
החוקים : (מצודת ציון)

רלב"ג **לבי לחוקקי ישראל.** ר"ל החכמים והסופרים המתנדבים בעם
להשלימם וללמדם תורה ומצות הנה ראוי לכם לברך השם יתעלה על
התשועה הגדולה שהושיע את ישראל כי לא היו יכולין ללמוד תורה
וללמד מלחץ אויב או אמר זה על בני נפתלי ועל כני זבולן שירדו מהם
מחוקקים לעזור לדבורה בזאת המלחמה כמו שיבא אחר זה: (רלב"ג)

וַיֵּלֶךְ רֶכְבִּי אֶתְנוֹת צָחוֹרוֹת יֹשְׁבֵי עַל-מְדִין וְהִלְכִי עַל-דֶּרֶךְ שִׁיחוֹ:

רס"י רכבי אתנות לחורות. הסוחרים והסוחרים סירכבו מעתה על אתנות לבנות החסודות, מבלי יראה ודלגת אויזיהם, וחותן שיושבין על מדין, לשון דיינים, שהיו יראים לעשות מספט צפרהסיא, וכן תרגם יונתן: דהו מתחברין למיתב על דינא, וחותן שהולכין רגלי על דרך, שיחו וספרו את התשועה הזאת, אשר מקול המחללים אתכם, אורבים, ליסטים ומוכסין, היושבין גדודים צמערות לארוב בעברי המים, שם יתנו עתה רוכבי האתנות והולכי על דרך את לדקות ה', ומה הן הלדקות (פסוק יא) לדקות פרזנו בישראל שהשקיט את ישראל, לשכון פרזון וללאת מפוזרים ביחודי, שלא צאסיפת עס: (רס"י)

מצודת דוד רכבי. הן השרים הרוכבים על אתנות לבנות לרוב הגדולה, הן החכמים יושבי המשפט, הן הסוחרים ההולכים בדרך, כולכם שיחו ודברו תהלות ה', השרים, על אשר ישארו בגדולתם, והחכמים, על אשר יוכלו מעתה להרחיב לבם בחכמה מבלי טרדות פחד הגוים, והסוחרים, על כי ילכו מעתה בדרך סלולה, לא ארחות עקלקלות : (מצודת דוד)

מצודת ציון אתנות. נקבות החמורים : צחרות. לבנות, כמו (יחזקאל כז יח) וצמר צחר : מדין. מלשון דין : שיחו. דברו, כמו (דברי הימים א טז ט) שיחו בכל נפלאותיו : (מצודת ציון)

רלב"ג רוכבי אתנות וגו'. הסוחרים הנכבדים רוכבי אתנות לבנות שהיו יושבים על דרך מדין ומתעכבים שם ולא יוכלו להשלים דרכם הישר מפני פחד אויב ויטו דרכם ללכת על דרך אחר והוא דרך שיחו כמו שאמר במה שקדם והולכי נתיבות ילכו ארחות עקלקלות : (רלב"ג)

יא מקול מחצצים בין משאבים שם יתנו צדקות יהוה צדקת פרזנו בישראל אז ירדו לשערים עם-יהוה:

רס"י מחללים. פתר מנחם: עורכי מלחמה וסודרי קרב, וחברו עם (משלי ל כז): מלך אין לארצה ויאל חלץ כולו, לשון גדודים. דבר אחר: מקול מחללים בין משאבים. כשהייתם הולכים בין משאבים לשאוב מים, הייתם יראים מקול אבנים, חלוקי הנחל, קיזל"ס צלע"ז, שהעובר עליהם נשמע

קולם, והייתם יראים שלא ירגישו ככם אויבים, מעכשיו אין לחוש על זאת, ומשום הכי מלוא עליכם ליתן הודיה לשמו: מחללים. לשון אבני חלוקי הנחל, כמו (איכה ג טז) ויגרם בחלץ: אז ירדו לשערים. חזרו לערי מושבותם שזרחו מהם ליחסף אל ערי המצור: (רס"ו)

מצודת דוד מקול מחצצים. רצה לומר, תמורת מה שהיה נשמע קול מורים חצים אשר יורו בין ההולכים לשאוב מים, תמורת הקול הזה ישמע עתה שם קול מספרים צדקות ה', והם הצדקות שעשה להערים הפרזים שבישראל אשר היו שוממים, כי אז בהיות התשועה חזרו וירדו עם ה' לעריהם הפרזים : (מצודת דוד)

מצודת ציון מחצצים. מלשון חצים : משאבים. מלשון שאיבת המים : יתנו. ענין דבור, כי (דברים ו ז) ושננתם, תרגומו : ותתנון, וכן (לקמן יא מ) לתנות לבת יפתח : פרזונו. מלשון פרזון : (מצודת ציון)

רלב"ג מקול מחצצים. וכל זה הפחד היה להם מקול האויבים מורי החצים שהיו בין המעינות שהיו שואבין מהן המים להצר להם לישראל שלא יוכלו לשאוב משם והיה זה המקום בדרך הישר שהיו רגילים ללכת בו הסוחרים ומפני זה היו הולכים ארחות עקלקלות והנה במקום ההוא שלא היו יכולין לבא שם שם יתנו ויגידו צדקות ה' שהכרית את אויביהם המצירים להם שם ויתנו ג"כ צדקות פרזונו בישראל עתה שיוכלו בני ישראל לשבת בערי הפרזות אשר הניחום ועזבו מפחד אויב: אז ירדו לשערים עם ה'. ר"ל שישבו בכל שעריהם לפי ששבו לערי הפרזות לשבת, או יהיה הרצון בזה אז ירדו עם ה' לשערים ללמוד תורה מה שלא היו יכולין בו קודם זה כי הדרך היה סגור לפניהם מפני האויבים וכובד השעבוד ג"כ היה מונעם מזה: (רלב"ג)

גב עורי עורי דבורה עורי עורי דברי-שיר קום ברק וְשִׁבְה שְׁבִיךְ בְּ- אַבְיָנָעַם:

רס"י עורי עורי דבורה. לשון שצח כפשוטו, התגברי צקירתך. ורבותינו אמרו (פסחים סו ז) מפני שנתהללה ואמרה (פסוק ז) עד שקמתי דבורה, נסתלקה הימנה רוח הקודש: (רס"י)

מצודת דוד עורי עורי. רצה לומר, התחזקי לדבר בשיר, וכפלה אמריה כדרך השיר ולרוב הזרוז : ושבה שביך. רצה לומר, בהתחזק השיר תתגבר התשועה : (מצודת דוד)

מצודת ציון עורי. מלשון הערה והתעוררות : **ושבה שביך.** מלשון שביה :
(מצודת ציון)

רלבי"ג עורי עורי דבורה. יחס לדבורה דברי השיר ולברק יחס שבית השבי
שהוא פועל המלחמה : (רלבי"ג)

אז ירד שריד לאדירים עם יהוה ירד-לי בגבורים:

רס"י אז ירד שריד לאדירים. ירד – ירדה, כמו (ישעיהו מה א) לרד לפניו
גוים, שרידי יקראל רדו באדירי הגוים: ה' ירד לי בגבורים. ירדה לי את
גבורי הגוים: (רס"י)

מצודת דוד אז. כאשר יתחזק השיר ותתגבר התשועה, אז הנשאר מישראל
למשול באדירי עם, הם הגוים החזקים : **ה' ירד לי.** ה' יתן לי ממשלה
בגבורי הגוים, וכפל הדבר במה שאמר : (מצודת דוד)

מצודת ציון ירד. ענין ממשלה, כמו (תהלים קי ב) רדה בקרב אויביך :
שריד. שיר, כמו (ירמיהו מב יז) שריד ופליט : **לאדירים.** כמו באדירים,
למ"ד במקום הבי"ת, וכן (ויקרא כז ז) ונפלו לפניכם לחרב, ומשפטו :
בחרב : (מצודת ציון)

רלבי"ג אז ירד. אז ישים השם רודה מה ששרד ונשאר מישראל על
אדירים וחזקים והם עם יבין מלך כנען כ"ש ויכנע אלהים ביום ההוא
את יבין מלך כנען לפני בני ישראל ה' שם רודה ומושל לי בגבורים ר"ל
ששם ישראל רודה ומושל על הגבורים ההם והם עם יבין מלך כנען :
(רלבי"ג)

יד מני אפרים שרשם בעמלק אחריה בנימין בעממיה מני מכיר ירדו:
מחקקים ומזבולן משכים בשבט ספר:

רס"י מני אפרים. מן אפרים ילא שורש יהושע בן נון, לרדות בעמלק
לחלץ אותו לפי חרב, ומחוצר מקרא זה לעליון, לפרש: ה' ירד לי בגבורים,
את יהושע הקים לרד בעמלק: אחריך. יקום משבט בנימין שאלו בן קיץ
סיגרמנו ויעמם אותו כגחלים עוממות. ויש לפתור: 'בעממיה', בחיל של
מאתים אלף רגלי שצא שאלו עליהם: מני מכיר ירדו מחקקים. שרים
גדולים שכבשו את האמורי, אשר כבשו (דברים ג 7) ששים עיר כל חבל

מצודת דוד מני אפרים. מן שבט אפרים ושרשם, והוא יהושע נשיאם : **בעמלק.** מאז נלחם הוא בעמלק והחלישם, כמו שכתוב (שמות יז יג), ויחלש יהושע את עמלק : **אחריך.** כאלו תדבר לאפרים ותאמד, אחר מלחמת יהושע אשר יצא ממך, יבוא שאול הבא מבנימין וילחם בעמלק ברוב עם אשר יבאו עמו ממך אתה ישראל, וכמו שכתוב (שמואל א טו ד), ויפקדם וכו' מאתים אלף : **ירדו מחקקים.** השרים מבני מכיר בן מנשה ירדו בהמלחמה ההיא עם סיסרא, ומזבולון ירדו כולם, ואף הסופרים, עם שאינם מלומדי מלחמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון מני. מן, והיו"ד נוספת : **בעממיק.** מלשון עם : **משכים.** כי הכתיבה עשויה במשיכת הקולמוס : **שבת.** רוצה לומר, קולמוס : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה התחילה דבורה לספר ענין השבטים במלחמות והתחילה מן אפרים כי על ידו נעשית המלחמה הראשונה ואמי מן אפרים שרשם מי שהיה שרשם והוא יהושע שהיה נשיא עליהם והיה היותר נכבד שבשבט נלחם בעמלק כמו שזכר בתורה ויחלוש יהושע וגוי. אחריך. תביא אתה שתהיה משבט בנימין בעממיק להלחם עם עמלק והוא שאול ומן מכיר בני מנשה שהיה חלק לעבר הירדן ירדו החכמים עם דבורה למלחמה וכן הענין מזבולון : (רלב"ג)

וְשָׂרֵי בִישָׁשְׁכָר עִם-דְּבִרָה וְיִשְׁשָׁכָר כֵּן בָּרַק בְּעֵמֶק שְׁלַח בְּרָגְלָיו בְּפִלְגֹת רְאוּבֵן גְּדָלִים חֲקֵקֵי-לֵב:

כ"ז ושרי ביששכר. שרים שביששכר, הם סנהדראות עוסקין בתורה, (דברי הימים א יא לב) יודעי בינה לעתים, הם תמיד עם דבורה ללמד ביששכר חק ומשפט: **ושרי ביששכר.** יו"ד זו טפילה היא ואינה משמשת כלום, והרי היא כיו"ד (תהלים ח ח) בהמות שדי, (ירמיהו כב יד) וקרע לו חלוני: **ויששכר כן ברק.** ושאר העם של יששכר, כן הם עם ברק לכל אשר יאוו: **בעמק שלח צרגליו.** שלחם בכל שליחותו, ולאסוף את העם ולכלל לרכי המלחמה: **צפלות ראוּבֵן.** אבל בחילוקי לבו של ראוּבֵן רבו: **חקקי לב.** (תרגום:) נכלי ליבא, ערמומית, ומה היא ערמומיתו, יסב לו בין משפתי המלחמה לשמוע מי נולח ויהיה עמו: (כ"ז)

מצודת דוד ושרי ביששכר. רצה לומר, עם כי השרים ביששכר ישבו בכל

עת עם דבורה ללמד בישראל חק ומשפט, וכמו שכתוב (דברי הימים א יב לג), ומבני יששכר יודעי בינה לעתים וגו', ולא נסו אם כן מעולם ללכת במלחמה, ויששכר עם כל זה עשה כן כמו ברק, וירד למלחמה כמוהו : **בעמק שלח ברגליו**. כי למעלה נאמר (ד יד) שאמרה דבורה לברק לרדת מן ההר אל העמק לקראת המלחמה, ושמע ברק אליה וירדו, לזה אמרה גם בזה עשה יששכר כברק, כי בעמק אשר שולח לרדת בה בדבר ה' על ידי דבורה, בה ירד ברגליו של ברק, רצה לומר, עם הלוכו ואחריו, ולא פחד לרדת אל העמק (ומלת 'שלח' חוזר על יששכר, כי דבר ה' שעל ידי דבורה היה לכל העם, ומפני הכבוד ייחדה הדבר לברק, שהיה שר הצבא) : **בפלגות ראובן**. רצה לומר, אם כל השבטים האלו לא פחדו מלרדת למלחמה אם בעבר ואם בהווה ואם בעתיד, לזאת בפלגות ראובן, רצה לומר, במה שראובן נחלק ונפרד מן המלחמה ההיא, גדולים המה 'חקקי לבי', רצה לומר, הנה ראוי לחשוב רבות מחשבות לב להבין הדבר מה זה היה לו שנחלק מן המלחמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ושרי. כמו ושרים : **ברגליו**. עם הלוכו, ואחריו, וכן (לעיל ד י) ויעל ברגליו : **בפלגות**. ענין חלוקה, כמו (בראשית י כה) נפלגה הארץ : **חקקי**. מלשון חקיקה, וענינו מחשבה : (מצודת ציון)

רלבי"ג ושרי ביששכר. והשרים שהם ביששכר ג"כ ירדו עם דבורה ושבט יששכר בכללו וכן שמע לעצת דבורה ברק עד שבעמק שולח ברגליו בעצת דבורה כמו שאמר ויעל ברגליו עשרת אלפי איש ואולם כפלגות ראובן גדולים חקקי לב : (רלבי"ג)

טז לְמָה יִשְׁבֹּת בֵּין הַמְּשֻׁפְּתִים לְשִׁמְעַ שְׂרָקוֹת עֲדָרִים לְפִלְגוֹת רְאוּבֵן
גְּדוּלִים חֲקֵרֵי-לֵב:

רפ"י שרקות עדרים. לשמוע קול עדרי המלחמה, למי קול ענות גבורה ולמי קול ענות חלושה: (רפ"י)

מצודת דוד למה ישבת בין המשפתיים. רצה לומר, ואם תשיב לומר שאתה מורד לב לרדת לקראת נשק אם כן מתחלה למה ישבת באחוזת עבר הירדן בין גבול ארץ ישראל ובין גבול הגוים, הלא מקום סכנה הוא לשבת על הספר, ומדוע בחרת בזה הגבול לשבת בה : **לשמע וגו'**. רצה לומר, מה ששאלת הארץ ההיא באמרך (במדבר לב ד), ארץ מקנה היא ולעבדיך מקנה, וכי שאלתך היה לשבת בית לשמוע שריקות העדרים והמקנה, וכי לא עלתה על דעתך שבעל כרחך תרד במלחמה בהיותך יושב על הספר : **לפלגות**. לזאת, למה שנפרד ראובן מן המלחמה, ראוי לחקור עליו רבות חקרי לב, להשכיל אמתת הדבר : (מצודת דוד)

מצודת ציון המשפתיים. מלשון שפה, וענינו גבול, וכן תרגם יונתן : תחומין, וגם הוא תרגום של גבול, וכן (שם מט יד) רובץ בין המשפתיים : **שרקות.** הונח על הקול הבאה בקבוץ השפתיים, וכן (ישעיהו ה כו) ושרק לו, והוא שאול על כל המקנה : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה תמה עליו למה ישבת בין המשפתיים במקומך ולא התעוררת בזאת המלחמה אבל היית יושב ובוטח והיית שומע שריקות עדרי ישראל על ידי האויבים והיית שוכן במקומך ולא חששת לזה הנה לפלגות ראובן גדולים חקרי לב על ששקדו עליהם ולא נתנו לב לצאת משם : (רלב"ג)

יז גִּלְעָד בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן שָׁכַן וַדָּן לָמָּה יְגוּר אֲנִיּוֹת אֲשֶׁר יָשַׁב לְחוּף יַמִּים וְעַל מִפְרָצָיו

רש"י צעבר הירדן שכן. ולא בא אל המלחמה, וכן דן הכנים ממונו בספינות לעמוד ולברוח: ועל מפרציו. לשמור פרצות ארצו: (רש"י)

מצודת דוד גלעד וגו'. רצה לומר, אם נחשב שלזה לא בא ראובן למלחמה, על כי נחלתו היא בעבר הירדן רחוקה ממקום המלחמה, הלא גם גלעד שוכן בעבר הירדן ועם כל זה בא למלחמה, כמו שכתוב למעלה (פסוק יד) מני מכיר וכו', והוא גלעד : **ודן וגו'.** רצה לומר, אף על דן יש להתרעם מאד, כי למה יקבץ כל אשר לו לשומם בספינות ולברוח, הלא נחלתו קרובה למקום המלחמה, ומדוע אם כן ברח ולא בא למלחמה. אשר וגו'. רצה לומר, עם שגם אשר לא בא הנה, לא במעל עשה, רק על כי נחלתו היא בחוף הים על הספר ועריו המה פרוצים ופרוזים מבלי חומה, ולזה, בעל כרחו שכן אצל עריו הפרוצים, לבל יבאו בהם הגוים הסמוכים להספר : (מצודת דוד)

מצודת ציון יגור. יאסף, כמו (תהלים נט ד) יגורו עלי עזים : **אניות.** באניות : לחוף. לשפת הים, וכן (דברים א ז) בחוף הים : (מצודת ציון)

רלב"ג גלעד בעבר הירדן שכן. וא"ת כי מנעך מזה הירדן הלא גלעד ג"כ שוכן בעבד הירדן ועם כל זה בא לעזרת ה' בגבורים כמו שקדם והנני תמה על דן למה יגור אניות הנה נחלתו לא היתה מעבר הירדן ולא די שלא בא לעזרת ה' אבל ברח והניח עמו והלך עם קניניו בעבר הירדן באניות כמו שתרגם יונתן הנה אשר יש לו התנצלות אם לא בא לעזרת ה' כי הוא יושב על הספר ולזה היה ראוי לשמור ארצו ולשכון על המקומו הפרוצים בארצו שלא יבאו שם האויבים : (רלב"ג)

יַחַד זָבִלוֹן עִם חֶרֶף נִפְשׁוּ לְמוֹת וְנִפְתְּלִי עַל מְרוֹמֵי שָׂדֵה:

רַס"י זָבִלוֹן עִם חֶרֶף וְגו'. בְּזֶה נִפְסָו וְהִפְקִיר עֲלָמוֹ לְמוֹת בְּמִלְחָמָה עִם צָרָה, וְכֵן נִפְתְּלִי עַל מְרוֹמֵי שָׂדֵה. עַל הַר תְּצוּר: (רַס"י)

מצודת דוד זָבִלוֹן וְגו'. רָצָה לוֹמַר, אֹלָם זָבִלוֹן עָשָׂה הַטּוֹב, כִּי הוּא עִם אֲשֶׁר חֶרֶף וּבִזָּה נִפְשׁוּ לִלְכַת לְמִלְחָמָה וְלֹא יִקְרָה נִפְשׁוֹ בְּעֵינָיו לְחַשׁוֹשׁ פֶּן יָמוּת בְּמִלְחָמָה : וְנִפְתְּלִי וְגו'. רָצָה לוֹמַר, וְגַם נִפְתְּלִי כִּמְוָהוּ לֹא חָשׂ לְמוֹת עַל מְרוֹמֵי שָׂדֵה בְּמִקּוֹם הַמִּלְחָמָה (עִם כִּי ה' צוּה לְקַחַת לְמִלְחָמָה בְּנֵי זָבִלוֹן וּבְנֵי נִפְתְּלִי, כִּמּוֹ שֶׁכָּתוּב לְמַעַלָּה וְלֹא צוּה לְהַבִּיא לְמִלְחָמָה מִיֵּתֵר הַשְּׁבִטִים, מִכֹּל מִקּוֹם הַתְּרַעְמָה דְּבוּרָה עַל רְאוּבֵן וְעַל דָּן עַל שֶׁלֹּא בָאוּ מֵעֲצָמָם, כְּדֶרֶךְ שְׁבָאוֹ מִשָּׂאֵר הַשְּׁבִטִים) : (מצודת דוד)

מצודת ציון חֶרֶף. עֵינִין בְּזִיוֹן : מְרוֹמֵי. מִלְשׁוֹן רַם : (מצודת ציון)

רלב"ג וְאִמְנָם זָבִלוֹן וְנִפְתְּלִי רְאוּי שִׁישׁוּבְחוֹ וְהוּא כִּי זָבִלוֹן הוּא עִם שְׁחֶרֶף נִפְשׁוּ לְמוֹת מְרוֹב קִנְאָתוֹ לְהִנָּקֵם מֵהָאוֹיֵב ר"ל שֶׁמִּסָּר עֲצָמוֹ לְסַכְנָה, וְכֵן נִפְתְּלִי ג"כ כִּי מִבְּנֵי נִפְתְּלִי וּמִבְּנֵי זָבִלוֹן הָיוּ הַחִיל אֲשֶׁר עָלוּ עִם בְּרַק עַל הַר תְּבוּר שֶׁהָיוּ עַל מְרוֹמֵי שָׂדֵה כִּי הֵם רְאוּ חִיל עִם סִיסְרָא וְעַם זֶה מִסְרוּ עֲצָמָם לְסַכְנָה לְעֵלוֹת עֲלֵיהֶם לְמִלְחָמָה מְרוֹב בְּטַחֲוֹנָם בְּשֵׁם יְת': (רלב"ג)

יַט בָּאוּ מְלָכִים נִלְחָמוּ אַז נִלְחָמוּ מְלָכֵי כְּנַעַן בְּתַעֲנָךְ עַל-מֵי מִגְדוֹ בְּצַע קָסָף לֹא לְקַחוּ:

רַס"י בְּתַעֲנַךְ עַל מֵי מִגְדוֹ. תְּרַגְס יוֹנָתָן: בְּתַעֲנַךְ הוּוּ שָׂרָן וּמִטָּן עַל מֵי מִגְדוֹ, רֵאשׁ הַמַּחֲנֶה בְּתַעֲנַךְ וּמִגִּיעַ עַד מֵי מִגִּידוֹ: בְּצַע כֶּסֶף לֹא לְקַחוּ. חֲנָם בָּאוּ לְעִזְרַת סִיסְרָא, לֹא בִקְשׁוּ מִמֶּנּוּ שָׂכָר: (רַס"י)

מצודת דוד בָּאוּ מְלָכִים. רָצָה לוֹמַר, שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל הֵנָּה לֹא בָאוּ לְעִזְרַת אַחִיהֶם, וּמְלָכֵי אֲרָצוֹת אַחֵרוֹת בָּאוּ לְעִזְרַת סִיסְרָא וְנִלְחָמוּ בְּעִבּוּרוֹ : אַז. בְּעַת הַלְחָם סִיסְרָא נִלְחָמוּ בְּעִבּוּרוֹ מְלָכֵי כְּנַעַן בְּרַב עִם, כִּי בְּתַעֲנַךְ נִלְחָמוּ, וְקִצָּה הַמַּחֲנֶה הִגִּיעַ עַד מֵי מִגְדוֹ : בְּצַע. בְּחָנָם בָּאוּ בְּעִזְרַתוֹ וְלֹא לְקַחוּ בְּשִׂכְרָם בְּצַע כֶּסֶף, וְאִמְרָה כִּמְתַרְעַמֶּת, הֲלֹא הַגּוֹיִם בָּאוּ בְּחָנָם בְּעִזְרַת סִיסְרָא, וּמִדּוּעַ לֹא בָאוּ רְאוּבֵן וְדָן לְעִזְרַת אַחִיהֶם : (מצודת דוד)

מצודת ציון עַל מֵי. עַד מֵי : בְּצַע. עֵינִין חֲמִדָּה, כִּמּוֹ (תְּהִלִּים ל' י) מֵה בְּצַע בְּדַמִּי : (מצודת ציון)

רלב"ג באו מלכים נלחמו. ידמה שמלכים רבים מממלכות הגוים ממשפחות כנען ירדו עם סיסרי' להלחם עם ישראל ונלחמו אז מלכי כנען בתענד ועל מי מגדו והם המקומות שהיו חושבים לכבשם בקלות וכל כך היו חפצים להלחם בישראל שלא לקחו בצע כסף על זה מיבין מלך כנען כמנהג מי שאינו תחת המלך שאם ירצה המלך להביאו למלחמתו יתן לו שכר: (רלב"ג)

לכ מן-שמים נלחמו הפוכבים ממסלותם נלחמו עם-סיסרא:

רפ"י מן שמים נלחמו. ואף הקדוש צרוך הוא שלח צם לבאיו שאינם רואים קום שכר: ממסלותם. ראש הכוכב בשמים וסופו בארץ, מכאן אמרו (תנחומא בראשית ה) עוביו של רקיע כאויר שבין שמים לארץ, שהכוכב תקוע ברקיע כמין נגר בדלת, מדת ארכו כעביו של רקיע, ומן המקרא שמעיד 'ממסילותם נלחמו', אנו שומעין שעוביו של רקיע כגובה שמים מן הארץ: (רפ"י)

מצודת דוד מן שמים נלחמו. רצה לומר, אולם גם בלתם נפל סיסרא, וכאלו מן השמים נלחמו עמו וכאלו הכוכבים סרו ממסלותם ומדרך מהלכם וירדו ונלחמו עם סיסרא. ורבותינו זכרונם לברכה אמרו (פסחים ק"ח ב) שהכוכבים הרתיחו השריונות ונכנסו בנחל קישון להתקרה, ושטפם מי הנחל: (מצודת דוד)

מצודת ציון ממסלותם. מלשון מסילה ודרך: (מצודת ציון)

רלב"ג מן שמים נלחמו. אמר זה להורות כי לא בחרבם נצחו לסיסרא אך מאת ה' ית' בא להם זה הניצוח והוא ית' שם הכוכבים ממסילותם נלחמים עם סיסרא בהשפיע באמצעותם מה שישלם בו ניצוח סיסרא וחילו: (רלב"ג)

לכא נחל קישון גרפם נחל קדומים נחל קישון תדרכי נפשי עז:

רפ"י גרפם. טאטם מן העולם, כמגרפה זו שגורפת את האפר מן הכירה: נחל קדומים. שנעקה ערב לים על זה מימות מצרים, כדאיתא בפסחים (ק"ח ב): תדרכי נפשי. ברגלים את עוז גבורי כנען: (רפ"י)

מצודת דוד נחל קישון גרפם. כי המלחמה היתה בשפת הנחל, ובנס גברו

מי הנחל ושטפם : **נחל קדומים וגו'**. רצה לומר, הנה מי הנחל אשר היו מקודם ומאז בנחל קישון, הלא מעטים היו, עד אשר דרכתני אני בה בעוז מבלי נזק, ועתה על פי הנס איך רבו למעלה עד אשר שטפו הגוים : (מצודת דוד)

מצודת ציון גרפם. ענין כבוד וטאטא, כי (שמות לח ג) : היעיס תרגם אונקלוס מגרופיתא, ורצונו לומר שטפם : **תדרכי**. מלשון דרך והלוך : **נפשי**. רוצה לומר, אני בעצמי : **עוז**. כמו בעוז : (מצודת ציון)

רלב"ג נחל קישון גרפם. ידמה שכבר גברו אז על דרך מופת מי נחל קישון שהיו בו מים מעטים וכשהיו עוברים בו סיסרא וחילו גברו המים והסירות כמו שתסיר המכבדת אשר יכבדו בה הבית מה שעל הארץ מן העפר וזולתו ובזה האופן טבעו רוב חיל סיסרא ונפל פחדם אל הנשארים ועם זה הענין הנה בנחל המים הקדומים שהיו בנחל קישון : **תדרכי נפשי עוז**. ר"ל שלא גברו המים לישראל בעברם בדרך שיניעום ויסירות ממקומם אבל היו דורכין שם בעוז ותוקף וזה היה פלא גדול דומה באופן מה לפלא שהיה לישראל על ים סוף : (רלב"ג)

לכב אַז הֶלְמוּ עֲקֵבֵי-סוֹס מְדַהְרוֹת דְּהָרוֹת אַבִּירֵיוֹ:

רש"י הלמו עקבי סוס. נשתלפו טלפי סוסיהם, שהיה חוס הכוכב מרתית את הטיט והליפורן נשמטה, כמו שמולגין את הרגלים צרותחין והטלפים נשמטים, מתוך שנתלפו נהלמו הרגלים: מדהרות דהרות אביריו. שהיו מרקידים את סוסיהם צמלחמה, כמו (נחום ג ז) וסוס דהר, הוא לשון הרקלת **הסוס**: (רש"י)

מצודת דוד אז הלמו וגו'. רצה לומר, כי בראותם הנחל שוטף, נסו לנפשם על הסוסים, ואז הוכו ונשברו עקבי הסוס מן הדהרות ודליגות שעשו עמהם אנשיו הגבורים רוכבי הסוסים, או מלת 'אביריו' חוזר על הסוסים, ורצה לומר, מן הדהרות שעשו סוסיו החזקים : (מצודת דוד)

מצודת ציון הלמו. ענין הכאה, כמו (ישעיהו מא ז) הולם פעם : **עקבי**. הוא סוף הרגל : **מדהרות**. כן יקרא דריסת ודליגת הסוס בכח, כמו (נחום ג ב) וסוס דהר, וכפל המלה לרוב הדהרות : **אביריו**. מלשון אביר וחזק : (מצודת ציון)

רלב"ג אז הלמו. אז נהלמו ונשברו עקבי סוס סיסרא שלא נשאר להם כח מחוזק מרוצתם והכותם בהם בארץ כשהנהיגום גבורי סיסרא ולא נשאר להם כח לנוס ואפשר שיהיה הרצון בזה כי אז בנחל קישון מרוב המים

שגברו שם היו עקבות סוסיהם כאילו נשברו ולא יכלו לדהר אבל נגבו
המים רגליהם : (רלב"ג)

כג אורו מרוז אמר מלאך יהוה ארו ארו ישוביה פי לא-באו לעזרת
יהוה לעזרת יהוה : בגבורים :

רס"י אורו מרוז. אמרי לה כוכבא הוה, ואמרי לה גברא חשיבא הוה
(מועד קטן טז א), והיה סמוך למקום המלחמה ולא בא: אמר מלאך ה'.
אמר צרק בשליחותו של הקדוש ברוך הוא: יושביה. היושבים בארבע אמות
שלו (סס) בארבע אמות שפורי שמתיה צרק למרוז: לעזרת ה'. כזיכול,
שמי שהוא עוזר את ישראל, כעוזר את השכינה: (רס"י)

מצודת דוד אורו מרוז. קללו אתם את המקום 'מרוז': אמר וגו'. המלאך
אמר לקללו, ובנבואה אמרה: ארו וגו'. רצה לומר, קללו, לומר, ארו
יושבי מרוז על שלא באו לעזרת עם ה', עם כי היו סמוכים למקום
המלחמה: לעזרת ה' בגבורים. כפלה הדבר לפרש באיזה עזרה, ואמרה
לעזרת עם ה' הנלחם בגבורים, והם אנשי סיסרא: (מצודת דוד)

מצודת ציון אורו. מלשון ארו: מרוז. שם מקום: (מצודת ציון)

רלב"ג אורו מרוז. שהיתה עיר גדולה קרובה למקום המלחמה: אמר
מלאך ה'. זאת הנבואה לדבורה שעיר מרוז תהיה ארוה ר"ל יושביה כי
לא באו לעזרת ה' עם היותם קרובים: (רלב"ג)

כד תברך מנשים יעל אשת חבר הקיני מנשים באהל תברך:

רס"י מנשים באהל. שרה, שנאמר צה (צראשית יח ט) הגה באהל. רבקה,
שנאמר צה (סס כד סז) ויביאה יצחק האהלה. רחל ולאה, שנאמר צה (סס
לג) ויבא מאהל לאה וגו': מנשים באהל תבורך. יעל. למה – הן ילדו
וגידלו, ואם לא יעל הרי הרשע הזה בא ומאבדן, כך הוא בצראשית רבה
(מח טו). דבר אחר, אף יעל היתה יושבת אהלים, לפיכך הזכיר אותה
בברכת אהלים: (רס"י)

מצודת דוד תברך וגו'. לפי שאמרה לקלל יושבי מרוז, אמרה, אבל יעל
תבורך מפי הנשים, על כי היא עזרה לישראל: מנשים באהל. רצה לומר,

מפי נשים צדקניות וצנועות היושבות באהל, מפי הנשים האלה תבורך ותתקיים הברכה, עם שלא אמרה מלאך ה' כקללת מרוז : (מצודת דוד)

רלב"ג תבורך מנשים. אמנם יעל תהיה ברוכה כי עזרה להם בהריגת סיסרא ויותר מנשים שהן באהל תבורך או ירצה בזה שהיא תבורך מנשים שהן באהל ללמד תורה כמו דבורה ויהיה הרצון בזה כי קללת מרוז אמר מלאך ה' ואולם ברכת יעל אמרה דכורה על צד התפלה והברכה :

לכה מים שאל חלב נתנה בספל אדירים הקריבה חמאה:

רש"י חלב נתנה. לדעת אס לכו עליו קיזין זין טעם מים לטעם חלב, כן תרגם יונתן: **בספל אדירים.** בספל שפותין זו מים, שהמים נקראו 'אדירים', שנאמר (שמות טו י) **זמים אדירים:** (רש"י)

מצודת דוד מים שאל. רצה לומר, הבינו חכמתה של יעל, כי סיסרא בקש מים, והיא נתנה לו חלב, כמו שכתוב למעלה (ד ט), ותפתח את נאד החלב ותשקהו, וזהו בכדי להביא עליו תרדמה : **בספל אדירים.** ולמען יהא לבו בטוח בה ולא ירגיש בדבר, הקריבה לפניו חמאה בספל חשוב הראוי להאכיל בו אדירים וחשובים, למען יחשב אשר נפשו יקרה בעיניה, ולאדון יחשב לה : (מצודת דוד)

מצודת ציון בספל. באגן, והוא כלי מה, וכן (לקמן ו לח) מלא הספל מים : **אדירים.** רוצה לומר, גדולים וחשובים : **חמאה.** הוא שומן החלב : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה ספרה על מה ברכה יעל וזה כי היא עשתה מעשיה בחכמה ובגבורה לעזור ישראל וזה שכאשר שאל סיסרא מים לשתות נתנה חלב לשכרו והקריבה לו חמאה בכלי גדול לשתות והרצון בחמאה חלב שמן שלא הוסרה ממנו החמאה כי הוא משכר יותר, והנה נכפל הלשון בזה, ומה שספר תחלה כי מנאד החלב השקתהו היה בזה האופן ר"ל שהוציאה ממנו בספל גדול אשר ישתו בו הגבורים : (רלב"ג)

לכא ידה ליתד תשלחנה וימינה להלמות עמלים והלמה סיסרא מחקה ראשו ומחצה וחלפה וקתו:

רש"י להלמות עמלים. סיסרא, שהיה עמל ויגע: מחקה. לשון חיקוי:

ומחלה. לשון מחץ: וחלפה. יולא מאל אחר: (רפ"ו)

מצודת דוד ידה וגו'. אבל בקשה נפשה והושיטה ידה השמאלית לקחת יתד האהל, וימינה הושיטה לקחת המקבת הקרוי 'הלמות עמלים', על שם שהאנשים עמלים במלאכה ומכים בו לעשות מלאכתן : והלמה **סיסרא**. הכתה ושברה את סיסרא והסירה ראשו, ונגעה אותו בהכאה ופציעה, ועם היתד 'חלפה רקתו' מעבר אל עבר : (מצודת דוד)

מצודת ציון ליתד. הוא המסמר : להלמות. ענין הכאה : עמלים. מלשון עמל וטורח : מחקה ראשו. הסירה ראשו, בדברי רבותינו זכרונם לברכה (בבא בתרא פט א) אין מוחקין במקום שגודשין, ורצונו לומר אין מעבירין דבר מה על המדה, להסיר הגודש : ומחצה. ענין נגוע ומוכה, כמו (תהלים קי ו) מחץ ראש : וחלפה. ענין העברה מעבר לעבר, כמו (ישעיהו ח ח) וחלף ביהודה : רקתו. הוא המקום שאצל העין : (מצודת ציון)

רלבי"ג ידה ליתד תשלחנה. והנה כחתיה המנהיגים הגוף תשלחני ידה השמאלית ליתד ושלחו ימינה למה שהולמים ומכין בו העמלים במלאכות רבות העמל והכתה סיסרא בראשו עד שהפסידה ופרדה החבור אשר בו והכתה ביתד ועברה היתד רקתו או כרתה רקתו : (רלבי"ג)

כז בין רגליה כרע נפל שקב בין רגליה כרע נפל באשר כרע שם נפל שדוד:

מצודת דוד בין רגליה כרע. לפניה כרע על כרעיו, ומיד נפל לארץ ונשאר שוכב ולא הוסיף לקום, ורצה לומר, במהירות רב הומת, וכפלה הדבר לחזוק, וכדרך השיר : באשר כרע. במקום שכרע, שם נפל סיסרא הנאבד והנבז, כי לא היה יכול להתחזק עוד אחר הכריעה, וזהו ממליצת השיר, כי באמת לא כרע ולא נפל : (מצודת דוד)

מצודת ציון כרע. ענין נפילה על הברכים : שדוד. נבז ונאבד, כמו (שם לג א) ואתה לא שדוד : (מצודת ציון)

רלבי"ג בין רגליה כרע נפל. ר"ל כי בחכמתה סבבה שנפל ונרדם לפניה : ובאשר כרע שם נפל שדוד. ר"ל כי תכף שנפל שדדיתהו והמיתתהו יעל : (רלבי"ג)

כח בעד החלון נשקפה ותיבב אם סיסרא בעד האשנב מדוע בשש רכבו לבוא מדוע אחרו פעמי מרכבותיו:

רש"י ותיבב. לשון דבור, כמו (ישעיהו יז יט) ניב שפתים. ורבותינו פירשוהו (ראש השנה לג ב) לשון גניחה, כתרועה, דמתרגמינן 'יבבא' (ויקרא כג כד). ואני אומר: לשון ראייה, כמו (זכריה ב ב) צבת עיני, וכן חזרו מנחם: אשנב. חלון: (רש"י)

מצודת דוד בעד החלון. חזרה לספר בשירתה אשר אם סיסרא נשקפה בעד החלון לראות אם בא מרכבת בנה, ובראותה כי איננו תילל במר נפש, ומשקפת תמיד בעד האשנב ואומרת, מדוע בשש רכבו לבוא מדוע אחרו וכו', וכפלה הדבר כדרך המיילל מכאב לב : (מצודת דוד)

מצודת ציון בעד. נגד : נשקפה. ענין הבטה, כמו (בראשית כו ט) וישקף אבימלך, ואמר בלשון גפעל, על כי גם היא נשקפה למביטים בה : ותיבב. ענין יללה, כי (במדבר י ה) תרועה, תרגם אונקלוס : יבבא, וקול התרועה היא כיללה : האשנב. הוא כעין חלון, כמו (משלי ז ו) בעד אשנבי נשקפתי : בשש. ענין איחור, כמו (שמות לב א) בשש משה : פעמי. צעדה והלוך, כמו (תהלים פה יד) וישם לדרך פעמיו : (מצודת ציון)

רלב"ג הנה אם סיסרא נשקפה בעד החלון והילילה בדמיון תרועה והיתה אומרת מה הסבה שיהיה בושש רכב סיסרא לבוא : (רלב"ג)

כט חכמות שרותיה תענינה אף-היא תשיב אמריה לה :

רש"י חכמות שרותיה תענינה. החכמות שצטרותיה, לכך נקוד חי"ת פת"ח, חכמות שהוא שם דבר נקוד חט"ף קמ"ץ, כמו (משלי יד א) רחמות לאויל חכמות, וזה נקוד חכמות, וכן (סם יד א) חכמות נסים בנתה ביתה, חכמות שצנשים: תענינה. דגשות של נו"ן משמשת במקום נו"ן שליטת, ופתרונו תענינה אותה, דגשות נו"ן משמשת במקום 'אותה', כמו (ויקרא ו יד) מרכבת תציאנה: אף היא תשיב אמריה. תנחומין לעלמה: מה אני מתמה תמיה על עכוב בני: (רש"י)

מצודת דוד חכמות שרותיה. החכמות אשר בשרותיה כל אחת תשיב לנחמה, ואף היא כאחת מהן תשיב אמריה לעצמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון תענינה. כל אחת תענה ותשיב : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה החכמות שבשרותיה היו עונות אותה וגם היא בעצמה היתה משיבה לדבריה ואומרת מה שאומרת החכמות ההן והוא כי סבת איחורו

הוא שאם ימצאו שלל שיחלקוהו: (רלב"ג)

ג הלא ימצאו יחלקו שלל רחם רחמתיים לראש גבר שלל צבעים לסיסרא שלל צבעים רקמה צבע רקמתיים לצוארי שלל:

רס"י הלא ימצאו יחלקו שלל. והוא מעכב: רחמתיים לראש גבר. מענים נסים יפות זישראל, וכל איש מהם יש לו זמטתו שתיים ושלש נסים: (רס"י)

מצודת דוד הלא ימצאו. רצה לומר, וזאת דברי נחמתן, כי תאמרנה, הלא הון רב ימצאו בישראל, ושמה יחלקו ביניהם את השלל, ולזה הם מאחרים לבוא: רחם וגו'. אף כל אחד יקח בשלל, עלמה או שתי עלמות: שלל צבעים. השלל מבגדים צבועים החשובים ביותר יהיו נתונים לסיסרא על היותו שר הצבא. וחוזרת ומפרשת שזהו השלל מבגדים צבועים המרוקם אשר יתדמו בשני עבריהם, אבל צבע רקמתיים שאינם מתדמים בשני עבריהם החשוב עוד יותר ויותר, יחולק לכל בעלי השלל לכרוך בו הצואר לנוי, כי מתחלה עשויים הם לכך ואינם ראויים לתשמיש אחר, ולזה יחולק לכולם, ואם כן בעבור כל זה המה מתאחרים לבוא: (מצודת דוד)

מצודת ציון רחם רחמתיים. רוצה לומר, עלמה ושתי עלמות, וקראן בלשון בזיון, על שם הרחם: לראש גבר. רוצה לומר, לכל איש: רקמה. מעשה רוקם בהרבה מיני צבעים: רקמתיים. רוצה לומר, בשתי פנים, בהעבר מזה ובהעבר מזה, וחלוקה זה מזה, והוא כמו מעשה חושב: (מצודת ציון)

רלב"ג רחם רחמתיים. ולהיות פרוצים בעריות הקדימו בספור שלל העריות אולי השיג כל אחד מהן נערה אחת או שתיים ולסיסרא ג"כ יתנו שלל בגדי הצבעונים הנכבדים שלל בגדי צבעונים שהם מרוקמים ובגדי צבע רקומים משני עבריהם ויחלקם לסיסרא לצוארי בעלי השלל והם אנשי החיל הבאים עמו: (רלב"ג)

ל כן יאבדו כל-אוֹיְבֵיךָ יְהוָה וְאַהֲבֵיךָ כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בַּגְּבֻרְתוֹ וְתִשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה: (פ)

רס"י כן יאבדו. דבורה אמרה: תנחומין של הכל הן לה, כן יאבדו כל אויביך ה', כאשר אבד הוא: ואהביו כלאת השמש בגבורתו. לעתיד לבוא, (ישעיהו ל כו) שבעתים כאור שבעת הימים, שהיא על אחת שלש מאות וארבעים ושלש כמספר ארבעים ותשע שביעיות: ותשקט הארץ. אין זה

מצודת דוד **כן יאבדו**. אמרה דבורה, הנה תנחומין של הבל היו, והלואי י'כן יאבדו כל אויביך', אתה ה', כאשר נאבד סיסרא : **ואהביו**. אבל אוהבי ה' יהיו כצאת השמש בבוקר שהולך ומאיר בכל פעם יותר עד שהוא בגבורתו, שהוא חצי היום, כן יהיו אוהבי ה' הולכים וחזקים עד אשר יהיו בגובה המעלה : **ותשקט וגו'**. אין זה מדברי השירה אלא המה דברי כותב הספר : **ארבעים שנה**. עד כלות ארבעים שנה מזמן התחלת השעבוד : (מצודת דוד)

רלב"ג **והתפללה** דבורה ואמרה כן יאבדו כל אויבי ה' כמו שאבד סיסרא ואוהבי השם יתעלה יהיו כצאת השמש בגבורתו שאורו הולך ומתחזק עד נכון היום, והרצון באמרו בגבורתו בראש תקופת תמוז כי אז יראה אורו יותר חזק והחום המגיע ממנו הוא יותר חזק ויהיה הולך ומתחזק עד חצי היום, ושקטה הארץ עד שלמות ארבעים שנה מעת התחלת השעבוד ולזה יהיה זמן ההשקט עשרים שנה. ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הם אלו. הראשון הוא להודיע כי השם יתעלה לא יעשה המופתים רק לעת הצורך ולזה צוה ברק למשוך בהר תבור עשרת אלפי איש מבני נפתלי ומבני זבולון ולא משכם שם השם יתברך כמו שמשך אל נחל קישון סיסרא ורכבו והמונו וזה כי משיכת בני ישראל בהר תבור היה אפשר שישלם בזולת עשיית המופת וכבר ביארנו הסיבה בזה בספר מ"י. השני הוא להודיע כי כשיעשה הש"י המופתים יסבב עליהם הסבות אשר עמם יהיה יותר מעט מהזרות במופת ההוא אצל הטבע ולזה התחכם הש"י להביא בני ישראל בהר תבור והעתיק שם סיסרא ועמו אל נחל קישון לרדוף אחרי ברק ועמו וסבב עם זה שרבו מי הנחל עד שטבעו בו רבים מבני החיל ונתקבצו בזה סבות רבות אל שינצחום ברק ועמו, האי היא הבהלה שהבהילום מי הנחל והבי' כי ברק ועמו היו יורדים אליה ולזה היו עליונים וזה ממה שיוסיף להם חוזק על סיסרא ועמו וידמה שנתחברה שם סבה שלישית והיא שכבר היה אור השמש נכח פני סיסרא ועמו והיה משים סנוירים בעיניהם ולזה אמרה דבורה כי הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא. השלישי הוא להודיע אמתת הנבואה אף על פי שהיתה ע"י אשה כי לא נפל דבר ממה שיעדה דבורה בזה הספור, והנה לפרסום אמתת הנבואה אז נסכמו ישראל ללכת במתי מעט ובכלי מלחמה מעטים להלחם עם סיסרא ורכבו והמונו עם תכלית כחו וגבורתו ורבויו כלי המלחמה אשר להם. הרביעי הוא להודיע כי בתחבולות ראוי שיתנהג האדם להגיע אל תכליתו כוונתו ולזה ספר כי יעל מפני רצותה שיפול סיסרא בידה הראת לו כי היא חפצה מאד בהצלתו וכסתה אותו כדי שלא יראוהו שם העוברים והשבים וסבבה עם זה ששכרה אותו ונרדם עם המופת והיה נקל לה להורגו. החמישי הוא להודיע כי ביום טובה ראוי להיות בטוב ולזה ראוי למצליח בעת אשר יש לאל ידו שיסבב שתגיע לו ההצלחה ביותר שלם שבפנים ולא יקצר מזה הלא תראה כי ברק אע"פ שראה שנפל כל מחנה סיסרא לפי חרב לא נשאר עד אחד

השתדל בתכלית מה שאפשר על הריגת סיסרא פן ישוב אל אדוניו וישיב להרע לישראל. הששי הוא להודיע לתת תודה לש"י על מה שגמל מהטובות כי עם שזה כבר ראו הנה בו תועלת להביא האנשים להאמין שכל הטובות באו מאתו ולזה שרה דבורה השירה הזאת ונתנה תודה לשם יתעלה כעל כל אשר גמלנו. השביעי הוא להודיע שראוי לכל אדם שיאמין ביעודי הנבואה ולזה נתגנו אשר לא באו לעזרת ה' בגבורים כנגד מחנה סיסרא ונתקללו יושבי מרוז מאת השם יתברך. השמיני הוא לפרסם גנות האומות ההם והיותם פרוצים בעריות ולזה הקדימה אם סיסרא בספור הצלחת סיסרא רחם רחמתיים לראש גבר וכבר פרסמה התורה ג"כ ממנהגיהם הפחותים עוד ספר ששבו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' אחר מות דבורה ולזה נתנם השם ביד מדין ז' שנים ותקפה יד מדין מאד על ישראל עד שהוצרכו לעשות להם בהרים מנהרות והן מערות שיש בהן כמו חלונות תכנס מהן אורה במערה, ואפשר שהרצון יהיה במנהרות אבוקות בעלות אור גדול והיה זה כן כי כשהיו רואין ההרים שבאו בני מדין היו עושין באבוקות ההן סימן שירגישו בו ישראל ויתחבאו הם ויסתירו מקניהם וקנינם עד שבזה הדרך היתה מגעת בקלות ההודעה הזאת לישראל בעשותם הסימן הזה להם מהר אל הר והיה אפשר שיצילו מאויביהם דברים רבים ועכ"ז עשו מערו' להתחבא שם בקלות ומצדות שהם בניינים חזקים להמלט שם מאויביהם לא שישבו תמיד במערות ובמצודות כי היה בלתי אפשר שישלם להם חיותם בזה האופן כי לא יזרעו ולא יאספו תבואה, ואחר זה ביאר מה הכריחם לעשות המנהגות והמערות והמצודות והוא מה שהיו משחיתים בני מדין תבואותיהם ומקניהם, ויהי כי צר להם מאד מפני מדין צעקו אל ה' ושבו אליו שיושיעם מידם, והנה שלח הש"י נביאו אז לבני ישראל והודיעם כי עונותיהם הטו שיפלו ביד מדין כי הם סרו מאחרי ה' ועבדו אלהים אחרים אלהי האמורי אשר בארצם עם רוב הטובות שחנן הש"י אותם וידמה שזה הנביא היה פנחס כמו שזכרו רז"ל בפנחס בימי דוד שהגיד הכתוב כי לפני ה' עמו והנה חיה זמן ארוך מאד ולזה אמרו כי פנחס הוא אליהו כי כבר התבאר שאליהו ג"כ חיה שנים רבות וכבר יעד מלאכי שהש"י יביאהו בימי הגאולה אמר הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא וגוי ואין לאומר שיאמר שכבר מת אליהו קודם שהתנבא אלישע כמו שאמר כי היום אדוניך לוקח מאתך וזה שכבר מצאנו שהגיע מכתב מאליהו אחר זה כמו שנבאר שם בע"ה בספר דברי הימים ובספר מלכים: (רלב"ג)

א וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיַד-מֶדִין שָׁבַע שָׁנִים:

רפ"י ויעשו הרע. עד כאן נאמר 'ויוסיפו', שהיה נלכד חטא על חטא, אבל בקירה זו נמחל להם כל אשר עשו, ועכשיו מתחילין לחטוא, כך נדרש באגדת תהלים (מדרכ תהלים יח ו): (רפ"י)

ב וַתַּעַז יַד-מֶדִין עַל-יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי מֶדִין עָשׂוּ לָהֶם | בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת-הַמְּנַהְרוֹת אֲשֶׁר בְּהָרִים וְאֶת-הַמְּעָרוֹת וְאֶת-הַמְּצֻדוֹת:

רפ"י המנהרות. (תרגום:) מטמוריתא, ובלשון לע"ז: וודו"ס, ועל סם שעושין בהם מאור הטון במקום שאין ניכר קוראן מנהרות, לוייסיט"ס בלע"ז: מערות. גרוטי"ה בלע"ז: מלדות. פלייטדי"ץ בלע"ז, על סם שעושים ביערים על ידי הפלת האילנות סביב סביב: (רפ"י)

מצודת דוד מפני מדין. להסתיר עצמן מפניהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון ותעז. מלשון עז וחזק : **המנהרות.** ענין אורה, כמו (איוב ג ד) ואל תופע עליו נהרה, והם מערות ולהם חלון יבוא בו אור היום : **המצודות.** מבצרים חזקים, כמו (שמואל ב ה ז) מצדת ציון : (מצודת ציון)

ג וְהָיָה אִם-זָרַע יִשְׂרָאֵל וְעָלָה מֶדִין וְעָמְלָק וּבְנֵי-קֶדֶם וְעָלוּ עָלָיו:

מצודת דוד והיה אם זרע. רצה לומר, כאשר זרע והתחיל לצמוח : (מצודת דוד)

מצודת ציון אם. כאשר : (מצודת ציון)

ד וַיִּחַנוּ עָלֵיהֶם וַיִּשְׁחִיתוּ אֶת-יְבוּל הָאָרֶץ עַד-בּוֹאֲךָ עֲזָה וְלֹא-יִשְׁאִירוּ מְחִיָּה בְּיִשְׂרָאֵל וְשָׁה וְשָׁר וְחִמּוֹר:

מצודת דוד יבול הארץ. צמחי התבואות : **עד בואך עזה.** מתחלת הגבול עד אשר תבוא אל עזה, וכאלו ידבר לנוכח מול האדם היודע המקום : (מצודת דוד)

מצודת ציון יבול. צמח האדמה, כמו (תהלים סז ז) ארץ נתנה יבולה :
מחיה. ענייני צורך חיי הבריות, כמו (בראשית מה ה) למחיה שלחני :
(מצודת ציון)

זח כִּי הֵם וּמִקְנֵיהֶם יַעֲלוּ וְאֶהְלִיֵּהֶם (יבאו) וּבָאוּ כְּדֵי-אֲרָבָה לָרֹב וְלָהֶם
וְלִגְמֻלֵיהֶם אֵין מִסָּפָר וַיָּבֹאוּ בְּאֶרֶץ לְשִׁחְתָּהּ:

רש"י הם ומקניהם. לרעות את התבואה: (רש"י)

מצודת ציון כדי ארבה. כארבה, ומלת 'די', יורה ענין רבוי : (מצודת ציון)

זח וַיִּדַל יִשְׂרָאֵל מֵאֵד מִפְּנֵי מִדְּיָן וַיִּזְעַקוּ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶל-יְהוָה: (פ)

מצודת ציון וידל. מלשון דל ועני : (מצודת ציון)

זח וַיְהִי כִּי-זָעַקוּ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶל-יְהוָה עַל אֲדוֹת מִדְּיָן:

מצודת ציון אדות. תרגומו : עסק : (מצודת ציון)

זח וַיִּשְׁלַח יְהוָה אִישׁ נָבִיא אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה-אָמַר יְהוָה |
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲנֹכִי הֶעֱלִיתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְאָצִיא אֶתְכֶם מִבֵּית עַבְדִּים:

רש"י איש נביא. זה הנביא הוא פנחס, ב"סדר עולם" (פרק ז): (רש"י)

רלב"ג ויש לשואל לשאול אחר שהיה זה הנביא קיים איך לא הוכיח ישראל כל ימיו ולמה הוצרכו לנבואת דבורה, וידמה שנאמר בהיתר זה הספק שהוא לא היה מתנבא רק לעתים רחוקים ולא היה בו כח יתישר בו להנהיג העם ולזה ג"כ תמצא כזה המקום שהוצרך למנות גדעון על פועל מלחמת מדין ואפשר כי כמו שהיה אליהו פעם נראה ופעם נעלם כשישאהו רוח השם אל מקום רחוק כך היה הענין בפנחס ולזאת הסכה לא שמש בכהונה גדולה כל ימיו אבל שמשו בניו ובני בניו ובני בניו דורות רבי' והוא עדיין קיים כמו שיתבאר בספר דברי הימים וזה כי הוא היה קיים בימי דוד כמו שאמר ופנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן נגיד היה עליהם לפניו ה' עמו ולא ימצא בזדע אהרן אחר שיקרא שמו פנחס בן

אלעזר בן אהרן כמו שמבואר שם בספר תולדותם: (רלבי"ג)

טז וְאַצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד כָּל-לְחָצִיכֶם וְאָגַרְשׁ אֹתָם מִפְּנֵיכֶם
וְאֶתְנֶה לָּכֶם אֶת-אֲרָצָם:

מצודת דוד **כל לחציכם.** הם מלכי כנען אשר לחצו אתכם בהלחמם עמכם
(מצודת דוד):

מצודת ציון לחציכם. ענין דחק : (מצודת ציון)

יז וְאָמַרְהָ לָּכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִירָאוּ אֶת-אֱלֹהֵי הָאֲמָרִי אֲשֶׁר
אִתְּם יוֹשְׁבִים בְּאֲרָצָם וְלֹא שָׁמַעְתֶּם בְּקוֹלִי: (פ)

מצודת דוד **ולא שמעתם בקולי.** כאומר, בעבור זה באה הרעה עליכם :
(מצודת דוד)

יח וַיָּבֹא מֶלֶאךָ יְהוָה וַיֵּשֶׁב תַּחַת הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בְּעֶפְרָה אֲשֶׁר לְיוֹאֵשׁ אָבִי
הָעֶזְרִי וּגְדַעוֹן בְּנוֹ חַבֵּט חֲטִיִּים בַּגַּת לְהַנִּיֵּס מִפְּנֵי מִדְיָן:

רס"י **חבי העזרי.** מבני חביעזר בן גלעד בן מנשה: וגדעון בנו. חביו היה
חובטן והוא כוזבן, אמר לו: חבא, זקן אתה ואם יבאו המדינים לא תוכל
לנוס, לך אתה ואני אחבט: בגת. בקורות בית הבד: (רס"י)

מצודת דוד **אשר ליואש.** 'האלה' היתה של יואש, שהיה מבני אביעזר,
מבני מנשה : **להניס.** רצה לומר, להבריא ולהטמין : (מצודת דוד)

מצודת ציון **האלה.** שם אילן מה : **חבט.** ענין דישה במקל, כמו (ישעיהו
כח כז) במטה יחבט קצח : **בגת.** מקום דריכת הענבים נקרא גת : **להניס.**
להבריא : (מצודת ציון)

רלבי"ג **ויבא מלאך ה'.** הוא הנביא שזכר כי הנביא יקרא מלאך ה' כאמרו
ויבא חגי מלאך ה' ולזה נראה לגדעון בהקיץ בהשתמש חושיו על מנהגם,
והנה נתעכב שם הנביא עד שנראה לגדעון אמר לו כי ה' צוהו, והנה קראו
גבור חיל כי כן היה כמו שאמר לו זבח וצלמונע קום אתה ופגע בנו כי
כאיש גבורתו, והנה הרחיק גדעון שהיה ה' עמו לראותו שפלות ישראל
וכי נטשם ה' בכף מדין : (רלבי"ג)

גַּבַּ וַיֵּרָא אֵלָיו מִלֶּאֱךָ יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה עִמָּךְ גִּבּוֹר הַחַיִּל:

רַס"י ה' עמך גבור החיל. שנתן לך כח כזה: (רס"י)

מצודת ציון החיל. ענין כח : (מצודת ציון)

גַּבַּ וַיֹּאמֶר אֵלָיו גִּדְעוּן בִּי אֲדֹנָי וַיֵּשׂ יְהוָה עִמָּנוּ וְלָמָּה מִצָּאֲתָנוּ כָּל-זֹאת וַאֲיֵהָ כָּל-נִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר סָפְרוּ-לָנוּ אֲבוֹתֵינוּ לֵאמֹר הֲלֹא מִמִּצְרַיִם הֶעֱלָנוּ יְהוָה וְעַתָּה נִטְשָׁנוּ יְהוָה וַיִּתְּנֵנוּ בְּכַף-מִדְּיָן:

רַס"י ויש ה' עמנו. ואם יש ה' עמנו, למה מלאתנו וגו': אשר ספרו לנו אבותינו. פסח היה, אמר לו: אמך הקרני אבא את ההלל, ושמעתיו שהיה אומר (תהלים קיד א): בלאת ישראל ממזרים, זעתה נטשנו, אם לדיקים היו אבותינו, יעשה לנו בזכותם, ואם רשעים היו, כסם שעשה להם נפלאותיו חנם כן יעשה לנו, ואיה כל נפלאותיו: (רס"י)

מצודת דוד **בי אדני.** בקש ממנו להשיבו על דבריו, ואמר לו, ואם אמת שיש ה' עמנו, למה אם כן מצא אותנו הרעה, ואיה כל נפלאותיו, וכי כלו : **ועתה נטשנו.** ואיך אם כן תאמר שה' עמי : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בי.** ענין בקשה : **מצאתנו.** מצאה אותנו : **נטשנו.** עזבנו : (מצודת ציון)

גַּדַּ וַיִּפֹּן אֵלָיו יְהוָה וַיֹּאמֶר לָךְ בְּלַחֲךָ זֶה וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת-יִשְׂרָאֵל מִכַּף מִדְּיָן הֲלֹא

רַס"י ויפן אליו. הקדוש ברוך הוא בעלמו: בכחך זה. בכח הזכות הזה שלמדת סניגוריא על בני, כך דרש רבי תנחומא (מדרש תנחומא שופטים 7):

מצודת דוד ה'. רצה לומר, מלאך ה' : **בכחך זה.** רצה לומר, בכח זה הזכות אשר למדת סניגוריא על ישראל, תוכל להושיעם : **הלא שלחתיך.** ועשה השליחות : (מצודת דוד)

מצודת ציון הלא. המלה ההיא יורה על הזרוז : (מצודת ציון)

רלבי"ג ויפן אליו ה'. הוא מלאך ה' שזכר והוא ע"ד ויאמר ה' לה שאמרו רבותינו שכבר היה זה על ידי שם, והנה אמר דבריו כאילו השם ידבר כי הנביא ידבר בשם שולחו ואפשר שיאמר אומר שזה הענין היה במראה הנבואה אלא שאנחנו לא הסכמנו לפרש זה ע"ד הנבואה בזה האופן כי ראשית הספור מורה שזה הספור היה בהקיץ ולא נראה לנו שנשים מדרגת גדעון בנבוא' בזה האופן ר"ל שהגיעה לו הנבואה בהקיץ ועוד שאין מדרך הנביא שבא לו הנבואה פעמים רבות שישאל אות מהש"י שיקים לו יעודו כמו שמצאנו גדעון אחר זה שאמר אם ישך מושיע בידי את ישראל וגו' וזה מבואר מאד למי שידע ענין הנבואה, והנה אמר לו הנביא לך בכחך זה ידמה כי נתחדש לגדעון מאז כח נוסף על הכח שהיה לו קודם זה כדמיון מה שאמר לשאול שיתחדש לו לב אחר ובאופן שנזכר דמיון זה בדוד אחרי המשחו למלך על יד שמואל וידמה שאביו היה שר האלף ממה שאמר גדעון הנה אלפי הדל במנשה ולזה היה כח ליואש אשר יריב לו יומת עד הבקר: (רלבי"ג)

טו ויאמר אליו בי אדני במה אושיע את-ישראל הנה אלפי הדל במנשה ואנכי הצעיר בבית אבי:

כס"י הנה אלפי. האלף שאני נמנה בו להיות תחת שר האלף, הוא האלף הדל ככל אלפי מנשה: (כס"י)

מצודת דוד אלפי. האלף שבית אבי נמנה בו, הוא הגרוע מכולן, ואנכי הוא הקטן שבבית אבי, ומי ישמע לי ללכת אחרי : (מצודת דוד)

טז ויאמר אליו יהוה פי אהיה עמך והפית את-מדן פאיש אחד:

מצודת דוד כי אהיה עמך. והכל ישמעו לך : כאיש אחד. רצה לומר, מהרה ובקלות : (מצודת דוד)

יז ויאמר אליו אם-נא מצאתי חן בעיניך ועשית לי אות שאתה מדבר עמי:

כס"י שאתה. כמו שאתה: (כס"י)

מצודת דוד אות. איזה מופת ופלא לדעת אשר אתה מלאך ה' מדבר עמי, כי לא היה רגיל בנבואה וחשב פן אין זה נבואה : (מצודת דוד)

יח אל-נא תמש מזה עד-באי אליך והצאתי את-מנחתי והנחתי לפניך ויאמר אנכי אשב עד שובך:

מצודת דוד והנחתי לפניך. ועשה לי בה אות : (מצודת דוד)

מצודת ציון תמש. ענין הסרה, כמו (יהושע א ח) לא ימוש ספר התורה : (מצודת ציון)

רלבי"ג אל נא תמוש מזה עד בואי אליך. זה גם כן לעד שזה הענין היה בהקיץ כמו הענין שנראה במלאך ה' כמנוח ואשתו כמו שאנחנו עתידים לבאר שם בגזרת האל, והנה גדעון שאל אות שיכיר ממנו שהוא בא במלאכות ה' כדי שיוכל לסמוך על דבריו : (רלבי"ג)

יט וגדעון בא ויעש גדי-עזים ואיפת-קמח מצות הבשר שם בסל והמרק שם בפרור ויצא אליו אל-תחת האלה ויגש : (o)

רפ"י קמח מלות. למדנו שפסח היה, יום תנופת העומר, לכך נאמר (לקמן ז יג) והנה כליל לחם פעורים מתהפך וגו': והמרק. והרוטב: (רפ"י)

מצודת דוד בא. אל הבית : ויעש. רצה לומר, תקן ובשל : ויגש. הגיש אליו המנחה הזאת : (מצודת דוד)

מצודת ציון ואיפת. שם מדה בת שלש סאים : בסל. שם כלי מה : והמרק. הרוטב, כמו (ישעיהו סה ד) ומרק פגלים : בפדור. הוא דוד נחושת, כעין יורה, וכן (במדבר יא ח) ובשלו בפרור : (מצודת ציון)

כ ויאמר אליו מלאך האלהים קח את-הבשר ואת-המצות והנח אל-הסלע הלז ואת-המרק ואת-הבשר ויעש כן:

מצודת דוד הלז. שהיה לפניהם : שפוך. על הסלע : (מצודת דוד)

מצודת ציון הלז. הזה, כמו (בראשית כד סה) מי האיש הלזה : (מצודת ציון)

[כא] וַיִּשְׁלַח מִלֶּאֱךָ יְהוָה אֶת-קָצֵה הַמִּשְׁעָנֹת אֲשֶׁר בְּיָדוֹ וַיִּגַע בַּבָּשָׂר וּבַמְצוֹת וַתַּעַל הָאֵשׁ מִן-הַצּוּר וַתֹּאכַל אֶת-הַבָּשָׂר וְאֶת-הַמְצוֹת וּמִלֶּאֱךָ יְהוָה הֵלֵךְ מַעֲיָנָיו:

מצודת דוד **הלך מעיניו**. רצה לומר, לא ראהו עוד : (מצודת דוד)

מצודת ציון **המשענת**. המטה שנשען עליה : **הצור**. הסלע : **ותאכל**. ותשרף : (מצודת ציון)

רלב"ג **והנה** היה האות הזה שכאשר שלח מלאך ה' את קצה המשענת אשר בידו ויגע בבשר ובמצות עלתה האש מן הצור וזה דומה למופת שנתן אליהו בהר הכרמל, והנה פעולות זה הנביא דומות מצד לפעולות אליהו וזה ממה שיחזק מאמר האומר פנחס זה אליהו, וכאשר ראה גדעון כי מלאך ה' הוא פחד מן המות לחשבו כי כבר ראה בעיניו המציאות הרוחני וכבר היה מפורסם שכאשר יקרה זה ימשך אחריו המות ויראה זה ממאמר גדעון ומאמר מנוח ומאמר יעקב כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי הורה שזה הענין נפלא שתנצל נפש הרואה המציאות הרוחני ואמר בתורה ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלהים הורה על זה שהיו ראויים שישלח ידו בהם מפני ראותם האלהים: (רלב"ג)

[כב] וַיֵּרָא גְדֵעוֹן כִּי מִלֶּאֱךָ יְהוָה הוּא (o) (o) וַיֹּאמֶר גְּדֵעוֹן אָהֵה אֲדֹנָי יְהוָה כִּי עַל כֵּן רָאִיתִי מִלֶּאֱךָ יְהוָה פָּנִים אֶל פָּנִים:

רס"י **אהה**. לִסְוֹן דַּאָּגָה, כְּלוּמַר מַה תַּהֲא עֲלֵי: כִּי עַל כֵּן רָאִיתִי. כִּי עַל אֲשֶׁר רָאִיתִי מִלֶּאֱךָ ה', לְכַךְ אֲנִי דוֹאָג וְלוֹעֵק 'אָהֵה': (רס"י)

מצודת דוד **כי מלאך ה'**. כי עד הנה היה מסתפק בדבר, ולזה שאל אות : **אהה ה'**. רצה לומר, אתה ה', מיכלל אני כי לבי יפחד על אשר ראיתי מלאך, פניו מול פני : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אהה**. ענין צעקת יללה : **על כן**. על אשר : (מצודת ציון)

[כג] וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה שְׁלוֹם לָךְ אֶל-תִּירָא לֹא תִמּוֹת:

רלב"ג והשיב לו מלאך ה' אחר שעלה כל כך שלא היה יכול גדעון לראותו

שלום לך אל תירא לא תמות וידמה ששב אליו המלאך כשאמר לו זה המאמר והוא ג"כ אמר לו בלילה שיקח את פר השור אשר לאביו ואפשר שיאמר שזה הדבור שהיה בלילה היתה מדרגת מה ממדרגות הנבואה והביאור הקודם הוא יותר נראה לנו: (רלב"ג)

לְבַד וַיְבִן שָׁם גִּדְעוֹן מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקְרָא-לוֹ יְהוָה שְׁלוֹם עַד הַיּוֹם הַזֶּה עוֹדְנוּ בְּעֶפְרַת אָבִי הָעֶזְרִי: (פ)

רס"י ויקרא לו. גדעון למזבח: ה' שלום. ה' הוא שלומנו: (רס"י)

מצודת דוד לו. למזבח: ה' שלום. רצה לומר, פה אמר לי ה' שלום: **עודנו**. עוד הוא עומד בעפרה שהיא מנחלת בני אביעזר: (מצודת דוד)

מצודת ציון **עודנו**. מלשון עוד: (מצודת ציון)

לְבַה וַיְהִי בַלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה קַח אֶת-פֶּר-הַשּׁוֹר אֲשֶׁר לְאָבִיךָ וּפֶר הַשְּׂנִי שֶׁבַע שָׁנִים וְהִרְסֵת אֶת-מִזְבַּח הַבַּעַל אֲשֶׁר לְאָבִיךָ וְאֶת-הָאִשָּׁרָה אֲשֶׁר-עָלָיו תִּכְרֹת:

רס"י פר השור. פר הבחור, שהשור בן יומו קרוי שור: ופר השני. (תרגום): ותורא תנינא: שבע שנים. (תרגום): (לאיתפטם שבע שנים לעבודה זרה. שמונה דברים הותרו אותו הלילה: מוקלה, אסרה, ולילה, ובמה וכו', כדאיתא בתמורה (כח) (ב): (רס"י)

מצודת דוד **אשר לאביך**. שהוא של אביך: **ופד השני**. גם קח פר השני שנתפטם לעבודה זרה זה שבע שנים: (מצודת דוד)

מצודת ציון **פר השור**. הכפל לתוספת ביאור, כמו (ויקרא טז ג) פר בן בקר: (מצודת ציון)

רלב"ג ידמה שיהיה הרצון באמרו פר השור אשר לאביך כי לאביו היה שור גדול והשתדלו להקצו' הפר שיוליד השור ההוא תחלה לעייג מלידה ומבטן ומהריון כדי שיהיה יפה וגדול כשור שהולידו ויהיה מקודש לעייג מיום היותו, וכן הקצו גם כן זה הפר השני שהוליד השור ההוא והנה היו מוקצים ז' שנים וזה יורה כי זה הטעות היה מעת התחלת השעבוד כי ז' שנים היו תחת יד מדין כשקרה זה והיה לאביו מזבח לבעל והאשרה היתה אצלו וצוה השם יתברך באמצעו' הנביא או המלאך שיהרוס את

מזבח הבעל אשר לאביו ושיכרות האשרה אשר אצלו: (רלבי"ג)

לכז וּבְנֵית מִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל רֹאשׁ הַמַּעוֹז הַזֶּה בַּמַּעֲרָכָה וְלִקְחַתְּ אֶת-הַפָּר הַשְּׂנִי וְהַעֲלִית עוֹלָה בְּעֻצֵי הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר תִּכְרַת:

רס"י **לחא** המעוז. **לחב** הסלע: (רס"י)

מצודת דוד המעוז הזה. הוא הסלע האמור למעלה (פסוק כ) : **במערכה**. רצה לומר, במקום ישר, שתוכל לערוך שם אבני המזבח : **הפר השני**. והפר אשר לאביו, צוה לקחתו לבל יקריבו הם לעבודה זרה, ולא הוזכר מה נעשה בו, או זהו הפר אשר לאביו, וכמו שכתוב למעלה : **בעצי האשרה**. להבעיר בהם האש : (מצודת דוד)

מצודת ציון המעוז. מלשון עת וחוזק, והוא הסלע : **במערכה**. מלשון עריכה וסדור : (מצודת ציון)

רלבי"ג על ראש המעוז הזה. הוא הסלע שהניח עליו הבשר והמצות: **במערכה**. ר"ל במקום המסודר בו שיוכל להבנות בו מזבח וצוה שיקריב בו הפר ההוא לאל ויעלהו עולה בעצי האשרה וכל זה היה הוראת שעה כמו שארז"ל כי זה נעשה בזר ובחוץ ובלילה ובעצי האשרה והנה עשה מהמוקצה לע"ג קרבן לש"י כי יראה שבעשותו בהפך האמונה שגדל בה תשלם לו ההצלה וההצלחה בהפך ממה שהיו חושבים עובדי ע"ג והנה היתה הכונה להוסיף בגדעון אמונה בש"י: (רלבי"ג)

לכז וַיִּקַּח גִּדְעוֹן עֶשְׂרֵה אַנְשִׁים מֵעַבְדָּיו וַיַּעַשׂ כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹוֹי יְהוָה וַיְהִי כְּאֲשֶׁר יָרָא אֶת-בַּיִת אָבִיו וְאֶת-אֲנָשֵׁי הָעִיר מַעֲשֹׂת יוֹמָם וַיַּעַשׂ לַיהוָה:

רלבי"ג ולפי שזה הענין לא היה יכול גדעון לעשותו הוא לבד ויקרא י אנשים מעבדיו יעזרוהו בזה עם שזה היה קדוש השם והיה מן הראוי שיהיה בפרהסיא לפי מה שהיה אפשר לו והמספר המעט שישלם בו זה הוא יי ולולי יראתו את בית אביו ואת אנשי העיר שימנעו אותו מעשות זה היה עושה זה ביום להוסיף בזה פרסום: (רלבי"ג)

לכח וַיִּשְׁכְּמוּ אֲנָשֵׁי הָעִיר בַּבֹּקֶר וְהָיָה גִתֵּץ מִזְבַּח הַבַּעַל וְהָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר-עָלָיו כָּרְתָה וְאֶת הַפָּר הַשְּׂנִי הָעֹלָה עַל-הַמִּזְבֵּחַ הַבְּנוּי:

מצודת דוד הבנוי. אשר נבנה זה מחדש : (מצודת דוד)

מצודת ציון נתץ. נשבר וכתות : (מצודת ציון)

כט וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ מִי עָשָׂה הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּדְרָשׁוּ וַיִּבְקְשׁוּ וַיֹּאמְרוּ
גִּדְעוּן בֶּן-יֹאָשׁ עָשָׂה הַדָּבָר הַזֶּה:

מצודת דוד ויאמרו גדעון. לא פירש מי היו האומרים : (מצודת דוד)

רלב"ג והנה כאשר השכימו אנשי העיר בבקר ראו כי נותץ הבעל והאשרה אשר עליו כורת והכירו כי הפר השני הוא הועל על המזבח הבנוי כי אולי נשארו ממנו קצת איברים שלא נשרפו כאילו תאמר שנשארו קרניו והיה בהן סימן הכירו בו כי זה הפר היה או שפטו זה מאומד כשלא מצאו הפר השני והכירו כי המזבח שבנה הקריב בו קרבן וחקרו ומצאו שגדעון עשה זה והגיע מרוע תכונתם עד שחשבו להמיתו על זה לולי מה שאמר להם יואש אביו שהיה אדוניהם : (רלב"ג)

לז וַיֹּאמְרוּ אַנְשֵׁי הָעִיר אֶל-יֹאָשׁ הוֹצֵא אֶת-בְּנֶךָ וַיְמַת כִּי נָתַץ אֶת-מִזְבַּח
הַבַּעַל וְכִי כָרַת הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר-עָלָיו:

מצודת דוד וימת. רצה לומר, נמית אותו : (מצודת דוד)

לא וַיֹּאמֶר יֹאָשׁ לְכָל אֲשֶׁר-עִמָּדוֹ עָלָיו הָאֲתָם | תְּרִיבוּן לְבַעַל אִם-אֲתָם
תּוֹשִׁיעוּן אוֹתוֹ אֲשֶׁר יָרִיב לוֹ יוֹמַת עַד-הַבִּקְרָא אִם-אֱלֹהִים הוּא יָרֵב לוֹ כִּי
נָתַץ אֶת-מִזְבְּחֹ:

רפ"י האתם תריבון לבעל. כצביל הבעל: תושיעון אותו. תנקמו נקמתו, וכן (שמואל א כה לז): והוסיעה ידי לי, דוד כנצל: אשר יריב לו. כצבילו: עד הבקר. עד הבקר המתינו: אם אלהים הוא. יריב הוא לעצמו ריבו ונקמתו, וכדי לדחותם עד שיצרכו גדעון היה אומר כן: (רפ"י)

מצודת דוד האתם. וכי אתם תריבון בעבור הבעל, וכי אתם תושיעון אותו, בתמיה : אשר. מי אשר יריב בעבורו יומת על ידי עד הבוקר, רצה לומר, טרם יבוא הבוקר השני : אם אלהים הוא. אם יש בו אלהות, יריב בעצמו את ריבו : (מצודת דוד)

רלב"ג האתם תריבון לבעל ר"ל האם ראוי שאתם תריבון בעבור הבעל

הנה אתם מראים בזה שאינכם מאמינים שהוא אלוה כי לא יצטרך שתריכון בעדו אם היה אלוה ולפי שהיה הוא ראש העי"ג הזאת כמו שנראה ממה שאמר פר השור אשר לאביך מזבח הבעל אשר לאביך והיה עם זה שר להם אמר שאשר יריב בעבור הבעל מהם יומת עד הבקר ר"ל שלא ימתנו להמיתו כי אם עד אור הבקר ר"ל לפי שהוא מורה שאינו מאמין שיהיה הבעל אלוה והוא קרא שם בנו ירובעל לזאת הסבה כאילו הוא מתפלל שירב בו הבעל, והנה לא ספר בזה הספור מה נעשה מפר השור אשר לאביו שצוה לקחת אותו וידמה שהמיתו באופן שלא יהנו ממנו כדין המוקצה ולא נצטרך לפרש זה כי הוא ממשפטי התורה וצוה לקחתו להצילם שלא יהיו מקריבין אותו לעי"ג כמו שארז"ל: (רלב"ג)

לַבִּי וַיִּקְרָא-לוֹ בַיּוֹם-הַהוּא יִרְבֵּעַל לְאֹמֶר יָרֵב בּוֹ הַבַּעַל כִּי נִתַּץ אֶת-
מִזְבְּחוֹ:

רס"י ירב זו. בגדעון. אלל ריב נופל עם, או את, או זו, כמו (בראשית
לא לו): וירב בלבו, אלל 'לו' אינו נופל על הלשון, וכל 'לו' הכתובים כאן
'בצביל' **הס:** (רס"י)

מצודת דוד ויקרא לו. יואש קרא לגדעון בנו : (מצודת דוד)

לג וְכָל-מִדְיָן וְעַמְלֵק וּבְנֵי-קָדָם נֶאֱסָפוּ יַחְדָּו וַיַּעֲבְרוּ וַיִּחַנוּ בְּעַמְקַי
יִזְרְעֵאל:

מצודת דוד ויעברו. את הירדן : (מצודת דוד)

רלב"ג וכל מדין ועמלק ובני קדם היו נאספים להשחית את ישראל וחנו
בעמק יזרעאל: (רלב"ג)

לד וְרוּחַ יְהוָה לָבְשָׁה אֶת-גְּדֵעוֹן וַיִּתְקַע בַּשּׁוֹפָר וַיִּזְעַק אַבְיָעָזֶר אַחֲרָיו:

רס"י רוח ה'. רוח גבורה: ויזעק אביעזר. כל המשפחה: (רס"י)

מצודת דוד ורוח ה'. בא לו מהי רוח גבורה ואומץ הלב : ויתקע. לסימן
להאסף : ויזעק. נאספו אחריו משפחת אביעזר : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויזעק. ענין אסיפה, על כי בא בזעקת המאסף, וכן (לקמן יח

(כג) מה לך כי נזעקת : (מצודת ציון)

רלבי"ג ורוח הי לבשה את גדעון. רי"ל רוח גבורה כמו שתרגם יונתן ויתכן עוד ששרתה עליו רוח הקדש, ותקע בשופר ונזעקו כל משפחות אביעזר אחריו והם יושבי עפרה כי הוא היה מהמשפחה והיה אדון להם ולזה לא הוצרך לשלוח להם מלאכים : (רלבי"ג)

לה ומלאכים שלח בכל-מנשה ויזעק גם-הוא אחריו ומלאכים שלח באשר ובזבלון ובנפתלי ויעלו לקראתם:

מצודת דוד לקראתם. באו אל גדעון ואנשיו למולם : (מצודת דוד)

לו ויאמר גדעון אל-האלהים אם-ישך מושיע בידי את-ישראל כאשר דברת:

מצודת ציון ישך. יש אתה, רוצה לומר, יש הדבר הזה שאתה מושיע וכו' : (מצודת ציון)

רלבי"ג והנה גדעון היה עדיין מאמין ואינו מאמין ושאל אות מהשיי אם יהיה מושיע בידו כאשר דבר ולא הספיק לו האות האי כי מדרך הגזה שתמשוך הלחיות ולזה שאל אות שני הפך האי והוא שיהיה חורב על הגזה לבדה ועל כל הארץ יהיה טל, והנכון בעיני כי לנביא שאל אלו האותות ועיי הנביא עשה אותם השיי וצוה אותו השיי עיי נביאו או הודיע לו זה השיי כמראה הנבואה והשיב לביתו כל איש אשר הוא ירא וחרד כמו שהושרש זה בתורה עד שבזה תועלת שני להכיר לישראל כי לא בכחם נצחו אויביהם בזאת המלחמה אך היה זה מאת השיי אשר הוא נלחם להם : (רלבי"ג)

לז הנה אנכי מציג את-גזית הצמר בגרן אם טל יהיה על-הגזה לבדה ועל-כל-הארץ חרב וידעתי כי-תושיע בידי את-ישראל כאשר דברת:

מצודת דוד וידעתי. על ידי המופת הזה : (מצודת דוד)

מצודת ציון מציג. מעמיד, כמו (שמות י כד) צאנכם ובקרכם יוצג : **גזית הצמר**. צמר הגזוז ונתלש : **חרב**. יובש : (מצודת ציון)

לח וַיְהִי-כֵן וַיִּשְׁכַּם מִמַּחֲרַת וַיִּזַּר אֶת-הַגִּזָּה וַיִּמְץ טַל מִן-הַגִּזָּה מְלֹא הַסֶּפֶל מִיָּם:

רס"י ויהי כן. שהיה טל על הגזה לצדה יותר מכשאר מקומות, כמו שהוא אומר (פסוק לז): מלא הספל מים, אבל 'על כל הארץ חורב' לא נתקיים, שהברית כרותה לטל שאינו נעצר (תענית ג א): ויזר. לשון מכבש, וכן (ישעיהו א ו): לא זורו ולא חובשו, לא נחבשו להוליא הלחה: (רס"י)

מצודת דוד ויזר. סחט להוציא הבלוע, והיה נמצץ ספל מלא : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויזר. ענין הוצאת דבר בלוע, כמו (ישעיהו נט ה) והזורה תבקע אפעה : וימץ. ענין מציצה, וכן (ישעיהו טז ד) אפס המץ : **הספל**. שם כלי מה : (מצודת ציון)

לט וַיֹּאמֶר גְּדֵעוּן אֶל-הָאֱלֹהִים אֵל-יְחִיר אֶפְרַיִם בִּי וְאֲדַבְּרָה אִךְ הַפְּעַם אֲנֹסָה נָא-רַק-הַפְּעַם בְּגִזָּה יְהִי-נָא חֲרֹב אֶל-הַגִּזָּה לְבִדָּה וְעַל-כָּל-הָאָרֶץ יְהִי-טָל: **מ** וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים כֵּן בְּלִילָה הַהוּא וַיְהִי-חֲרֹב אֶל-הַגִּזָּה לְבִדָּה וְעַל-כָּל-הָאָרֶץ הָיָה טָל: (פ)

שופטים פרק-ז

א וַיִּשְׁכַּם יִרְבֵּעַל הוּא גְּדֵעוּן וְכָל-הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיַּחֲנוּ עַל-עֵין חֶרֶד וּמַחֲנֵה מִדִּין הָיָה-לוֹ מִצְפּוֹן מִגְּבַעַת הַמּוֹרָה בְּעַמְקַ:

רס"י מגבעת המורה בעמק. (תרגום:) דמסתכיא למישרא. המורה, לשון הוראה ורבייה, כמו (משלי ו יג) מורה באלצעותיו, שמסס לופים ורומזים בעמק: (רס"י)

מצודת דוד היה לו. עמד מצפון גדעון, והתחלת מקום עמדם היה מן גבעת המורה', העומדת בעמק : (מצודת דוד)

מצודת ציון מגבעת המורה. שם מקום : (מצודת ציון)

ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-גְּדֵעוּן רַב הָעָם אֲשֶׁר אִתָּךְ מִתַּתִּי אֶת-מִדִּין בְּיָדָם

פֶּן-יִתְפָּאֵר עָלַי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְדֵי הוֹשִׁיעָה לִּי:

רס"י יתפאר. וונטי"ר זלע"ז: (רס"י)

מצודת דוד עלי. למולי : ידי הושיעה לי. בעבור העם הרב הזה : (מצודת דוד)

ג} ועתה קרא נא באזני העם לאמר מי-יִרָא וְחָרַד יֵשֶׁב וְיִצְפֹּר מֵהָר הַגִּלְעָד וְיֵשֶׁב מִן-הָעַם עֹשְׂרִים וְשָׁנִים אֶלְף וְעֶשְׂרֵת אֲלָפִים נִשְׁאָרוּ: (o)

רס"י וילכר. זנקה, לשון ארמי: לפרא: (רס"י)

מצודת דוד ויצפר. ישכימו בבוקר, למען לא יראום אדם בשובם ולא יכלימום : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויצפר. תרגום של 'בוקר' הוא 'צפרא', וכן (יחזקאל ז ז) באה הצפירה, ורצונו לומר ישכים בבוקר : (מצודת ציון)

רלב"ג והרצון בזה ויצפור שישכים בבקר לשוב מהר הגלעד: (רלב"ג)

ד} ויאמר יהוה אל-גִּדְעוֹן עוֹד הָעַם רַב הוֹרֵד אוֹתָם אֶל-הַמַּיִם וְאֶצְרְפוּ לָךְ שֵׁם וְהִיא אֲשֶׁר אָמַר אֵלֶיךָ זֶה | יֵלֶךְ אֶתְךָ הוּא יֵלֶךְ אֶתְךָ וְכָל אֲשֶׁר-אָמַר אֵלֶיךָ זֶה לֹא-יֵלֶךְ עִמָּךְ הוּא לֹא יֵלֶךְ:

מצודת דוד ואצרפנו. אעשה כהצורף הזה, המפריד הסיגים מן הכסף : (מצודת דוד)

מצודת ציון ואצרפנו. מלשון צרוף וזקוק : (מצודת ציון)

ה} ויורד את-העם אל-הַמַּיִם ויאמר יהוה אל-גִּדְעוֹן כָּל אֲשֶׁר-יֵלֵךְ בְּלִשׁוֹנוֹ מִן-הַמַּיִם כְּאֲשֶׁר יֵלֵךְ הַפֶּלֶב תִּצְיֵג אוֹתוֹ לְבָד וְכָל אֲשֶׁר-יִכְרַע עַל-בְּרַכְיֹו לְשִׁתּוֹת:

רס"י כל אשר ילוק זלשונו וגו' וכל אשר יכרע על זרכיו לשחות. תלוי אותו לזד חוץ מסיעתך, כי הם לא ילכו עמך, שכך הם למודים לכרוע

מצודת דוד כל אשר ילק. כי השואב את המים בתוך ידיו ושותה מהם, אי אפשר לו לשתות בשפתיו כדרך כל הארץ רק מלקק בלשונו כדרך שתיית הכלב, אבל הכורע על ברכיו לשתות מהנחל, יכול הוא לשתות בשפתיו, ולזה צוה להעמיד המלקקים לבד והכורעים לבד : **וכל אשר יכרע וגו'.** רצה לומר, וכן תציג לבד כל אשר יכרע וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון ילק. ענין לחיכה בלשון, כמו (מלכים א כא יט) ילקו הכלבים : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה לזאת הסבה גם כן לא רצה השם שישארו עמו זולתי המלקקים בידם אל פיהם כי זה מורה על חריצות וגבורה ואולם אשר כרעו על ברכיהם לשתות הם עצלים ורצה שישבו להם והנה במאמר האי הגדיל מהם בעלי העבירות ורכי הלבב כי האיש הירא הוא ירא מעבירה שבידו כמו שביארו ז"ל בפרק משוח מלחמה והחרד הוא רך הלבב ובזה הענין השני הבדיל העצלים ולא השאיר כי אם הצדיקים והחרוצים והגבורי והם היו שלש מאות איש לבד ובהם לבד החזיק כמו שצוה לו השי"י ע"י נביאו או בעצמו במראה הנבואה : (רלב"ג)

ו ויהי מספר המלקקים בידם אל-פיהם שלש מאות איש וכל יתר העם כרעו על-ברכיהם לשתות מים : (ס)

כ"ז המלקקים צידם. אין זה דרך כריעה כלוקק כלסונו: (כ"ז)

ז ויאמר יהוה אל-גדעון בשלש מאות האיש המלקקים אושיע אתכם ונתתי את-מדן בידך וכל-העם ילכו איש למקמו:

מצודת דוד המלקקים. בחר במלקקים ומאס בכורעים, לפי שהכורעים הורגלו לכרוע להעבודה זרה ולא כן המלקקים : (מצודת דוד)

ח ויקחו את-צדה העם בידם ואת שופרתיהם ואת כל-איש ישראל שלח איש לאהליו ובשלש-מאות האיש החזיק ומחנה מדן ה'ה לו מתחת בעמק: (פ)

מצודת דוד ויקחו. המלקקים לקחו מיתר העם צידם ושופרותיהם : ואת

כל וגו'. המה הכורעים : **החזיק.** אחז בהם ללכת עמו : **מתחת.** וגדעון
היה בהר ממעל : (מצודת דוד)

מצודת ציון צדה. מזון : **החזיק.** אחז : (מצודת ציון)

רלבי"ג ולקחו צדת העם בידם ושופרותיהם כדי שיהיה שופר ביד כל אחד מהם וידמה שהשיי הודיע לו איך תהיה התשועה ביד שלש מאות האנשים האלה ר"ל שזה יהיה בשיתן שופרות ביד כלם וכדים רקים ולפידיים בוערים באש בתוך הכדים כאופן שעשו זה ואולם קצר הכתוב כמנהגו וחזק השיי לבו במספר החלום ואת שברו כי זה ממה שהורה אמתות מה שיעד להם השיי : (רלבי"ג)

טו וְיְהִי בְלִילָה הַהוּא וַיֹּאמֶר אֱלֹוֵי יְהוָה קוּם רַד בְּמַחְנֶה כִּי נִתְּתִיו בְּיָדְךָ :
טז וְאִם-יֵרָא אֶתָּה לְרַדְתָּ רַד אֶתָּה וּפְרָה נְעַרְךָ אֶל-הַמַּחְנֶה :

מצודת דוד **ואם ירא וגו'.** אם תפחד לרדת להלחם בס, רד לשמוע מה
בפיהם : (מצודת דוד)

יז וְשָׁמַעְתָּ מֵה-יְדַבְּרוּ וְאַחַר תַּחֲזַקְנָה יְדִיךָ וַיְרַדְתָּ בְּמַחְנֶה וַיֵּרַד הוּא
וּפְרָה נְעָרוֹ אֶל-קִצֵּה הַחֲמִשִּׁים אֲשֶׁר בְּמַחְנֶה :

מצודת דוד **ואחר.** שכשתשמע מה בפיהם, אז יתחזקנה ידיך, ותרד אל
המחנה להלחם בס : **אל קצה החמשים.** דרך המחנה להעמיד בלילה
מסביב אנשים מזויינים, לשומרים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **החמשים.** המזוינים, וכן (יהושע א יד) תעברו חמשים : (מצודת
ציון)

יח וּמַדִּין וְעַמְלֵק וְכָל-בְּנֵי-קָדָם נְפִלִים בְּעַמֶּק פְּאָרְבָּה לְרֹב וְלִגְמְלֵיהֶם
אֵין מִסְפָּר כַּחֹל שְׁעַל-שְׁפַת הַיָּם לְרֹב :

רס"י **נפלים** **צעמק.** **סוכנים** **צעמק:** (רס"י)

מצודת ציון **נפלים.** חונים, כמו (בראשית כה יח) על פני כל אחיו נפל :
(מצודת ציון)

יג וַיָּבֹא גִדְעוֹן וְהִנֵּה-אִישׁ מִסֹּפֶר לְרַעְהוּ חֵלוֹם וַיֹּאמֶר הִנֵּה חֵלוֹם חֲלַמְתִּי וְהִנֵּה (צִלּוֹל) צָלִיל לֶחֶם שְׁעוּרִים מִתְהַפֵּךְ בְּמַחְנֵה מִדְיָן וַיָּבֹא עַד-הָאֵהָל וַיִּכְהוּ וַיִּפְּלוּ וַיִּהְפְּכֻהוּ לְמַעַלָּה וְנָפַל הָאֵהָל:

רפ"י **צליל**; **צלול** כתיב, שהיה הדור **צלול** מן הכדיקים: **צליל לחם שערים**. (תרגום:) חרר לחם שעורים, חררה שאופין על הגחלים: **לחם שערים**. הוא זכות העומר הקרב בפסח: **ויכה ויפל**. **האהל**: ויהפכהו. **האהל מלמטה למעלה, ונפל האהל**: (רפ"י)

מצודת דוד **ויכהו**. הצליל הכה את האהל ונפל הוא אל תוך האהל, והיפך תחתית האהל למעלה ונפל האהל : (מצודת דוד)

מצודת ציון **צליל**. מלשון צלי, ורצונו לומר חררה אפויה על הגחלים : **מתהפך**. מתהפך ומתגלגל, כי בעת הגלגול יתהפך מעבר לעבר : (מצודת ציון)

רלב"ג **צלול לחם שעורים**. ר"ל קול הברת לחם שעורים : (רלב"ג)

יד וַיַּעַן רַעְהוּ וַיֹּאמֶר אִין זֹאת בְּלַתִּי אִם-חָרַב גִּדְעוֹן בֶּן-יִזְאָשׁ אִישׁ יִשְׂרָאֵל נָתַן הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ אֶת-מִדְיָן וְאֶת-כָּל-הַמַּחְנֶה: (פ)

מצודת דוד **אין זאת**. אין פתרון אחר, רק יורה על נצחון חרב גדעון, כאשר דבר קל כצליל הפך את האהל החזק ממנו, כן גדעון החלש ניצח עם רב וחזק : (מצודת דוד)

מצודת ציון **איש**. רוצה לומר, גדול וחשוב : (מצודת ציון)

טו וַיְהִי כִשְׁמַע גִּדְעוֹן אֶת-מִסְפַּר הַחֵלוֹם וְאֶת-שִׁבְרוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ וַיֵּשֶׁב אֶל-מַחְנֵה יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר קִיְמוּ כִי-נָתַן יְהוָה בְּיַדְכֶם אֶת-מַחְנֵה מִדְיָן:

רפ"י **את מספר החלום**. את סיפור החלום, (תרגום:) ית שועית חלמא וית פשריה: **ואת שברו**. **ואת ממכרו, כלומר: ואת פתרונו**: (רפ"י)

מצודת דוד **וישתחו**. בהודאה לה' : (מצודת דוד)

מצודת ציון **שברו**. רוצה לומר, פתרונו, כי החלום הוא דבר שתום וסגור,

ועל ידי הפתרון ישובר ויופתח : (מצודת ציון)

טז וַיַּחַץ אֶת-שְׁלֹשׁ-מֵאוֹת הָאִישׁ שְׁלֹשָׁה רָאשִׁים וַיִּתֵּן שׁוֹפְרוֹת בְּיַד-
כָּלֶם וְכַדִּים וְרָקִים וְלַפְדִּים בְּתוֹךְ הַפְּדִים:

רס"י שופרות ולפדים. להזכיר זכות מתן תורה. ופשוטו: לילה היה, כמו
שכתוב (פסוק ט) והיה חשך, לפיכך נשאו גם לפידים להאיר להם ונתנום
ככדים כדי שלא יבינו כלפידים: (רס"י)

מצודת ציון ויחץ. ענין חלוקה והפלגה : ראשים. רוצה לומר, חלקים, כמו
(בראשית ב י) והיה לארבעה ראשים : וכדים. שם כלי מה : רקים.
ריקנים : ולפדים. עץ דולק וקשור בו שלהבת, כמו (ישעיהו סב א) כלפיד
יבער : (מצודת ציון)

יז וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מִמֶּנִּי תִרְאוּ וְכֵן תַּעֲשׂוּ וְהָיָה אֲנֹכִי בָּא בְּקִצָּה הַמַּחֲנֶה
וְהָיָה כְּאִשֶׁר-אָעָשָׂה כֵּן תַּעֲשׂוּן:

רס"י ממני תראו. את אשר אני עושה, ראו ועשו כן: (רס"י)

יח וַתִּקְעַתִּי בְּשׁוֹפָר אֲנֹכִי וְכָל-אֲשֶׁר אִתִּי וַתִּקְעַתֶּם בְּשׁוֹפְרוֹת גַּם-אַתֶּם
סְבִיבוֹת כָּל-הַמַּחֲנֶה וְאָמַרְתֶּם לַיהוָה וּלְגִדְעוֹן: (פ)

רס"י אנכי וכל אשר אתי. אחד מן הראשים, ומאה איש היה עמו (פסוק
ט): לה' ולגדעון. (תרגום:) חרבא דמקטלא מן קדם ה' ונלחנא על ידי
גדעון: (רס"י)

מצודת דוד סביבות כל המחנה. של מדין ועמלק וכו' : לה' ולגדעון. רצה
לומר, התשועה תיחוס לה', ובאה על ידי גדעון : (מצודת דוד)

יט וַיָּבֵא גִדְעוֹן וּמֵאֵה-אִישׁ אֲשֶׁר-אִתּוֹ בְּקִצָּה הַמַּחֲנֶה רֹאשׁ הָאֲשֻׁמֶרֶת
הַתִּיכּוֹנָה אֲךָ הֵקֵם הַקִּימוּ אֶת-הַשְּׂמֵרִים וַיִּתְקְעוּ בְּשׁוֹפְרוֹת וְנִפְוֶץ הַפְּדִים
בְּיָדָם:

כ"י **הקם** הקימו. כזר בני החיל את הקומרים שהיתה מסמרתם
בלשמורת התיכונה, שכן לרך בני גייסות להעמיד שומרים, אלו יקמרו
שליש הלילה הראשון ואלו שלישי השני, ואלו שלישי האחרון: **ונפוז הכדים.**
ולקצור הכדים אקר בידם: (כ"י)

מצודת דוד **ראש וגו'.** בתחלת משמר האמצעי : **אך הקם.** בעת אשר
הקימו את השומרים לשמור, כי הדרך הוא להעמיד שומרים אחרים בכל
משמר לשמור את המחנה : **ויתקעו.** גדעון ואנשיו : **ונפוז הכדים.** למען
יראו הלפידים להבהיל את בני מדין וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון **האשמרת.** הלילה נחלקת לשלשה חלקים, ויקראו אשמורות
על שם שנחלקה לשלשה כתות מלאכים, וכל כת שומר זמנו לומר בה
שירה (ברכות ב ב) : **התיכונה.** מלשון תוך, רוצה לומר, האמצעית :
ונפוז. ענין שבירה עם הפזור, וכן (תהלים קלו ט) ונפץ עולליך : (מצודת
ציון)

רלב"ג **ראש האשמורת התיכונה.** אחר עבור שלישי הלילה והנה בראש
האשמורת ההיא הקימו השומרים מדין ועמלק לשמור המחנה שיהיו
שם הם ערים לפי שכל אנשי המחנה היו ישנים וידמה שכן היו שם
שומרי ממונים לקום בראש כל אשמורת ואשמורת ממשמורת הלילה כי
אין לאומר שיאמר שלא ישנו אנשי המלחמה עד סוף האשמורת
הראשונה ולזה הוצרכו אז להקים את השומרים לא קודם זה כי מה
ששמע גדעון ברדתו במחנה קודם זה הורה שכבר היו ישנים והנה התחיל
תחלה לתקוע בשופר גדעון ומאה איש אשר אתו ואחר תקעו בשופרות
שני הראשים הנשארים והאנשים אשר אתם ובעת שהתחילו לתקוע
בשופרות שברו הכדים אשר בידם ונשארו הלפידים וראו שלש מאות
הלפידים אשר בוערים תכף שהקיצו והיו אלו האנשים קוראים בקול
גדול חרב לה' ולגדעון ועם רוב הבהלה חשבו חיל מהם שיהיה חיל גדעון
ביניהם וחשב כ"א מהם שיהיה רעהו מאנשי גדעון ולזאת הסבה היה
חרב איש באחיו והנה קצתם היו הורגין קצתם וקצתם היו נסים מפחד
מי שהיה אצלם שחשבו שיהיה מחיל גדעון: (רלב"ג)

בכ **ויתקעו שלשת הראשים בשופרות וישברו הפדים ויחזיקו ביד-**
שמאולם בלפדים וביד-ימין השופרות לתקוע ויקראו חרב ליהנה
ולגדעון:

מצודת דוד **שלשת הראשים.** כי גם שני הראשים האחרים תקעו, כאשר
אמר להם גדעון (פסוק יח), ותקעתם בשופרות גם אתם : **חרב לה'.**

תשועת החרב תיוחס לה', ובאה על ידי גדעון : (מצודת דוד)

כא וַיַּעֲמְדוּ אִישׁ תַּחְתּוֹ סָבִיב לְמַחְנֶה וַיִּרְץ כָּל-הַמַּחְנֶה וַיִּרְעוּ (ויניסו) וַיָּנוּסוּ:

רס"י ויריעו. תרועת מסע וניסה: (רס"י)

מצודת דוד איש. כל אחד מישראל עמד במקומו סביב למחנה מדין : ויריעו. תרועת שבר וניסה : (מצודת דוד)

מצודת ציון תחתיו. במקומו : (מצודת ציון)

כב וַיִּתְקְעוּ שְׁלֹשׁ-מֵאוֹת הַשּׁוֹפָרוֹת וַיִּשָּׂם יְהוָה אֶת חֶרֶב אִישׁ בְּרַעְהוּ וּבְכָל-הַמַּחְנֶה וַיָּנֹס הַמַּחְנֶה עַד-בַּיִת הַשְּׁטָה צָרְרָתָה עַד שְׁפַת-אֲבֶל מְחֹלָה עַל-טִבַּת:

מצודת דוד ויתקעו. רצה לומר, במה שתקעו שלש מאות שופרות שהוא דבר מבהיל, בא מהומה ביניהם ומהי היתה שיהרגו זה את זה, ובכל המחנה היתה כזאת : (מצודת דוד)

מצודת ציון על טבת. עד טבת, והוא שם מקום : (מצודת ציון)

כג וַיִּצְעַק אִישׁ-יִשְׂרָאֵל מִנִּפְתְּלֵי וּמִן-אֲשֶׁר וּמִן-כָּל-מְנַשֵּׁה וַיִּרְדְּפוּ אַחֲרַי מִדָּן:

מצודת ציון ויצעק. ענין אסיפה, על כי באה בצעקת המאסף : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה נזעקו בני ישראל מנפתלי ומן אשר ומן כל מנשה ורדפו אחרי מדין לכלותם בעת שהיו נבהלים והיו נסים: (רלב"ג)

כד וּמִלְאָכִים שָׁלַח גְּדַעוֹן בְּכָל-הָר אֲפָרַיִם לֵאמֹר רְדוּ לְקִרְאֵת מִדָּן וּלְכַדוּ לָהֶם אֶת-הַמַּיִם עַד בַּיִת בְּרָה וְאֶת-הַיַּרְדֵּן וַיִּצְעַק כָּל-אִישׁ אֲפָרַיִם וַיִּלְכְּדוּ אֶת-הַמַּיִם עַד בַּיִת בְּרָה וְאֶת-הַיַּרְדֵּן:

רפ"י ולכדו להם את המים. המפסיקין זין ארס לארץ כנען: ואת הירדן.
זגס הוא היה מפסיק: (רפ"י)

מצודת דוד ולכדו. רצה לומר, קחו המעברות מן הנחל אשר היה סמוך להם ועד בית ברה קחו ואף מעברות הירדן קחו, לבל יוכל לעבור המים : להם. רצה לומר, בעבור מדין, לבל יוכלו לעבור : (מצודת דוד)

רלב"ג ומלאכים שלח גדעון בכל הר אפרים שירדו לקראת מדין וילכדו להם את המים עד בית ברה ואת הירדן כדי שלא יוכלו לעבור המים וילכדום ויהרגום בהיות להם המלחמה פנים ואחור: (רלב"ג)

זכה וילכדו שני-שרי מדין את-ערב ואת-זאב ויהרגו את-עורב בצור-עורב ואת-זאב הרגו בקרב-זאב וירדפו אל-מדין וראש-ערב וזאב הביאו אל-גדעון מעבר לירדן:

רפ"י הביאו אל גדעון מעבר לירדן. כשעבר גדעון את הירדן לרדוף אחר זבח וצלמנע: (רפ"י)

מצודת דוד וילכדו. בני אפרים לכדו : מעבר לירדן. כשעבר גדעון את הירדן לרדוף אחר זבח וצלמנע, הביאו לו לשם : (מצודת דוד)

מצודת ציון אל מדין. את מדין : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה לקחו את עורב ואת זאב שני שרי מדין והרגו את עורב בצור אחד קראוהו אחר זה צור עורב והרגו את זאב במישור אחד היתה תמונתו כתמונת יקב וקראוהו אחר זה יקב זאב מפני זה המעשה שאירע בו : (רלב"ג)

שופטים פרק-ח

א ויאמרו אליו איש אפרים מה-הדבר הזה עשית לנו לבלתי קראות לנו כי הלכת להלחם במדין ויריבון אתו בחדקה:

מצודת דוד לבלתי קראות לנו. בתחלת המלחמה כאשר הלכת להלחם, ומה זה קראת לנו אחר הנצוח : (מצודת דוד)

ב ויאמר אליהם מה-עשיתי עתה ככם הלא טוב עללות אפרים מבציר אביעזר:

רס"י מה עשיתי עתה ככם. מה חסוב מה שעשיתי בתחילתו, כמה שעשיתם אתם בסוף: הלא טוב עללות. שזאו לידכם בסוף מתחלת הבציר שזכרנו אני ומשפחתי, שהרי בידכם נתן ה' את המלכים: (רס"י)

מצודת דוד מה עשיתי. רצה לומר, הנה עם כל זה הנצוח יקרא על שמכם, כי מהו הנצוח אשר עשיתי אני עתה כמו אתם : הלא טוב וגו'. רצה לומר, הנצחון שעשיתם בסוף המלחמה, הוא יותר גדול מהנצחון שעשו אני עם משפחתי אביעזר בתחלתה : (מצודת דוד)

מצודת ציון עוללות. הם הענבים הפחותים הנלקטים בסוף, כמו (ישעיהו יז ו) ונשאר בו עוללת : מבציר. תחילת הלקיטה תקרא 'בציר', כמו (דברים כד כא) כי תבצור כרמך : (מצודת ציון)

רלב"ג הלא טוב עוללות אפרים וגו'. דמה החלשים לעוללות שהם ענבים חסרים והגבורים לענבים השלמים אשר יבצרו אותם כי העוללות היו מניחים לעניים ואמר לפייסם כי טובים החלשים שבאפריי יותר מהגבורי שבמשפחתו ובזה שקטה כעסם : (רלב"ג)

ג בידכם נתן אלהים את-שרי מדן את-ערב ואת-זאב ומה-יכלתי עשות ככם אז רפתה רוחם מעליו בדברו הדבר הזה:

רס"י ומה יכלתי. לעשות שיהא חסוב כמעשה שלכם: (רס"י)

מצודת דוד ומה יכלתי. רצה לומר, היכולת שבי, מה היא, עד שאוכל לעשות גבורה כמו אתם : אז. כשדבר על לבם, והודה להם על הנצחון והיכולת, נחו מזעפם : (מצודת דוד)

מצודת ציון רפתה. מלשון רפיון : רוחם. רוח הכעס, כמו (קהלת ז ט) אל תבהל ברוחך לכעוס : (מצודת ציון)

זד וַיְבֹא גִדְעוֹן הַיִּרְדְּנָה עִבֵּר הוּא וּשְׁלֹשׁ-מֵאוֹת הָאִישׁ אֲשֶׁר אִתּוֹ עֵיפִים וְרִדְּפִים:

רש"י עִבֵּר הוּא וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת הָאִישׁ. עוֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן אַחֲרֵי זְבַח וּלְמֹנַע שְׁעֵבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן תַּחֲלָה, וְהָיוּ מִשְׁחִיתִים מֵעֵבֵר לַיַּרְדֵּן אֶת אֶרֶץ רְאוּבֵן וְגַד וּמְנַשֶּׁה, וְעֵבֵר שָׁם כְּדֵי לְנַקּוֹם אֶת זְבַח: (רש"י)

זה וַיֹּאמֶר לְאַנְשֵׁי סֹפֹת תְּנוּ-נָא כְּפָרוֹת לְחֶם לְעַם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵי כִי-עֵיפִים הֵם וְאַנְכִי רִדְף אַחֲרֵי זָבַח וְצִלְמַנֶּע מַלְכֵי מִדְיָן:

רש"י לְאַנְשֵׁי סֹפֹת. יִשְׂרָאֵל הָיוּ: (רש"י)

מצודת דוד אַחֲרֵי זְבַח וְצִלְמַנֶּע. כִּי בָרְחוּ עַד לֹא לִכְדוֹ הַמַּיִם, אוֹ שֶׁנִּשְׁאַרוּ בָּאֶרֶץ וְלֹא בָאוּ בַמִּלְחָמָה, וְרִדְף לְהַחֲרִימָם מֵאֶרֶץ: (מצודת דוד)

מצודת ציון כְּפָרוֹת. לֶחֶם הַשְּׁלֵם נִקְרָא כֹּכֵר: בְּרַגְלֵי. עַמֵּי וְאַחֲרֵי: (מצודת ציון)

זח וַיֹּאמֶר שָׂרֵי סֹפֹת הַכֶּף זָבַח וְצִלְמַנֶּע עֵתָה בְיַדְךָ כִּי-נִתֵּן לְצַבָּאָךָ לְחֶם:

רש"י הַכֶּף זְבַח וּלְמֹנַע בִּידְךָ. שְׂחָתָה מִתְּפֹאֵר שֶׁהִלְלַתְנוּ מִיַּד מִדְיָן: (רש"י)

מצודת דוד עֵתָה בִּידְךָ. כִּי אִם אֵינִם עֵתָה בִּידְךָ, אֵין גְּבוּרָה בְרַדִּיפָה לְשֵׁנִיתָן לְצַבָּאָךָ לְחֶם: (מצודת דוד)

זט וַיֹּאמֶר גִּדְעוֹן לֵכֵן בְּתַת יְהוָה אֶת-זָבַח וְאֶת-צִלְמַנֶּע בְיָדִי וְדָשְׁתִּי אֶת-בְּשָׂרְכֶם אֶת-קוֹצֵי הַמִּדְבָּר וְאֶת-הַבְּרֻקָּנִים:

רש"י הַבְּרֻקָּנִים. רוֹנְלֵי"שׁ צִלְע"ז: (רש"י)

מצודת דוד וְדָשְׁתִּי. כַּאֲדָם הַדָּשׁ תְּבוּאוֹת, שֶׁמֶכָה וְחוּבֵט בָּהּ, כֵּן אִכָּה עַל בְּשָׂרְכֶם עִם קוֹצִים: (מצודת דוד)

מצודת ציון **ודשתי**. מלשון דישה : **את קוצי**. עם קוצים : **הברקנים**. מין קוצים (מצודת ציון) :

רלב"ג **והגיע** מרוע תכונת שרי סכות שלא רצו לצאת לצבא עם גדעון וגם לא רצו לתת להם ככרות לחם ואמר להם גדעון שבתת ה' את זבח ואת צלמונע בידו ייסרם על זה בשידוש בשרם אל הקוצים ואל הברקנים : (רלב"ג)

ח **ויעל משם פנואל וידבר אליהם כזאת ויענו אותו אנשי פנואל כאשר ענו אנשי סכות:**

מצודת דוד **כזאת**. כאשר דבר לאנשי סכות : (מצודת דוד)

רלב"ג ועלה משם פנואל וענוהו אנשי פנואל כמענה שרי סכות והתפעל מזה התפעלות רב לרוע תכונתם עד שלא הסכימו לעזור בזאת המלחמה אפילו זה העזר המעטי ולפי שנסכמו כל אנשי פנואל במעשה אמר לנתוץ המגדל ולהרוג יושביו אבל קצר בדבריו ונמנע מלגלות להם שיהרגם וידמה שזה הענין כלו היה בלילה ההוא שהתחיל במלאכת המלחמה : (רלב"ג)

ט **ויאמר גם-לאנשי פנואל לאמר בשובי בשלום אתך את-המגדל הזה:** (פ)

מצודת דוד **אתך וגוי**. לפי שבטחו להשגב במגדל עוז אשר היה להם, לזה אמר שינתוץ אותו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אתך**. מלשון נתיצה : (מצודת ציון)

י **וזבח וצלמנע בקרקר ומחניהם עמם פחמשת עשר אלף כל הנותרים מפל מחנה בני-קדם והנפלים מאה ועשרים אלף איש שלף חרב:**

רפ"י **בקרקר**. **ס** מקום: (רפ"י)

מצודת דוד **כל הנותרים**. רצה לומר, והמה היו כל הנותרים וכו' : **שלף חרב**. רצה לומר, אנשי מלחמה הולכים שלופי חרב : (מצודת דוד)

מצודת ציון שלף. ענין הוצאת החרב מתערה, כמו (יהושע ה יג) וחרבו שלופה
(מצודת ציון) :

רלב"ג והנה רדף אחריהם עם ג' מאות האנשים אשר אתו וכבר היו זבח וצלמונע במקום אחד ששמו קרקר ומחניהם עמהם כחמשה עשר אלף ולא ירא גדעון מרדוף אחריהם להיותם אז נבהלים ונסים והיה לילה שלא היו רואים חיל גדעון : (רלב"ג)

יא ויעל גדעון דרך השכונני באהלים מקדם לנבח ויגבהה ויה אֶת-
המחנה והמחנה היתה :

כ"י דרך השכונני באהלים. דרך ארץ קדר וערצ השוכנים במדבר באהליהם, שרועים מקנה תמיד ואין דרים צבתיים: מקדם לנבח ויגבהה. שהם ערי ישראל, ולא רצה לילך עם אלף דרך עקלתון, כדי שלא ירגישו בהם, ויהומם פתאום: (כ"י)

מצודת דוד היה בטח. רצה לומר, לא היו נשמרים מחרב גדעון, כי חשבו שבטוחים המה כי לא יבוא עליהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון השכונני באהלים. הם הערביים השוכנים תמיד באהלים : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה עלה גדעון דרך השכונני באהלים לחקור באי זה מקום זבח וצלמונע או לראות אם נחבאו שם או כדי שלא יראוהו זבח וצלמונע ומחניהם עד היותו עליהם והנה בא גדעון והכה המחנה והמחנה היה בטח במקום ההוא ולא הרגישו בו עד באו: (רלב"ג)

יב וינוסו זבח וצלמונע וירדף אחריהם וילכד את-שני | מלכי מדן
את-זבח ואת-צלמונע וכל-המחנה וקל-החריד:

מצודת דוד החריד. גדעון החריד את כל המחנה ולא יכלו להציל המלכים מידו : (מצודת דוד)

רלב"ג ונסו משם זבח וצלמונע ורדף אחריהם ולכדום והחריי כל המחנה שהיו חושבים שיהיה חיל גדעון רב מאשר אתם כי לילה היה ויתכן שקראו ג"כ חרב להי ולגדעון להחרידם: (רלב"ג)

וַיָּשָׁב גַּדְעוֹן בֶּן-יוֹאָשׁ מִן-הַמִּלְחָמָה מְלַמְעֵלָה הַחֶרֶס:

מלמעלה החרס. עד שלא שקעה הקמח, בעוד החמה נראית גבוהה:
רפ"י (רפ"י)

מצודת דוד מלמעלה החרס. בעוד היה נראה השמש מלמעלה, בגובה השמים
(מצודת דוד) :

מצודת ציון החרס. השמש, כמו (איוב ט ז) האומר לחרס ולא יזרח :
(מצודת ציון)

רלב"ג והנה שב גדעון מן המלחמה מעת שהתחיל השמש לעלות כי לילה היה כשבא על מחנה זבח וצלמונע: (רלב"ג)

וַיִּלְכָּד-נֶעַר מֵאֲנָשֵׁי סְכוּת וַיִּשְׁאַלְהוּ וַיִּכְתֹּב אֵלָיו אֶת-שְׂרֵי סְכוּת וְאֶת-זַקְנֵיהָ שְׁבָעִים וְשִׁבְעָה אִישׁ:

מצודת דוד וישאלהו. קצר ולא פירש מה שאלו, ומעצמו יובן הדבר :
(מצודת דוד)

וַיָּבֹא אֶל-אֲנָשֵׁי סְכוּת וַיֹּאמֶר הִנֵּה זָבַח וְצִלְמָנֶע אֲשֶׁר חֲרַפְתֶּם אוֹתִי לֵאמֹר הַכֹּף זָבַח וְצִלְמָנֶע עִתָּה בְיָדְךָ כִּי נָתַן לְאֲנָשֶׁיךָ הַיְעֵפִים לֶחֶם:

מצודת דוד אשר חרפתם אותי. בדבר לכידתם : (מצודת דוד)

וַיִּקַּח אֶת-זַקְנֵי הָעִיר וְאֶת-קוֹצֵי הַמִּדְבָּר וְאֶת-הַבְּרִקָּנִים וַיִּדַע בָּהֶם אֶת אֲנָשֵׁי סְכוּת:

רפ"י וידע בהם. (תרגום:) ותצר צהון: (רפ"י)

מצודת דוד וידע בהם. עם הקוצים היה מייסרם ומשברם : (מצודת דוד)

מצודת ציון וידע. תרגם יונתן : ותבר, וכן (יחזקאל יט ז) וידע אלמנותיו :
(מצודת ציון)

יז וְאֶת-מִגְדָּל פְּנוּאֵל נָתַץ וַיְהִרֵג אֶת-אֲנָשָׁי הָעִיר:

מצודת דוד ויהרג וגו'. כי נלחמו בו בעבור נתיצת המגדל : (מצודת דוד)

רלב"ג וזכר אחר זה שכבר קיים לאנשי סכות ולאנשי פנואל מה שאמר להם : (רלב"ג)

יח וַיֹּאמֶר אֶל-זָבַח וְאֶל-צְלַמְנֶעַ אִיפָה הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִרְגַתֶּם בְּתֹבָר וַיֹּאמְרוּ כְמוֹךְ כְּמוֹהֶם אַחַד כְּתָאֵר בְּנֵי הַמֶּלֶךְ:

רש"י אחד כתאר בני המלך. יונתן תרגם: אחד היה זהם שתוארו כתואר בני המלך. ויש לפותרו: כמוך כמוהם, תואר אחד לכם, כי כתואר בני מלכים היו: (רש"י)

מצודת דוד כמוך כמוהם אחד. תארך כתארם ותארם כתארך, ולתוספת ביאור אמר 'אחד': כתאר. והיו כתואר 'בני המלך', כתארך : (מצודת דוד)

מצודת ציון איפה. איה פה, ורצונו לומר, מי מאתנו דומה לתארם : (מצודת ציון)

רלב"ג איפה האנשים אשר וגומר שאל להם איה פה דומה להם שידעו בו תארם ותמונתם ואמרו לו כי תארם כתאר גדעון ובכלל הנה תארם כתואר בני המלך כי הם יפי תאר או אמרו זה על בני גדעון כי הם היו שם כמו שאמר אחר זה ויאמר ליתר בכורו ורצו בזה כי תאר אחד מההרואים היה כתאר בני גדעון והשאר היה תארם כתאר גדעון: (רלב"ג)

יט וַיֹּאמֶר אַחֵי בְנֵי-אֲמִי הֵם חַי-יְהוָה לֹא הִסִּיתֶם אוֹתָם לֹא הִרְגַתִּי אֶתְכֶם:

מצודת ציון לו. ענינו כמו אם, וכן (שם יד טו) לו חיה רעה : (מצודת ציון)

כ וַיֹּאמֶר לִיְתֵר בְּכוֹרוֹ קוּם הֲרֵג אוֹתָם וְלֹא-שָׁלַף הַנֶּעַר חֲרָבוֹ כִּי יֵרָא כִּי עוֹדְנֵו:

רס"י ולא שלף הנער חרצו. להורגם, שהיה ירא מהם: (רס"י)

מצודת דוד כי עודנו נער. ולזה היה ירא מהם, כי לא הבין שהמה מסורים בידו ולא יעמדו נגדו : (מצודת דוד)

{כא} ויאמר זבח וצלמנע קום אתה ופגע-בנו כי כאיש גבורתו ויקם גדעון ויהרג את-זבח ואת-צלמנע ויקח את-השקרנים אשר בצוארי גמליהם:

רס"י השהרנים. לוינ"ס בלע"ז, של זהב: (רס"י)

מצודת דוד כאיש גבורתו. כערך האיש כן ערך גבורתו, אם גדול הוא גבורתו גדולה, ואם קטן וכו', ולזה פגע אתה בנו, כי בעבור רוב הגבורה שבך תמית בפעם אחת ולא תשנה, וכן ראוי והגון להקל מיתת המלכים : (מצודת דוד)

מצודת ציון ופגע. עניינו מכת מות, כמו (שמואל ב א טו) גש פגע בו : השהרנים. מין תכשיט, כמו (ישעיהו ג יח) והשביסים והשהרנים, כי עשויה כדמות ירח, ותרגום של 'ירח'

small OR PARAM ERROR־ UNDEFINED MACRO

רלב"ג השהרונים אשר בצואריהם. כדמות ירח: (רלב"ג)

{כב} ויאמרו איש-ישראל אל-גדעון משל-בנו גם-אתה גם-בנך גם בן-בנך כי הושעתנו מיד מדין:

מצודת דוד משל בנו. קבלו אותו מאהבה למשול בהם, הוא וזרעו בעבור התשועה אשר עשה : (מצודת דוד)

{כג} ויאמר אלהם גדעון לא-אמשל אני בכם ולא-משל בני בכם יהוה ומשל בכם:

מצודת דוד לא אמשל. לא רצה לקבל הממשלה : ה' ימשל. רצה לומר,

הלא מהי באה התשועה, לזה ימשול הוא בכס, ואליו תשמעון : (מצודת דוד)

כד ויאמר אלהם גדעון אשאלה מכם שאלה ותנו לי איש נזם שללו
כי-נזמי זהב להם כי ישמעאלים הם:

מצודת דוד איש נזם שללו. כל איש יתן לי נזם מאשר שלל : כי
ישמעאלים הם. כי מדין היה מבני קטורה (בראשית כה ב), שהיא הגר
(בראשית רבה סא ד) אם ישמעאל (בראשית טז טו), והמה אחים ובשם
אחד יקראו ודרך אחד להם להשים נזם באף : (מצודת דוד)

מצודת ציון נזם. היא תכשיט החוטם : (מצודת ציון)

רלב"ג כי ישמעאלים הם. המדינים : (רלב"ג)

כה ויאמרו נתון נתן ויפרשו את-השמלה וישליכו שמה איש נזם
שללו: **כז** ויהי משקל נזמי הזהב אשר שאל אלף ושבַע-מאות זהב
לבד מן-השהרנים והנטפות ובגדי הארגמן שעל מלכי מדין ולבד מן-
הענקות אשר בצוארי גמליהם:

רס"י השהרנים והנטפות. (תרגום:) ענקיאל וכלילא: (רס"י)

מצודת דוד אשר שאל. ונתנו על פי שאלתו : זהב. דינרי זהב : לבד וגו'. כי
את אלה לקח לו בעצמו משלל המלחמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון והנטפות. שם תכשיט נוטף ותלוי מול הלב, כמו (ישעיהו ג יט)
הנטפות והשירות : הענקות. תכשיט סביב הצואר, כמו (משלי א ט)
וענקים לגררתיד : (מצודת ציון)

רלב"ג הנטיפות. הן כלי זהב היו נושאים בו הנטף והוא הצרי : הענקות.
הן כמו ענקים והן תכשיטין יושמו בצואר : (רלב"ג)

כז ויעש אותו גדעון לאפוד ויצג אותו בעירו בעפרה ויזנו כל-ישראל
אחריו שם ויהי לגדעון ולביתו למוקש:

רס"י ויעש אותו גדעון לאפוד. להיות לזכרון על תשועה גדולה, לראות

כמה היה חילם כזל שנזמי חסוביהם היה כל הזהב הזה: ויזנו כל ישראל
אחריו. לאחר מיתת גדעון: (כ"ז)

מצודת דוד אותנו. רצה לומר, אותו משקל הזהב מהנזמים עשה מלבוש בצורת אפוד להיות לזכרון: ויזנו וגו'. שם במקום עמדו עבדוהו, כי הם עשאוהו לאחר זמן לעבודה זרה והלכו שם לעבדו: למוקש. על שבאה התקלה על ידי גדעון נהרגו בניו: (מצודת דוד)

רלב"ג והנה עשה גדעון מהזהב הזה אפוד והוא בדמיון החגורה וידמה שעשה זה להזכיר הנס הזה והנה טעו אחריו כל ישראל לעשות ממנו ע"ג וידמה שלא היה זה הטעות בימיו ודבר זה היה לגדעון ולביתו למוקש: (רלב"ג)

לכח ויכנע מדין לפני בני ישראל ולא יספו לשאת ראשם ותשקט הארץ
ארבעים שנה בימי גדעון: (פ)

מצודת דוד לשאת ראשם. רצה לומר, הלכו בהכנעה בכפיפת ראש: ארבעים שנה. עד כלות ארבעים שנה מזמן התחלת השעבוד: (מצודת דוד)

רלב"ג והנה שקטה הארץ מי שנה בימי גדעון ולזה ישב בביתו כי לא היה לו מלחמות ואומרו בימי גדעון להורות הוא הוראה שלא נכללו בזה המספר שנות השעבוד ואפשר שנאמר שכבר נכללו בזה המספר שנות השעבוד ואולם אמר בימי גדעון להורות שתכף שמת סר ההשקט: (רלב"ג)

לכט וילך ירבעל בן-יואש וישב בביתו:

מצודת דוד וישב בביתו. רצה לומר, לא טרח הרבה בהנהגת העם, כי ישב בביתו במנוחה, ולזה הרבה נשים ובנים: (מצודת דוד)

לל וילגדעון היו שבעים בנים יצאי ירכו פי-נשים רבות היו לו:
ללא ופילגשו אשר בשכם ילדה-לו גם-היא בן וישם את-שמו אבימלך:

מצודת ציון ופילגשו. אשה המיוחדת לאיש בלא כתובה ובלא קדושין: (מצודת ציון)

ללב וימת גדעון בן-יואש בשיבה טובה ויקבר בקבר יואש אביו

בְּעֶפְרָה אָבִי הָעֶזְרִי: (פ) **לג** וַיְהִי כְּאֲשֶׁר מֵת גְּדֵעוֹן וַיָּשׁוּבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּזְנוּ אַחֲרֵי הַבְּעָלִים וַיִּשְׁימוּ לָהֶם בַּעַל בְּרִית לְאֱלֹהִים:

רש"י בעל ברית. כך שמו: (רש"י)

מצודת ציון בעל ברית. שם עבודה זרה מה: (מצודת ציון)

רלב"ג והנה אחר מותו שבו בני ישראל לזנות אחר הבעלים ושמו להם לאלהים בעל אחד ששמו היה בעל ברית: (רלב"ג)

לד וְלֹא זָכְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם הַמְצִיל אוֹתָם מִיַּד כָּל-אִיְבֵיהֶם מִסְּבִיב: **לה** וְלֹא-עָשׂוּ חֶסֶד עִם-בֵּית יִרְבֵּעַל גְּדֵעוֹן כְּכָל-הַטּוֹבָה אֲשֶׁר עָשָׂה עִם-יִשְׂרָאֵל: (פ)

רש"י ולא עשו חסד וגו'. שהרגו את בניו, כמו שכתוב צענין (להלן ט ה): (רש"י)

מצודת דוד ולא עשו חסד וגו'. לא גמלו חסד עם בית גדעון, כפי אשר הוא עשה חסד עמהם: (מצודת דוד)

שופטים פרק-ט

א וַיִּלֶךְ אַבְיִמֶלֶךְ בֶּן-יִרְבֵּעַל שְׂכֵמָה אֶל-אָחִי אָמוּ וַיְדַבֵּר אֵלָיהֶם וְאֵל-כָּל-מִשְׁפַּחַת בֵּית-אָבִי אָמוּ לֵאמֹר: **ב** דַּבְּרוּ-נָא בְּאָזְנֵי כָל-בְּעָלֵי שְׂכָם מֵה-טוֹב לָכֶם הַמְשַׁל בְּכֶם שִׁבְעִים אִישׁ כָּל בְּנֵי יִרְבֵּעַל אִם-מְשַׁל בְּכֶם אִישׁ אֶחָד וַזְכַּרְתֶּם כִּי-עֲצַמְכֶם וּבִשְׂרָכֶם אָנֹכִי:

מצודת דוד המשל. אם למשול בכם שבעים איש, כי כולם בני ירובעל הם ומי נדחה: **זכרתם**. רצה לומר, בעבור הקורבה ראוי להמליך אותי, ויהיו כולם נדחים: (מצודת דוד)

ג וַיְדַבְּרוּ אָחִי-אִמּוֹ עָלָיו בְּאָזְנֵי כָל-בְּעָלֵי שָׁכֶם אֶת כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּט לָבָם אַחֲרֵי אָבִימֶלֶךְ כִּי אָמְרוּ אָחִינוּ הוּא:

מצודת דוד אחינו הוא. כי עם כולם היה לו קורבה : (מצודת דוד)

מצודת ציון עליו. בעבורו : (מצודת ציון)

ד וַיִּתְּנוּ-לוֹ שְׁבַעִים כֶּסֶף מִבֵּית בַּעַל בְּרִית וַיִּשְׁכַּר בָּהֶם אָבִימֶלֶךְ אַנְשֵׁים רִיקִים וּפְחָזִים וַיֵּלְכוּ אַחֲרָיו:

רס"י ופחזים. זהולים במעשיהם לעשות כלל תבונה: (רס"י)

מצודת ציון ריקים. ריקנים מכל מעלה : **ופחזים.** מהירים במעשיהם מבלי דעת, כמו (בראשית מט ד) פחז כמים, והוא הפוך מן חפזון : (מצודת ציון)

ה וַיָּבֵא בֵּית-אָבִיו עֶפְרָתָה וַיַּהַרְג אֶת-אָחִיו בְּנֵי-יִרְבֵּעַל שְׁבַעִים אִישׁ עַל-אָבֶן אַחַת וַיִּזְתֵּר יוֹתָם בֶּן-יִרְבֵּעַל הַקָּטָן כִּי נִחְבָּא: (o)

מצודת דוד ויותר יותם. מבני ירובעל ממספר שבעים, כי עמו היו שבעים : (מצודת דוד)

מצודת ציון נחבא. מלשון מחבואה, רוצה לומר, נטמן : (מצודת ציון)

רלב"ג וספר שכבר עזרו אנשי שכם את אבימלך על הריגת אחיו כדי שימלך כי אחיהם הוא והרגום כלם זולת יותם שנשאר כי נחבא ולולי זה היו הורגין אותו: (רלב"ג)

ו וַיֵּאָסְפוּ כָל-בְּעָלֵי שָׁכֶם וְכָל-בֵּית מְלֹא וַיֵּלְכוּ וַיִּמְלִיכוּ אֶת-אָבִימֶלֶךְ לְמֶלֶךְ עַם-אֱלֹון מִצָּב אֲשֶׁר בְּשָׁכֶם:

רס"י עם אלון מלכ. (תרגום:) מיסר קמתח – מיסור שהיו בו מלכות: (רס"י)

מצודת ציון עם אלון. סמוד לאלון : (מצודת ציון)

רלב"ג עם אלון מוצב. ר"ל אצל מישור שהציבו שם היה אבן או דבר אחר: (רלב"ג)

וַיִּגְדּוּ לְיוֹתָם וַיִּלְךְ וַיַּעֲמֵד בְּרֹאשׁ הַר-גְּרָזִים וַיִּשָּׂא קוֹלוֹ וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר לָהֶם שְׁמְעוּ אֵלַי בְּעָלֵי שְׁכֶם וַיִּשְׁמַע אֲלֵיכֶם אֱלֹהִים:

מצודת דוד וישמע וגו'. בעבור הגמול אשר תשמעו אלי : (מצודת דוד)

מצודת ציון בעלי. ענין אדון, וכן (יהושע כד יא) בעלי יריחו : (מצודת ציון)

וַיִּלְוֶה הַלֹּחֶם הַעֲצִים לְמִשְׁחַם עָלֵיהֶם מֶלֶךְ וַיֹּאמְרוּ לְזִית (מלוכה) מֶלֶכָה עָלֵינוּ:

רס"י הלוח הלכו העצים. משל הוא: לזית. עתניאל בן קנז (סופטים א יג), הבא משבט יהודה שנקרא זית, שנאמר (ירמיהו יא טז): זית רענן יפה פרי תואר וגו': (רס"י)

מצודת דוד הלוח הלכו העצים. פתח דבריו במשל, ועם שאין כל דברי הנמשל ידמו להמשל, הנה קצת הדברים ידמו, ויתר דברי המשל באו ליפות המשל ולהכניס בלב השומע : (מצודת דוד)

וַיֹּאמֶר לָהֶם הַזִּית הַחֲדַלְתִּי אֶת-דִּשְׁנֵי אִשְׁרֵי-בִי יִכְבְּדוּ אֱלֹהִים וְאֲנָשִׁים וְהִלַּכְתִּי לְנוֹעַ עַל-הָעֲצִים:

רס"י לשני. לשון שומן: (רס"י)

מצודת דוד החדלתי. וכי אחדל מליתן פריי הטוב : בי. רצה לומר, בפריי : יכבוו וגו'. כי בשמן זית מכבדים את המקום בנרות המנורה (שמות כז כ), ואת האנשים במשיחת הכהנים והמלכים (כריתות ה ב) : והלכתי. רצה לומר, וכי אעזוב עסקי ואלך להיות מתנענע ומטולטל בעבור צרכי העצים, כי אם אמלוך, אעזוב בעל כרחי עסקי לטרוח בצרכי המלכה : (מצודת דוד)

מצודת ציון החדלתי. ענין מניעה : דשני. מלשון דשן ושמן : לנוע. מלשון תנועה (מצודת ציון) :

רלב"ג החדלתי את דשני אשר בו יכבדו אלהים ואנשים. אמר זה כי מהשמן היוצא ממנו היו מדליקין במקדש את המנורה: (רלב"ג)

ז ויאמרו העצים לתאנה לכי-את מלכי עלינו:

רס"י לתאנה. **לכורה:** (רס"י)

זא ותאמר להם התאנה החדלתי את-מתקי ואת-תנובת הטובה והלקתי לנוע על-העצים:

רס"י את מתקי. **לכורה:** (רס"י)

מצודת ציון **מתקי.** מלשון מתוק : **תנובתי.** פריי, כמו (איכה ד ט) מתנובת שדי : (מצודת ציון)

זב ויאמרו העצים לגפן לכי-את (מלוכי) מלכי עלינו:

רס"י לגפן. גדעון, שהוא מזרע יוסף (סופטים ו יא), שנאמר זו (בראשית מט כז) זן פורת, (ותרגם שם אונקלוס:) כגופן דנליב וכו': (רס"י)

זג ותאמר להם הגפן החדלתי את-תירושי המשמח אלהים ואנשים והלקתי לנוע על-העצים:

רס"י המשמח אלהים. שאין אומרים הלויים שיר של הקרבן אלא על הנסכים: (רס"י)

מצודת דוד **המשמח וגו'.** כי אין אומרים שירה בבית המקדש כי אם בעת ניסוך היין (ברכות לה ב), ובאנשים נאמר (תהלים קד טו), ויין ישמח לבב אנוש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תירושי.** ייני : (מצודת ציון)

רלב"ג ואמר על היין המשמח אלהים ואנשים בעבור ניסוך היין שהיה

במקדש :

(רלבי"ג)

יבז ויאמרו כל-העצים אל-האטד לך אתה מלך-עלינו:

רס"י אל האטד. ספינ"ה בלע"ז: (רס"י)

מצודת ציון האטד. מין קוץ, וכן (בראשית נ י) גרן האטד : (מצודת ציון)

רלבי"ג והנה האטד הוא מין ממיני הקוצים תרגום ודרדר ואטדין והנה אמר זה יותם להורות על פחיתות של אבימלך שלא היה נכון שיגיע ממנו תועלת כמו שלא יגיע מהאטד שום פרי: (רלבי"ג)

טו ויאמר האטד אל-העצים אם באמת אתם משחים אתי למלך עליכם באו חסו בצלי ואם-אין תצא אש מן-האטד ותאכל את-ארצי הלבנון:

רס"י אם באמת. שאני הגון למלכות: (רס"י)

מצודת דוד אם באמת. לא דרך לעג, לצחק בי לאחר זה : חסו בצלי. רצה לומר, במעט הצל שיש בי אהיה עליכם למחסה : ואם אין. שלא באמת תמשחו אותי, כי אם לצחק בי : תצא אש. רצה לומר, דעו כי סוף הדבר יהיה שממני תצא האש ותשרוף אף הארזים הגבוהים, ואני עמהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון ותאכל. ותשרף : (מצודת ציון)

טז ועתה אם-באמת ובתמים עשיתם ותמליכו את-אבימלך ואם-טובה עשיתם עם-ירבעל ועם-ביתו ואם-כגמול ידיו עשיתם לו:

מצודת דוד ועתה. רצה לומר, עתה שמעו הנמשל : אם באמת. רצה לומר, וכי באמת ובתמים עשיתם מה שהמלכתם את אבימלך, וכי טובה עשיתם וכו', וכי כגמול וכו', בתמיה : (מצודת דוד)

רלבי"ג ועתה אם באמת ובתמים עשיתם. הנה ביאר יותם שלא עשו זה באמת ובתמים ולזה לא ימשך מזה המאמר להם שישמחו באבימלך וישמח הוא בהם אך שישחיתו זה את זה וכן היה להם בסוף כי יש אלהים

יז אֲשֶׁר-נִלְחַם אָבִי עֲלֵיכֶם וַיִּשְׁלַח אֶת-נַפְשׁוֹ מִנְּגֵד וַיַּצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד מִדָּוָן:

מצודת דוד **אשר נלחם**. רצה לומר, הלא גמול ידיו היה לטובה אשר נלחם אבי בעבורכם וסיכן נפשו במלחמה, והיה מהראוי לשלם לו כגמול ידיו : (מצודת דוד)

יח וְאַתֶּם קָמַתֶם עַל-בֵּית אָבִי הַיּוֹם וַתַּהַרְגוּ אֶת-בְּנָיו שְׁבַעִים אִישׁ עַל-אָבִן אַחַת וַתִּמְלִיכוּ אֶת-אַבְיִמֶלֶךְ בֶּן-אָמְתוֹ עַל-בְּעָלֵי שְׁכָם כִּי אַחִיכֶם הוּא:

מצודת דוד **ואתם קמתם**. לא די שלא שלמתם טובה, כי אם עוד עשיתם הרעה : **בן אמתו**. בן שפחתו, ולא מבני אשתו הגבירה : **כי אחיכם הוא**. לא המלכתם אותו בעבור כבוד אבי, כי אם על שהוא קרוב לכם מאמו השפחה : (מצודת דוד)

יט וְאִם-בָּאֵמֶת וּבַתְּמִים עָשִׂיתֶם עִם-יִרְבֵּעַל וְעִם-בֵּיתוֹ הַיּוֹם הַזֶּה שְׁמָחוּ בְּאַבְיִמֶלֶךְ וַיִּשְׂמַח גַּם-הוּא בְּכֶם:

מצודת דוד **ואם באמת וגוי היום הזה**. רצה לומר, ואם עם כל זאת תאמרו, אם מתחלה עשינו הרעה להרוג את בני גדעון, מכל מקום 'היום הזה' מה שהמלכנו את אבימלך בנו, הוא לכבוד גדעון וביתו. ואמר, אם כדברכם כן הוא שיבאמת ובתמים וכו' היום הזה', אזי יהיה גמולכם אשר תשמחו זה בזה : (מצודת דוד)

כ וְאִם-אֵין תִּצָּא אִשׁ מְאַבְיִמֶלֶךְ וַתֹּאכַל אֶת-בְּעָלֵי שְׁכָם וְאֶת-בֵּית מְלֹא וַתִּצָּא אִשׁ מִבְּעָלֵי שְׁכָם וּמִבֵּית מְלֹא וַתֹּאכַל אֶת-אַבְיִמֶלֶךְ:

מצודת דוד **ואם אין**. רצה לומר, ואם אין הדבר בעבור כבוד אבי וביתו כי אם בעבור שהוא אחיכם מן האם, אזי יהיה גמולכם להיות שנאה ומריבה בין אבימלך ובין אנשי שכם ובית מלוא הסמוך לשכם ותאבדו כולכם, וכאשר אמר האטד אל העצים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אש**. רוצה לומר, להב המחלוקת : (מצודת ציון)

כא וַיָּנֹס יוֹתָם וַיִּבְרַח וַיֵּלֶךְ בְּאֶרֶץ וַיָּשָׁב שָׁם מִפְּנֵי אַבְיִמֶלֶךְ אָחִיו: (פ)

מצודת דוד מפני אבימלך. מפני יראת אבימלך, שלא יהרגנו : (מצודת דוד)

כב וַיֵּשֶׁר אַבְיִמֶלֶךְ עַל-יִשְׂרָאֵל שְׁלֹשׁ שָׁנִים:

כ"י וישר. על כרחם נהג רצנות וזגלואה: (כ"י)

מצודת ציון וישר. מלשון שררה : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה לא מלך אבימלך על ישראל כי אם ג' שנים ותוך זה הזמן הקצר נתקיימה קללת יותם וזה שכבר שלח אלהים רוח רעה בין אבימלך וביניהם באופן שהשחיתו זה את זה: (רלב"ג)

כג וַיִּשְׁלַח אֱלֹהִים רוּחַ רָעָה בֵּין אַבְיִמֶלֶךְ וּבֵין בְּעָלֵי שָׁכָם וַיִּבְגְּדוּ בְּעָלֵי-שָׁכָם בְּאַבְיִמֶלֶךְ:

כ"י רוח רעה. שנאה, שנל"ס מלטליני"ט זלע"ז: (כ"י)

מצודת ציון רוח רעה. רוצה לומר, שנאה ומריבה : (מצודת ציון)

כד לְבוֹא חָמֵס שִׁבְעִים בְּנֵי-יִרְבֶּעֵל וְדָמָם לָשׂוּם עַל-אַבְיִמֶלֶךְ אָחִיהֶם אֲשֶׁר הָרַג אוֹתָם וְעַל בְּעָלֵי שָׁכָם אֲשֶׁר-חָזְקוּ אֹת-יָדָיו לְהָרַג אֶת-אָחִיו:

מצודת דוד לבא חמס. רצה לומר, מה' היתה, למען יבוא גמול החמס שחמסו המלוכה מבני גדעון, וגמול דמם, לשום העונש על אבימלך אשר הרגם וכי' : (מצודת דוד)

מצודת ציון חמס. גזל : (מצודת ציון)

כה וַיִּשִׂמוּ לוֹ בְּעָלֵי שָׁכָם מְאָרְבִּים עַל רֵאשֵׁי הַהָרִים וַיִּגְזְלוּ אֶת כָּל-אֲשֶׁר-יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם בַּדֶּרֶךְ וַיִּגְדּוּ לְאַבְיִמֶלֶךְ: (פ)

מצודת דוד לו. לאבימלך, לתפשו ולהרגו : ויגזלו. בהיותם מתמידים לשבת יחידים בראשי ההרים, ועל כי מרדו באבימלך, עשו הישר בעיניהם : ויגד לאבימלך. אשר הקימו עליו מארבים, והיה נשמר מלבוא לשכם : (מצודת דוד)

רלב"ג וישימו לו בעלי שכם מארבים על ראשי ההרים. ר"ל ששמו בעבורו מארבים שם כדי שיהרגוהו אם ימצא להם ואותם המארבים גזלו כל אשר יעבור עליהם בדרך כי לא היתה אימת המלכות עליהם, והנה הוגד זה הענין לאבימלך ונשמר מלבוא שם, והנה געל בן עבד ואחיו עברו בשכם ובטחו בו בעלי שכם לגלות דעתם בפניו שהיתה כנגד אבימלך ולזה קללו אבימלך בפניו לדעתם כי גם הוא שונאו: (רלב"ג)

לכז ויבא געל בן-עבד ואחיו ויעברו בשכם ויבטחו-בו בעלי שכם:

רפ"י געל בן עבד. מאומה אחרת היה: (רפ"י)

מצודת דוד ויבטחו בו. חשבו שיעזרם הוא מול אבימלך : (מצודת דוד)

לכז ויצאו השדה ויבצרו את-כרמיהם וידרכו ויעשו הלולים ויבאו בית אלהיהם ויאכלו וישתו ויקללו את-אבימלך:

רפ"י ויעשו הלולים. (תרגום) ועבדו חנגין: (רפ"י)

מצודת דוד ויצאו השדה. כי טרם בוא געל אליהם פחדו מאבימלך לצאת השדה, והיו נסגרים בהעיר : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויבצרו. הוא תלישת הפרי, כמו (דברים כד כא) כי תבצר כרמך : וידרכו. להוציא היין מן הענבים, דורכים והולכים על גביהם : הלולים. שמחות, ובדברי רבותינו זכרונם לברכה (כתובות א) מחמת הלולא : (מצודת ציון)

לכח ויאמר | געל בן-עבד מי-אבימלך ומי-שכם כי נעבדנו הלא בן-ירבעל וזבל פקידו עבדו את-אנשי חמור אבי שכם ומדוע נעבדנו אנחנו:

רס"י מי אבימלך ומי שכס. מי אבימלך להיות שר על שכס ומי שכס להיות עבדים לאבימלך, הלך בן ירובעל היה אבימלך מן עפרת אבי העזרי (לעיל ו יא): וזבל פקידו. וזה פקיד העיר שקמו 'זבול', פקידו של אבימלך הוא, ואדוניו אין לו משפט מלוכה זעיר ואף פקידו אינו כלום: עבדו את אנשי חמור. אם באתם לקנות לכם אדונים, באו ועבדו את אנשי חמור, שהיה נשיא הארץ מקדם (בראשית לד ז): ומדוע נעבדנו. לאבימלך: (רס"י)

מצודת דוד מי אבימלך ומי שכס. רצה לומר, הלא מהראוי שהנכבד ימשול על הפחותים ונבזים והנה נהפוך הוא, כי מי אבימלך הלא הוא פחות ונבזה, ומי שכס, רצה לומר, הלא בעלי שכס המה נכבדי ארץ: כי נעבדנו. אשר נעבוד לאבימלך, וכלל עצמו עמהם על כי ישב בשכס ומהם יחשב: הלא בן ירובעל. רצה לומר, וכי הוא ירובעל עצמו שעשה לכם תשועה, הלא בנו הוא ואין לעבדו בעבור אביו: וזבל פקידו. הלא זבול הוא פקידו ולא הועמד מן ירובעל עצמו, ואם אין מהראוי לעבוד לאבימלך, מכל שכן לפקידו: עבדו את אנשי חמור. רצה לומר ואם מהראוי לעבדו בעבור שמשל בכס אביו, אם כן, לכו ועבדו את אנשי חמור, כי חמור היה 'אבי שכס', רצה לומר, שר של שכס, אם כן, עבדו בניו בעבור שמשל אביהם: ומדוע. רצה לומר, ואם בעבור תשועת גדעון, מהראוי לעבוד גם לבנו, זה היה ראוי למי שעשה התשועה לאבותיכם שכבר מתו, ומדוע נעבדנו אנחנו, הלא לא לנו היתה התשועה: (מצודת דוד)

רלב"ג ויאמר געל בן עבד מי אבימלך ומי שכס כי נעבדנו. ר"ל כשם שאין ראוי שנעבוד שכס מפני היותו בן חמור שהיה נשיא הארץ כן אין ראוי שנעבוד אבימלך מפני היותו בן ירובעל שהיה מושל על ישראל: הלא בן ירובעל וזבול פקידו. ר"ל אין מעלה לאבימלך אלא שהוא בן ירובעל וכ"ש זבול שהוא פקיד גדעון ואבימלך ואם היה ראוי לעבוד זבול היה ראוי לעבוד את אנשי חמור אבי שכס וזה דבר בלתי ראוי ומי יתן את עם שכס בכללו בידי ואסור אבימלך מכל וכל מהיות מושל על עיר וסבב שיאמר העם לאבימלך רבה צבאך וצאה כמו שתוכל להלחם עמנו ונראה דברי מי יקום והוא מבואר שכל עם שכס לא היו נסכמים בזה המאמר שאם היה הענין כן היו מוציאים זבול מהעיר או היו הורגים אותו והוא מבואר שקצתם היו מורדים וקצתם היו אחרי אבימלך: (רלב"ג)

כטס ומי יתן את העם הזה בְּיָדִי וְאֶסִּירָה אֶת-אֲבִימֶלֶךְ וַיֹּאמֶר לְאֲבִימֶלֶךְ רְבֵה צָבָאךָ וְצָאָה:

רס"י ויאמר לאבימלך. ויאמר געל בפני זבול, הודיע לאבימלך: רצה

כְּבֹאֵךְ וְלֹאֵהָ. מִן הַמְּקוֹם שֶׁאַתָּה שָׂם, וְנִרְאָה אֵת גְּדוּלְתְּךָ: (כ"ט)

מצודת דוד ומי יתן. הלואי והיה העם הזה ברשותי, אז הייתי מסירו ממלוכה מכל וכל : **ויאמר לאבימלך.** אמר להגיד לאבימלך, הרבה צבאך מה שתוכל וצאה עמי למלחמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון צבאך. צבאות עם : (מצודת ציון)

וַיִּשְׁמַע זָבֹל שֶׁר-הָעִיר אֶת-דְּבָרֵי גַעַל בֶּן-עֶבֶד וַיַּחַר אָפוֹ: {לֹא} וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל-אַבִּימֶלֶךְ בְּתִרְמָה לֵאמֹר הִנֵּה גַעַל בֶּן-עֶבֶד וְאָחִיו בָּאִים שִׁכְמָה וְהֵנָּם צָרִים אֶת-הָעִיר עָלֶיךָ:

כ"י **בתרמה.** כמו בתרמה, בתרמית, כלומר: כלט ובסתת: (כ"י)

מצודת דוד בתרמה. בהיותו יושב בתרמה, והיא 'ארומה' האמור למטה (פסוק לא), ובשתי השמות היתה נקראת : **והנם.** געל ואחיו מפתים אנשי העיר לעשות העיר מצור בעבורך שלא תכנוס בה (וכמו שיקרא 'מצור' כאשר יצורו מבחוץ לבלי תת יוצא ממנו, כן יקרא 'מצור' כאשר יצורו מבפנים לבלי תת בוא לתוכה) : (מצודת דוד)

מצודת ציון צרים. מלשון מצור : **עליך.** בעבורך : (מצודת ציון)

רלב"ג **בתרמה.** הוא שם מקום שהיה יושב בו אבימלך ותרמה וארומה הוא מקום אחד : (רלב"ג)

{לב} וְעַתָּה קוּם לִילָה אֶתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר-אֵתָּךְ וְאַרְבַּ בְּשַׁדָּה: {לג} וְהִיא בְּבִקְרַת כְּזָרַח הַשָּׁמֶשׁ תִּשְׁכְּבִים וּפִשְׁטָתְךָ עַל-הָעִיר וְהִנֵּה-הוּא וְהָעָם אֲשֶׁר-אֵתָּו יֵצְאִים אֵלֶיךָ וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר תִּמְצָא יְדָךְ: (o)

מצודת דוד יצאים. כאשר התפאר באמרי פיו : **כאשר תמצא ידך.** רצה לומר, כפי יכלתך, אם להרגו אם לתפשו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ופשטת. ענין פזור, כדרך הנלחמים : (מצודת ציון)

{לד} וַיָּקָם אַבִּימֶלֶךְ וְכָל-הָעָם אֲשֶׁר-עִמּוֹ לִילָה וַיֵּאָרְבוּ עַל-שִׁכְּמֵם אַרְבָּעָה רָאשִׁים:

רס"י ארבע ראשים. ארבעה כתות: (רס"י)

מצודת ציון ראשים. חלקים : (מצודת ציון)

לה וַיֵּצֵא גַעַל בֶּן-עֶבֶד וַיַּעֲמֵד פֶּתַח שַׁעַר הָעִיר וַיִּקָּם אַבְיִמֶלֶךְ וְהָעָם אֲשֶׁר-אֵתוֹ מִן-הַמֶּאֱרָב:

מצודת דוד מן המארב. ללכת על העיר למלחמה : (מצודת דוד)

לזו וַיֵּרָא-גַעַל אֶת-הָעָם וַיֹּאמֶר אֶל-זָבִל הִנֵּה-עִם יוֹרֵד מִרְאֵשֵׁי הַהָרִים וַיֹּאמֶר אֱלֹוֹ זָבִל אֵת צֵל הַהָרִים אֲתָה רֹאֶה כְּאֲנָשִׁים: (o)

מצודת דוד כאנשים. 'צל ההרים', הם הנראים לך אנשים, וכונתו היתה לבל יכיר בהם עד אשר יבואו פתאום : (מצודת דוד)

לזז וַיִּסֹּף עוֹד גַּעַל לְדַבֵּר וַיֹּאמֶר הִנֵּה-עִם, יוֹרְדִים מֵעַם טְבוֹר הָאָרֶץ וַרְאֵשׁ-אֶחָד בָּא מִדֶּרֶךְ אֵלּוֹן מְעוֹנָנִים:

רס"י מעם טבור הארץ. (תרגום:) מן תוקפא לחרעא, מהר הגבוה שזכולם: אלון מעוננים (תרגום:) מישר מעוננים: (רס"י)

מצודת דוד הנה עם. לא צל הרים הוא, כי 'הנה עם יורדים' וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון טבור. מיצוע הארץ וגבהו נקרא 'טבור', על שם שהטבור והוא השרר שבאדם הוא בגובה הגוף ובאמצעיתו, וכן (יחזקאל לח יב) על טבור הארץ : (מצודת ציון)

לחח וַיֹּאמֶר אֱלֹוֹ זָבִל אֵיִה אִפּוֹא פִּיךָ אֲשֶׁר תֹּאמַר מִי אַבְיִמֶלֶךְ כִּי נַעֲבְדֶנּוּ הֲלֹא זֶה הָעָם אֲשֶׁר מְאַסְתָּהּ בּוֹ צֹא-נָא עִתָּה וְהִלַּחַם בּוֹ: (o)

מצודת דוד הלא זה העם. המה עמו של מי אשר מאסתם בו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **איה אפוא**. הוא כפל ענין במלות שונות : **פיד**. מאמרך : (מצודת ציון)

{לט} וַיֵּצֵא גַעַל לִפְנֵי בַעְלֵי שְׂכָם וַיִּלְחֶם בְּאַבְיִמֶלֶךְ:

מצודת דוד לפני וגו'. רצה לומר, בראש כולם : (מצודת דוד)

{מ} וַיִּרְדְּפֵהוּ אַבְיִמֶלֶךְ וַיִּנָּס מִפְּנֵיו וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים רַבִּים עַד-פְּתַח הַשָּׁעַר:

מצודת דוד עד פתח. ממקום המלחמה עד בואם פתח השער נפלו חללים : (מצודת דוד)

{מא} וַיָּשֶׁב אַבְיִמֶלֶךְ בְּאַרְוֹמָה וַיִּגְרַשׁ זָבֵל אֶת-גַּעַל וְאֶת-אֶחָיו מִשְׁבַּת בְּשָׂכָם:

מצודת דוד וישב. רצה לומר חזר לשבת בארומה כמאז : ויגרש. לאחר זמן כאשר חזקה ידו : (מצודת דוד)

רלב"ג ויגרש זבול את געל וגו'. יש לתמוה איך היה יכול על זה והנה אנשי שכס היו נלחמים עם אבימלך והנה ידמה שעשה זה בחכמה גם עם שונאי אבימלך בשאמר להם כי הוא סבב כל הרעה הזאת לשכס ולזה הסכימו עמו לגרשו מן העיר או היה זה עם יד הנמשכים עם אבימלך מעיר שכס : (רלב"ג)

{מב} וַיְהִי מִמַּחֲרַת וַיֵּצֵא הָעַם הַשָּׂדֶה וַיִּגְדּוּ לְאַבְיִמֶלֶךְ:

רס"י וילא העם השדה. חנסי סכס: ויגדו. המגידים לחצימלך, קילאו בני העיר אל השדה לעשות חפליהם: (רס"י)

מצודת דוד ויגדו. מאנשי אבימלך : (מצודת דוד)

{מג} וַיִּקַּח אֶת-הָעַם וַיִּחְצֵם לְשִׁלְשָׁה רֵאשִׁים וַיָּאַרְבּ בַּשָּׂדֶה וַיֵּרָא וְהִנֵּה הָעַם יֹצֵא מִן-הָעִיר וַיִּקָּם עֲלֵיהֶם וַיִּכָּם:

מצודת דוד את העם. אשר עמו : וירא. וכאשר ראה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויחצם. ויחלקם : (מצודת ציון)

[מד] ואַבִּימֶלֶךְ וְהָרָאשִׁים אֲשֶׁר עִמּוֹ פָּשְׁטוּ וַיַּעֲמְדוּ פֶתַח שַׁעַר הָעִיר וְשָׁנֵי הָרָאשִׁים פָּשְׁטוּ עַל-כָּל-אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה וַיָּכּוּם:

רס"י פתח פער העיר. סלח יוכלו ליכנס: (רס"י)

מצודת דוד והראשים. רצה לומר, אחד מהראשים : פתח שער. לבל יצא מן העיר לעזור להעם שבשדה : (מצודת דוד)

[רלב"ג] ואבִּימֶלֶךְ וְהָרָאשִׁים אֲשֶׁר עִמּוֹ. ר"ל הנכבדים אשר עמו כי שני הראשים פשטו על כל אשר בשדה ולזה לא נשאר כי אם ראש אחד לפשוט ולעמוד פתח העיר : (רלב"ג)

[מה] ואַבִּימֶלֶךְ נָלַחַם בְּעִיר כָּל הַיּוֹם הַהוּא וַיִּלְכֹּד אֶת-הָעִיר וְאֶת-הָעָם אֲשֶׁר-בָּהּ הָרַג וַיִּתֵּץ אֶת-הָעִיר וַיִּזְרְעָהּ מַלְחָה: (פ)

מצודת דוד ויזרעה מלח. פזר מלח לקלקל השדות : (מצודת דוד)

[רלב"ג] ויתוץ את העיר ויזרעה מלח. עשה זה כדי שלא תהא ראויה לשדות ולכרמי: (רלב"ג)

[מו] וַיִּשְׁמְעוּ כָּל-בְּעָלֵי מְגַד־לְשָׁכָם וַיָּבֹאוּ אֶל-צָרִיחַ בֵּית אֵל בְּרִית:

רס"י כריח. יער שכפו אילנות ופסגים סביב סביב, וקורין אותו פלייט"ר בלע"ז: בית אל כריח. אותו כריח היה של בעל כריח, קס של עבודה זרה שלהם, ולכמון (פסוק מח), יער היה קס. ויש פותרין: כריח, וודו"י בלע"ז סעושין בקרקע: (רס"י)

מצודת דוד וישמעו וגו'. כי מגדל שכם לא עמדה בתוך העיר : (מצודת דוד)

מצודת ציון צריח. מגדל גבוה יקרא 'צריח', וכן (שמואל א יג ו) ובסלעים ובצריחים, והוא מלשון הרמת קול, כמו (ישעיהו מב יג) יריע אף יצריח,

כי הצופה העומד על מגדל גבוה צריך להשמיע דברו בהרמת קול : (מצודת ציון)

רלבי"ג בעלי מגדל שכס הם גדולי העיר ולא היו שם בעת ההיא ולזה באו אל צריח בית אל בברית ר"ל שישמרו מיד אבימלך ושם המקום ההוא בית אל וצריח הוא מגדל חזק והוא אצל בית אל ולזה לא מתו שם כי אם אנשי מגדל שכס כי הם לבדם היו בצריח: (רלבי"ג)

מז וַיֵּגַד לְאַבְיִמֶלֶךְ כִּי הִתְקַבְּצוּ כָּל-בְּעָלֵי מְגֵדֵל-שָׁכָם: **מח** וַיַּעַל אַבְיִמֶלֶךְ הַר-צְלָמוֹן הוּא וְכָל-הָעָם אֲשֶׁר-אִתּוֹ וַיִּקַּח אַבְיִמֶלֶךְ אֶת-הַקְּרָדְמוֹת בְּיָדוֹ וַיִּכְרַת שׁוֹכַת עֲצִים וַיִּשְׁאַה וַיִּשָּׂם עַל-שִׁכְמוֹ וַיֹּאמֶר אֶל-הָעָם אֲשֶׁר-עִמּוֹ מָה רְאִיתֶם עֲשִׂיתִי מִהָרוּ עֲשׂוּ כְמוֹנִי:

רס"י **שוכת** **עלים.** **ענף** **עלים:** (רס"י)

מצודת דוד **מה ראיתם עשיתי.** כמו ראיתם מה עשיתי וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הקרדמות.** גרזן שמבקעין בו עצים, כמו (שמואל א יג כ) את קרדמו : **שוכת.** ענף גדול. ובמשנה (בבא קמא י ב) לא יקוץ את השוכה, והוא מלשון סכך : (מצודת ציון)

רלבי"ג שוכת עצים. הוא ענף ונקרא כן מפני שהוא מסכך כי הענפים הם מסככים סביב האילן שוכת כמו שוכתו: (רלבי"ג)

מט וַיִּכְרְתוּ גַם-כָּל-הָעָם אִישׁ שׁוֹכָה וַיִּלְכוּ אַחֲרֵי אַבְיִמֶלֶךְ וַיִּשְׂמוּ עַל-הַצָּרִיחַ וַיִּצִיתוּ עֲלֵיהֶם אֶת-הַצָּרִיחַ בְּאֵשׁ וַיָּמָתוּ גַם כָּל-אֲנָשֵׁי מְגֵדֵל-שָׁכָם כְּאֵלֶּף אִישׁ וְאַשָּׁה: (פ)

מצודת דוד **על הצריח.** רצה לומר, סמוך לה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויציתו.** מלשון הצתה והבערה : (מצודת ציון)

נ וַיִּלֶךְ אַבְיִמֶלֶךְ אֶל-תַּבַּץ וַיַּחַן בְּתַבַּץ וַיִּלְכְּדֶהָ:

רלבי"ג וילך אבימלך. וידמה שאנשי תבץ ג"כ מרדו בו: (רלבי"ג)

נא ומגדל-עז היתה בתוך-העיר וינסו שמה כל-האנשים והנשים וכל בעלי העיר ויסגרו בעדם ויעלו על-גג המגדל:

מצודת ציון ומגדל עז. ומגדל חזק : (מצודת ציון)

נב ויבא אבימלך עד-המגדל וילחם בו ויגש עד-פֶתַח המגדל לשרפו באש:

מצודת דוד עד פתח. כי השער היה מעץ : (מצודת דוד)

נג ותשלך אשה אחת פלח רֶכֶב על-ראש אבימלך ותִרַץ את-גלגלתו:

רס"י פלח רכב. חתיכת אבן של ריחים העליונה הקרויה רכב: ותִרַץ. ותרוֹלֵץ: (רס"י)

מצודת ציון פלח. כן נקרא אבן הרחיים, כמו (איוב מא טז) כפלח תחתית : רכב. הוא האבן העליון מהרחיים, הרוכב על התחתית : ותִרַץ. מלשון רציצה ושבירה : גלגלתו. ראשו, כמו (דברי הימים א י י) ואת גלגלתו : (מצודת ציון)

רלב"ג פלח רכב. היא חתיכת מהרכב והיא אחת מהרחים והיא העליונה להיותה רוכבת על התחתונה : (רלב"ג)

נד ויקרא מהרה אל-הנער | נשא כליו ויאמר לו שלף חֲרָבְךָ ומוֹתְתַנִּי פֶן-יאמרו לי אשה הרגתהו וידקרהו נֶעְרוּ ויָמַת:

רס"י פן יאמרו לי. פן יאמרו עלי: (רס"י)

מצודת דוד נושא כליו. כלי זינו : אשה הרגתהו. ולקלון יחשב לו : (מצודת דוד)

מצודת ציון לי. עלי : וידקרהו. ענין תחיבה בגוף, וכן (ישעיהו יג טו) כל הנמצא ידקר : (מצודת ציון)

נח וַיֵּרְאוּ אִישׁ-יִשְׂרָאֵל כִּי מֵת אַבְיִמֶלֶךְ וַיֵּלְכוּ אִישׁ לְמִקְוֹמוֹ: **נח** וַיָּשָׁב אֲלֵהֶם אֶת רַעַת אַבְיִמֶלֶךְ אֲשֶׁר עָשָׂה לְאָבִיו לְהַרְגֹתָם-שְׁבָעִים אָחָיו:

מצודת דוד **את רעת.** את גמול רעת : (מצודת דוד)

נח וְאֶת כָּל-רַעַת אֲנָשֵׁי שְׁכֵם הִשְׁבִּיב אֲלֵהֶם בְּרֹאשָׁם וַתָּבֵא אֲלֵיהֶם קָלֶלֶת יוֹתָם בֶּן-יִרְבֶּעֵל: (פ)

שופטים פרק-י

א וַיָּקָם אַחֲרַי אַבְיִמֶלֶךְ לְהוֹשִׁיעַ אֶת-יִשְׂרָאֵל תּוֹלַע בֶּן-פּוֹאֵה בֶן-דָּוִד אִישׁ יִשְׁשָׁכָר וְהוּא-יָשָׁב בְּשִׁמְרֵי בְּהַר אֶפְרָיִם:

רש"י **בן** לודו. כד שמו: (רש"י)

מצודת דוד **ציון דודו.** שם איש : (מצודת דוד) ציון

ב וַיִּשְׁפֹּט אֶת-יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה וַיָּמָת וַיִּקָּבֵר בְּשִׁמְרֵי: (פ)

מצודת דוד **וימת.** בתוך שנת העשרים ושלוש, ועלה השנה לו וליאיר ששפט אחריו, כן כתוב ב'סדר עולם' (פרק יב) : (מצודת דוד)

ג וַיָּקָם אַחֲרָיו יֵאִיר הַגַּלְעָדִי וַיִּשְׁפֹּט אֶת-יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה: **ד** וַיְהִי-לוֹ שְׁלֹשִׁים בָּנִים רְכָבִים עַל-שְׁלֹשִׁים עֵיִרִים וְשְׁלֹשִׁים עֵיִרִים לָהֶם לָהֶם יִקְרָאוּ | חוֹת יֵאִיר עַד הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ הַגַּלְעָד:

רש"י **עירים.** (תרגום:) עולין, סוסים בחורים: ושלשים עירים להם. ושלשים עירים כלל חומה להם, לכך נקראו עירים, לשון עירות: (רש"י)

מצודת דוד **רכבים וגו'.** והוא דבר חשיבות : **חות יאיר.** על כי נאמר בתורה (במדבר לב מא) שיאיר בן מנשה קרא לעריו חות יאיר, ולפי שהיה שמו כשמו, וערי בניו היו מרובות, קראם גם כן חות יאיר : (מצודת דוד)

מצודת ציון עירים. כן יקרא החמור בעודו קטן, כמו (זכריה ט ט) עיר בן אתונות : **עירים.** תניינא : כמו ערים, ובדרך צחות אמר 'עירים', לזווג עם עירים שזכר : (מצודת ציון)

רלב"ג **ושלשים עירים להם.** כפל הענין בעניינים מתחלפים על צד הצחות והנה הוא כמו ערים כמו שזכר להם יקראו חות יאיר : **ואולם התועלות המגיעות מזה הספור הן אלו.** הראשון הוא להודיע שאין ראוי שיתרשל האדם מההצלה מפני רוב שפלות ידו והכנעו לפני האויב אבל ראוי שיתחכם בזה לפי מה שאפשר ולזה ספר כי בראות ישראל כי מדין באים תמיד לשלם ולהשחיתם המציאו תחבולות להמלט מזה לפי מה שאפשר ולזה עשו המנהרות בהרים והמערות והמצודות כי בהם תשלם להם הצלת מה כמו שביארנו. השני הוא להודיע עוצם השגחת הש"י בישראל מפני בריתו עם האבות והוא שתכף ששבו ישראל אליו שלח נביאו להצילם ביד גדעון ומשך לבבו לזה בכמו זה האופן הנפלא שבא בזה הספור וכל זה לחוזק ההשגחה בישראל וידמה שבחר השם ית' שתהיה התשועה על יד גדעון לשתי סבות האחת כי אולי היה היותר ראוי לזה המעשה כי הוא היה גבור חיל והיה ג"כ יותר ראוי שיעשה הנס על ידו מזולתו מישראל אז והב' כי ידמה שהרע שעשו ישראל היה שרשו בבית יואש אביו כי שם היה הבעל ומזבח הבעל והאשרה והיה שם פר שהוקצה לע"ג ז' שנים ולזה יתכן שהתחיל יואש בזה הטעות וזנו אחריו בית ישראל ולפיכך נתיצת מזבח הבעל וכריתת האשרה היה ראוי שיקדם קודם הצלת ישראל מהרע שנפלו בו על זה המרי וזה היה אפשר שישלם בקלות על יד גדעון לבער הרע מקרבם קודם הלחמם עם מדין. השלישי הוא להודיע ענין המופתים אשר עשה הש"י על יד נביאו כי באמונתם יתקיימו הפנות התוריות כמו שביארתי בספר מ"י ובביאורנו לדברי התורה ולזה זכר שעלה האש מן הצור ע"ד המופת ואכלה הבשר והמצות ושנשא רוח ה' המלאך אל אשר לא ידע עד אשר הלך מעיני גדעון. הרביעי הוא להודיע כי כשימשך דבר רע מדבר מה ראוי שיכירו הדבר ההוא קודם שישתדלו בהסרת הרע הנמשך ממנו ולזה ספר שצוה הש"י להרוס מזבח הבעל ולכרות האשרה אשר עליו ולהעלות הפר שהוקנה לע"ג כדי לבערו ואולם מי שישתדל בזה התועלת בזולת זה האופן ידמה למי שירצה לטבול מפני טומאת שרץ ושרץ בידו כי בזה לא יטהר מטומאתו כלל. החמישי הוא להודיע שראוי למי שיחוייב לו לעשות פועל על מה שישתדל לעשותו באופן אשר יתכן לו לעשות בקלות ולזה ספר כי לא הסכים גדעון לעשות זה הענין שצוה לו ביום אע"פ שהיה יותר ראוי כי הקרבנות לא יעשו אלא ביום עם שבזה יהיה הענין יותר מפורסם וההקדשה לש"י ואולם מנעהו מזה ראותו שאם היה עושה זה הענין ביום ימנעהו מזה כל בית אביו וכל בני עירו לרוב היותם שקועים בזה המרי ולזה הסכים לעשות זה הענין בלילה. הששי הוא להודיע שהקדשת הש"י ראוי שתהיה בעשרה מישראל לפרסם הענין יותר ולזה זכר שלקח גדעון עשרה אנשים מעבדיו במעשה הדבר הזה מהריסת מזבח הבעל וכריתת

האשרה והעלת הפר השני. השביעי הוא להודיע כי מי שירצה למנוע רבי מדבר מה יכבד לו ראוי שישתדל בחכמה בשיראה שהוא מסכים להם במה שבעבורו היה התעוררותם לזה הפועל אשר יקשה לו ובזה יקל לו למצוא תואנה למנעם מן המעשה ההוא ולזאת הסבה מצאנו בראובן שלא בקש מאחיו שיניחו יוסף וילך לו כי ידע שלא ישמעו אחיו לו לזה אך בקש מהם שלא ישפכו דם אבל ששימו אותו בבור ושמה ימות מעצמו וכן עשה יואש בזה המקום להציל בנו מיד העם המבקשים אותו להרגו וזה כי הוא לא אמר להם כי אין לבעל אלהות כי אולי לא ישמעו לו אבל הודה להם שהוא אלוה ולזה צוה אותם שלא יריבו בעבורו כי הם יחסרו בזה מעלתו ויכלתו והתפלל הוא לפניהם שיריב הבעל בעצמו לאשר נתן את מזבח. השמיני הוא לפרסם ענין המופתים שזכר מענין ירידת הטל על גזת הצמר לבדו והיה על כל הארץ חורב ומענין ירידת הטל על כל הארץ ועל הגזה היה חורב כמו ששאל גדעון כי בזה יתקיימו הפנות התוריות כאמרם ז"ל בהאמנת המופתים. התשיעי הוא להודיע שראוי למי שיתחיל במלחמה עם מי שתקיף ממנו שיעשה דבריו בחכמה ר"ל שאם לא יתבאר לו שינצח לא ימסור עצמו לסכנה ולזה תראה ששאל גדעון אות שינצח אויביו קודם שיתיר עצמו להלחם עמהם ולפי שהיה קצת ספק באות הראשון שב לשאול אות שני כמו שביארנו עם שבריו האותות ותחזק האמונה בנביא כמו שביארנו בבאורינו לדברי התורה על מה שאמר והיה אם לא יאמינו לקול האות הראשון וגוי ולזה גם כן נתן השם יתעלה לגדעון אות שלישי שכבר ינצח המלחמה והוא מספר החלום ואת שברו ששמע במחנה מדין. העשירי הוא להודיע שראוי לנלחם שלא יערב עם בני חילו מי חילו מי שהוא ראוי שינוצח כי בהיות האחד מבני החיל מנוצח יפול מורד לב על הנשארים ויהיה זה סבה שיפלו ביד אויביהם ולזה צוה השם להסיר מאנשי המלחמה הרשעים ורכי הלב והחלושים עד שנמשך מזה תועלת אחר והוא שיתפרסם לישראל כי מאת הש"י היתה להם תשועה לא בכחם ועוצם ידם ויהיה זה סבה אל שיתחזק להם אמונתם בש"י. הי"א הוא להודיע כי מי שהוא נעזר בה' בדבר מה אין ראוי מפני זה שישען על הנס ויקצר מפני זה מהמציא הסבות אשר יביאוהו אל תכלית ההוא הלא תראה כי גדעון עם היותו מובטח שינצח אויביו השתדל בהמצאת כל הסבות שיתכן שישלם בהם לו זה עם העם המעט שהיה עמו ולזה בא עליהם בלילה בעודם שקועים בשינה והוא אחר שליש הלילה עם שלש מאות שופרות וסבב שלא נראו הלפידים עד אשר החלו לתקוע התקיעות החזקות המבהילות ותכף ישברו הכדים ונראו הלפידים והיה זה סבה חזקה להבהיל מאד בני המחנה ולהחרידם עם שהם שמעו עם זה קול מרעיד אותם מאד והוא מה שהיו אומרים חרב לה' ולגדעון והיה זה סבה אל שהיה כל אחד מהם חושב שיהיה שונאו האיש הנמצא אצלו ולזה היתה חרב איש באחיו. הי"ב הוא להודיע שראוי לשמוח מהטוב ביום טובה ולזה ראוי להצליח ושיעשה כל מה שיוכל בעוד שהוא מצליח ולא יקצר מזה ולזה תמצא שהשתדל גדעון בזריזות בלילה ההוא באופן שתשלם לו הריגת כל מה שאפשר בחיל מדין ולזה מהר גדעון לשלוח מלאכים בכל הר אפרים

שירדו לקראת מדין וילכדו להם את המים עד בית ברה ועד הירדן ורדף בלילה ההוא אחר הנשאים מחיל מדין עד שהשיג זבח וצלמונע מלכי מדין ולכדם בחכמה עם העם המעט אשר עמו. הי"ג הוא להודיע שראוי לברוח מהקטטה והמריבה כפי היכולת כל שכן כשיהיה איפשר שיתחדש מהמריבה ההיא ביטול הגעת תועלת ולזה ספר שהשתדל גדעון במה שהתרעמו עליו בני אפרים בפיוס ואם היו מריבין עליו על לא חמס בכפיו אבל היה ראוי להם לשבחו במה שבא להם מהישועה על ידו ולבקשת השלום השפיל עצמו מאד וכבד אותם ואמר הלא טוב עוללות אפרים מבציר אביעזר והשבית הריב בזה האופן ואולם יפתח לא השתדל בדומה לזה בהשבתת הריב והיה זה סבה אל שנפל עם רב מישראל ואולם בזה המקום נתחברה סבה שנית להביא גדעון אל שפייס בני אפרים בקלות כי אולי זאת המריבה תמנעהו מהשלמת ניצוח מחנה מדין לפי מה שאפשר ולזה ג"כ השתדל גדעון לפייס בני אפרים בקלות. הי"ד הוא להודיע שאין ראוי לאדם למנוע מרעב לחם כ"ש כשיהיה לו חק עליו כמו הענין בגדעון וחילו שהיו נלחמים להושיע ישראל מיד מדין ולזה לא היה ראוי לאנשי סכות ופנואל שיענו גדעון בזה האופן שענוהו ולזה ספר שהשיג' מהעונש על זה מה שכבר נזכר בזה הספור. הטי"ו הוא להודיע שאין ראוי לאדם שימסור עצמו להרוג האנשים אם לא היה זה להציל את עצמו ולזה זכר מה שהשיג לזבח ולצלמונע בעבור הריגתם האנשים שהרגו בתבור וזה כי הם לא היו צריכין להרגם לפחדם מהם כי כבר היו מדין מושלים עליהם עד שהיו ישראל מתחבאים מפחדם ולזה אמר להם גדעון כי לולי הריגתם אותו לא היו נהרגים. הטי"ז הוא לפרסם ששופטי ישראל ומנהיגיהם הטובים לא היו מושלים בישראל באופן שיוכלו להביאם לעשות כנגד התורה אבל היתה מושלת התורה על המושלים ההם כי הם היו מוכרחים ג"כ להתנהג בדרכי התורה כמו שנזכר בספר אלה הדברים ולזה אמר גדעון לא אמשול אני בכם ולא ימשול בני בכם ה' ימשול בכם. הי"ז הוא להודיע שאין מחק השלמים לרדוף אחר רבוי הממון ולזה ספר שלא שאל גדעון מהנזמים והשהרונים ויתר הענינים אלא לעשות מהם אפוד לא להרבות קנינו וידמה שעשה זה להזכיר זה הנס ואם היה עושה מזה כלי מה בבית האלהים בשילה היה נמשך לכוונת התורה בזה אלא שהוא הציג אותו בעירו בעפרה והיה זה סבה אל שזנו כל ישראל אחריו שם ומפני זה השיג לגדעון עונש אל שלא נמשך הממשלה לזרעו. הי"ח הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה נמשך לתאות המשגל הלא תראה כי גדעון לקח פילגש עם היות לו נשים רבות והיה זה סבה להמתת בניו שהיו לו מנשיו כי בן הפילגש המיתם. הי"ט הוא להודיע כי על כל יביא הש"י במשפט ולזה ספר כי מפני שהרג אבימלך אחיו עם עזר בני שכם סבב הש"י שנהרגו בני שכם ואבימלך כמו שאמר לה' יותם בן ירובעל. הכ' הוא להודיע שאין ראוי למקבל הטובה מאחר לגמול לו רעה תחת טובה ולזה ספר על בני שכם שנענשו מפני ששלמו רעה לגדעון תחת הטובה אשר גמלם כמו שבא בדברי יותם. הכ"א הוא להודיע שראוי לנלחמים שישמרו מהתקרב למקום שיתכן שיקרה להם בו נזק עם היות הנלחמים עמם מעטי המספר וחלושים והמשל שאם יקרבו אנשי החיל למגדל

הגבוה יקל לאשר במגדל ואם הם מעטי המספר וחלושים להזיק להם
אם ברמותם עליהם אבנים גדולות אם בזולת זה מהדברים שיתכן
שיזיקום בהם ולזה הוא מתנאי המלחמה שתהיה במקום הראוי ובעת
הראוי ועם מי שראוי ובאופן הראוי ובשיעור הראוי תם, עוד ספר שכבר
שבו ישראל לעבוד ע"ג ונשקעו בה מאד עד שכבר עבדו כל אלהי הגוים
אשר ישבו בארצם ועזבו את ה' מכל וכל עד שלא עבדוהו כלל ולזה מכרם
ביד פלשתים וביד בני עמון ובשנה ההיא בעינה שנמכרו ישראל בידם
הפליגו אויביהם לענותם ולרוצצם והתמיד זה הענין מן הענוי לכל בני
ישראל בעבר הירדן בארץ האמרי אשר בגלעד ולא הספיק זה לבני עמון
אבל עברו את הירדן להלחם ביהודה ובנימן ובבית אפרים. אז זעקו בני
ישראל אל ה' וישבו אליו ואמר השם להם ע"י נביאו והוא פינחס לפי
שאחשוב בשכבר הושיע הש"י אותם פעמים רבות מלוחציהם כשזעקו
אליו וישבו אליו וסרו מעבוד אלהים אחרים ולזה לא יוסיף עוד להושיע
אותם והנה נכנעו ישראל על זה מאד לה' והסירו את אלהי הנכר מקרבם
ועבדו את ה' (רלב"ג)

ל וַיִּמַת יְאִיר וַיִּקְבֹּר בְּקִמּוֹן: (פ) וַיִּסְפוּ | בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה וַיַּעֲבְדוּ אֶת-הַבְּעָלִים וְאֶת-הָעִשְׂתָּרוֹת וְאֶת-אֱלֹהֵי אֲרָם וְאֶת-
אֱלֹהֵי צִדּוֹן וְאֶת | אֱלֹהֵי מוֹאָב וְאֶת אֱלֹהֵי בְנֵי-עַמּוֹן וְאֶת אֱלֹהֵי פְּלִשְׁתִּים
וַיַּעֲזְבוּ אֶת-יְהוָה וְלֹא

כס"י את הבעלים וגו'. שבע עבודות זרות נמנו כאן: ויעזבו את ה' ולא
עבדוהו. אפילו נצותפות עם אלו: (כס"י)

מצודת דוד ויעזבו. רצה לומר, עזבו את ה' מכל וכל, ולא עבדוהו אפילו
בשתוף עם כל אלו עבודות זרות: (מצודת דוד)

לז וַיַּחַר-אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד-פְּלִשְׁתִּים וּבְיַד בְּנֵי עַמּוֹן:

מצודת ציון וימכרם. רצה לומר, מסרם: (מצודת ציון)

לח וַיִּרְעֻצּוּ וַיִּרְצְצוּ אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּשָׁנָה הַהִיא שְׁמֹנֶה עָשָׂרָה שָׁנָה אֶת-
כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּגִלְעָד:

כס"י שנה ההיא. כשמת יאיר: אשר צעזע הירדן. ארץ ראובן וגד וחזי
המנשה, שהיו שכינהם: (כס"י)

מצודת דוד בשנה ההיא וגו'. רצה לומר, מיד בשנה שמת יאיר התחילו לרעוץ ולרוצץ את ישראל, ושמנה עשרה שנה התמיד הדבר, ורצה לומר, לא היה בהדרגה, כי אם בפעם אחת, ולא כדרך שאר המשעבדים : את כל וגו'. יפרש מה שנאמר בתחלת המקרא, בני ישראל, הם כל בני ישראל אשר בעבר הירדן : (מצודת דוד)

מצודת ציון וירעצו. ענין שבירה, כמו (שמות טו ו) תרעץ אויב : וירצצו. אף הוא ענין שבירה, כמו (ישעיהו מב ג) קנה רצוץ : (מצודת ציון)

טו ויעברו בני-עמון את-הירדן להלחם גם-ביהודה ובבנימין ובבית אפרים ותצר לישראל מאד:

מצודת ציון ותצר. מלשון צר ודחק : (מצודת ציון)

זו ויעקו בני ישראל אל-יהוה לאמר חטאנו לך וכי עזבנו את-אלהינו ונעבד את-הבעלים:

מצודת דוד וכי עזבנו וגו' ונעבד וגו'. וי"ו הראשון מוסיף על הוי"ו השני, והשני על הראשון, ורצה לומר, עשינו חטא כפול, את ה' עזבנו, ואת הבעלים עבדנו : (מצודת דוד)

זיא ויאמר יהוה אל-בני ישראל הלא ממצרים ומן-האמרי ומן-בני עמון ומן-פלשתים:

כס"י הלח ממלכים. שבע תשועות יש כאן, כנגד שבע עבודות זרות שהיו עובדים: (כס"י)

מצודת דוד ויאמר ה'. על ידי נביא בא להם דבר ה' : ממצרים. רצה לומר, מקושי שעבוד מצרים : (מצודת דוד)

זיב וצידונים ועמלק ומעון לחצו אתכם ותצעקו אלי ואושיעה אתכם מידם:

מצודת דוד לחצו אתכם. אשר לחצו אתכם, ומוסב גם על הנזכרים במקרא שלפניו : ותצעקו. והנה צעקתם אלי והושעתי לכם : (מצודת דוד)

ג ואתם עזבתם אותי ותעבדו אלהים אחרים לכן לא-אזסיף להושיע אתכם: **יד** לכו וזעקו אל-האלהים אשר בחרתם בם המה יושיעו לכם ביעת צרתכם:

מצודת דוד המה יושיעו. אמר בדרך לעג והתול : (מצודת דוד)

טו ויאמרו בני-ישראל אל-יהוה חטאנו עשה-אתה לנו ככל-הטוב בעיניך אך הצילנו נא היום הזה:

מצודת דוד ככל הטוב בעיניך. המשפט הישר בעיניך, רק נפלה נא ביד ה', וביד אדם בל נפול : (מצודת דוד)

טז ויסירו את-אלהי הנכר מקרבם ויעבדו את-יהוה ותקצר נפשו בעמל ישראל: (פ)

רש"י ותקצר נפשו בעמל. כזיכור לא היה רחצת מקום לסבול ולכנס סס כרה סהיה לו בעמל ישראל: (רש"י)

מצודת דוד ותקצר נפשו. רצה לומר, קצרה רצונו של מקום בדבר עמל ישראל, כי מתחלה היה רצון המקום להרבות עמלם בעבור חטאם הרב, ועתה בשובם לה', קצרה רצונו מלהרבות עמל, רצה לומר, נחם ה' על הרעה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ותקצר. מלשון קצר : נפשו. רצונו, כמו (בראשית כג ח) אם יש את נפשכם : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה קצר רצון הש"י מהושיע אותם תשועה שלימה כמו הענין בתשועות הקודמות בסבת עמל ישראל אמר זה ע"ד דברה תורה כלשון בני אדם שהם כאילו סבבו לש"י עמל ויגיעות להצילם ולשוב להצילם פעמים רבות מצד היותם שונים במרים ככלב שב על קיאו וכאילו הלאוהו על זה או ענין עמל מענין שקר וכזב כמו עמל ואון וירצה בזה כי

בסבת השקר והכזב שבחר בו ישראל והוא עבדם אלהים אחרים קצר רצון הש"י מהושיע אותם תשועה שלימה כמו הענין בתשועות הקודמות ולזה לא אמר להם בזה הענין: (רלב"ג)

זי וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי עַמּוֹן וַיִּחַנּוּ בַגְּלֶעַד וַיֹּאסְפוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּחַנּוּ בַּמִּצְפָּה:

רס"י וילעקו. נאספו על ידי כרוז: (רס"י)

מצודת ציון ויצעקו. ענין אסיפה הבא בצעקת המאסף: (מצודת ציון)

זח וַיֹּאמְרוּ הָעַם שָׂרֵי גְלֶעַד אִישׁ אֶל-רֵעֵהוּ מִי הָאִישׁ אֲשֶׁר יַחַל לְהִלָּחֵם בְּבְנֵי עַמּוֹן יְהִי לְרֹאשׁ לְכָל יוֹשְׁבֵי גְלֶעַד: (פ)

מצודת דוד מי האיש. רצה לומר, דעו מי האיש, יהיה מי שיהיה, אשר יחל וכו' יהיה לראש: (מצודת דוד)

מצודת ציון יחל. יתחיל: (מצודת ציון)

שופטים פרק-יא

א וַיִּפְתַּח הַגְּלַעַדִּי הַיְהוָה גְּבוּר חַיִּל וְהוּא בֶן-אִשָּׁה זֹנָה וַיִּזְלַד גְּלַעַד אֶת-יִפְתָּח:

מצודת דוד ויולד גלעד. רצה לומר, עם שאמו היתה זונה, מכל מקום היה הדבר ברור שגלעד הוליד את יפתח, ולא אחר הולידו: (מצודת דוד)

רלב"ג ויקם ה' וגו'. והנה ספר כי יפתח היה בן אשה זונה ופי' בו שכבר היה בן אשה שהיתה משבט אחר ולפי שלא נשאת לאחד מבני השבט קראה זונה להיותה נוטה ממה שראוי להנשא לאחד ממשפחתה כדי שלא תשוב נחלה ממטה למטה והנה נשא גלעד אשה אחרת משבטו והיו לו בנים ממנה ובני האשה ההיא סבבו על יד זקני גלעד שלא ינחל יפתח עמהם בבית אביהם והיה זה עול כי היה ראוי שירש עמהם: (רלב"ג)

בב ותלד אשת-גלעד לו בנים ויגדלו בני-האשה ויגרשו את-יפתח ויאמרו לו לא-תנחל בבית-אבינו כי בן-אשה אחרת אתה:

מצודת דוד ותלד. אחרי זה ילדה לו אשתו הנשואה אליו : ויגרשו. בחזקה ובאלימות : בן אשה אחרת. חסו על כבוד אביהם, ולא זכרו שם זונה : (מצודת דוד)

גג ויברח יפתח מפני אחיו וישב בארץ טוב ויתלקטו אל-יפתח אנשים ריקים ויצאו עמו: (פ)

מצודת דוד ויתלקטו. ממקומות מחולפות : ויצאו עמו. בכל אשר יצא הוא : (מצודת דוד)

מצודת ציון טוב. שם אדון הארץ, וכן מצינו (רות ג יג) אם יגאלך טוב : (מצודת ציון)

רלבי"ג והנה ברח יפתח מפני אחיו וישב בארץ איש ששמו טוב ויתלקטו אליו אנשים רקים ויצאו עמו וידמה שיפתח היה מנהיגם והיו הולכים למלחמה תמיד ומשם חפרו אכלם : (רלבי"ג)

דד ויהי מימים וילחמו בני-עמון עם-ישראל:

רס"י וילחמו בני עמון. היא האמורה למעלה (י ט): (רס"י)

מצודת דוד ויהי מימים וילחמו וגו'. רצה לומר, מה שלחמו בני עמון עם ישראל, היה מסוף ימים רבים אחר שנתגרש יפתח : (מצודת דוד)

הה ויהי כאשר-נלחמו בני-עמון עם-ישראל וילכו זקני גלעד לקחת את-יפתח מארץ טוב:

מצודת דוד לקחת. להשיבו אל גלעד : (מצודת דוד)

רלבי"ג ולפי שכבר נתבאר לזקני גלעד שהיה יפתח מצליח במלחמותיו באו אליו ואמרו לו שיהיה להם לקצין אם יהיה נלחם בעבורם בבני עמון ובזה התנאי קבלו יפתח להלחם בבני עמון ואמרו כל אלו הדברים לפני

ה' רוצה לומר שכבר אמרו שהי יהיה שומע בינותם אם לא יקיימו מה שקבלו עליהם : (רלב"ג)

ו ויאמרו ליפתח לכה והייתה לנו לקצין ונלחמה בבני עמון:

מצודת ציון לקצין. ענין שררה, וכן (ישעיהו ג ו) קצין תהיה לנו : (מצודת ציון)

ז ויאמר יפתח לזקני גלעד הלא אתם שנאתם אותי ותגרשוני מבית אבי ומדוע באתם אלי עתה כאשר צר לכם:

מצודת דוד ותגרשוני. עזרתם לאחי לגרש אותי : ומדוע וגו'. רצה לומר, ואם תאמרו שבאמת נחמתם על הרעה, אם כן למה איחרתם עד כה, ומדוע באתם עתה כאשר צר לכם ולא מקודם, ונראה מזה שעדיין האיבה במקומה עומדת, ומפני הדחק באתם : (מצודת דוד)

ח ויאמרו זקני גלעד אל-יפתח לכן עתה שבנו אליה והלכת עמנו ונלחמת בבני עמון והיית לנו לראש לכל ישרי גלעד:

מצודת דוד לכן. רצה לומר, לבל תחשוב כזאת, שבאנו עתה אליך בעצמנו להראות הכנעה גדולה וחיבה יתירה, כי אם היה מפני הדחק, היה די לשלוח אחריו : והלכת. וכאשר תלך עמנו : לכל ישרי גלעד. רצה לומר, לא לנו הבאים לבד, כי אם לכולם : (מצודת דוד)

ט ויאמר יפתח אל-זקני גלעד אם-משיבים אתם אותי להלחם בבני עמון ונתן יהוה אותם לפני אנכי אהיה לכם לראש:

מצודת דוד אם משיבים. רצה לומר, אם יוגמר הדבר ואלך למלחמה ונתן ה' וכו', אז 'אנכי', מעצמי 'אהיה לכם לראשי מצד הדין. ורצה לומר, עדיין אין זה הכנעה וחיבה במה שתאמרו להמשיל אותי אחר המלחמה, כי בודאי אם אהיה מנוצח, לא תאבו עוד להמשיל אותי, ואם אנצח אני, הנה מן הדין ראוי לי הממשלה, וכאלו אמר לא כן הוא, כי אם מיד קודם המלחמה תמשילו אותי : (מצודת דוד)

י ויאמרו זקני-גלעד אל-יפתח יהוה יהיה שמע בינותינו אם-לא

מצודת דוד ה' יהיה שמע. ויהיה הוא לעד : כדברך. להמשיל אותך מיד : (מצודת דוד)

יֵאָדָּבֵר וַיִּלְךָ יִפְתָּח עִם-זִקְנֵי גִלְעָד וַיִּשְׁימוּ הָעָם אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם לְרֹאשׁ וּלְקָצִין וַיְדַבֵּר יִפְתָּח אֶת-כָּל-דְּבָרָיו לִפְנֵי יְהוָה בַּמִּצְפָּה: (פ)

רס"י חת כל דבריו. התנאי שזינייהם: לפני ה' במלכה. למקום שנאספו כולם, שהשכינה שורה על רוב צבור: (רס"י)

מצודת דוד וישימו וגו'. מיד עשאוהו לראש טרם צאתם למלחמה : את כל דבריו. דברי תפלתו ותחנוניו : לפני ה'. כי שם נקבצו רבים מישראל והשכינה שורה על רוב צבור (סנהדרין לט א). (ועל שבמצפה נצח יהושע כל המלכים הנאספים עליו (יהושע יא ד), לזה קבעוה למקום קבוץ. כן נקבצו שמה בפילגש בגבעה (לקמן כ א), וכן בימי שמואל (שמואל א י יז), כשהמליך את שאל : (מצודת דוד)

יֵבֵר וַיִּשְׁלַח יִפְתָּח מַלְאָכָיו אֶל-מֶלֶךְ בְּנֵי-עַמּוֹן לֵאמֹר מַה-לִּי וְלָךְ כִּי-בָאתָ אֵלַי לְהִלָּחֵם בְּאַרְצִי:

מצודת דוד מה לי ולך. רצה לומר, מה האיבה והשנאה אשר בינינו, מה לי עליך ומה לך עלי, ולפי שמנוהו לראש, תלה הדבר בעצמו : (מצודת דוד)

רלב"ג והנה שלח יפתח מלאכים אל מלך בני עמון והראה לו בסוף הענין כי אין לו תרעומת כלל על ישראל מצד הארץ שלקח ישראל בעלותו ממצרים מארנון עד יבוק ועד הירדן וגומר כי לא לקחה ישראל מבני עמון אבל לקחה מסיחון מלך האמורי וידמה ששלח לו בראשי הדברים השניים כה אמר יפתח כי אולי יפתח היה מפורסם ביניהם בגבורה ורצה מפני זה להודיעו כי הוא המושל על ישראל כדי שישמר מלך בני עמון מלהלחם עם ישראל: (רלב"ג)

יֵבֵר וַיִּאמֶר מֶלֶךְ בְּנֵי-עַמּוֹן אֶל-מַלְאָכָיו יִפְתָּח כִּי-לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת-אַרְצִי בְעֵלּוֹתָיו מִמִּצְרַיִם מֵאַרְנוֹן עַד-הַיַּבֵּק עַד-הַיַּרְדֵּן וְעַתָּה הִשִּׁיבָה אֶתְהָן בְּשָׁלוֹם:

מצודת דוד בשלום. מבלי מריבה ומלחמה : (מצודת דוד)

גיד ויִוֹסֵף עוֹד יִפְתַּח וַיִּשְׁלַח מְלָאכִים אֶל-מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן: **טו** וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה אָמַר יִפְתַּח לֹא-לִקַּח יִשְׂרָאֵל אֶת-אֶרֶץ מוֹאָב וְאֶת-אֶרֶץ בְּנֵי עַמּוֹן:

מצודת דוד את ארץ מואב וגו'. רצה לומר, אם המחוז (ההיה) היתה מאז של מואב ועמון, הנה בעת שלקחה ישראל לא היתה עוד ארצם, כאשר יפרש במקראות שלאחריו : (מצודת דוד)

טז כִּי בַעֲלוֹתֶם מִמִּצְרַיִם וַיֵּלֶךְ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר עַד-יַם-סוּף וַיֵּבֵא קִדְשָׁה:

רס"י עד ים סוף. זכרומה של ארץ אדום, וארץ אדום זכרומה של ארץ כנען: (רס"י)

גיד וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מְלָאכִים | אֶל-מֶלֶךְ אֲדוֹם | לֵאמֹר אֶעֱבְרָה-נָא בְּאֶרְצְךָ וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ אֲדוֹם וְגַם אֶל-מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח וְלֹא אָבָה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּקִדְשׁ:

רס"י אעברה נא בארצך. מדרום לכפון, ליכנס לארץ כנען: וגם אל מלך מואב. שהיתה ארצו בסוף ארץ אדום, במזרחה של אדום וזכרומה של ארץ ישראל: ולא אבה. משה רמזה בתורה (דברים ז כט): כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים צער, כשם שאדום לא נתנם לעבור, כך מואב לא נתנם לעבור: (רס"י)

מצודת דוד אעברה נא. לבוא אל ארץ כנען : (מצודת דוד)

מצודת ציון אבה. רצה, כמו (דברים כה ז) לא אבה יבמי : (מצודת ציון)

גיד וַיֵּלֶךְ בַּמִּדְבָּר וַיִּסֹּב אֶת-אֶרֶץ אֲדוֹם וְאֶת-אֶרֶץ מוֹאָב וַיֵּבֵא מִמִּזְרַח-שָׁמֶשׁ לְאֶרֶץ מוֹאָב וַיִּחַנּוּ בְּעֵבֶר אֲרֻנוֹן וְלֹא-בָאוּ בְּגִבּוֹל מוֹאָב כִּי אֲרֻנוֹן גְּבוּל מוֹאָב:

רפ"י וילך במדבר. מן המערב למזרח, במיכר דרומי של אדום ומואב: ויסב את ארץ אדום. כל דרומה: ואת ארץ מואב. כל דרומה, וכשהגיע למקצוע דרומית מזרחית, פנה אל הלפון לסבוב את מיכר המזרחי: ויצא ממזרח שמש לארץ מואב ויחנון בעבר ארנון. לסוף מזרחה של ארץ מואב, וסם התחילה ארץ סיחון ועוג, וכבשו עבר הירדן במזרח ארץ כנען ועברו הירדן, ונכנסו לה לארץ כנען דרך המזרח: (רפ"י)

מצודת דוד **ממזרח שמש**. במזרחה של מואב : **כי ארנון וגו'**. ארנון הוא התחלת גבול מואב, והמה חנו בהעבר מזה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויחנון**. כמו ויחנו, והנו"ן נוספת, כמו (דברים ו יז) תשמרון : (מצודת ציון)

יט וישלח ישראל מלאכים אל-סיחון מלך-האמרי מלך חשבון ויאמר לו ישראל נעברה-נא בארץך עד-מקומי:

מצודת דוד **עד מקומי**. ארץ כנען, מקום אשר נתן לי ה' : (מצודת דוד)

כ ולא-האמין סיחון את-ישראל עבר בגבולו ויאסף סיחון את-כל-עמו ויחנו ביהצה וילחם עם-ישראל:

מצודת דוד **ולא האמין**. כי חשב לרמותו באו, ויכבשו ארצו : (מצודת דוד)

כא ויתן יהוה אלהי-ישראל את-סיחון ואת-כל-עמו ביד ישראל ויכום וירש ישראל את כל-ארץ האמרי יושב הארץ הקיאה:

מצודת ציון **ויירש**. מלשון ירושה : (מצודת ציון)

כב ויירשו את כל-גבול האמרי מארנון ועד-היבק ומן-המדבר ועד-הירדן:

רפ"י ויירשו וגו' מארנון ועד היבק. שאתה אומר שהוא שלך (פסוק יג), הם מסיחון לקחו: ומן המדבר ועד הירדן. מדברות היו סם לפני הירדן:

(כז"י)

מצודת דוד מארנן וגו'. אם כן, המחוז ההוא לקחו מסיחון, אשר כבש הוא מאז ממואב ומעמון : (מצודת דוד)

כג | ועתה יהוה | אלהי ישראל הוריש את-האמרי מפני עמו ישראל ואתה ואתה תירשנו:

מצודת דוד מפני עמו ישראל. לשירשו הם, ולא שיוחזר לך, וזה שאמר ואתה תירשנו, בתמיהה : (מצודת דוד)

מצודת ציון הוריש. ענין גירושין : תירשנו. מלשון ירושה : (מצודת ציון)

כד הלא את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש ואת כל-אשר הוריש יהוה אלהינו מפנינו אותו נירש:

מצודת דוד אשר יורישך כמוש. בדרך לעג אמר : (מצודת דוד)

מצודת ציון כמוש. שם עבודה זרה : הוריש. גרש : נירש. מלשון ירושה : (מצודת ציון)

רלב"ג ואמר לו על צד הלעג הלא את אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש כי לא יכול כמוש אלהיהם להצילם מיד סיחון כאומרו אוי לך מואב אבדת עם כמוש וגו' : (רלב"ג)

כה | ועתה הטוב טוב אתה מבלק בן-צפור מלך מואב הרוב רב עם-ישראל אם-נלחם נלחם : (מצודת דוד)

מצודת דוד הרוב רב. וכי עשה הוא מריבה עם ישראל בעבור המחוז ההוא, עם כי יש בה גם משל מואב : (מצודת דוד)

מצודת ציון הרוב רב. מלשון מריבה : (מצודת ציון)

רלב"ג ואמר לו שאיננו טוב מבלק בן צפור מלך מואב שלא רב עם ישראל על זה ולא נלחם במ עם היותם יושבים בימיו בחשבון ובבנותיה ובערער ובבנותיה ובכל הערים אשר על יד ארנן והנה נמשך זה עד שלש מאות שנה שלא קם אחד מהם להלחם עם ישראל על זה ואם היה דין להם על

הארץ הזאת מדוע לא הצילו אותה מידם בכל זה הזמן הארוך : (רלבי"ג)

לכז בַּשָּׁבֶת יִשְׂרָאֵל בְּחִשְׁבוֹן וּבְבִנּוֹתֶיהָ וּבְעֶרְעוֹר וּבְבִנּוֹתֶיהָ וּבְכָל-הָעָרִים אֲשֶׁר עַל-יְדֵי אֲרֻנוֹן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וּמִדּוּעַ לֹא-הִצַּלְתֶּם בְּעֵת הַהִיא:

רס"י על ידי ארנון. אכל ארנון, שהיו ממואב, וידעו שלא היה להם לעצור עליהם, שהרי מסיחון כבשם (במדבר כא כד), שלקחם ממלך מואב (סס סס כו): שלש מאות שנה. משכבשו את הארץ בימי יהושע עד יפתח. מכאן יש ללמוד שנות השופטים הנזכרים עד הנה, אם שני השעבוד של כל אומה נמנים בתוך ימי השופט אם לאו. שנינו בסדר עולם (פרק יב): יהושע פרנס את ישראל עשרים ושמנה שנה, ואין לו מקרא ממי ללמוד. עתניאל (לעיל ג יא), ארבעים שנה, ושני שעבוד של כושן רשעתים (סס סס ח), בכללם. אחריו אהוד (סס סס ל), שמונים שנה, שמונה עשרה שנים, שעבוד של עגלון (סס סס יד) בתוכם, הרי מאה ארבעים ושמנה שנה. דבורה (סס ה לא) ארבעים שנה, ושני שעבוד יצין (סס ד ג) בתוכם, הרי מאה שמונים ושמנה. אחריו, שבע שנים של שעבוד מדין (סס ו א), וארבעים של גדעון (סס ח כח), ושלש של אבימלך (סס ט כב), הרי מאתיים שלשים ושמנה שנים. אחריו, עשרים ושלש של תולע (סס י ב), ועשרים ושתים של יאיר (סס י ג), אלא שעלתה שנה אחת לשניהם, ושמנה עשרה של בני עמון (סס סס ח) עד שלא בא יפתח, הרי שלש מאות: (רס"י)

מצודת דוד בשבת ישראל. רצה לומר, בהיות ישראל יושבין בחשבון וכו' : שלש מאות שנה (רצה לומר, קרוב לשלש מאות שנה, ועיין בחשבון שנות הדורות "סדר עולם" פרק יב) : ומדוע לא הצלתם. מיד ישראל : בעת ההיא. במשך הזמן הזה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ובבנותיה. הכפרים הסמוכים לה : על ידי. אצל מקומות : (מצודת ציון)

לכז וְאֶנְכִי לֹא-חֲטָאתִי לָךְ וְאֶתָּה עֹשֶׂה אֵתִי רָעָה לְהִלָּחֵם בִּי יִשְׁפֹּט יְהוָה הַשֹּׁפֵט הַיּוֹם בֵּין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּנֵי עַמּוֹן:

מצודת דוד לא חטאתי לך. לחרחר ריב עמדי להתנקם בי, כי לא עשיתי לך

מאומה רע : ישפט ה' השפט. רצה לומר, ה' שהוא שופט כל הארץ, ישפוט היום בין וכו', וסרס המקרא : (מצודת דוד)

כח ולא שמע מלך בני עמון אל-דברי יפתח אשר שלח אליו: (פ)

רלב"ג והנה לא שמע מלך בני עמון אל דברי יפתח ורצה על כל פנים להלחם בישראל אז נתחדשה ביפתח רוח גבורה מאת ה' ועבר על בני עמון במקום שהיו נאספים ונלחם בס והכה אותם מכה גדולה מאד כמו שזכר באופן שכבר נכנעו בני עמון מפני בני ישראל: (רלב"ג)

כט ותהי על-יפתח רוח יהוה ויעבר את-הגלעד ואת-מנשה ויעבר את-מצפה גלעד וממצפה גלעד עבר בני עמון:

רס"י עבר בני עמון. אל בני עמון: (רס"י)

מצודת דוד רוח ה'. רוח גבורה מה' ואומץ הלב : עבר בני עמון. להלחם בהם בארצם : (מצודת דוד)

ל וידר יפתח נדר ליהוה ויאמר אם-נתון תתן את-בני עמון ביד:

רלב"ג וספר שכבר נדר יפתח נדר לה' שאם יתן בידו את בני עמון יהיה לה' אשר יצא מביתו בשובו בשלום מבני עמון ויעלנו עולה אם היה ראוי לזה: (רלב"ג)

לא והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי לקראתי בשובי בשלום מבני עמון והיה ליהוה והעליתהו עולה: (פ)

מצודת דוד והיה לה'. רצה לומר, אם יהיה דבר שאין ראוי להעלות לעולה, יהיה קדש לה', שיתמיד בקדושה ולא ישתמש לחולין : והעליתהו. אז אקריבו עולה, אם יהיה דבר הראוי לעולה : (מצודת דוד)

רלב"ג והנה היוצא מדלתי ביתו יהיה בהכרח בעל החיים ואם היה ממין האדם יהיה לה' ויהיה מיוחד לעבודת הש"י לבד ואם יהיה זכר לא יצטרך שיהיה פרוש מן האשה כי כבר יהיה מיוחד לעבודת הש"י בזולת זה האופן כמו שנמצא בכהנים ובלוים ומצאנו ג"כ זה הלשון בשמואל עם

לקחו אשה והולידו בנים ממנה ואמנם אם היתה אשה יחוייב שתהיה פרושה מאיש שאם היה לה בעל לא תהיה מיוחדת לעבודת הש"י אבל תעבוד על זה בעלה כמשפט הנשים הנשואות ולזה קרע יפתח את בגדיו בראותו בתו יוצאה לקראתו כי זה הנדר יחייב שלא תהיה לאיש ידמה שעשה לה יפתח בית מחוץ לא ראתה אדם בו ולא אשה וישבה שם אך המתין לה שנים חדשים תלך בהם עם רעותיה לבכות על בתוליה על ההרים ובזה הזמן הסגירה בבית הוא ולא היתה רואה אפילו אשה שם זולתי ארבעה ימים בשנה שהיה חק לישראל שתלכנה בנות ישראל לתנות לבת יפתח על בתוליה והיא היתה פרושה מאיש כל ימיה. וראוי שנעיין במה שאמר יפתח זה שלש מאות שנה עברו מעת שכבשו הארץ ההיא עד התחלת שנות יפתח ונעיין עם זה במה שנאמר בבנין הבית שהיה בת"פ שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים וזה ממה שיחייב שלא היה מעת צמיחת יפתח עד בנין הבית כי אם ק"מ שנה ואם חקרנו בזה נמצא בו יותר וזה שכשנקבץ שנות יפתח ואבצן ואילון ועבדון יהיו ל"ח ואם נקבץ עם זה שנות השעבוד ביד פלשתים שהיו מ' שנה עם שנות שמשון שהם כ' שנה ושנות עלי ושנות שמואל ושאל שהם י"ג שנה ושנות דוד ושלמה עד בנין הבית שהם מ"ג שנה יהיו קפ"ו שנים ואם אמרנו ששנות השעבוד ביד פלשתים נכללו בשנות שמשון ועלי עדיין יהיו נוספים ז' שנה ועוד כי יתכן שכבר התחילה השעבוד קודם הריון שמשון אחר שכבר נראה המלאך אל האשה ואמר לה והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים, וידמה שנאמר בהיתר זה כי ישראל היו ביד פלשתים גם בימי יפתח ובימי השופטים הבאים אחריו אלא שלא היו פלשתים עדיין מושלים בישראל אך היו מתגברין עליהם במלחמותיהם ולזה ספר קודם צמיחת יפתח שכבר מכרם הש"י ביד פלשתים ובימיהם היה הריון שמשון והתחיל השעבוד להיות פלשתים מושלים בישראל סביב צמיחת ממשלת שמשון ולזה אמרו ישראל לשמשון הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים ועכ"ז הנה יהיו שם ז' שנים נוספות ואפשר שנאמר כי אלו הז' שנים היו חסרים מהג' מאות שנה שאמר יפתח והנה אמר על דרך הקירוב ג' מאות שנה כי לא חשש לז' שנים החסרות מזה והנה ימצא זה מסכים על האופן שפירשנו בשנניח שיהושע והזקנים פרנסו ישראל כ"ז שנה ואחר פרנס עתניאל בן קנז ישראל מ' שנה עד שנות השעבוד ופרנס אהוד את ישראל עד פ' שנה עד שנות השעבוד ופרנסו דבורה וברק את ישראל מ' שנה עד שנות השעבוד ופרנס אבימלך את ישראל ג' שנים ותולע אחריו כ"ג שנה ויאיר כ"ב שנה וי"ח שנות השעבוד הרי רצ"ג שנים וכשנחבר אליהם מ' שנה מעת יציאת מצרים עד כבישת הארץ ההיא וקמ"ז שנה מצמיחת יפתח עד בנין הבית יהיה הכל ת"פ שנה ואם נפל ספק מתי היה פסל מיכה וענין פילגש בגבעה שסיפר שם שהיו בעת שלא היה מושל בישראל איש הישר בעיניו יעשה ולזה יחשב שיהיה בין שמשון ובין עלי זמן בלתי קצר עמדו בו ישראל בזולת שופט הנה נתיר זה הספק בשנאמר שזה היה בשנות השעבוד שזכרנו שלא היה שופט אם קודם צמיחת עתניאל בן קנז או קודם צמיחת אהוד או קודם צמיחת זולתם מן השופטים בשנות השעבוד שלא

היה בישראל מושל וכבר נאמר בזה עוד בע"ה בהגיענו לשם ואפשר שנאמר שמה שאמר יפתח שלש מאות שנה היה אמת בלא שום קירוב אך נבלעו קצת משנות שמשון עלי שהרי בסוף היה יושב שמשון בארץ פלשתים ויתכן שאז היה שופט עלי ונחשבו אותם השנים בשנות שמשון כי הוא היה שופט אותם אם היה עומד אצלם והנה נבאר עוד זה בהגיענו שם בע"ה ונשוב למה שהיינו בו מביאור אלו הדברים: (רלבי"ג)

לזב וַיַּעֲבֹר יַפְתָּח אֶל-בְּנֵי עַמּוֹן לְהִלָּחֵם בָּם וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיָדוֹ: **לזג** וַיָּכֹס מַעְרֹזַיִר וְעַד-בּוֹאָה מְנִית עֶשְׂרִים עִיר וְעַד אֲבֵל כְּרָמִים מִכָּה גְדוֹלָה מְאֹד וַיִּכְנְעוּ בְּנֵי עַמּוֹן מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (פ)

רפ"י **חבל** **כרמים.** (תרגום:) **מישר** **כרמיאל:** (רפ"י)

מצודת דוד ועד באך. עד המקום אשר תבוא בה אל מנית, וכאלו ידבר מול האדם היודע המקום: **עשרים עיר.** במרחק המקום הוא היו עשרים עיר, והכה **כולם**: (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויכנעו.** **מלשון** **הכנעה**: (מצודת ציון)

לזד וַיָּבֹא יַפְתָּח הַמְצַפָּה אֶל-בֵּיתוֹ וְהִנֵּה בָתּוֹ יֹצֵאת לְקִרְאתוֹ בְּתָפִים וּבְמַחְלוֹת וְרַק הִיא יַחֲידָה אֵין-לָּו מִמֶּנּוּ בֶן אֹ-בֵת:

מצודת דוד אין לו ממנו. יתכן שאשת יפתח היו לה בנים מבעלה הראשון, ויפתח גדלם ולבנים יחשבו לו, ולזה אמר אין לו ממנו רצה לומר, מעצמו, מפרי בטנו, לא היה לו בן וכו': (מצודת דוד)

מצודת ציון **בתפים ובמחלות.** שמות כלי ניגון: (מצודת ציון)

לזה וַיְהִי כִּרְאוֹתוֹ אוֹתָהּ וַיִּקְרַע אֶת-בְּגָדָיו וַיֹּאמֶר אָהָה בְּתִי הַכָּרַע הַכָּרַעְתִּי וְאֵת הַיִּתְּ בְּעֶכְרִי וְאֲנֹכִי פְצִיתִי-פִי אֶל-יְהוָה וְלֹא אוֹכַל לְשׁוּב:

רפ"י **הכרע הכרעתני.** לשון נקבה, ודומה לו (קיר השירים ד טו): **לזבתני** לחותי כלה: **היית בעוכרי.** כל דמי נעכר, קפחת את רגלי: (רפ"י)

מצודת דוד **ואת היית בעוכרי.** רצה לומר, מהראוי לחשוב אותך בין שאר העוכרים אותי, כי לא נופלת את מהם: **פציתי פי.** להקדיש לה' היוצא

לקראתי : (מצודת דוד)

מצודת ציון אהה. ענין צעקת יללה : **הכרע הכרעתני.** מלשון כריעה ונפילה : **בעוכרי.** ענין השחתה ובלבול, כמו (יהושע ז כה) מה עכרתנו : **פציתי.** פתחתי, כמו (ישעיהו י יד) ופוצה פה : (מצודת ציון)

לזו ותאמר אליו אבי פציתיה את-פיך אל-יהוה עשה לי כאשר יצא מפיך אחרי אשר עשה לך יהוה נקמות מאיביך מבני עמון:

מצודת דוד אחרי וגו'. רצה לומר, הואיל ונתקיים התנאי שאמרת (פסוק ל), אם נתון תתן וכו', אם כן, חל הנדר : (מצודת דוד)

מצודת ציון אחרי. ענינו כמו הואיל, וכן (יחזקאל כ לט) ואחר אם אינכם שמעים : (מצודת ציון)

לזז ותאמר אל-אביה עשה לי הדבר הזה הרפה ממני שנים חדשים ואלכה וירדתי על-ההרים ואבקה על-בתולי אנכי (ורעיתי) ורעותי:

רז"י וירדתי על ההרים. לשון יללה הוא, ודוגמתו (ישעיהו טו ג): על גגותיה וזרחובותיה כולה יילול ירד צכני, המתעלצ צכני עד שגופו משתזר. וזמדקס אגדה דורש רזי תנחומא (בחוקותי ה): על ההרים. לפני סנהדרין, שמא ימלאו פתח לנדרך: (רז"י)

מצודת דוד יעשה לי הדבר הזה. והוא שירף ידו ממנה שני חדשים, לבל עשות עמה מה שנדר, עד כלותם : **וירדתי.** כי מקום יפתח היה בהר הגבוה שבהרים אשר סביב, ולזה אמרה וירדתי על ההרים, ולפי שהנדר היה להפרישה מבני אדם, ושתתבודד בעבודת ה' וכאשר עשה לה, לזה שאלה שעוד שני חדשים תלך לנפשה להשביע עינה, עד לא תתבודד : **ואבכה על בתולי.** רצה לומר, על שלא תנשא לאיש ותשאר בתולה (כי הבכיה מועלת להפיג הצער) : **אנכי ורעותי.** אלך אני ורעותי עמי : (מצודת דוד)

מצודת ציון הרפה. מלשון רפיון : (מצודת ציון)

לחז ויאמר לכי וישלח אותה שני חדשים ותלך היא ורעותיה ותבך על-בתוליה

רפ"י ותבך על בתוליה. מדלח כתיב על בתולותיה, משמע בתולים ממש: (רפ"י)

מצודת דוד וישלח אותה. נתן לה רשות ללכת לנפשה : (מצודת דוד)

גלט ויהי מקץ | שנים חדשים ותשב אל-אביה ויעש לה את-נדרו אשר נדר והיא לא-ידעה איש ותהי-חק בישראל:

רפ"י ותהי חק. גזרו שלא יעשה אדם עוד כן, שאלו הלך אל כל פנחס, או הוא בא אל כל, היה מתיר לו נדרו, עמדו בגדולתו, ומזין שניהם אצלה, ונפרע מהם, פנחס נסתלקה שכינה הימנו, שנאמר בדברי הימים (א ט כ): לפני ה' עמו, למדנו שבסופו אינו עמו, ויפתח הוכה בשחין וניפול אצרים, שנאמר (לקמן יב ז): ויקבר בערי גלעד. ויש עוד לפתור: ותהי חק בישראל. מחובר למקרא שלאחריו: (רפ"י)

מצודת דוד ויעש לה וגו'. הפרישה מבני אדם לשבת בדודה עוסקת בעבודת ה', ורבותינו זכרונם לברכה אמרו (תענית ד א) שנדר להקריב עולה את כל היוצא וכו', וכן עשה נדרו : והיא לא ידעה איש. רצה לומר, כאשר נדר, כן עשה, והיתה פרושה מאיש : ותהי חק בישראל. הוא מה שיאמר במקרא שלאחריו : (מצודת דוד)

מצודת ציון מקץ. מסוף : ידעה. הוא כינוי לשכיבה וביאה, וכן (במדבר לא יז) ידעת איש : חק. דבר קבוע : (מצודת ציון)

מ מימים | מימה תלכנה בנות ישראל לתנות לבת-יפתח הגלעדי ארבעת ימים בשנה: (o)

רפ"י מימים ימימה תלכנה וגו'. הדבר הזה קבעו עליהם לחוק: לתנות. לקונן: (רפ"י)

מצודת דוד מימים ימימה. בכל שנה ושנה כל ימי חייה : לתנות. לדבר על לבה, להפיג צערה ולשמחה : ארבעת ימים בשנה. בכל שנה נתעכבו אצלה ארבעה ימים : (מצודת דוד)

מצודת ציון מימים ימימה. משנה לשנה, כמו (שמות יג י) ושמרת וכו' מימים ימימה : לתנות. ענין שיחה ודבור, כמו (לעיל ה יא) שם יתנו צדקות ה' : (מצודת ציון)

שופטים פרק-יב

אז ויצעק איש אפרים ויעבר צפונה ויאמרו ליפתח מדוע | עברת | להלחם בבני-עמון ולנו לא קראת ללקת עמך ביתך נשרף עליך באש:

רש"י ויעבור לפונה. ויעבור את הירדן, והלכו לכפון עבר הירדן, אל הגלעד: (רש"י)

מצודת דוד איש אפרים. קרא כל השבט בלשון יחיד : צפונה. אל מקום יפתח : נשרף עליך. רצה לומר, בשעה שאתה בו, ואז תשרף גם אתה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויצעק. ענין אסיפה : (מצודת ציון)

רלב"ג וספר אחר זה שכבר הגיע מרוע בני אפרים שאמרו לשרוף בית יפתח עליו באש על אשר לא קראם בזאת המלחמה תחת מה שראוי להם לגמלו חסד על הטובה אשר עשה להם ששם נפשו בכפו ונלחם עם אויביהם והנה לא נשתדל יפתח לפייסם באופן שפייסם ירובעל או אולי לא היה יכול על זה והיה זה סבה על שנפלו מאפרים מייב אלף : (רלב"ג)

בז ויאמר יפתח אליהם איש ריב הייתי אני ועמי ובני-עמון מאד ואצעק אתכם ולא-הושעתם אותי מידם:

מצודת דוד איש ריב. פעמים רבות הייתי אני ועמי בעלי מריבה עם בני עמון, ומאז צעקתי אליכם להושיע לי, ולא שמעתם אלי (ויתכן שהיה זה בעודו יושב בארץ טוב) : (מצודת דוד)

גז ואראה כי-אינך מושיע ואשימה נפשי בכפי ואעברה אל-בני עמון

וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיַדִּי וְלָמָּה עָלִיתֶם אֵלַי הַיּוֹם הַזֶּה לְהִלָּחֵם בִּי:

מצודת דוד **ואראה**. וכאשר ראיתי כי אינך מושיע לי בשום פעם, ואמרת, מה לי לזעוק עוד : **ואשימה נפשי בכפי**. רצה לומר, כמו המחזיק דבר מה בכפו, הנה, בקל יפול כאשר יפתח, כמו כן סכנתי את נפשי וואעברה' במלחמה, עם כי היה נוח הדבר שאפול בידם, כי במתי מעט ירדתי במלחמה : **ויתנם ה' בידי**. רצה לומר, הואיל וה' נתנם בידי, למה אם כן תלחמו בי היום, כי אם הייתי מנוצח, היה הדין עמכם בצד מה, כי אז יכלתם לומר, אילו קראת לנו בזה הפעם אחר שהעמידוך ראש בגלעד, היינו הולכים גם אנו ברוב עם והיינו מנצחים, אבל עתה, על מה זה תתרעמו **מצודת** : **דוד**

ג וַיִּקְבְּצוּ וַיִּפְתְּחוּ אֶת-כָּל-אֲנָשֵׁי גִלְעָד וַיִּלָּחֲמוּ אֶת-אֶפְרַיִם וַיִּכּוּ אֲנָשֵׁי גִלְעָד אֶת-אֶפְרַיִם כִּי אָמְרוּ פְּלִיטֵי אֶפְרַיִם אַתֶּם גִּלְעָד בְּתוֹךְ אֶפְרַיִם בְּתוֹךְ מְנַשֶּׁה:

רס"י **כי אמרו פליטי אפרים אתם גלעד**. פחותים שבאפרים היו מצזים את הגלעד, ואומרים להם: מה אתם גלעד השונים בתוך אפרים ובתוך מנשה, **כן תרגם יונתן: (רס"י)**

מצודת דוד **כי אמרו וגו'**. רצה לומר, מה שהגלעדים הרבו להכות בבני אפרים בשטף אף, היה על כי בני אפרים בזו אותם ואמרו להם 'פליטי אפרים' וכו', רצה לומר, כערך הפחותים שבבני אפרים, כן אתם בני גלעד נחשבים בתוך בני אפרים ובתוך בני מנשה, ואפילו המכובדים שבכם נחשבים בעיני כל בני יוסף כהפחותים שבבני אפרים : **(מצודת דוד)**

מצודת ציון **פליטי**. ענין שיור, כמו (יהושע ח כב) שריד ופליט, ורצונו לומר פחותים ובזוים, שאינם אלא שיריים : **(מצודת ציון)**

ה וַיִּלָּכְדוּ גִלְעָד אֶת-מַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן לְאֶפְרַיִם וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ פְּלִיטֵי אֶפְרַיִם אַעְבְּרָה וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֲנָשֵׁי-גִלְעָד הַאֶפְרַתִּי אַתָּה וַיֹּאמְרוּ | לֹא:

רס"י **וילכוד גלעד את מעברות וגו'**. היו שומרים במקום המעברות: **(רס"י)**

מצודת דוד **מעברות**. רצה לומר העמידו שומרים במקום מעבר הירדן, אשר יעברו בו בני אפרים : **כי יאמרו**. כאשר אמרו אעבור הירדן : **פליטי**

אפרים. בני אפרים הנשארים מן החרב, או רצה לומר, הפחותים, כי החשובים היו ידועים וניכרים, ולא היו צריכים לשאול אם הוא אפרתי : **האפרתי אתה.** אם מבני אפרים אתה : **ויאמר לא.** וכאשר אמר לא : (מצודת דוד)

וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֶמֶר-נָא שְׁבִלַת וַיֹּאמֶר סְבִלַת וְלֹא יָכִין לְדַבֵּר כֵּן וַיֵּאחֲזוּ אוֹתוֹ וַיִּשְׁחַטוּהוּ אֶל-מַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן וַיִּפֹּל בְּעַת הַהֵיא מֵאֲפָרַיִם אַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם אֲלָף:

רפ"י אמר נא שבולת. שבולת הגהר הזה לעצור: ולא יכין לדבר כן. שהיו מגמגמים **בלקונס:** (רפ"י)

מצודת דוד אמר נא. רצה לומר, אז היו מבחינים לדעת אם הוא אפרתי או לא, ואמרו לו, אמור 'אעבור שבולת המים': **ויאמר סבלת.** וכאשר אמר 'סבולת', כדרך האפרתים שאומרים במקום השי"ן סמ"ך : **ולא יכין.** ולא היה יכול לכוון לדבר כהוגן וכראוי, אז אחזו אותו וישחטוהו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **שבולת.** כן יקרא מרוצת המים, כמו (תהלים סט ג) ושבולת שטפתי : **יכין.** רוצה לומר, לכוין, והוא מלשון הכנה, וכן (דברים יג ט) אמת נכון הדבר : **כן.** רוצה לומר, כמו שהוא ראוי, ודוגמתו (במדבר כז ז) **כן בנות צלפחד דברת :** (מצודת ציון)

וַיִּשְׁפֹּט יִפְתָּח אֶת-יִשְׂרָאֵל שָׁשׁ שָׁנִים וַיָּמָת יִפְתָּח הַגְּלָעָדִי וַיִּקְבֹּר בְּעָרֵי גִלְעָד: (פ)

מצודת דוד **בערי גלעד.** באחד מערי גלעד, או שחלקו עצמותיו וקברו בכל עיר ועיר, לזכרון שהציל את כולם מיד בני עמון : (מצודת דוד)

רלבי"ג וספר אחר זה שכבר מת יפתח ונקבר בערי גלעד והנה הרצון בזה שכבר יקבר באחת מערי גלעד והנכון אצלי כי יפתח מפני שלא השאיר אחריו בן או בת יהיה נקרא בהם שמו צוה שיקברו עצמותיו בכל ערי גלעד קצת פה וקצת פה כדי שיהיי לו זכר באותן המקומו' שהציל מיד **מלך בני עמון :** (רלבי"ג)

וַיִּשְׁפֹּט אַחֲרָיו אֶת-יִשְׂרָאֵל אַבְצָן מִבֵּית לָחֶם:

מצודת דוד אבצן. אמרו רבותינו זכרונם לברכה (בבא בתרא צא א) שהוא בועז (מצודת דוד) : (מצודת דוד)

רלבי"ג והנה זכר שכבר שפט אחריו את ישראל אבצן מבית לחם ולפי שבוועז נראה מענינו שהיה שופט ישראל והיה מבית לחם ולא נמצא בשופטים זולת אבצן שיהיה מבית לחם אמרו רבותנו ז"ל כי אבצן זה בועז ונכון הוא ואחריו שפט את ישראל אילון הזבולוני ואחריו שפט את ישראל עבדון בן הלל: (רלבי"ג)

טו ויהי-לו שלשים בנים ושלשים בנות שלח החוזה ושלשים בנות הביא לבניו מן-החוץ וישפט את-ישראל שבע שנים:

מצודת דוד שלח החוזה. רצה לומר, השיאן לאנשים : הביא לבניו. להנשא להם (וספר מגודל הצלחתו שהשיא בחייו כל בניו, עם כי רבו) : (מצודת דוד)

ז וימת אבצן ויקבר בבית לחם: (פ) **יא** וישפט אחריו את-ישראל אילון הזבולוני וישפט את-ישראל עשר שנים: **יב** וימת אלון הזבולוני ויקבר באילון בארץ זבולן: (פ) **יג** וישפט אחריו את-ישראל עבדון בן-הלל הפרעתוני: **יד** ויהי-לו ארבעים בנים ושלשים בני בנים רכבים על-שבעים ערים וישפט את-ישראל שמנה שנים:

מצודת דוד רכבים וגו'. ודבר חשיבות הוא זה : (מצודת דוד)

מצודת ציון עירם. כן יקראו החמורים בעודם קטנים : (מצודת ציון)

טו וימת עבדון בן-הלל הפרעתוני ויקבר בפרעתון בארץ אפרים בהר העמלקי: (פ)

פרק-יג

שופטים

א ויספו בני ישראל לעשות הרע בעיני יהוה ויתנם יהוה ביד-פלשתים ארבעים שנה: (פ)

מצודת דוד ארבעים שנה. המה התחילו קודם שעמד שמשון, ונכללו בימיו
ובתחילת ימי עלי הכהן : (מצודת דוד)

רלב"ג עוד ספר שכבר הוסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני ה' והיה זה
סבה אל שהיו פלשתים מושלים בהם ארבעים שנה וזה המספר התחיל
סביב צמיחת ממשלת שמשון כמו שזכרנו אמנם קודם זה מכרם הש"י
ביד פלשתים מקודם עת יפתח ובימי השופטי אשר אחריו שזכרנו היו
פלשתים מצרים לישראל : (רלב"ג)

גב ויהי איש אחד מצרעה ממשפחת הדני ושמו מנוח ואשתו עקרה
ולא ילדה:

מצודת דוד ואשתו עקרה. ולתוספת ביאור אמר 'ולא ילדה' : (מצודת דוד)

גב וירא מלאך-יהוה אל-האשה ויאמר אליה הנה-נא את-עקרה ולא
ילדת וקרית ילדת:

מצודת דוד והרית. תהיי הרה : (מצודת דוד)

רלב"ג ולזה בא היעוד לאשת מנוח שהיא הרה ותלד בן והוא יחל להושיע
את ישראל מיד פלשתים או אולי לא היתה כלל יד פלשתים על ישראל
בימי השופטים ההם אבל יעד שני ענינים יחד והוא שכבר יהיו ישראל
תחת יד פלשתים ושמשון יחל להושיע' מידם ולפי שהיה גלוי וידוע לפני
מי שאמר והיה העולם שעתיד שמשון לרדוף אחרי הנשים וללקות בהם
התחכם הש"י מלידה ומבטן ומהריון למנעו מזה ולזה רצה שיהיה נזיר
אלהים כי ההמנע משתיית יין מועיל מאד לזה הענין כאמרם כל הרואה
סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין ולזאת הסבה בעינה מנע אמו בעת
היותה הרה ממנו משתיית היין והשכר והזהיר אותה מאכילת כל
טומאה להורות על קדושת הנער הילוד כי זה ממה שיישירם להנהיגו
בקדושה ויהיה עוד זה סבה לחנכו אל שיהיה פרוש מהבלי העולם
מהתאוות הגופניות ולזאת הסב' גם כן צוה שלא יעלה מורה על ראשו
להורות על קדושתו כי זה כלו ממה שירחיק ממנו ההתגאל בענין המשגל
לפי מה שאפשר ועם שבזה הענין מבוא לענין הגבורה ר"ל גדול השער
אלא שראוי שלא יעלם ממנו שהשם חדש בו גבורה נוספת מפני הנזירות
אשר לא יחייבה גדול השער לפי הטבע וזה שכבר מצאנו שתכף שגולח סר
כחו ממנו ולא היה זה כן אם היתה הגבורה מתחייבת מגדול השער כי
הרושם שיש בגדול השער בגבורה הוא מצד עצרו האודים העשנים בגוף
שהיה מדרכם שיתהוה מהם השער וזה כי השער כשהגיע אל תכליתו לא

יגדל ואז יעצרו האידיים העשניים ההם תוך הגוף ותתגבר האדומה בגוף ויתחדש מזה רוח גבורה ומי שזה דרכו לא תסור הגבורה בגלוח השער כי אם אחר זמן רב ומעט ומעט : (רלבי"ג)

ד וְעֵתָה הַשְּׁמֵרִי נָא וְאַל-תִּשְׁתִּי יַיִן וְשִׁכְרִי וְאַל-תֹּאכְלִי כָּל-טָמְאִים :

רפ"י יין ושכר. (תרגום:) חמר הדת ועתיק: (רפ"י)

מצודת דוד ועתה. מעתה שמרי עצמך ואל תשתי וכו' : כל טמא. כי אם חולין בטהרה, ורבותינו זכרונם לברכה אמרו (סוטה ט ב) 'טמא', רצה לומר, דברים האסורים לנזיר : (מצודת דוד)

מצודת ציון יין ושכר. רוצה לומר, יין חדש ויין ישן : (מצודת ציון)

ה כִּי הִנֵּךְ הָרָה וְיִלְדֶתְךָ בֵּן וּמִזֶּה לֹא-יֵעָלֶה עַל-רֵאשׁוֹ כִּי-נִזְיֵר אֶלֶּהִים יְהוָה הַנֶּעַר מִן-הַבֶּטֶן וְהוּא יַחַל לְהוֹשִׁיעַ אֶת-יִשְׂרָאֵל מִיַּד פְּלִשְׁתִּים :

רפ"י ומורה. תער, על שם שמורה ומשליך את השער: ואל תאכלי כל טמאה. דברים האסורים לנזיר: (רפ"י)

מצודת דוד כי הנך הרה. רצה לומר, בעבור זה תהיי נשמרת מאלה הדברים, כי הנך תהיי הרה ותלדי בן, ותער לא יעלה על ראשו להסיר שער, כי מעת צאתו מן הבטן יהיה נזיר לשם ה', ולזאת גם בעת ההריון תהיי נשמרת מהדברים האסורים לנזיר : והוא יחל להושיע. רצה לומר, תשועתו תהיה התחלה ובלא גמד. וכן היה, כי עם שפעמים הרבה הכה בפלשתים, מכל מקום מיד השיב ימינו אחור ולא נלחם עוד בכדי לנצחם, מה שאין כן שאר השופטים, כאשר התחילו להכות בגוים לא השיבו ידם, עד אשר עשו כאשר תמצא ידם : (מצודת דוד)

מצודת ציון ומורה. הוא התער, על שם שמשליך את השער, והוא מלשון (שמות טו ד) ירה בים, וכן נאמר בשמואל (א א יא) ומורה לא יעלה : נזיר. ענין הפרשה, כמו (ישעיהו א ד) נזורו אחור, על שם שפירש עצמו מתענוגי העולם : יחל. יתחיל : (מצודת ציון)

ו וּתְבֹא הָאִשָּׁה וּתֹאמֶר לְאִשָּׁה לֵאמֹר אִישׁ הָאֶלֶּהִים בָּא אֵלַי וּמְרָאֵהוּ כְּמִרְאֵה מְלֶאכֶה הָאֶלֶּהִים נֹרָא מְאֹד וְלֹא שָׁאֲלֵתִיהוּ אִי-מִזֶּה הוּא וְאֶת-

שמו

לא-הגיד

לי:

מצודת דוד **איש האלהים**. חשבה שנביא היה : **נורא מאד**. צורת פניו הוא נורא ומאויים, כמראה המלאך : **אי מזה**. מאי זה מקום הוא, כי את שמו לא הגיד לי כאשר שאלתיו, ולזה לא שאלתי למקומו, הואיל ואינו מגיד : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לאישה**. לבעלה : **אי מזה**. איה המקום אשר יאמר עליו מזה הוא, וכן (בראשית טז ח) **אי מזה באת** : (מצודת ציון)

זז ויאמר לי הנה הרה וילדת בן ועתה אל-תשתי | יין ושכר ואל-תאכלי כל-טמאה פי-נזיר אלהים יהיה הנער מן-הבטן עד-יום מותו: (פ)

מצודת ציון **הנד**. הנה את : (מצודת ציון)

חח ויעתר מנום אל-יהוה ויאמר בי אדוני איש האלהים אשר שלחת יבוא-נא עוד אלינו ויורנו מה-נעשה לנער היולד:

רש"י לנער **היולד**. העתיד **להוולד**: (רש"י)

מצודת דוד **אשר שלחת**. להנבאות לאשתי : **מה נעשה**. כי אולי מהצורך לעשות עמו דבר נוסף על שאר נזירות על היותו מן הבטן : **היולד**. אשר יולד : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויעתר**. ענין הרבות תפלה, וכן (בראשית כה כא) ויעתר יצחק : **בי**. ענין בקשה : **ויורנו**. וילמדנו, כמו (מיכה ד ב) ויורנו מדרכיו : (מצודת ציון)

טט וישמע האלהים בקול מנום ויבא מלאך האלהים עוד אל-האשה והיא יושבת בשדה ומנום אישה אין עמה:

מצודת דוד **בקול מנוח**. רצה לומר, למלאות שאלתו, עם שלא הוצרך, שהרי לא הוסיף דבר : (מצודת דוד)

יז ותמהר האשה ותרוץ ותגד לאישה ותאמר אליו הנה נראה אלי

הָאִישׁ אֲשֶׁר-בָּא בַּיּוֹם אֵלָי:

מצודת דוד ביום. רצה לומר, ביום הידוע, אשר אמרתי לך מאז : (מצודת דוד)

יֵאָדָּם וַיִּקָּם וַיִּלֶךְ מִנוּחַ אַחֲרַי אֲשֶׁתּוֹ וַיָּבֵא אֶל-הָאִישׁ וַיֹּאמֶר לוֹ הֲאֵתָה הָאִישׁ אֲשֶׁר-דִּבַּרְתָּ אֶל-הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אָנִי:

רַס"י אחרי אשתו. אחר עלתה: (רס"י)

מצודת דוד אחרי אשתו. כי היא לבדה ידעה המקום אשר נראה בו : **האתה.** בה"א השאלה : (מצודת דוד)

יֵבֵא וַיֹּאמֶר מִנוּחַ עֲתָה יָבֵא דְבָרֶיךָ מֵה-יְהִיָּה מִשְׁפֹּט-הַנֶּעַר וּמַעֲשָׂהוּ:

רַס"י מה יהיה משפט הנער ומעשהו. (תרגום:) מה חזי למעבד לעולימא ומה נעבד ליה: (רס"י)

מצודת דוד עתה יבא דבריך. רצה לומר, עד הנה הייתי כמסתפק אם יתקיימו דבריך, אבל עתה הואיל ובאת שנית על ידי תפלתי, נראה אם כן שדבר ה' הוא, ובודאי יבוא דבריך, לזאת אשאלך והודיעני, מה יהיה משפט הנער, איך להתנהג עמו, ומה המעשה אשר אעשה לו : (מצודת דוד)

מצודת ציון משפט. הנהגה, וכן (שמואל א כז יא) וכה משפטו : (מצודת ציון)

יֵאָדָּם וַיֹּאמֶר מִלֶּאךָ יְהוָה אֶל-מִנוּחַ מִכָּל אֲשֶׁר-אָמַרְתִּי אֶל-הָאִשָּׁה תִּשְׁמָר:

מצודת דוד מכל אשר אמרתי וגו'. רצה לומר, אין משפט הנער להוסיף עליו על שאר נזירות, רק ההוספה היא אשר גם האשה, אמו, תשמר מכל אשר אמרתי : (מצודת דוד)

יֵדָבֵר מִכָּל אֲשֶׁר-יֵצֵא מִגִּפְּן הַיַּיִן לֹא תֹאכַל וַיִּין וְשִׁכָר אֶל-תִּשְׁתְּ וְכָל-טְמֵאָה אֶל-תֹּאכַל כל אֲשֶׁר-צִוִּיתִיָּה תִּשְׁמָר:

מצודת דוד מכל וגוי. רצה לומר, וזהו שאמרתי מכל וכו' : כל אשר. אין לעשות עוד, רק תשמור כל אשר צויתיה : (מצודת דוד)

מצודת ציון מגפן היין. לפי שיש גפן שדה, כמו שכתוב (מלכים ב ד לט) וימצא גפן שדה, לזה אמר 'מגפן היין' : (מצודת ציון)

טו ויאמר מנוח אל-מלאך יהוה נעצרה-נא אותך ונעשה לפניה גדי עזים:

רס"י נעצרה נא אותך. נאסוף אותך אל הבית: (רס"י)

מצודת ציון נעצרה. נעכבה, כמו (מלכים א יח מד) ואל יעצרכה הגשם : (מצודת ציון)

טז ויאמר מלאך יהוה אל-מנוח אם-תעצרני לא-אכל בלחמך ואם-תעשה עלה ליהוה תעלנה כי לא-ידע מנוח פי-מלאך יהוה הוא:

מצודת דוד אם תעצרני. אף אם תעצרני לא אוכל, ורצה לומר, אם כוונתך לעצרני לעשות גדי העזים למאכלי, הנה לא אוכל ; ואם כוונתך לעצרני עד שתעשה עולה, הלא 'לה' תעלנה', ומה לעצור אותי : כי לא ידע. כי אם ידע, בודאי לא היה דעתו להאכיל למלאך, ולא היה אם כן מהצורך לומר לו, לא אכל בלחמך : (מצודת דוד)

רלב"ג הנה זה המלאך שדבר אל מנוח ואל אשתו היה נביא בהכרח כי אין מדרך הנבואה שתהיה יחד לשנים בזה האופן הנזכר בזה המקום והנה אחר שזו הנביא היה פנחס והנה לא רצה לאכול מגדי העזים כמו שלא רצה לאכול מהבשר והמצות שהביא אל פניו גדעון כדי לישב יותר בלב מנוח ואשתו כי הוא מלאך ה' כדי שיהיו נזהרים מכל מה שאמר להם : (רלב"ג)

יז ויאמר מנוח אל-מלאך יהוה מי שמהך פי-יבא (דבריר) דברך וכבדנוך:

רס"י כי יבא דברך. אם יבא לנו שליחות דבר מאתך, משנדע ונכיר את שמך: וכבדנוך. ונעשה מה שתשלח לנו: (רס"י)

מצודת דוד **כי יבא דברך**. כאשר יתקיימו דבריך נעשה לך כבוד, לזה הודיענו מה שמך, לדעת את מי נכבד, כי פן לא נכירך אז : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מי שמך**. כמו (בראשית לב כב) מה שמך : (מצודת ציון)

יח וַיֹּאמֶר לוֹ מֶלֶאךָ יְהוָה לָמָּה זֶה תִּשְׁאַל לְשָׁמַי וְהוּא-פְּלִאִי: (o)

כ"י והוא פלאי. מכוסה, תמיד הוא משתנה ואין ידוע למה משתנה היום (ספרי) נשא : (מכ): (כ"י)

מצודת דוד **למה זה וגו'**. רצה לומר, אין רצוני בכבוד, ואם כן למה זה תשאל : **והוא פלאי**. ועוד, שהוא מכוסה ונעלם, ואין לגלותו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **פלאי**. מכוסה ונעלם, כמו (דברים יז ח) כי יפלא : (מצודת ציון)

יט וַיִּקַּח מְנוּחַ אֶת-גְּדֵי הָעֵזִים וְאֶת-הַמְּנִחָה וַיַּעַל עַל-הַצּוּר לַיהוָה וּמִפְּלֵא לַעֲשׂוֹת וּמְנוּחַ וְאִשְׁתּוֹ רָאִים:

מצודת דוד **לה'**. להיות עולה לה' : **ומפלא לעשות**. המלאך עשה פלאים להוציא האש מן הצור : **רואים**. מסתכלים במעשיו : (מצודת דוד)

כ וַיְהִי בַעֲלוֹת הַלֵּהב מֵעַל הַמַּזְבֵּחַ הַשָּׁמַיִמָּה וַיַּעַל מֶלֶאךָ-יְהוָה בְּלֵהב הַמַּזְבֵּחַ וּמְנוּחַ וְאִשְׁתּוֹ רָאִים וַיִּפְּלוּ עַל-פְּנֵיהֶם אָרְצָה:

מצודת דוד **השמימה**. למעלה, לצד השמים : **רואים**. כשעלה בהלהב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הלהב**. שלהבת : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה עלה המלאך בלהב המזבח כמו הענין במה שעשה לגדעון מענין האש שאכל הבשר והמצות והלך מעיניו אז מלאך ה' ואולי לזאת הסבה לא רצה הנביא לגלות שמו כי אז לא היו מאמינים מאד בנביאים כי דבר ה' יקר אז ולהוסיף להם האמנה בדבריו העלים מהם מי הוא : (רלב"ג)

כא וְלֹא-יִסֹּף עוֹד מֶלֶאךָ יְהוָה לְהִרְאֶה אֶל-מְנוּחַ וְאֶל-אִשְׁתּוֹ אֲזַי דַּע

מָנוּחַ כִּי-מִלֶּאךָ יְהוָה הוּא:

מצודת דוד **ולא יסף עוד**. משעלה בהלה, לא היה עוד נראה להם : **אז**.
כשראה כל זאת, הבין מנוח שמלאך היה : (מצודת דוד)

כב וַיֹּאמֶר מָנוּחַ אֶל-אִשְׁתּוֹ מוֹת נָמוּת כִּי אֱלֹהִים רָאִינוּ:

מצודת דוד **אלהים**. מלאך אלהים : (מצודת דוד)

רלב"ג והנה היו יראים מהמות מנוח ואשתו בראותם מלאך ה' לסבה
אשר זכרנו בזה הענין בגדעון : (רלב"ג)

כג וַתֹּאמֶר לוֹ אִשְׁתּוֹ לוֹ חַפֵּץ יְהוָה לְהַמִּיתֵנוּ לְא-לֶקַח מִיַּדְנוּ עֲלֵה
וּמְנַחָה וְלֹא הֶרְאֵנוּ אֶת-כָּל-אֱלֹהִים וְכַעַת לֹא הִשְׁמִיעֵנוּ קְזָאת:

כ"י וכעת. הזאת: **לא השמיענו כזאת**. **לא היה משמיענו כזורה זו אם**
לאוויים **אנו למות**: (כ"י)

מצודת דוד **לא לקח**. לא היה מקבלם ברצון לשהאש תאכלם, ולא היה
מראה לנו את כל אלה הנפלאות שעשה המלאך להוציא האש : **וכעת**.
רצה לומר, ואם היא כאותו העת שאמרת, רצה לומר, עת מיתה, לא היה
אם כן משמיענו הבשורה ההיא, כי איך תתקיים אם נמות מהרה : (מצודת
דוד)

מצודת ציון **לו**. אם, כמו (לעיל ח יט) **לו החיתם** : (מצודת ציון)

כד וַתֵּלֶד הָאִשָּׁה בֶן וַתִּקְרָא אֶת-שְׁמוֹ שְׁמִשׁוֹן וַיִּגְדַּל הַנַּעַר וַיְבָרְכֵהוּ
יְהוָה: **כה** וַתִּחַל רוּחַ יְהוָה לְפַעְמוֹ בְּמַחְנֵה-דָן בֵּין צָרְעָה וּבֵין אִשְׁתָּאֵל:
(פ)

כ"י **לפעמו**. **לזא** **בקרבו** **לפעמים**: (כ"י)

מצודת דוד **ותחל רוח ה' לפעמו**. רוח גבורה מה' התחילה להוליכו במחנה
דן, להראות בה גבורות ונפלאות : **בין צרעה**. מחנה דן היתה עומדת בין
צרעה וכוי (והם אלו שהיו בנחלת יהודה) : (מצודת דוד)

מצודת ציון ותחל. מלשון התחלה : **לפעמו.** ענין צעדה והלוך, כמו (לעיל ה כח) פעמי מרכבותיו : **במחנה דן.** שם מקום. על שם שחנו שם בני דן בעת שהלכו למלחמה על ליש, כמו שכתוב בזה הספר (יח כז) : (מצודת ציון)

רלבי"ג ותחל רוח ה' לפעמו. ר"ל שכבר החלה רוח גבורה שהיתה בו מאת הש"י לפעמו וזה שפעם היה חושב להלחם עם פלשתים ופעם חושב להמנע מזה כפעמון זה שמכה אילך ואילך : (רלבי"ג)

שופטים פרק-יד

א וַיֵּרֶד שִׁמְשׁוֹן תְּמַנְתָּה וַיֵּרָא אִשָּׁה בְּתַמְנַתָּה מִבְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים:
ב וַיַּעַל וַיַּגֵּד לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ וַיֹּאמֶר אִשָּׁה רְאִיתִי בְּתַמְנַתָּה מִבְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים וְעַתָּה קָחוּ-אוֹתָהּ לִי לְאִשָּׁה:

מצודת דוד **קחו אותה וגו'.** כי גיירה טרם לקחה, לשיהיה לו בה קדושין (ראה רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק יג הלכות יד טז) : (מצודת דוד)

רלבי"ג **והתחכם** למצוא תואנה מפלשתים כדי שיוכל להכותם ולזה בחר לקחת אשה מפלשתים כי בזה האופן חשב שישגי מבוקשו והנה אמרו ז"ל שהוא גיירה תחלה כי חלילה למי שהוא שופט ישראל שיתגאל בבנות הפלשתים ויהיה עובר על מה שהזהירה התורה מלהתחתן במ כ"ש הוא שהיה נזיר אלהים : (רלבי"ג)

ג וַיֹּאמֶר לוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ הֲאִין בְּבָנוֹת אַחֶיךָ וּבְכָל-עַמִּי אִשָּׁה כִּי-אַתָּה הוֹלֵךְ לְקַחַת אִשָּׁה מִפְּלִשְׁתִּים הָעַרְלִים וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן אֶל-אָבִיו אוֹתָהּ קָח-לִי כִּי-הִיא יְשָׁרָה בְּעֵינָי:

מצודת ציון **האין.** וכי אין : **ישרה.** מלשון ישר וטוב : (מצודת ציון)

ד וְאָבִיו וְאִמּוֹ לֹא יָדְעוּ כִּי מִיְהוָה הִיא כִּי-תֹאנָה הוּא-מִבְּקֶשׁ מִפְּלִשְׁתִּים וּבַעַת הַהִיא פְּלִשְׁתִּים מִשְׁלִים בְּיִשְׂרָאֵל: (פ)

רָס"י כי תואנה הוא מִזְקָה. עלילה להתגרות צם: (רָס"י)

מצודת דוד מה' היא. ה' נתן זאת בלבו : כי תואנה. כי בדבר זה יהיה הוא מבקש מפלשתים עלילה להרוג בהם : מושלים בישראל. ואם הכה בהם בלא עלילה, היו הפלשתים חושבים שבני ישראל הסיתוהו והיו נוקמים מהם, מה שאין כן על ידי עלילה, כי אז יאמרו שמדעתו עשה : (מצודת דוד)

מצודת ציון תאנה. עלילה, כמו (מלכים ב ה ז) מתאנה הוא לי : (מצודת ציון)

וַיֵּרֶד שְׁמֶשׁוֹן וְאָבִיו וְאִמּוֹ תִמְנַתָּה וַיָּבֹאוּ עַד-כַּרְמֵי תִמְנַתָּה וְהָיָה כְּפִיר אָרִיּוֹת שֹׁאֵג לִקְרֹאתוֹ:

מצודת דוד לקראתו. בהיותו לבדו : (מצודת דוד)

מצודת ציון כפיר אריות. ארי בחור : (מצודת ציון)

וַיִּזְעַל עָלָיו רוּחַ יְהוָה וַיִּשְׁפְּעוּהוּ כְּשֹׁפַע הַגָּדִי וּמְאוּמָה אֵין בְּיָדוֹ וְלֹא הִגִּיד לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה:

מצודת דוד כשפע הגדי. רצה לומר, בקלות, כמו שקורעין את הגדי : ומאומה אין בידו. לא היה בידו דבר מה מכלי זיין להעזר בו : ולא הגיד. על כי לא היה נחשב בעיניו לגודל גבורה להתהלל בדבר : (מצודת דוד)

מצודת ציון ותצלח. ועברה, כמו (שמואל ב יט יח) וצלחו הירדן : וישפעהו. ענין קריעה לשנים, כמו (ויקרא א יז) ושפע אותו בכנפיו : (מצודת ציון)

רלב"ג וכבר ספר מעוצם גבורת שמשון שצלחה עליו רוח גבורה מאת ה' עד ששפע כפיר האריות השואג לקראתו כשפע הגדי ומאומה אין בידו, ואחר שנה מהעת הזאת שהיתה האשה הזאת לשמשון לאשה שב שמשון לקחת אותה לו לאשה וידמה שנתנו לה שנים עשר חדש לפרנס את עצמה : (רלב"ג)

וַיֵּרֶד וַיְדַבֵּר לְאִשָּׁה וַתִּישַׁר בְּעֵינָי שְׁמֶשׁוֹן:

רָס"י וידבר לאשה. על האשה, דבר לקרוביה, כן תרגם יונתן: (רָס"י)

מצודת דוד **וידבר לאשה**. שמשון עצמו דבר עמה, להכיר בה אם היא משכלת : **ותישר בעיני שמשון**. גם בזה, כי מצא בה חכמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ותישר**. מלשון **ישר** : (מצודת ציון)

ח **וַיָּשָׁב מִיָּמִים לְקַחְתָּהּ וַיִּסַּר לְרֵאוֹת אֶת מַפְלַת הָאֲרִיָּה וְהִנֵּה עֵדֶת דְּבוּרִים בְּגוֹיֹת הָאֲרִיָּה וַדְּבַשׁ**

רש"י **עדת דבורים**. (תרגום:) **קינא לדברייהא, כניסת דבורים:** (רש"י)

מצודת דוד **וישב**. כי מתחלה עשה רק שידוכין וחזר לבית אביו, ואחר זמן שב לקחתה : **ודבש**. מן הדבורים היה בה הדבש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מימים**. מסוף ימים, ולא פירש כמה, או ימים רוצה לומר, שנה : **ויסר**. סר ממקום מהלכו : **מפלת**. נבלת הארי במקום מפלתו : **עדת דבורים**. אסיפת דבורים, ואמר 'עדת' בלשון שאלה, וכן (משלי ל כו) שפנים עם לא עצום : **בגויות**. בגוף, כמו (שמואל א לא יב) גוית שאול : (מצודת ציון)

ט **וַיִּרְדְּהוּ אֶל-כַּפְּיוֹ וַיִּלֶךְ הַלֹּךְ וְאָכַל וַיִּלֶךְ אֶל-אָבִיו וְאֶל-אִמּוֹ וַיִּתֵּן לָהֶם וַיֹּאכְלוּ וְלֹא-הָגִיד לָהֶם כִּי מְגוֹיֹת הָאֲרִיָּה רָדָה הַדְּבַשׁ**

רש"י **וירדהו**. לשון הזדללת דיבוק של כל דבר הנדבקה, וכן לענין פת הנדבקה בתנור, נקראת הזדללתו רדייה, (שבת קיז ב): הרודה פת מן התנור, (בבא מליעא סד א): הרודה את כוורתו, על שם שהדבש עשוי על ידי חלות שְׁעוּסָה מדובק בדופני הכלי בכל כדדין מדופן אל דופן, כמדת עוגל הכלי, וכן תרגם יונתן: **וירדהו, ונסחיה:** (רש"י)

מצודת דוד **וירדהו**. מגוית האריה רדה הדבש אל כפיו : **הלוך ואכל**. בעת ההלוך היה אוכל : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וירדהו**. ענין הלקיחה ממקום דבוקו, וכן (ירמיהו יו) רדנו לא נשוב, בדברי רבותינו זכרונם לברכה (שבת קיז ב) רדיית הפת : (מצודת ציון)

וַיֵּרַד אָבִיהוּ אֶל-הָאִשָּׁה וַיַּעַשׂ שָׁם שְׁמִשׁוֹן מִשְׁתָּה כִּי כֵן יַעֲשׂוּ הַבְּחוּרִים:

רפ"י וירד אביו אל האשה. (תרגום:) על עסקי איתתא: (רפ"י)

מצודת דוד וירד אביו. מתחלה ירד אביו להכין צרכי המשתה, כי שמשון עשה שם המשתה משלו, כי כן דרך הבחורים לעשות המשתה משלהם בעת הנשאים, ולזה ירד אביו בתחלה להכין הכל : (מצודת דוד)

נא ויהי כראותם אותו ויקחו שלשים מרעים ויהיו אתו:

רפ"י מרעים. חברים לשושבינות: (רפ"י)

מצודת דוד כראותם. כאשר ראו האשה ואביה את שמשון בא אחר אביו : ויהיו אתו. לדבר עמו ולשמחו : (מצודת דוד)

מצודת ציון מרעים. חברים ושושבינים : (מצודת ציון)

נב ויאמר להם שמשון אחודה-נא לכם חידה אם-הגד תגידו אותה לי שבעת ימי המשתה ומצאתם ונתת לי שלשים סדינים ושלשים קלפות

מצודת דוד אחודה וגו'. אשאל אתכם חידה ואם תגידו ביאור החידה במשך ימי המשתה : ומצאתם. רצה לומר, אם תבינו לאמיתת הדבר : (מצודת דוד)

מצודת ציון אחודה. ענין דבר הסתום שקשה לדעתו : סדינים. שם מלבוש מה : חליפת בגדים. יקראו כן, כי דרך להחליפם בכל פעם : (מצודת ציון)

נג ואם-לא תוכלו להגיד לי ונתתם אתם לי שלשים סדינים ושלשים קליפות בגדים ויאמרו לו חודה חידתך ונשמענה:

מצודת דוד חודה. רצה לומר, אמור החידה, ולתוספת ביאור אמרו, חידתך : (מצודת דוד)

יִדַּע וַיֹּאמֶר לָהֶם מִהֲאֵכֶל יֵצֵא מֵאֵכֶל וּמֵעַז יֵצֵא מִתּוֹק וְלֹא יִכְלוּ לְהִגִּיד
הַחִידָה שְׁלֹשֶׁת יָמִים:

מצודת דוד מהאוכל. מהדבר האוכל זולתו, יצא דבר מאכל, ומדבר חזק,
יצא דבר מתוק : (מצודת דוד)

טו וַיְהִי | בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיֹּאמְרוּ לְאַשְׁת־שִׁמְשׁוֹן פְּתִי אֶת-אִישׁךָ וַיִּגְד-
לָנוּ אֶת-הַחִידָה פֶּן-נִשְׂרֹף אוֹתְךָ וְאֶת-בֵּית אָבִיךָ בְּאֵשׁ הַלִּירְשָׁנוּ. קְרֹאתֶם
לָנוּ הֲלֹא:

כ"י וַיְהִי יוֹם הַשְּׁבִיעִי. לַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לַמַּשְׁתָּה, וְהוּא רְבִיעִי
לַיּוֹם הַמַּשְׁתָּה: הַלִּירְשָׁנוּ קְרֹאתֶם לָנוּ הֲלֹא. תְּרַגְסֵם יוֹנָתָן: הַלְמַסְכְּנוֹתֵנָא
קְרִיתוֹן יִתְנָא הַלְכָא: (כ"י)

מצודת דוד ביום השביעי. לא לימי המשתה אלא על יום השבת יאמר,
והיה רביעי לימי המשתה, ובעבור כי בשבת לא התמיד שמשון לשבת
עמהם, מצאו מקום לדבר אל האשה : ויגד לנו. רצה לומר, לך יגיד
לצרכנו, כי תשובי ותגידי לנו : הליירשנו. וכי לרשת אותנו קראת לנו על
המשתה, בתמיהה : הלא. כי לא לרשת, ורצה לומר, הקריאה היתה
לשמוח ולא לרשת, ועתה ראינו שהכוונה היתה לרשת : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויגד לנו. רוצה לומר, לצרכנו : (מצודת ציון)

טז וַתִּבֶּךְ אִשְׁת־שִׁמְשׁוֹן עָלָיו וַתֹּאמֶר רַק-שָׁנֵאתָנִי וְלֹא אֶהְבַּתָּנִי הַחִידָה
חֲדַתְּ לְבָנִי עָמִי וְלִי לֹא הִגַּדְתָּה וַיֹּאמֶר לָהּ הֲנֵה לְאָבִי וְלֵאמִי לֹא הִגַּדְתָּ
וְלִי אֲגִיד:

מצודת דוד לא הגדתה. הביאור מן החידה : (מצודת דוד)

יז וַתִּבֶּךְ עָלָיו שִׁבְעַת הַיָּמִים אֲשֶׁר-הָיָה לָהֶם הַמַּשְׁתָּה וַיְהִי | בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי וַיִּגְד-לָהּ כִּי הִצִּיקְתָּהּ וַתִּגַּד הַחִידָה לְבָנִי עָמָה:

כ"י שבעת הימים. הנותרים משבעת הימים, מרביעי ואילך: (כ"י)

מצודת דוד **שבעת הימים**. רצה לומר, עד כלות שבעת הימים : **אשר היה להם המשתה**. רצה לומר, אשר הדרך לשמוח בהן, והיא בכתה : **כי הציקתהו**. היתה דוחקת אותו מאוד, ומנעה עצמה ממנו, וכדומה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הציקתהו**. ענין צרה ודחק, כמו (ישעיהו ח כב) מעוף צוקה : (מצודת ציון)

רלב"ג ויגד לה כי הציקתהו. אפשר שיהיה הרצון בזה שמרוב השתדלות בזה עמו הלאה אותו והציקתהו עד שלא יכול הציל שלא יגיד לה החידה או יהיה הציקתהו בענין המשגל כי כשהיה תובע אותה היתה מונעת ממנו בעת שהיה יצרו תקפו וכאשר לא יכול לסבול זה הגיד לה את החידה עד שבטרם יבא השמש ביום הזה נשלם לאנשי העיר ענין הגדת החידה : (רלב"ג)

יחזקאל ויאמרו לו אנשי העיר ביום השביעי בטרם יבא החרסה מה-מתוק מדבש ומה עז מארי ויאמר להם לולא חרשתם בעגלתי לא מצאתם חידתי :

רש"י **צטרם יבא החרסה**. לפני שקיעת החמה, שעדיין היה להם שעות עד הערב: **חרשתם בעגלתי**. משל הוא (תרגום:) אילולפון דקתון באתתי: (רש"י)

מצודת דוד **בטרם יבא החרסה**. בעוד לא עבר יום השביעי, שהוא סוף הזמן שקבעו : **מה מתוק**. אין דבר יותר מתוק מדבש : **לולא חרשתם**. רצה לומר, אם לא גלתה לכם אשתי, לא הייתם יודעים החידה, ואמר בלשון משל. או שאמר, אם לא היתה חתירת מחשבותיכם באמצעות אשתי לשהיא תחקור ממני להגיד לכם, לא מצאתם חידתי (ולפי שמלת 'חרישה' היא משותפת לחרישה ממש ולחתירת המחשבה, כינה אשתו בשם 'עגלה' המלומדת לחרוש, והיא מליצה נאותה) : (מצודת דוד)

מצודת ציון **יבא**. ענין שקיעה, כמו (בראשית כח יא) כי בא השמש : **החרסה**. השמש, כמו (לעיל ח יג) מלמעלה החרס : **לולא**. אם לא : **חרשתם**. מלשון חרישה, גם היא מענין חתירת המחשבה והעיון בדבר, כמו (משלי ג כט) אל תחרוש על רעך רעה : (מצודת ציון)

רלב"ג **לולי חרשתם בעגלתי**. אמר זה להעיד להם כי אשת שמשון גלתה להם החידה ולולי זה לא מצאוה או אמר זה להורות שהוא היה חושד אשתו שזנתה עם אחד מהם ולזה גלתה לו ענין החידה והוא הגידה

זיט ותצלח עליו רוח יהוה וירד אשקלון ויהי מהם | שלשים איש ויקח את-חליצותם ויתן החליפות למגידי החידה ויחר אפו ויעל בית אביהו: (פ)

רש"י רוח ה'. (תרגום:) רוח גבורה מן קדם ה': חליצותם. מלבושים שחלץ מעליהן: (רש"י)

מצודת דוד ויחר אפו. על אשתו, בעבור שגלתה מצפוננו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ותצלח. ועבר, כמו (שמואל ב יט יח) וצלחו הירדן : חליצותם. ענין שליפה, כמו (דברים כה י) חלוץ הנעל, ורצה לומר הבגדים שחלץ מהם, או הבגדים יקראו כן, כאשר יקראו חליפות על שם שמחליפים בכל פעם, וזהו בהסרת ושליפת הבגדים שהוא לבוש בהם, ולזה יקראו גם חליצות : (מצודת ציון)

רלבי"ג ובגבורתו הכה לי מפלשתים באשקלון ולקח את חליצותם ונתנם למגידי החידה, וחרה אף שמשון על רוע תכונת אשתו ונפרד ממנה ועלה בית אביהו וכאשר ראה אביה כי עזבה שמשון החזירה לסורה ונתנם לאשה לאחד מן החברים אשר רעה לו שמשון בשבעת ימי המשתה: (רלבי"ג)

זכ ותהי אשת שמשון למרעהו אשר רעה לו:

רש"י למרעהו. לאחד מקוסצניו נתנה: (רש"י)

מצודת דוד ותהי וגו'. נשאת לחברו אשר נתחבר לשמשון לשושבין : (מצודת דוד)

א וַיְהִי מִיָּמַיִם בְּיָמֵי קְצִיר-חֲטָיִים וַיִּפְקֹד שְׁמִשׁוֹן אֶת-אִשְׁתּוֹ בְּגֵדֵי עֲזִים וַיֹּאמֶר אָבֵאָה אֶל-אִשְׁתִּי הַחֲדָרָה וְלֹא-נָתַנּוּ אָבִיָּה לָבוֹא:

מצודת דוד **בגדי עזים**. זכר בה בהבאת גדי עזים לה, למנה : **אבאה וגוי**. לשכב עמה, להיות אצלה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מימים**. מסוף ימים, או מסוף שנה : **ויפקד**. ענין זכירה והשגחה, כמו (שמות ג יז) פקוד פקדתי : (מצודת ציון)

רלבי"ג ואחר זה בימי קציר חטים היה שב שמשון לפקוד את אשתו בגדי עזים וחשב לבוא אליה והגיד לו אביה כי נתנה למרעהו לאשה לחשבו שכבר שנאה ורצה לתת לו לפייסו אחותה הקטנה אשר היתה טובה ממנה והתפעל מזה שמשון ורצה להנקם מפלשתים ואמר שהוא נקי אם יעשה עמם רעה ולא יוכלו לגנותו על זה כי בדין היה לו להרע להם על מה שעשו כנגדו מזה הפועל: (רלבי"ג)

ב וַיֹּאמֶר אָבִיָּה אָמַר אֲמַרְתִּי כִּי-שָׁנָא שְׁנֵאתָהּ וְאַתָּנָה לְמַרְעָךָ הֲלֹא אַחֲתָהּ הַקְּטָנָה טוֹבָה מִמֶּנָּה תְּהִי-נָא לָךְ תַּחֲתֶיהָ:

מצודת דוד **כי שנא שנאתה**. בראותי כי חרה לך על שגלתה מצפונך : (מצודת דוד)

מצודת ציון **תחתיה**. במקומה : (מצודת ציון)

רלבי"ג והנה התחכם שמשון להרע להם בזה האופן והוא שכבר לכד שלש מאות שועלים ולקח לפידים ושם פני זנב אל זנב מהשועלים וקשר בין הזנבות לפיד אחד והוא עץ ידלק בו האש בקלות ולא יחור תנועת השועלים היה בוער האש בכל מקום שיעברו בו טרם עברם ממנו ובזה האופן הבעיר שמשון בקמות פלשתים מגדיש ועד קמה ועד כרם זית ר"ל השדה שהוא נטוע זתים כדמות כרם כי לא יחור תנועת השועלים בהם בער בהם האש קודם עברם מהם וכאשר ידעו פלשתים כי שמשון עשה זה מצד מה שעשה כנגדו אב אשתו ורצו להנקם מאבי אשתו ומאשתו ולא התפעלו כנגד שמשון כי כבר התבאר להם כי בדין עשה מה שעשה: (רלבי"ג)

ג וַיֹּאמֶר לָהֶם שְׁמִשׁוֹן נְקִיתִי הַפְּעַם מִפְּלִשְׁתִּים כִּי-עָשָׂה אֲנִי עִמָּם רָעָה:

רס"י **נקיתי הפעם**. בדון אעשה להם הרעה: (רס"י)

מצודת דוד נקיתי וגו'. הפעם הזאת אהיה נקי מפלשתים כאשר אעשה להם רעה, כי לא יחשבו לי לאשמה, על כי מהראוי להרע עמהם : (מצודת דוד)

זב וַיִּלֶךְ שִׁמְשׁוֹן וַיִּלְכֹּד שְׁלֹשׁ-מֵאוֹת שׁוֹעָלִים וַיִּקַּח לַפְּדִים וַיִּפֶן זָנֹב אֶל-זָנֹב וַיִּשֶׂם לַפִּיד אֶחָד בֵּין-שְׁנֵי הַזָּנָבוֹת בַּתְּוָה:

רש"י ויפן. את הזנבות זנב אל זנב. ויפן, משמע הוא עלמו פנה (סמות לב טו); ויפן, משמע הפנה את אחרים, וכן שימוש כל תיבה שפעל שלה זה"א; (סמות א כ): וירב העם; (איכה ב ה): וירב צנת יהודה תאניה; (מלכים ב כה כא): ויגל יהודה מעל אדמתו, הגלה; (שם ב: יח יא): ויגל מלך אשור את ישראל אשורה, ויגלה: (רש"י)

מצודת ציון לפידיים. כן נקרא העץ אשר יקשר בו שלהבת, וכן (ישעיהו סב א) כלפידי יבער, וקראם על שם סופם, כי כשהבעיר בהם האש נעשו לפידיים : ויפן. הפנה : בתוך. באמצע, כמו (במדבר לה ה) והעיר בתוך : (מצודת ציון)

זב וַיִּבְעַר-אֵשׁ בַּלְּפִידִים וַיִּשְׁלַח בְּקִמּוֹת פְּלִשְׁתִּים וַיִּבְעַר מִגְּדִישׁ וְעַד-קָמָה וְעַד-כָּרֶם זֵית:

מצודת דוד וישלח. שלחם לנפשם בין הקמות : (מצודת דוד)

מצודת ציון בקמות. היא התבואה המחוברת לקרקע : מגדיש. תבואה קצורה מונחים זה על גב זה : כרם זית. פרדס מאילני זית : (מצודת ציון)

זב וַיֹּאמְרוּ פְּלִשְׁתִּים מִי עָשָׂה זֹאת וַיֹּאמְרוּ שִׁמְשׁוֹן חָתָן הַתַּמְנִי כִּי לָקַח אֶת-אִשְׁתּוֹ וַיִּתְּנָה לְמַרְעָהּ וַיַּעַלּוּ פְּלִשְׁתִּים וַיִּשְׂרְפוּ אוֹתָהּ וְאֶת-אָבִיהָ בְּאֵשׁ:

רש"י חתן התמני. חתן הפלשתי אשר בתמנה (לעיל יד א): (רש"י)

מצודת דוד ויאמרו. הרואים אותו שעשהו : וישרפו. לפיים את שמשון : (מצודת דוד)

זז וַיֹּאמֶר לָהֶם שְׁמֹשׁוּן אֶם-תַּעֲשׂוּן כְּזֹאת כִּי אִם-נִקְמְתִי בָכֶם וְאַחַר אֶחָדָל:

רפ"י אִם תַּעֲשׂוּן כְּזֹאת. וְשִׂמְחָה רַגִּילִין אַתֶּם זְכָךְ, לַתַּת אַשְׁתּוּן סָל זֶה לְזֶה:
(רפ"י)

מצודת דוד אִם תַּעֲשׂוּן כְּזֹאת. רְצָה לוֹמֵר, לִכֵּן אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם כְּזֹאת לְנִקּוּם נִקְמְתִי, לֹא יִהְיֶה לִי עִמְכֶם אִיבַת עוֹלָם, רַק אֲנִיקּוּם בָּכֶם פֶּעַם אַחַת, וְאַחַר זֶה אַחְדוֹל מִלְנִקּוּם : (מצודת דוד)

רלב"ג וַיֹּאמֶר לָהֶם שְׁמֹשׁוּן. הִרְאוּי שֶׁתַּעֲשׂוּ כְּזֹאת לְהוֹסִיף לַעֲשׂוֹת כִּנְגְדִי הִנֵּה אִם נִקְמְתִי בָכֶם מֵעַנִּין הִרְאִישׁוּן וְאַחַר אַחְדָל מֵהִרְעָ לָכֶם אֲדָךְ עֵתָה שֶׁשֶׁבַתֶם לַעֲשׂוֹת כִּנְגְדִי הִנֵּה אֲנִי עוֹשֶׂה עִמְכֶם רַעָה : (רלב"ג)

זח וַיֵּךְ אוֹתָם שׁוֹק עַל-יָרֵךְ מִכָּה גְדוֹלָה וַיֵּרֵד וַיֵּשֶׁב בְּסַעֲיָף סָלַע עֵיטָם:
(ז)

רפ"י שׁוֹק עַל יָרֵךְ. (תַּרְגוּם:) פֶּרֶשִׁין עִם רַגְלָאִין, רוֹכֵז סוּס אִינוּ נִשְׁעֵן עַל יָרֵכָה כִּי אִם עַל שׁוֹקוֹ, רַגְלֵךְ אַחַד נִתּוֹן זְכָרְזוֹל הַתְּלוּי זְמַרְכַּבְתָּ: זְסַעֲיָף. זְנִיקְרַת סָלַע עֵיטָם, וְחִזְרוּ (יִשְׁעִיהוּ נֹז הַ): סַעֲיָפִי הַסָּלַעִים, (סָם י לַג): מִסַּעֲפָ פֶּאֲרָה: (רפ"י)

מצודת דוד שׁוֹק עַל יָרֵךְ. תַּרְגוּם יוֹנָתָן, פֶּרֶשִׁין עִם רַגְלָאִין, דִּימָה אֶת הַפֶּרֶשִׁים רוֹכְבֵי סוּסִים אֶל הַיָּרֵךְ שֶׁהוּא בְּגוֹבַה הַרְגֵל, וְהוֹלְכֵי רַגְלֵי, דִּימָה לְשׁוֹק שֶׁהִיא בַתְּחַתִּית הַרְגֵל : (מצודת דוד)

מצודת ציון שׁוֹק. הוּא פֶּרֶק הָאֲמַצְעִי מִן הַרְגֵל : יָרֵךְ. הוּא פֶּרֶק הָעֲלִיּוֹן : זְסַעֲיָף. הוּא שֵׁן הַסָּלַע, כְּמוֹ (יִשְׁעִיהוּ ב כֹּא) וּבְסַעֲיָפֵי הַסָּלַעִים, וְהוּא לְשׁוֹן מוֹשָׁאֵל מֵעַנְף הָאֵילָן הַקְּרוּי 'סַעֲיָף', כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב (שִׁם יז ו) בְּסַעֲיָפִיהָ פּוֹרִיָה, וְעַל שֵׁם שְׁבוֹלְטַת מֵהַסָּלַע, כְּעַנְף מִן הָאֵילָן : (מצודת ציון)

רלב"ג וְהִכָּה אוֹתָם שְׁמֹשׁוּן שׁוֹק עַל יָרֵךְ מִכָּה גְדוֹלָה רַ"ל שׁוֹק אֲצֵל יָרֵךְ וְדִמָּה הַרְגָלִים לְשׁוֹק וְהַפֶּרֶשִׁים הַרוֹכְבִים בְּסוּסִים לִיָּרֵךְ כִּי הַשׁוֹק הוּא לְמַטָּה מֵהַיָּרֵךְ. וְאַחַר יָרֵד שְׁמֹשׁוּן וַיֵּשֶׁב בְּסַעֲיָף סָלַע עֵיטָם מִפְּנֵי פִלְשִׁתִּים שֶׁהִיוּ אוֹרְבִים לוֹ: (רלב"ג)

טו וַיַּעֲלוּ וַיִּלְשְׁתִּים וַיִּחַנּוּ בִּיהוּדָה וַיִּנְטְשׁוּ בְלַחִי:

רפ"י וינטשו ויתפזרו: בלחי. סם מקום: (רפ"י)

מצודת ציון וינטשו. ענין פזור, כמו (שמואל ב ה כב) וינטשו בעמק רפאים : בלחי. אמר על שם סופו, שקראו רמת לחי : (מצודת ציון)

רלב"ג וינטשו בלחי. ר"ל שהתפזרו והתפשטו במקום ההוא מענין והנם נטושים : (רלב"ג)

זו וַיֹּאמְרוּ אִישׁ יְהוּדָה לְמָה עָלִיתֶם עָלֵינוּ וַיֹּאמְרוּ לְאָסוּר אֶת־שְׁמִשׁוֹן עָלֵינוּ לַעֲשׂוֹת לּוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לָנוּ:

רפ"י למה עליתם עלינו. הלח עבדים אנחנו לכם: לאסור את שמשון. שתאסרוהו ותסגירוהו לנו: (רפ"י)

זיא וַיִּרְדּוּ שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ מִיְהוּדָה אֶל־סְעִיף סֹלַע עֵיטָם וַיֹּאמְרוּ לְשִׁמְשׁוֹן הֲלֹא יָדַעְתָּ כִּי־מִשְׁלִים בָּנוּ פְּלִשְׁתִּים וּמֵה־זֹאת עָשִׂיתָ לָנוּ וַיֹּאמֶר לָהֶם כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ לִי כֵן עָשִׂיתִי לָהֶם:

מצודת דוד עשית לנו. כי הלא ינקמו בנו : כאשר עשו לי. שלא מיחו באשתי מלהנשא לאחר : (מצודת דוד)

זיב וַיֹּאמְרוּ לוֹ לְאָסְרָךָ יִרְדְּנוּ לְתַתְּךָ בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים וַיֹּאמֶר לָהֶם שְׁמִשׁוֹן הַשְּׁבַעוּ לִי פֶן־תִּפְגְּעוּן בִּי אַתֶּם:

מצודת דוד לאסרך ירדנו. כי הפלשתים גזרו עליהם לאסרו ולהביאו : השבעו לי. רצה לומר, אמסור עצמי בידכם אך השבעו לי על הדבר שרק תאסרו אותי כי ירא אני פן תפגעון בי : (מצודת דוד)

מצודת ציון תפגעון. ענין מכת מות, כמו (שמואל ב א טו) גש פגע בו : (מצודת ציון)

יג וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֵאמֹר לֹא כִּי-אֶסֶר נֶאֱסָרְךָ וַנִּתְּנוּךָ בְּיָדָם וְהִמַּת לֹא נִמְיָתְךָ וַיֹּאסְרֶהוּ בְּשָׁנִים עֶבְתִּים חֲדָשִׁים וַיַּעֲלוּהוּ מִן-הַסֶּלַע:

רפ"י לא כי אסור נאסרך. לא נהרוג אותך, כי אם אסור נאסרך: (רפ"י)

מצודת ציון עבתיים. חבלים, עבות, שזורים בשלשה כפולים : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה אסרו בני יהודה את שמשון בשנים עבותים חדשים לתתו ביד פלשתים הוא בא עד לחי שהיו שם פלשתים רבים : (רלב"ג)

יד הוּא-בָּא עַד-לְחֵי וּפְלִשְׁתִּים הִרְיעוּ לְקִרְאָתוֹ וַתִּצְלַח עָלָיו רוּחַ יְהוָה וַתְּהַיֵּינָה הָעֶבְתִּים אֲשֶׁר עַל-זְרוּעוֹתָיו כְּפִשְׁתִּים אֲשֶׁר בְּעֵרוֹ בְּאֵשׁ וַיִּמְסוּ אֶסְרוּ מֵעַל יָדָיו הַעֲבוֹתִים שֵׁנְאֶסֶר בָּהֶם : (מצודת ציון)

רפ"י רוח ה'. (תרגום:) רוח גבורה מן קדם ה': אסוריו. קסוריו: (רפ"י)

מצודת דוד הוא בא. כי לא אסרו כי אם ידיו, ולא רגליו : הריעו. תרועת שמחה. כפשתים. חלושים, כפשתים אשר נחרכו באש : וימסו. כאלו נמסו מעל ידיו העבותים שנאסר בהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון ותצלח. ועברה : וימסו. מלשון המסה והמגה : אסוריו. קסוריו שנאסר בהם : (מצודת ציון)

רלב"ג ותצלח עליו רוח גבורה מאת ה' ושבו העבותים אשר על זרועותיו אצל גבורתו כפשתים אשר בערו באש באופן שנדמה לו כאלו נמסו אסוריו מעל ידיו כי לא נצטרך לכח מרגיש לנתק העבותים ואפשר עם זה שהיו שאר הדברים יחד ר"ל שהש"י החליש על דרך המופת העבותו' ההם ושםם בחולשם כפשתים אשר בערו באש, ורוח הגבורה ששרתה עליו היתה בהריגתו אז אלף איש בלחי החמור שמצא ואמר שמשון בלחי החמור החרשתי צבור וצבורין מהרוגים ואמר חמור חמורתים לזווג שם עם חמור על צד הצחות : (רלב"ג)

טו וַיִּמָּצָא לְחֵי-חֲמוֹר טְרִיָּה וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקְחֶהּ וַיִּבֶה אֶלֶף אִישׁ:

רפ"י טריה. לחה, ורחיתי בספר כפואות שקורא ללחה שיוכל מן המכה: 'טריה': (רפ"י)

מצודת דוד לחי חמור טריה. לחי לחה מן חמור : (מצודת דוד)

מצודת ציון לחי. כך שם עצם מה מעצמות הראש : טריה. לחה, כמו (ישעיהו א ו) ומכה טריה : (מצודת ציון)

טז ויאמר שמשון בלחי החמור חמור חמרתים בלחי החמור הפיתי אֵישׁ אֶלֶף

כז חמור חמרתים. בלחי החמור לכזור כזרים רזים, (תרגום:) בלועז לחמרא רמיתינון דגורין: (כז"י)

מצודת דוד בלחי החמור. בלחי של חמור עשיתי חמרים, והוא לשון הנופל על לשון : הכיתי. הרגתי, הוסיף לפרש דבריו : (מצודת דוד)

מצודת ציון חמור חמרתים. צבור צבורים, כמו (שמות ח י) חמרים חמרים : (מצודת ציון)

יז ויהי פכלתו לדבר וישלך הלחי מידו ויקרא למקום ההוא רמת לחי:

מצודת דוד רמת לחי. על שם שהשליך שם את הלחי, כי התרגום של 'וישלך', הוא 'ורמא' : (מצודת דוד)

רלב"ג ויהי ככלותו לדבר וישלך הלחי מידו ויקרא למקום ההוא רמת לחי. כי נעשית שם גבורה נפלאה באמצעות לחי החמור עם שהמקום ההוא שאצלו היתה המלחמה היה שמו לחי וידמה שהוא היה מקום גבוה ולזה ג"כ קראו רמת לחי : (רלב"ג)

יח ויצמא מאד ויקרא אל-יהוה ויאמר אלה נתת ביד-עבדך את-התשועה הגדלה הזאת ועתה אמות בצמא ונפלתי ביד הערלים:

מצודת דוד ועתה אמות בצמא. אם אשב פה : ונפלתי. אז אפול ביד הפלשתים הערלים, אם אבוא העיר לרות צמאוני : (מצודת דוד)

יט ויבקע אלהים את-המכתש אשר-בלחי ויצאו ממנו מים וישת

וַתָּשֶׁב רֹחוֹ וַיְחִי עַל-כֵּן | קָרָא שְׁמָה עַיִן הַקּוֹרָא אֲשֶׁר בְּלַחֵי עַד הַיּוֹם
הַזֶּה:

רפ"י אַתְּ הַמַּכְתֵּשׁ. גּוֹמֵא שְׁהָסָן יוֹסֶבֶת בַּהּ, עֲשׂוּיָה כְעַיִן מַכְתֶּשֶׁת: עַיִן
הַקּוֹרָא. מַעַיִן שָׂבָא עַל יַדֵי זַעֲקַת הַקּוֹרָא אֵל ה': (רפ"י)

מצודת דוד וַיֵּצְאוּ מִמֶּנּוּ. בְּנֵס, נַעֲשֶׂה מַעַיִן תַּחַת הַמַּכְתֵּשׁ וַיֵּצְאוּ הַמַּיִם דֶּרֶךְ
הַבְּקַע : וַתָּשֶׁב רֹחוֹ וַיְחִי. אִמַר בְּדֶרֶךְ גּוֹזְמָא וְהַפְּלָגָה, כֹּאֲלוֹ יֵצְאָה רֹחוֹ
וּשְׁבָה אַחֲרָי זֶה וְנַעֲשֶׂה חֵי : שְׁמָה. שֶׁל הַמַּעַיִן הַהוּא : עַיִן הַקּוֹרָא. רָצָה
לוֹמַר, מַעַיִן הַבָּא עַל יַדֵי הַקּוֹרָא לְהַי, אֲשֶׁר הֵיא בַמִּקּוֹם לַחֵי, רָצָה לוֹמַר,
רַמַת לַחֵי : עַד הַיּוֹם הַזֶּה. הֵיא שְׁמָה אֲשֶׁר נִקְרָא לָהּ : (מַצּוֹדֵת דּוֹד)

מצודת ציון הַמַּכְתֵּשׁ. הַגּוֹמֵא שֶׁהָסָן יוֹשֵׁב בַּהּ עֲשׂוּיָה כְמַכְתֶּשֶׁת, וְהוּא שֵׁם כְּלֵי
שְׂדוּכִיָן בּוֹ בְשֵׁמִים. עַיִן. מַעַיִן : (מַצּוֹדֵת צִיּוֹן)

רלב"ג הַמַּכְתֵּשׁ אֲשֶׁר בְּלַחֵי. אַחֲשׁוּב שֶׁהִיָּה שֵׁן סִלַע דּוֹמָה לַמַּכְתֵּשׁ בַּמִּקּוֹם
שֶׁהִיָּה שְׁמוֹ לַחֵי וְעִיד הַמּוֹפֵת בְּקַע אוֹתוֹ הַשֵּׁי וַיֵּצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם וַיִּשַׁת
וְלִהְזָכִיר זֶה הֵנֶס קָרָא שְׁמוֹ עַיִן הַקּוֹרָא אֲשֶׁר בְּלַחֵי הַרְצוֹן בְּזֶה שֵׁם הִיָּה
עַיִן הַשֵּׁם אֵל הַקּוֹרָא לוֹ שֶׁהוּא שְׁמִשׁוֹן לְהוֹצִיא לוֹ מִשֵּׁם מַיִם: (רַלְבִּי"ג)

פ וַיִּשְׁפֹּט אֶת-יִשְׂרָאֵל בְּיַמֵּי פְּלִשְׁתִּים עֶשְׂרִים שָׁנָה: (פ)

מצודת דוד בְּיַמֵּי פְּלִשְׁתִּים. בְּיַמִּים שֶׁמִּשְׁלוּ פְּלִשְׁתִּים בְּיִשְׂרָאֵל : (מַצּוֹדֵת דּוֹד)

רלב"ג וְהִנֵּה זָכַר שְׁכַבֵּר שִׁפְטָא אֶת יִשְׂרָאֵל בְּיַמֵּי פְּלִשְׁתִּים עֶשְׂרִים שָׁנָה וְאִמַר
בְּיַמֵּי פְּלִשְׁתִּים לְהוֹרוֹת שְׁבִימֵי שְׁמִשׁוֹן בְּכֻלָּם הָיוּ פְּלִשְׁתִּים מוֹשְׁלִים
בְּיִשְׂרָאֵל אֵלָּא שֶׁהוּא הוֹשִׁיעַם מִיָּדָם תְּשׁוּעַת מָה: (רַלְבִּי"ג)

שופטים פרק-טז

א וַיִּלֶךְ שְׁמִשׁוֹן עֲזִיָּה וַיְרָא-שָׁם אִשָּׁה זֹנָה וַיָּבֵא אֵלֶיהָ:

רלב"ג אַחַר זֶה סִפֵּר שְׁבָא שְׁמִשׁוֹן עֲזִיָּה וְרָאָה שֵׁם אִשִּׁי פּוֹנְדִיקִיתָא וּבָא

גב | לעזתים | לאמר בא שמשון הנה ויסבו ויארכבו-לו כל-הלילה בשער העיר ויתחרשו כל-הלילה לאמר עד-אור הבקר והרגנהו:

רס"י לעזתים לאמר. לאנשי עזה נאמר: ויתחרשו. נהגו עלמון כשתיקה:
(רס"י)

מצודת דוד לעזתים לאמר. לאנשי עזה נאמר : ויסבו. סבבו בעיר לבקשו, כי לא ידעו לאיזה בית נכנס : בשער העיר. להרגו בבואו לצאת מן השער : ויתחרשו. שתקו, ועשו עצמם כאלו אינם יודעים ממנו, ולבל יהיה נשמר מהם, או כל הלילה חשבו מחשבות איך להמיתו : לאמר. ואמרו נמתין עד אור הבוקר בבואו לצאת דרך השער, ונהרגנו אז : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויתחרשו. ענין שתיקה, כמו (במדבר ל ה) והחריש לה, או הוא מענין חתירת המחשבה, כמו (משלי ג כט) אל תחרוש על רעד רעה : (מצודת ציון)

רלבי"ג והנה הוגד לבני עזה שבא שמשון שם וארבו לו כל הלילה בשער ההיא ר"ל שהם סגרו השער וארבו לו כל הלילה בזה האופן להרגו בבקר לחשבם שהוא תחת ידם : (רלבי"ג)

גז | וישכב שמשון עד-חצי הלילה ויקם | בחצי הלילה ויאחז בדלתות שער-העיר ובשתי המזוזות ויסעם עם-הבריה וישם על-כתפיו ויעלם אל-ראש ההר אשר על-פני חברון: (פ)

רס"י ויסעם. ויעקרם ממקומם: (רס"י)

מצודת דוד ויאחז. כי מצאם נעולות : ויסעם. עקרם ממקומם עם הבריה המברית לנעול הדלתות : (מצודת דוד)

מצודת ציון המזוזות. הם העמודים מצדי הפתח, מזה ומזה : ויסעם. מלשון נסיעה, רצה לומר, עקרם ממקומם : (מצודת ציון)

רלבי"ג והנה שכב שמשון עד חצי הלילה ואז קם ואחז בדלתות שער העיר ובשתי המזוזות והסיעם עם הבריה ושם על כתפיו והעלה אותם על ראש ההר אשר על פני חברון וזה ממה שיורה על עוצם גבורתו : (רלבי"ג)

ז וַיְהִי אַחֲרֵי-כֵן וַיֵּאָהֵב אִשָּׁה בְּנַחַל שׁוֹרֵק וַשְּׁמָה דְלִילָה:

רלב"ג אחר כן ספר שאהב אשה בנחל שורק מבנות פלשתים ושמה דלילה וידמה שגיירה תחלה כמו שארז"ל: (רלב"ג)

ה וַיַּעַל אֵלָיָה סֶרְנִי פְּלִשְׁתִּים וַיֹּאמְרוּ לָהּ פְּתִי אוֹתוֹ וַרְאִי בְּמָה כָּחוֹ גְדוֹל וּבְמָה נוֹכַל לוֹ וַאֲסַרְנָהוּ לְעַנְתּוֹ וַאֲנַחְנוּ נִתֵּן-לָךְ אִישׁ אֶלְף וּמָאָה כֶּסֶף:

מצודת דוד פתי אותו וראי. רצה לומר, פתיהו שיאמר לך, ואל תאמיני בו עד שתראי בנסיון שהאמת אתו: במה. בעבור מה גדול כוחו כל כך, ובמה יותש כוחו לשנוכל לאסרו ולענות אותו ביסורים: איש. כל איש ואיש מאתנו (מצודת דוד):

מצודת ציון פתי. ענין הסתה והרבות דברים: ואסרנוהו. מלשון מאסר: לענותו. מלשון עינוי (מצודת ציון):

רלב"ג ועלו אליה סרני פלשתים והשיאוה לפתות את שמשון שיודיעה במה כחו גדול ובמה יוכלו לאסור אותו לענותו והתל בה ג"פ ואחר זה הציקתהו בדבר עד שהלאת אותו עם שכבר היתה מונעת ממנו בעת שהיה יצרו תקפו כמו שארז"ל ולזה קצרה נפשו למות וכשקצרה נפשו למות אז הגיד לה את כל לבו והיה זה סבה שנפל ביד פלשתים ונקרו עיניו ואסרוהו בנחשתים והיה טוחן בבית האסורים כמנהג האסורים שהיו טוחנים שם מיני התבואה להשתעבד בהם: (רלב"ג)

ז וַתֹּאמֶר דְּלִילָה אֶל-שְׁמֶשׁוֹן הַגִּידָה-נָא לִי בְּמָה כֹּחֲךָ גְדוֹל וּבְמָה תֹאסֵר לְעַנּוֹתִי:

מצודת דוד ובמה תאסר. באיזה דבר תאסר לשיוכל מי לענותך לבל תוכל לנתק המאסר, ודבריה כאומר, הראה לי חיבה יתירה וגלה אלי מצפוני לבך (מצודת דוד):

ז וַיֹּאמֶר אֵלָיָה שְׁמֶשׁוֹן אִם-יֹאסְרֵנִי בְּשִׁבְעָה יְתָרִים לַחִים אֲשֶׁר לֹא-חָרְבוּ וְחִלִּיתִי וְהִיִּיתִי כְּאֶחָד הָאֲדָם:

רש"י יתרים. חבלים דקים. (ט) ולא נודע כחו. לא הולכך להתחזק בנתקו
אותם: (כ"ז)

מצודת דוד אשר לא חרבו. כפל הדבר לתוספת ביאור : **כאחד האדם**.
כשאר כל אדם : (מצודת דוד)

מצודת ציון יתרים לחים. חבלים משבטים לחים, כמו (איוב ל יא) יתרי
פתח : חרבו. יבשו, כמו (בראשית ח יג) חרבו המים : **וחליתי**. תרגם יונתן
: ואחלוש : (מצודת ציון)

ח ויעלו-לה סרני פלשתים שבעה יתרים לחים אשר לא-חרבו
ותאסרהו

מצודת דוד ותאסרהו בהם. לבחון אם אמת הדבר : (מצודת דוד)

ט והארב ישב לה בחדר ותאמר אליו פלשתים עליך שמשון וינתק
את-היתרים כאשר ינתק פתיל-הנערת בהריחו אש ולא נודע פחו:

מצודת דוד והאורב יושב. שאם תראה שאמת הדבר, יקוהו : **ותאמר**
אליו. אחר שאסרה אותו, אמרה לו, אתה שמשון, פלשתים באו עליך,
בכדי שיתחזק לנתק היתרים, ואם ינתקם, תאמר שלנסותו עשתה, ואם
לא יוכל לנתקם, הרי האורב מוכן : **בהריחו אש**. רצה לומר, כשהוא
קרוב אל האש ורק מריח את האש, והוא מלשון מליצה : **ולא נודע כחו**.
לא היה נודע בזה תכלית גבול כחו, כי לדבר קל היה נחשב למול כחו,
ובקלות נתקם : (מצודת דוד)

מצודת ציון וינתק. ענין ההעתק והקריעה לשנים, וכן (ירמיהו ה ה) נתקו
מוסרות : **פתיל**. חוט כפול ושזור, כמו (במדבר טו לח) פתיל תכלת :
הנערת. הוא פסולת הפשתן המנערים ומשליכים ממנה בעת הנפוץ, כמו
(ישעיהו א לא) והיה החסון לנערת, ורצה לומר, חוט המנוער מהפסולת,
שהוא נוח להשרף בקל : **בהריחו**. מלשון ריח, ועל דרך הרחבה והפלגה
ידבר : (מצודת ציון)

ז ותאמר דלילה אל-שמשון הנה התלת בי ותדבר אלי כזבים עתה
הגידה-נא לי במה תאסר:

מצודת דוד עתה הגידה. אמיתת הדבר : (מצודת דוד)

מצודת ציון התלת. ענין לעג ושחוק, כמו (שמות ח כה) אל יוסף פרעה התל : (מצודת ציון)

וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אִם-אֶסֹּר יֶאֱסְרוּנִי בְעֵבְתִים חֲדָשִׁים אֲשֶׁר לֹא-נַעֲשָׂה בָהֶם מְלָאכָה וְחֲלִיתִי וְהִיִּיתִי כָאֶחָד הָאָדָם:

רס"י בעבותים. חבלים גסיס: (רס"י)

וַתִּקַּח דָּלִילָה עֵבְתִים חֲדָשִׁים וַתֹּאסְרֶהוּ בָהֶם וַתֹּאמֶר אֵלָיו פְּלִשְׁתִּים עָלַיךְ שִׁמְשׁוֹן וְהָאֲרָב יֹשֵׁב בְּחֶדֶר וַיִּנְתְּקֶם מֵעַל זְרַעְתִּיו כְּחוּט: וַתֹּאמֶר דָּלִילָה אֶל-שִׁמְשׁוֹן עַד-הֵנָּה הִתְלַת בִּי וַתְּדַבֵּר אֵלַי כְּזָבִים הַגִּידָה לִּי בְמָה תֹאסֹר וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אִם-תֹּאֲרָגִי אֶת-שִׁבְעַת מַחְלְפוֹת רֹאשִׁי עִם-הַמַּסְכָּת:

רס"י מחלפות. קוואות, פלוני"ץ זלע"ז: עם המסכת. עץ שהגרדי מוסך זו את השתי, וקם העץ חנפול"א. מסכת, אורטר"א זלע"ז: (רס"י)

מצודת דוד עד הנה וגו'. רצה לומר, אם רצית להתל בי בדרך שחוק, הן עד הנה התלת בי ועשית את שלך, אבל עתה הגידה לי האמת ואל תוסיף התל בי : שבע מחלפות. שבעה תלתלי הראש, כי נזיר היה וגדל שער ראשו : עם המסכת. עם השתי המסודר לאריגה, ורצה לומר כאשר תעשה כזאת, אז יותש כחי ובכל דבר אשר תאסרני, לא אוכל לנתקם מעתה : (מצודת דוד)

מצודת ציון תארגי. מלשון אריגה : מחלפות. הם קווצות ותלתלי שער הראש, ועל כי יוחלפו בהתגלחם יקראו מחלפות : המסכת. הוא השתי כשהוא מסודר וערוך על יתד האריג, ובמשנה בנגעים (יא ט) בנפש המסכת והמסדר השתי יקרא מיסך, כמו (משנה שבת ז ב) והמיסך והעושה שתי בתי נירין : (מצודת ציון)

וַיִּתְּקַע בַּיָּתַד וַתֹּאמֶר אֵלָיו פְּלִשְׁתִּים עָלַיךְ שִׁמְשׁוֹן וַיִּיקֶץ מִשְׁנָתוֹ וַיֹּסֶע אֶת-הַיָּתֵד אֶת-הָאָרֶג וְאֶת-הַמַּסְכָּת:

מצודת דוד **ותתקע ביתד**. אחר שארגה המחלפות אשר חשבה שבזה יותש כחו, בקשה לנסות הדבר, ותקעה המחלפות כשהם ארוגים עם המסכת, לתחבם בחוזק רב שביב יתד הארג לראות אם יוכל לשמטם : **וייקץ משנתו**. כי מה שאסרתו בתחלה ביתרים ובעבותים, עשתה כשהיה נעור, אולם לארוג תלתלי הראש לא היה מניח אם היה נעור, שהרי הנזיר אסור אפילו לסרוק ראשו פן יתלוש השער (נזיר מב א), ולזה ארגה כשהוא ישן : **ויסע**. כשבא לשמוט שער ראשו, עקר היתד עם המסכת הכרוך בו, הנארג עם שער ראשו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ותתקע**. ענין נעיצה בחוזק רב, כמו (לעיל ד כא) ותתקע את היתד : **ביתד**. הוא יתד הארוג, והוא עץ עגול שלפני האורג יכרוך עליו בגלגולו את חוטי השתי המסודר לאחר האריגה, ובמשנה (כלים כא א) נקרא כובד התחתון : **וייקץ משנתו**. ענין ההערה מהשינה : **ויסע**. עקר ממקומו : (מצודת ציון)

טו ותאמר אליו איך תאמר אהבתיה ולבך אין אתי זה שלש פעמים התלת ב' ולא-הגדת לי במה כחך גדול:

מצודת דוד **ולבך אין אתי**. רצה לומר, אהבתך מן השפה ולחוץ ולא בלב שלם : (מצודת דוד)

טז ויהי כִּי-הציקה לו בדבריה כל-הימים ותאלצהו ותקצר נפשו למות:

כ"י ותאלצהו. דחקתו, ואין לו דמיון: (כ"י)

מצודת דוד **הציקה**. צערה אותו בדברים כל יום ויום : **ותאלצהו**. אמרו רבותינו זכרונם לברכה (סוטה ט ב), שהיתה שומטת עצמה מתחתיו בשעת התשמיש : **ותקצר נפשו למות**. לא היתה דעתו רחבה עליו, עד כי היה קרוב למות : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הציקה**. מלשון צוקה וצרה : **ותאלצהו**. תרגם יונתן : ודחקתיה, ואין לו דומה במקרא : (מצודת ציון)

יז ויגד-לה את-כל-לבבו ויאמר לה מורה לא-עלה על-ראשי כִּי-נזיר אלהים אני מבטן אמי אם-גלחתי וסר ממני כחי וחליתי והייתי ככל-האדם:

מצודת דוד כל לבו. כל מצפון לבו : אם גלחתי. כאשר אתגלח, יסור כחי הרב (מצודת דוד) :

מצודת ציון מורה. תער : (מצודת ציון)

יח ותרא דלילה כי-הגיד לה את-כל-לבו ותשלח ותקרא לסרני פלשתים לאמר עלו הפעם כי-הגיד (לה) לי את-כל-לבו ועלו אליה סרני פלשתים ויעלו הפסוק בידם:

רס"י ותרא דלילה כי הגיד לה. ניכרין דברי אמת: (רס"י)

מצודת דוד ותרא וגו'. כי ניכרין דברי אמת (סוטה ט ב), על כי ראתה אותו נוהג נזירות : עלו הפעם. רצה לומר, בואו והבו שכרי : הכסף. שהבטיחו לה בשכרה (מצודת דוד) :

יט ותישנהו על-ברכיה ותקרא לאיש ותגלח את-שבע מחלפות ראשו ותחל לענותו ויסר כחו מעליו:

רס"י ותקרא לאיש. לשלוחו של סרניס: (רס"י)

מצודת דוד לאיש. למי שדרכו לגלח : ותגלח. על ידי מצוותה אשר צוותה לגלח : ותחל לענותו. גילוח השער יקרא התחלת העינוי, כי בזה סר כחו ומוכן הוא להיות מעונה ביד פלשתים : (מצודת דוד)

מצודת ציון ותישנהו. מלשון שינה : ותחל. מלשון התחלה : (מצודת ציון)

כז ותאמר פלשתים עליך שמשון ויקץ משנתו ויאמר אצא כפעם בפעם ואנער והוא לא ידע כי יהיה סר מעליו:

מצודת דוד ויאמר. חשב לומר, אצא גם עכשיו, כמו בפעמים הקודמים, ואתחזק לנעור מהשינה ולהראות גבורות, ולזה לא ברח מפניהם : כי ה' סר. בהגלח שער ראשו, סר ה' מעליו וסר כחו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ואנער. ענין היקיצה בהתעוררות רב ובגבורה : (מצודת ציון)

כא וַיֹּאמְרוּהוּ פְּלִשְׁתִּים וַיִּנְקְרוּ אֶת-עֵינָיו וַיִּזְרִידוּ אוֹתוֹ עֲזָתָה וַיֹּאסְרוּהוּ
בְּנַחֲשָׁתַיִם וַיְהִי טוֹחַן בְּבַיִת (הַאֲסִירִים) הָאֲסוּרִים:

רפ"י ויורידו אותו עזתה. מקום תחלת קלקולו: ויהי טוחן. צריחים,
מלאכה כבדה. ורבותינו (סוטה י א) פירשו מה שפירשו: (רפ"י)

מצודת דוד ויהי טוחן. ברחים של יד, והיא מלאכה כבדה ובזויה : (מצודת
דוד)

מצודת ציון וינקרו. נקבו, כמו (ישעיהו נא א) מקבת בור נקרתם :
בנחשתים. בשלשלאות נחושת : (מצודת ציון)

כב וַיִּחַל שְׁעַר-רֵאשׁוּׁ לְצַמַּח כְּאֲשֶׁר גָּלַח: (פ)

מצודת דוד כאשר גלח. כמספר שבע המחלפות אשר גלח. (כג) לזבח וגו'.
בחשבם שהעבודה זרה שלהם מסר את שמשון בידם : **ולשמחה.** גם
בעבור השמחה נאספו לשמוח ברבת עם : **ויאמר וגו'.** בעת זבחם לעבודה
זרה, ובשמחתם אמרו, נתן וכי' : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויחל. מלשון התחלה : **לצמח.** הוא תחלת הגדול : (מצודת ציון)

כג וְסַרְנֵי פְּלִשְׁתִּים נֶאֱסְפוּ לְזַבַּח זָבַח-גָּדוֹל לְדָגוֹן אֱלֹהֵיהֶם וּלְשִׁמְחָה
וַיֹּאמְרוּ נָתַן אֱלֹהֵינוּ בְּיָדֵנוּ אֶת שְׁמִשׁוֹן אוֹיְבֵינוּ:

רלב"ג והנה סרני פלשתים חשבו לתת תודה לאלהיהם על אשר נפל בידם
שמשון אויבם ומחריב ארצם והיה זה סבה שקראו לשמשון שיצחק
לפניהם כדי שיראוהו כלם ויתבאר להם מה הגיע להי מהטוב בנפלו
בידם : (רלב"ג)

כד וַיֵּרְאוּ אֹתוֹ הָעָם וַיְהִלּוּ אֶת-אֱלֹהֵיהֶם כִּי אָמְרוּ נָתַן אֱלֹהֵינוּ בְּיָדֵנוּ
אֶת-אוֹיְבֵנוּ וְאֶת מַחְרִיב אֶרְצֵנוּ וְאֲשֶׁר הִרְבָּה אֶת-חֲלָיֵנוּ:

מצודת דוד ויראו אתו. ראוהו מרחוק, כשהוא בבית האסורים : (מצודת
דוד)

מצודת ציון ויהללו. ושבחו : **מחריב**. מלשון חורבן וכליון : (מצודת ציון)

זכח ויהי (כי) (טוב) כטוב לבם ויאמרו קראו לשמשון וישחק-לנו ויקראו לשמשון מבית (האסירים) האסורים ויצחק לפניהם ויעמידו אותם **בין** העמודים:

רס"י **ציון** העמודים. אשר הבית נכון עליהם: (רס"י)

מצודת דוד **כטוב לבם**. באכילה ושתייה : **וישחק לנו**. רצה לומר, ישמח אותנו בספור גבורותיו וכדומה : **ויצחק**. שמח לפניהם כדרך המשמח : (מצודת דוד)

זכח ויאמר שמשון אל-הנער המחזיק בידו הניחה אותי (והימשני) והמשני את-העמדים אשר הבית נכון עליהם ואשען עליהם:

רס"י והמישני. פאלפא"ר זלע"ז, כמו (זרחקית כז יז): אולי ימושני: (רס"י)

מצודת דוד **המחזיק בידו**. על כי נקרו עיניו, היה מי מחזיק בידו והוליכו הדרך אשר ילך בה : **הניחה אותי**. הרף ידך ממני, בכדי שאוכל למשש בידי את העמודים וכו', בכדי שאשען עליהם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **המחזיק**. האוחז : **והמישני**. מלשון משוש ונגיעה בדבר מה, כמו (תהלים קטו ז) ידיהם ולא ימישון : **נכון**. נשען על מכונו : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה סבב שמשון עם הנער המחזיק אותו שיביאהו למשש העמודים אשר הבית נכון עליהם למששם כדי שישען אליהם: (רלב"ג)

זכח והבית מלא האנשים והנשים ושמה כל סרני פלשתים ועל-הגג כשילשת אלפים איש ואשה הראים בשחוק שמשון: **זכח** ויקרא שמשון אל-יהוה ויאמר אדני יהוה זכרני נא וחזקני נא אך הפעם הזו האלהים ואנקמה נקם-אחת משתי עיני מפלשתים:

רס"י זכרני נא. זכור עשרים שנה שפטתי את ישראל, ולא אמרתי לאחד מהם העזר לי מקל זה ממקום למקום: **נקם אחת משתי עיני**. ושכר עין

הַשְׁנִית הִנַּח לִי לְעוֹלָם הַבָּא, וְכֹאֵן פָּרַע לִי סֶכֶר אַחַת מֵהֵן: (רש"י)

מצודת דוד **האלהים**. רצה לומר, חזקני נא אתה אלהים : **נקם אחת**. עוד פעם אחת אנקום מפלשתים על מה שנקרו שתי עיני. ורבותינו זכרונם לברכה אמרו (במדבר רבה ט) שאמר, מה שנקרו עין אחת אנקום, והשנית תהיה שמורה לעולם הבא : (מצודת דוד)

רלב"ג וקרא שמשון לשם ית' שיחזקהו בפעם הזאת להנקם מאויביו שנקרו עיניו ושמע השם לקולו ובחר שמשון למות עם פלשתים כדי שינקם מהם : (רלב"ג)

בכט וַיִּלְפַּת שְׁמֶשׁוֹן אֶת-שָׁנָי | עֲמוּדֵי הַתְּוֶה אֲשֶׁר הַבַּיִת נֹכֵן עָלֵיהֶם וַיִּסְמְךְ עָלֵיהֶם אֶחָד בְּיָמֵינוּ וְאֶחָד בְּשִׁמְאֵלוֹ:

רש"י וילפת. ויאחז, אינברל"א בלע"ז, כמו (רות ג ח): ויחרד האיש וילפת, נאחז בזרועות האשה: (רש"י)

מצודת דוד **וילפת**. אחז העמודים וסמך ידו עליהם : **אחד**. עמוד אחד אחז בימינו וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וילפת**. ענין אחוזה, כמו (רות ג ח) ויחרד האיש וילפת : **התוך**. האמצעית, כמו (במדבר לה ה) והעיר בתוך : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה הטה שמשון שני עמודי התוך אשר הבית נכון עליהם וכבר נסמך עליהם אי בימינו ואחד בשמאלו והטה אותם בכח בדרך שנפל הבית על הסרנים ועל כל העם עד שכבר המית במותו רבים מאשר המית בחייו :

גל וַיֹּאמֶר שְׁמֶשׁוֹן תָּמוֹת נַפְשִׁי עִם-פְּלִשְׁתִּים וַיֵּט בָּכֶח וַיִּפֹּל הַבַּיִת עַל-הַסְּרָנִים וְעַל-כָּל-הָעָם אֲשֶׁר-בּוֹ וַיְהִיו הַמָּתִים אֲשֶׁר הָמִית בְּמוֹתוֹ רַבִּים מְאֹד מֵאֲשֶׁר הָמִית

מצודת דוד **תמות וגו'**. אהיה נהרג עמהם, רצה לומר, כל כך אני חפץ במיתתם, עד שאהרג עצמי עמהם : **ויט**. הטה העמודים בידיו : **רבים**. מרובים במספר : (מצודת דוד)

ללא וַיֵּרְדוּ אֶחָיו וְכָל-בֵּית אָבִיהוּ וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ וַיַּעֲלוּ | וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ בֵּין צְרָעָה וּבֵין אֲשֵׁתָאֵל בְּקֶבֶר מְנוּחַ אָבִיו וְהוּא שָׁפֵט אֶת-יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים שָׁנָה: (פ)

רלב"ג והנה זכר אחר זה פעם שנית שהוא שפט את ישראל עשרים שנה להורות כי הזמן שישב בארץ פלשתים נכלל באלו הכ' שנה. והתועלות המגיעות מזה הספור הן אלו. הראשון לפרסם מה שנפלו בו ישראל מהרע תכף שהרשיעו לעבוד את אלהי הגוים אשר הפילם השם ביד ישראל עד שבשנה ההיא רעצו ורצצו פלשתים ובני עמון את ישראל והתמיד השעבוד הזה החזק שמנה עשרי שנה עד ששבו אל ה' בכל לבם כי בזה תתקיים אמונת ההשגחה והגמול והעונש אשר היא גדולה שבפנות התוריות ולזאת הסבה גם כן זכר כאשר שבו אל ה' בכל לבם נעזרו מאת השם יתברך להכניע אויביהם. השני הוא להודיע שאין ראוי לרדוף החלשים כי אין בשער עזרתם הלא תראה מה שקרה לזקני גלעד שרדפו יפתח בעבור אחיו שהיו קרוביהם וגרשוהו מהסתפח בנחלתו לסוף הענין נצטרכו אליו שיהי מושל עליהם. השלישי הוא להודיע שראוי לאדם שיעשה דבר מה לתקות גמול שיעשה דבריו בחכמה באופן שיגיע לו הגמול אחר עשיתו המעשה ולזה רצה יפתח שישמו זקני גלעד ה' עד ביניהם על תנאיהם כדי שיתבר' לו שלא יהתלו בו אחר נצחו זו המלחמה אשר בעבורה אמרו לו זקני גלעד שיהיה להם לקצין והיא מלחמת בני עמון והיה זה מצפה שהיה מקום שהיו מתקבצים בו ישראל תמיד כי נגלו בו דברים נפלאים כאילו ויצף ה' שם. הרביעי הוא להודיע שאין ראוי להלחם עם האנשים אם לא היתה שם סבה ראויה תביא על זה ועל זה ספר ששלח יפתח מה ששלח לבני עמון והיה משיב לו מלך בני עמון תחלה כי בסבת החמס שעשו לו ישראל בארץ ההיא שהחזיקו בה הוא רוצה להלחם עמם ובסוף הענין נתבאר שלא היתה שם סבה ראויה תניעהו לזה ואמר יפתח שישפוט הש"י בינותיהם כי עול היה עושה לו מלך בני עמון ונמשך מזה שכבר נצחהו יפתח והכה בבני עמון מכה רבה מאד. החמישי הוא להודיע שראוי לאדם שיעשה עניניו בחכמה ובהתישבות כדי שלא תשיגהו על זה החרטה הלא תראה כי יפתח מהר לנדור נדר לה' בזולת התישבות והשיגתהו החרטה כי היה ראוי שיתישב תחלה אם היה שתצא בתו מדלתי ביתו לקראתו שיקדש לה' דבר אחר זולתה ולא ימנע ממנה פרי בטן. הששי הוא להודיע שראוי למי שיבקש טוב מה מהש"י שידור לו נדר מה כדי לפרסם בלב האנשים כי כל הטובות מאתו ולזה זכר כי יפתח נדר לה' אם יתן בני עמון בידו. השביעי הוא להודיע שמי שנדר לה' יחוייב לו שיקיימהו ואע"פ שיכבד לו מאד הלא תראה כי יפתח בעבור שפצה פיו לה' הוכרח לקיים את נדרו אע"פ שהיה הדבר לו בתכלית הקושי, והנה יש לשואל שישאל איך לא נשאל יפתח על נדרו כי כבר היה פינחס קיים והוא היה יודע פי' התורה בשלמות ואפשר שנאמר שלא היה יודע יפתח שיש לנדרים היתר גם לא ידעו זה אז אחד מאנשי גבולו כי כבר נשקעו כלם בנמוסי הגוים ההם ועזבו את התורה ימים רבים והנה החכם אין לו להתיר את הנדריי אלא כשישאל הנודר היתר לנדור להיותו

מתחרט בנדר, ואפשר שנאמר כי בקיום זה הנדר פרסום הנס שעשה לו הש"י היה בלתי ראוי שיתחרט יפתח על זה הנדר לפי מה שחשב. השמיני הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיקנא לחברו בראותו שהגיע ממנו פועל טוב כשלא קרא לו בעשיית הטוב ההוא כדי שיהיה נקרא על שמו גם כן זה הפועל הטוב הלא תראה כי בני אפרים היו מקנאים על יפתח כשלא קרא להם ללכת עמו וקרה להם מפני זה מהרע מה שקרה. התשיעי הוא להודיע שאין ראוי לאדם שיהיה בלתי מכיר הטובה שקבל מאחר ויגמול רע תחת טוב הלא תראה כי בני אפרים שהיה להם להכיר הטוב שבא להם ע"י יפתח ולגמול להם חסד על זה כשחשבו לגמול להם רע תחת טוב שעשה להם נמשך להם מהרע הנפלא מה שסופר בזה הספור עד שנפל מבני אפרים מ"ב אלף. העשירי הוא להודיע שאין ראוי לבעלי היכולת לגנות החלושים הלא תראה כי בני אפרים היו קורין גלעד פליטי אפרים על צד הבוז והאבן שמאסו היתה לראש פנה וקעקעה את בנינם החזק. הי"א הוא להודיע שראוי שתלך האשה אחר בעלה ולא ימנעה מזה גדלות בית אביה לזה זכר מאבצן עם היותו גדול שכבר שלח שלשים בנות החוצה. הי"ב הוא להודיע עוצם ההשגחה האלהית בענין שמשון בעבור ישראל וזה כי מפני שנגלה לשם ית' שסופו ללקות בדבר הנשים התחכם למנעו מזה כפי היכולת ולזה היה נזיר אלהים מן הבטן ונמנעה ממנו התגלחת להוסיף לו כח באופן שתשלם לו ההצלה מצד הגבורה אם לא יוכל לכבוש יצרו מבנות הפלשתים והוזהרה אמו שתנהג מקצת דיני הנזירות בעודה הרה ממנו לזאת הסבה בעינה ומן הנראה שזאת ההשגחה היתה עוד מצד תפלת הנביא יעקב שאמר לישועתך קויתי ה' וזה שכשראה הרע הראוי לבא לשמשון לסוף הענין מפאת הנשים, אמר שהוא מקוה מהשם יתברך יושיעהו מזה על דרך ההשגחה. הי"ג הוא להודיע שראוי לחקור בדברים המיישרים לתכלית מה שאפשר כדי שיגיע מהם התכלית הדרוש ולזה ספר שלא סמך מנוח על דברי אשתו אבל בקש מאת השם ית' שישוב לו איש האלהים אשר שלח כדי שתשלם לו הידיעה מה יהיה משפט הנער ומעשהו ומי הוא זה האיש אם הוא ראוי לסמוך עליו. הי"ד הוא להודיע ולפרסם ענין המופתים אשר יעשה הש"י ע"י נביאו כי באמונתם יתקיימו הפנות התוריות ולזה זכר זה המופת שנעשה בפני מנוח ואשתו בעליות המלאך בלהב המזבח ומופת שמשון המס אסוריו מעל ידיו ובקע המכתש אשר בלחי ויצאו ממנו מים להציל שמשון מהצמא החזק שהיה לו. ה"ט"ו הוא להודיע שכבר תקשה מאד השגת המלאך ולזה חשב מנוח שימות כשהשיגו מלאך השם וכן זכר זה גדעון והיה זה כן כי כשהשיג השכל אשר לנו המציאות הרוחני ידמה שיחוייב שידבק בו וישאר הגוף מת אם לא ילוח לו עזר אלהי. הי"ו הוא לפרסם קיום יעודי השם ולזה התחיל לספר הגבורה שעשה שמשון מדבר כפיר האריה ולקחו האשה שלקח בתמנתה שהיתה סבה להפיל חללים רבים מפלשתים ולזאת הסבה אמר כי מהי הוא כדי שיפיל חללים רבים מפלשתים כמו שיעד שהוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים לא שהיה מאת הש"י שיתגאל בבנות פלשתים הערלים ולזה ספר גם כן שאר מה שהרע שמשון לפלשתים בחייו ובמותו ודבר גבורתו עד שלולי שגלה

סודו לדלילה לא היה נופל ביד פלשתים עם היותו בארצם יחיד מרוב גבורתו כאילו התחכם הש"י שאם היה שיהיה נפתה לבו לנשים שתהיה לו גבורה נפלאה יהיה נשמר בה מהפלשתים. הי"ו הוא להודיע שאין ראוי לגלות סודו גם לשוכבת חיקו הלא תראה כי תכף שגלה שמשון סודו לאשתו גלתה אותו לאנשי העיר וכן הענין במה שגלה סודו לדלילה שהיה סבה להפילו ביד פלשתים שנמשך מזה מהרע מה שנזכר כבר בזה הספור. הי"ח הוא לבאר שאין ראוי להתדבק בבנות הפלשתים גם אחר התגירים כי נקל להם לחזור לסורם הלא תראה מה שקרה לשמשון מפני דבקו באלו הנשים עם שהוא מבואר שאם לא היה דבק בהם והיה נלחם בפלשתים עם ישראל היה מכניעם ומשפילם מצד חוזק גבורתו והצלחתו עליהם באמצעות העזר האלהי שהיה בהכרח נוסף עליו אם היה נשמר מאלו הנשים והיה מנהיג ישראל כמנהג השופטים השלמים. הי"ט הוא להודיע שראוי למנהיג שישמור עמו ולא יספיק לו שמירת עצמו והלא תראה כי שמשון עם מה שנתפרסם לו מגבורתו שלא יוכלו רבים להזיק לו אם יהיה בידו כלי מלחמה כי גם בלא כלי מלחמה היה מנצח רבים כמו שבא בזה הספור הנה לא רצה להזיק בבני יהודה בבואם לאסרו לתתו ביד פלשתים וסבל שיאסרוהו בראותו שאם לא יסבול זה יריבו בני יהודה על זה עמו בחזקה למלט נפשם מיד פלשתים ויתחדש בזה מריבה בינו ובין בני יהודה ואולי יפול מהם רב ולזאת הסבה שאל מהם כשהסכי לסבול שיאסרוהו שלא יפגעו בו הם כי אולי אם יראה כוונתם לבא לפגוע בו לא יוכל לסבול שלא יקים כנגדם ויפיל מהם רב והנה ג"כ סבל שמשון שיאסרוהו בני יהודה לאהבתו אותם כדי שיעשה להם התנצלות עם פלשתים במה שהיה משחית בהם כי הם הראו עצמם עוזרים לפלשתים לאסרו בידם ולזה נודע להם כי לא מלבם היה עושה שמשון הרע להם. הכ' הוא להודיע עוצם השגחת הש"י עד שסבב שאיש אחד אסור וזולת כלי מלחמה נצח והמית רבים כי אין להי מעצור להושיע ברב או במעט. הכ"א הוא להודיע שיש גמול ומשפט על כל המעשה מדה כנגד מדה ולזה זכר כי לקה שמשון בעיניו כי לכתו אחר עיניו הכשילהו בזה. הכ"ב הוא להודיע מה שעשה השם לקנאת כבודו במה שהיו הפלשתים מיחסים לאלהיהם נפילת שמשון בידם אשר סבת היתה התפתותו פתוי הנשים וזה שכבר השיב לשמשון כחו שגבר להנקם מהם ונפשו לא חיה כי הוא היה ראוי לכך מצד התפתותו בדברים הפחותים האלה ולזה שאל שתמות נפשו עם פלשתים לפי שלא היה ראוי לו אז לעשות לו נס יותר גדול מזה והם היו ראויים ג"כ לזה מפני שהיו מיחסים זאת ההצלחה לאלהיהם :

(רלב"ג)

וַיְהִי-אִישׁ מֵהַר אֶפְרַיִם וְשֵׁמוֹ מִיכָהוּ: [א]

רש"י ויהי איש מהר אפרים. אף על פי שנכתבו שתי פרשיות הללו בסוף הספר, של מיכה ושל פלגש בגבעה, בתחלת השופטים היה, בימי עתניאל בן קנוז, שנאמר (לקמן יח לא): וישימו להם את פסל מיכה וגו' כל ימי היות בית אלהים בשילה, למדנו שכל ימי שילה היה דמות של מיכה, ובפלגש בגבעה נאמר על יצום שבירושלים (שם יט יב): לא נסור אל עיר נכרי, למדנו שעדיין לא כבשו את ירושלים: (רש"י)

רלב"ג עוד ספר שכבר היה איש מהר אפרים ושמו מיכיהו והנה אהוב שכבר היה זה בימים הקדומים שלא היה שם שופט והיה זה בימי השעבוד אם קודם עתניאל בן קנוז אם קודם אהוד אם קודם אחד מהבאים אחריהם והביאני לזה שאי אפשר לומר שהיה זה הענין בין שנות שמשון ובין שנות עלי לפי מה שהתבאר מדברינו הקודמים וכבר נבאר במה שאחר זה שראוי שיהיה כל זה הספור במה שבין מיתת יהושע ובין עתניאל בן קנוז ואחשוב שנסמך זה הספור לשמשון שהיה משבט דן לספר מה שאירע על החטא לשבט דן על דבר פסל מיכה שהתמיד זמן ארוך מאד וכבר אמרו קצת המפרשים שהיה זה בשביל הסכמה מספר אלף ומאה כסף שבה בסיפור שמשון ודלילה ומספר אלף ומאה כסף שבה בסיפור מיכה ונוכל לומר לפי זה המאמר עוד שכבר היתה הסכמה אחרת בענין אלו הכספים והיא שמכל אחד מהם נמשך רע לדן כי כסף דלילה היה סבה אל שנפל שמשון ביד פלשתים ונקרו עיניו ונמשך לו המות בסבתו וכסף מיכה היה סבה שטעו בני דן בפסל ההוא זמן ארוך: (רלב"ג)

ב וַיֹּאמֶר לְאִמּוֹ אֵלֶּף וּמֵאָה הַכֶּסֶף אֲשֶׁר לָקַח-לִּי (ואתי) וְאֵת אֲלִית וְגַם אֲמַרְתְּ בְּאָזְנִי הִנֵּה-הַכֶּסֶף אֵתִי אֲנִי לָקַחְתִּיו וְתֹאמַר אִמּוֹ בְּרוּךְ בְּנֵי לַיהוָה:

רש"י אשר לקח לך. אשר נגנב ממך, ויש לו דומה (שמואל א כא ו): כי אשה עאורה לנו, עאורה ממנו: ואת אלית. קללת כל מי שגנבו, וגם אמרת הקללה באזני: הנה הכסף. אני מודה לך עליו שהוא בידי שאני לקחתיו: (רש"י)

מצודת דוד לקח לך. נלקח ממך בגנבה : ואת אלית. קללת את הגנב : וגם אמרת באזני. אמרת הקללה באזני כאלו חשדת אותי ואמרת שהכסף הוא אתי : אני לקחתי. עתה מודה אני שלקחתי אני : ברוך בני לה'. רצה לומר, הקללות שקללתי לא יחולו בך, אך ברוך תהיה הואיל והודית : (מצודת דוד)

מצודת ציון אלית. מלשון אלה וקללה : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה ספר שכבר אמר מיכה לאמו אלף ומאה סלעין כסף אשר לוקח לך ואת קללת כל מי שלקחו אם לא ישיבנו לך וגם אמרת זה באזני ולזה הוכרתי להגיד לך שאני לקחתי והוא אתי : (רלב"ג)

ג וישב את-אלף-ומאה הכסף לאמו ותאמר אמו הקדש הקדשתי את-הכסף ליהוה מידי לבני לעשות פסל ומסכה ועתה אשיבנו לך:

רש"י וישב את אלף ומאה הכסף לאמו. אמר להחזירו לה, וזמקום שהוא שם הרי הוא ברשותך: הקדש הקדשתי את הכסף מידי לבני. קבלתי עלי למסרו מידי לידך לשם דמות ומסכה, תנהו לי עתה ומידי אני אשיבנו אליך. יש אומרים שהאשה הזאת היא דלילה, לפי שכתוב (לעיל טז ה): אלף ומאה כסף, וטעות הוא בידם, שהרבה שנים קדם מיכה לשמשון, אך הפרשיות נסמכו על הכסף הרע שסוה כאן וכאן, וכסף של פורענות היו שניהם:

מצודת דוד הקדש הקדשתי. בהיותו עוד גנוב, הקדשתי באם ימצא הגנב : מידי לבני. לתנם מידי ליד בני, לעשות מהם דמות ומסכה (ולא היתה עבודה זרה ממש, אבל עשויה היא למחשבות אחרים להוריד עליה כחות עליונות להיות אמצעי, ולפי הטעות אמרה להי) : ועתה. הואיל ונמצא הכסף, משיבה אני אותו לך, ונתנה הכסף לבנה : (מצודת דוד)

מצודת ציון פסל ומסכה. 'פסל', דמות עבודה זרה הנעשה במלאכת יד, 'ומסכה', עבודה זרה על ידי יציקת המתכת : (מצודת ציון)

רלב"ג והשיב הכסף לאמו ואמרה לו אמו הקדש הקדשתי הכסף לי מידי לבני לעשות פסל ומסכה אשר היו צורות שיטעו בהן האנשים אז ויחשבו שיהיה בהם כח להגיד העתידות מצד עוררם כח הדמיוני וידמה שלזאת הסבה עשאו תחלה לא לשם עי"ג ויורה על זה מה שאמרה הקדשתי הכסף להי, והנה השיבה לו אמו הכסף והוא השיב אותו שנית לאמו ועשתה ממנו פסל ומסכה והיה בבית מיכיהו כדי שיגיד לו העתידות לפי

זד וַיֵּשֶׁב אֶת-הַכֶּסֶף לְאִמּוֹ וַתִּקַּח אִמּוֹ מֵאֲתִים כֶּסֶף וַתִּתְּנֶהוּ לְצוֹרֵף וַיַּעֲשֶׂהוּ פָּסֶל וּמִסְכָּה וַיְהִי בְּבַיִת מִיְכָיָהוּ:

מצודת דוד וישב. חזר הבן והשיב הכסף לאמו, כאומר, הואיל ויצאה הגנבה מתחת ידי, לא אשוב עוד לקחתה : ותקח אמו. וכשקבלה שוב את הכסף, נתנה לצורף מאתים בשכר פעולתו, ומתשע המאות נעשה הדמות ומסכה : (מצודת דוד)

זה וְהָאִישׁ מִיְכָה לֹא בֵּית אֱלֹהִים וַיַּעַשׂ אֶפֹּד וְתַרְפִּים וַיִּמְלֵא אֶת-יָד אֶחָד מִבְּנָיו וַיְהִי-לוֹ לְכֹהֵן:

רס"י בית אלהים. בית עבודה זרה, וכן כל 'אלהים' האמורים צפרקה זו חול, חוץ מזה (להלן יח לא): כל ימי היות בית אלהים צקילה (שזועות לה ב): וימלא את יד אחד. חנכו לעבודת הדמות להיות כהן לפניו, כל חינוך דבר שאדם נכנס בו לשם גדולה קרוי מילוי ידים, רישוֹשְׁטִי"ר בלע"ז; וכשנותנין פקידות לאדם, קורין למתן רישוֹשְׁטִי"ר בלע"ז: (רס"י)

מצודת דוד לו בית אלהים. היה לו בית מוכן לעבודת הדמות, ולזה שמה אמו את הדמות ומסכה בביתו : ויעש אפוד ותרפים. את אלה עשה משלו, מלבד הדמות ומסכה אשר משל אמו : וימלא. מיכה חנך אחד מבניו לכהן לפניו ולעשות עבודת הדמות : (מצודת דוד)

מצודת ציון אפוד. עשוי בדמות אפוד שבמקדש : ותרפים. עשויים הם בצורת אדם ומדברים על ידי קסם : וימלא. ענין חנוך, כמו (שמות כט ט) ומלאת יד אהרן. (ז) גר. דר : (מצודת ציון)

רלב"ג וכבר עשה מיכה לו בית מיוחד לזה הפסל והמסכה ועשה מהם אפוד ותרפים וקראו אותו בית אלהים לחשבו כי שכינתו תשרה שם ומלא יד אחד מבניו להיות לכהן לשאול לו העתידות: (רלב"ג)

זח בַּיָּמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה: (פ)

מצודת דוד אין מלך בישראל. ולזה עשה כל איש הישר בעיניו, ולא היה מי שימחה ביד מיכה, וכתב ביסדר עולם (פרק יב) שזה היה, בימי כושן

רשעתים, קודם שעמד עתניאל : (מצודת דוד)

רלבי"ג אין מלך בישראל וגוי. וסיפר זה כי אולי היה זה סבה להעשות זה הפסל ולזה ראוי שנאמר שזה היה אחר המלך שהיה מונע אותם מזה אם הוא חי והוא יהושע לפי מה שאחשוב שהזהיר ישראל על זה כדי לבער ע"ג כי גם עלי שהיה נכבד מכל אשר לפניו מהשופטים לא בערו בימיו הבעלים והעשתרות עד שבא שמואל ובערם כמו שמספר בספר שמואל ולזה ארך עליו פסל מיכה עד מות עלי כמו שיבא אחר זה ולזה ידמה שהיה זה הענין אחר מות יהושע וקודם ממשלת עתניאל בן קנז ויורה על זה עוד שכבר זכר בזה הספור ששבט הדני היה מבקש לו נחלה לשבת בימים ההם וזה היה אחרי מות יהושע כי אז השתדלו השבטים להלחם כל אחד בגבולו כמו שנתבאר בראש זה הספר ששאלו ישראל מי יעלה לנו תחלה להלחם בכנעני : (רלבי"ג)

זז וְיְהִי-נֶעַר מִבֵּית לָחֶם יְהוּדָה מִמְּשַׁפַּחַת יְהוּדָה וְהוּא לְוִי וְהוּא גֵר-שָׁם:

רפ"י ממשפחת יהודה. והוא לוי מן האם. ורבותינו אמרו (בבא בתרא קט ב): לפי שפעם מעשה מנשה שבא מיהודה, קראו ממשפחת יהודה, והוא לוי בן גרסום בן משה רבינו היה, כמו שמפורש בענין (לקמן יח ל): ויהונתן בן גרסום וגו': (רפ"י)

מצודת דוד מבית לחם יהודה. לפי שגם בנחלת זבולון היתה עיר הקרויה גם כן בית לחם, כמו שכתוב ביהושע (יט טו), לזה אמר 'מבית לחם יהודה'; ולתוספת ביאור אמר 'ממשפחת יהודה', ורצה לומר, העיר בית לחם היתה מנחלת משפחת יהודה : והוא לוי. הנער היה לוי והיה גר בבית לחם : (מצודת דוד)

רלבי"ג עוד ספר שכבר היה נער ממקום שנקרא בית לחם יהודה והיה המקום ההוא ממשפחת יהודה והוא לוי והוא גר שם. והנה משך לבו של מיכה אליו שיהיה לו לכהן בביתו לשאול העתידות באמצעות הפסל והתרפים שהיה משתמש בהם להתבודד הכח הדמיוני מבין שאר הכחות לא שהפסל והתרפים ידברו חלילה ועכ"ז הנה התרפים דברו און על הרוב כי אין כח בקסם להודעת העתידות באמת כמו שביארתי בספר מלחמת ה': (רלבי"ג)

זח וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ מִהָעִיר מִבֵּית לָחֶם יְהוּדָה לְגוֹר בְּאֶשֶׁר יִמָּצָא וַיָּבֵא הֶר-אֶפְרַיִם עַד-בֵּית מִיכָה לַעֲשׂוֹת דְּרָכָו:

רס"י לעשות לרכו. לרך הליכתו: (רס"י)

מצודת דוד באשר ימצא. מקום נאות וכשר להחיות נפשו : לעשות דרכו. ללכת לדרכו דרך בה : (מצודת דוד)

טו ויאמר-לו מיכה מאין תבוא ויאמר אליו לוי אנכי מבית לחם יהודה ואנכי הלק לגור באשר אמצא:

רס"י באשר אמלא. פרנסתי להשתכר: (רס"י)

מצודת דוד לוי אנכי. כאומר, נכון אני ללמוד ולהורות, כמו שכתוב בשבט לוי (דברים לג י), יורו משפטיך ליעקב וכו' : (מצודת דוד)

טז ויאמר לו מיכה שבה עמדי והיה-לי לאב ולכהן ואנכי אתן-לק עשרת כסף ליםים וערך בגדים ומחיתך וילך הלוי:

רס"י לימים. לסוף שנה: וערך בגדים. זוג חליפת בגדים שהם ערך וסדר לכל בני אדם כפי הראוי להם לשנה: וערך בגדים. אפרלוימנ"ט בלע"ז: ומחיתך. ומזונותיך: וילך הלוי. אחר עלתו: (רס"י)

מצודת דוד לאב. רצה לומר, למורה ולמלמד : וערך בגדים. רצה לומר, בגדים כסדר הצריך : וילך הלוי. הלך אחר דבר מיכה ועצתו : (מצודת דוד)

מצודת ציון לימים. לשנה, כמו (ויקרא כב כט) ימים תהיה גאלתו : וערך. מענין סדור, כמו (שמות מ כג) ערך לחם : ומחיתך. פרנסה, הצורך לחיי האדם : (מצודת ציון)

יז ויזאל הלוי לשבת את-האיש ויהי הנער לו פאחד מבניו:

מצודת דוד כאחד מבניו. אשר מלא ידיו מאז לכהן : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויזאל. ורצה, כמו (שמות ב כא) ויזאל משה : (מצודת ציון)

יב וַיִּמְלֵא מִיכָה אֶת-יַד הַלְוִי וַיְהִי-לוֹ הַנֶּעֱר לְכֹהֵן וַיְהִי בְּבַיִת מִיכָה:

מצודת דוד וַיִּמְלֵא מִיכָה. מוסב למעלה (פסוק יא), שאמר שהיה לו כאחד מבניו, כי מלא ידיו לכהן : (מצודת דוד)

יג וַיֹּאמֶר מִיכָה עֲתָה יִדְעָתִי כִּי-יִיטִיב יְהוָה לִי כִּי הָיָה-לִי הַלְוִי לְכֹהֵן:

מצודת דוד עֲתָה יִדְעָתִי. כי בעוד היות בני לכהן, היה שלא כדת, כי הכהן ראוי להיות מבני לוי, אבל עתה ייטיב לי ה' כי היה לי הלוי לכהן, והרי הוא הכהן ממש : (מצודת דוד)

שופטים פרק-יח

א בְּיָמִים הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל וּבְיָמִים הָהֵם שָׁבַט הַדָּנִי מִבְּקֶשׁ-לוֹ נִחְלָה לְשָׁבֶת כִּי לֹא-נִפְלָה לוֹ עַד-הַיּוֹם הַהוּא בְּתוֹךְ-שְׁבֵטֵי יִשְׂרָאֵל בְּנִחְלָה:

כ"י כִּי לֹא נִפְלָה לוֹ. ירוקה כפי הראוי להם בארץ מכובסת, כמו שנאמר ביהושע (יט מז): וילא גבול בני דן מהם, ואף מכאן יש ללמוד שהיה מעשה זה בתחלת השופטים מיד: (כ"י)

מצודת דוד אֵין מֶלֶךְ. כי אם היה מלך, היה הוא לוחם מלחמות העם עם כל עמו ולא שבט לבד : כִּי לֹא נִפְלָה לוֹ. להיות בה די צרכו : עַד הַיּוֹם הַהוּא. עד אשר כבש לעצמו מחוץ לגבול ארץ ישראל : בְּתוֹךְ שְׁבֵטֵי וּגְוִי. מוסב למעלה, לומר לא נפלה לו די צרכו בהנחלה הנחלקת לו בתוך שבטי ישראל : (מצודת דוד)

רל"ג וּסְפָר שִׁכְבֵּר הָיָה שְׁבֵט הַדָּנִי מִבְּקֶשׁ נִחְלָה לְשִׁבֶת בַּהּ וּשְׁלַחוּ מִרְגָּלִים לַעֲיֹר לִישׁ לְרַגְלֵי הָאָרֶץ שֶׁנִּפְלָה בְּגוֹרְלָם וְעִבְרוּ דֶרֶךְ בַּיִת מִיכָה וְהִכִּירוּ הַנֶּעֱר הַלְוִי וּשְׁאַלוּ לוֹ הַתְּצַלִּיחַ דְּרַכְּם וְעֵנָה לָהֶם עַל צַד הַקֶּסֶם בְּאִמְצָעוֹת הַפֶּסֶל וְהַתְּרָפִים שִׁכְבֵּר הַצְּלִיחַ דְּרַכְּם : (רל"ג)

בב וַיִּשְׁלְחוּ בְנֵי-דָן | מִמִּשְׁפַּחְתָּם מֹשֶׁה אֲנָשִׁים מִקְצוֹתֵם אֲנָשִׁים בְּנֵי-
חַיִל מִצְרָעָה וּמֵאֲשֵׁתָאֵל לְרַגֵּל אֶת-הָאָרֶץ וּלְחַקְרָהּ וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם לְכוּ
חַקְרוּ אֶת-הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ הֵר-אֶפְרַיִם עַד-בֵּית מִיכָה וַיְלִינוּ שָׁם:

מצודת דוד **ממשפחתם**. אחד מכל משפחה : **מקצותם**. מהקצינים שבהם,
וכאשר שלח משה נשיאי העדה : **מצרעה ומאשתאול**. מנחלת יהודה היו
(יהושע טו לג), ובני דן ישבו בהם כגרים : **את הארץ**. היא ילישי האמור
בענין (להלן פסוק ז) : **עד בית מיכה**. סמוך לבית מיכה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מקצותם**. מלשון קצין, כמו (במדבר יא יא) ותאכל בקצה
המחנה, ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ספרי בהעלותך פה) בקצינים
שבמחנה : **לרגל**. לחפש, וכן (דברים א כד) וירגלו אותה : (מצודת ציון)

גא הָמָּה עַם-בֵּית מִיכָה וְהָמָּה הִפְּירוּ אֶת-קוֹל הַנֶּעַר הַלְוִי וַיִּסּוּרוּ שָׁם
וַיֹּאמְרוּ לוֹ מִי-הֵבִיאָךְ הֵלֵם וּמָה-אַתָּה עֹשֶׂה בְּזֶה וּמָה-לָּךְ פֶּה:

רש"י מי הביאך הלם. יס כאן תמיהות הרבה, (בבא בתרא קי ב) לא
מזרעו של משה רבינו אתה, שנאמר בו (שמות ג ה): אל תקרב הלם, (סם
ד יא): מי סם פה לאדם, (סם סם ב): מה זה צידך: (רש"י)

מצודת דוד **המה עם בית מיכה**. כשהמה היו סמוך לבית מיכה, הכירו את
קול הנער בדברו עם מי : **שם**. אל הבית : **מי הביאך וגו'**. רצה לומר, אצל
מי אתה ומה מלאכתך, ומה הניתן לך בשכרך : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הלם**. לפה, כמו (שמות ג ה) אל תקרב הלם : (מצודת ציון)

גד וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם קְזָה וְקְזָה עֹשֶׂה לִי מִיכָה וַיִּשְׁכַּרְנִי וְאָהִי-לוֹ לְכַהֵן:

מצודת דוד **קזה וכזה**. סיפר להם כל המאורע : (מצודת דוד)

הה וַיֹּאמְרוּ לוֹ שְׂאֵל-נָא בְּאֵלֵהֶם וְנִדְעָה הַתְּצִלִּים דְרַכְּנוּ אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ
הַלְכִים
עֲלֵיהֶם:

רש"י שאל נא באלהים. בתרפים שמדברים על ידי מכשפות: (רש"י)

מצודת דוד **שאל נא.** כי טעו וחשבו שיש בו ממש להוריד על עצמו כחות עליונות ולהגיד עתידות : (מצודת דוד)

וַיֹּאמֶר לָהֶם הַכֹּהֵן לְכוּ לְשִׁלּוֹם נִכַח יְהוָה דְּרַכְכֶם אֲשֶׁר תִּלְכוּ-בָהּ: (פ)

רש"י נוכח ה' דרככם. נוכח הקדוש ברוך הוא גלוי, כי זה אין זו ממש: (רש"י)

מצודת דוד **ויאמר להם.** אחר ששאל, אמר להם דרככם הוא מול ה' להשגיח בה ולהצליח אתכם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נכח.** נגד : (מצודת ציון)

וַיִּלְכוּ חֲמִשָּׁת הָאֲנָשִׁים וַיָּבֹאוּ לַיִּשָּׁה וַיִּרְאוּ אֶת-הָעַם אֲשֶׁר-בְּקִרְבָּהּ וַיִּשְׁבֹּת-לְבַטַּח כְּמִשְׁפַּט צְדָנִים שֶׁקֵּט | וּבִטַח וְאִין-מְכָלִים דְּבַר בְּאַרְץ יוֹרֵשׁ עֶצֶר וְרַחֲקִים הֵמָּה מִצְדָנִים וְדָבַר אִין-לָהֶם עִם-אָדָם:

רש"י ואין מכלים דבר. אין אחד מהם כריך לחזירו שיחזירו ריקם ויכלימונו, כמו שנאמר בסוף הענין (פסוק י'): אין מחסור כל דבר, כך שמעתי: יורש עזר. יורשים מועטים, שאם יהרגו את אלו, אין עוד עוררין נלחמים עם המחזיקים בנחלה: ורחוקים המה. מעזרת צידונים: ודבר אין להם עם אדם. קום ברית כרותה שיבאו לעזרתם לעת הצורך: (רש"י)

מצודת דוד **יושבת לבטח.** רצה לומר, אינם נשמרים ממלחמה, והיא כדרך צידון היושב שוקט ובוטח ואינו נשמר ממלחמה : **ואין מכלים.** אין בארץ מי שיכלים אפילו בדבור, כי לא הורגלו במלחמה וקטטה : **יורש עזר.** יורש ארצם עצור מהם, רצה לומר, אין להם יורש ארצם ללחום לאחר זה בעבור הארץ : **ורחוקים המה.** ונכבש הארץ עד לא יהיה נשמע להם (ואולי היה מדרך צידונים לעמוד בעזרת כל נרדף) : **ודבר אין להם.** אין להם ברית כרותה עם מי לשיבוא בעזרתם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לישה.** הוא 'לשם' האמור ביהושע (יט מז) ובשתי השמות היתה נקראת : **שקט.** יושב במנוחה : **עצר.** ענין מניעה, כמו (שמואל א כא ו) אשה עצורה לנו : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה באו המרגלים לעיר ליש ומצאו העם אשר בה שוקט ובוטח לא היו יראים ממלחמה ולזה לא היו שומרים בשער העיר לשמור העיר שלא יכנסו בה אויבים, ולא היה בארץ ההיא מכלים דבר שיהיה יורש המלוכה והוא המושל שהוא מכלים בתוכחתו החוטאים, ומלת עצר הוא מענין זה יעצוו בעמי ויהיה הרצון בזה שלא היתה הממשלה הזאת באה מהאב לבנו וזה ממה שימנע המנהיג ההוא מלמסור עצמו לסכנה בעבור שמירת הגוים שהם אינם לו ולזרעו וראוי עוד שהם רחוקים מצידונים שיעזרום כשידעו דבר המלחמה ולזה הוא מבואר שטרם שתגיע הידיעה לצידונים תשלם לבני דן הורשת העיר ההיא: (רלב"ג)

וַיָּבֹאוּ אֶל-אַחֵיהֶם צָרְעָה וְאִשְׁתָּאֵל וַיֹּאמְרוּ לָהֶם אַחֵיהֶם מָה אַתֶּם:

רפ"י מה אתם. כלומר מה אתם משיבים דבר, מה מנארתם במקום שנפל לנו גורלנו, מה העם, החזק הוא הרפה: (רפ"י)

מצודת דוד צרעה וגו'. אל צרעה וכו' : מה אתם. רצה לומר, מה אתם משיבים, ומעניינו תבין חסרונו : (מצודת דוד)

וַיָּאמְרוּ קוּמָה וְנַעֲלֶה עֲלֵיהֶם כִּי רָאִינוּ אֶת-הָאָרֶץ וְהִנֵּה טוֹבָה מְאֹד וְאַתֶּם מַחְשִׁים אֶל-תַּעֲצָלוֹ לְלַקֵּת לָבֹא לְרֶשֶׁת אֶת-הָאָרֶץ:

רפ"י ואתם מחשים. מתעללים: (רפ"י)

מצודת דוד ואתם מחשים. רצה לומר, אתם היו מחשים לבל יודע לאיש פן יקדמנו מי משבט אחר, ואל תעצלו ללכת וכו', כי עם כל זה פן יודע למי : (מצודת דוד)

מצודת ציון מחשים. שותקים, כמו (קהלת ג ז) עת לחשות : (מצודת ציון)

וַיָּבֹאוּ כְּבִאֲכֶם תְּבֹאוּ | אֶל-עַם בְּטַח וְהָאָרֶץ רַחֲבַת יָדַיִם כִּי-נִתְּנָה אֱלֹהִים בְּיַדְכֶם מְקוֹם אֲשֶׁר אֵין-שָׁם מַחְסוֹר כָּל-דָּבָר אֲשֶׁר בְּאָרֶץ:

מצודת דוד כבואכם. כאשר תבואו, אז מיד תבואו אל עם בוטח, רצה לומר, לא תצטרכו ללכת דרך אשר תמצא אתכם בה מלחמה : רחבת ידיים. מקום רחב להחזיק את כולכם כאשר יתן ה' אותה בידכם : אין שם מחסור וגו'. רצה לומר, עם שאינה מארץ ישראל, מכל מקום אין

נחסר בה ממה שיש בארץ ישראל ; או רצה לומר, לא נחסר בה מכל דבר
שיש בעולם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כי. אם :** כל דבר. בשום דבר : (מצודת ציון)

יא ויסעו משם ממשפחת הדני מצרעה ומאשתאל שש-מאות איש
חגור כלי מלחמה: **יב** ויעלו ויחנו בקרית יערים ביהודה על-כן קראו
למקום ההוא מחנה-דן עד היום הנה אחרי קרית יערים:

מצודת דוד **בקרית יערים.** רצה לומר, סמוך לה : **למקום ההוא.** מקום
החניה : אחרי. לא לצד צרעה ואשתאול שבדן, כי אם מהעבר מזה (והיא
בין צרעה ואשתאול שהיו בנחלת יהודה) : (מצודת דוד)

יג ויעברו משם הר-אפרים ויבאו עד-בית מיכה: **יד** ויענו חמשת
האנשים ההלכים לרגל את-הארץ ליש ויאמרו אל-אחיהם הידעתם כי
יש בביתים האלה אפוד ותרפים ופסל ומסכה ועתה דעו מה-תעשו:

מצודת דוד **ההולכים לרגל.** אשר הלכו מקודם לרגל : **הידעתם.** רצה
לומר, וכי ידעתם, הלא אינכם יודעים אשר נגד לכם יש כאן אפוד וכו' :
דעו מה תעשו. רצה לומר, הכינו עצמכם ולקחתם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויענו.** הוא תחלת הדבור, כמו (דברים כו ה) וענית ואמרת :
(מצודת ציון)

רלב"ג והנה ליש הוא לשם הנזכר בספר יהושע והעד שכבר אמר ג"כ שם
שכבר קראו שם העיר דן כשם דן אביהם כמו שנאמר בזה המקום : (רלב"ג)

טו ויסורו שמה ויבאו אל-בית-הנער הלוי בית מיכה וישאלו-לו
לשלום:

מצודת דוד **ויסורו שמה.** המרגלים הלכו לבית מיכה : **בית מיכה.** אשר
היה בבית מיכה : (מצודת דוד)

טז ושש-מאות איש חגורים כלי מלחמתם נצבים פתח השער אשר
מבני-דן:

מצודת דוד חגורים. כשהם חגורים וכו' : אשר מבני דן. מוסב על ישש מאות איש' : (מצודת דוד)

יז ויעלו חמשת האנשים ההלכים לרגל את-הארץ באו שמה לקחו את-הפסל ואת-האפוד ואת-התרפים ואת-המסכה והכהן נצב פתח השער ושש-מאות האיש החגור כלי המלחמה:

מצודת דוד ויעלו. כי המרגלים חזרו עם הלוי אל השש מאות איש, ובדבר הלוי עמהם עלו המרגלים מהם, ושבנו ובאו לבית הלוי ולקחו את הפסל וכו' : והכהן. הלוי הזה העשוי לכהן, היה נצב פתח השער וכו' : (מצודת דוד)

רלבי"ג וספר כי מידי עברם עברו בית מיכה חמשת המרגלים ולקחו הפסל והמסכה והאפוד והתרפים מבית מיכה ופתו הנער הלוי ולקחוהו עמם והיה לאב ולכהן לכל שבט דן והיו שם פתח השער שש מאות איש חגור כלי מלחמה משבט דן : (רלבי"ג)

יח ואלה באו בית מיכה ויקחו את-פסל האפוד ואת-התרפים ואת-המסכה ויאמר אליהם הכהן מה אתם עשים:

מצודת דוד ואלה. המרגלים באו אז לבית מיכה ולקחו את פסל וכו', ולא היה אז הכהן בביתו : ויאמר אליהם הכהן. כאשר באו אל המחנה ובידם הפסל וכו', אמר להם, מה אתם עושים, רצה לומר, למה תקחום : (מצודת דוד)

יט ויאמרו לו החרש שים-יך על-פיך וליך עמנו והיה-לנו לאב ולכהן הטוב | היותך כהן לבית איש אחד או היותך כהן לשבט ולמשפחה בישראל:

מצודת דוד שים ירך על פיך. לסתמו לבל ישמע קולך : והיה לנו. ותהיה לנו למורה ולמלמד : הטוב. וכי טוב יותר להיות כהן לבית איש אחד, או טוב יותר להיות כהן לשבט בישראל, ואם כן הלא לטובה יחשב לך : (מצודת דוד)

מצודת ציון החרש. שתוק, כמו (במדבר ל ה) והחריש לה : לשבט ולמשפחה. המה שמות מורדפים, כי גם השבט יקרא משפחה : (מצודת ציון)

לַב וַיִּטֵּב לֵב הַלֵּהֵן וַיִּקַּח אֶת-הָאֶפֶוד וְאֶת-הַתְּרָפִים וְאֶת-הַפָּסֶל וַיֵּבֵא בְּקֶרֶב הָעַם:

מצודת דוד וַיִּטֵּב לֵב הַלֵּהֵן. הוטב בלבו דבריהם, ויקח מידם את האפוד וכו' לשאת אותם בעצמו, ובא בקרבם ללכת באשר ילכו : (מצודת דוד)

לְכַא וַיִּפְנוּ וַיֵּלְכוּ וַיִּשִׂמוּ אֶת-הַטֹּף וְאֶת-הַמִּקְנָה וְאֶת-הַכְּבוֹדָה לִפְנֵיהֶם:

רש"י ואת הכבודה. משאות, כל דבר שהוא כבד בהליכתו שאינו יכול לרוץ אם ירדפו בני המקום אחריהם: הכבודה. פיזנטו"מא זלע"ז: (רש"י)

מצודת דוד וַיִּפְנוּ. מן המקום שהוא והלכו לדרכם : את הטף וגו'. מה שהביאו עמהם מביתם : לפניהם. בחשבם פן ירדפו בני העיר אחריהם וילחמו הגברים עמהם, והטף וכו' ילכו לדרכם בעודם נלחמים : (מצודת דוד)

מצודת ציון הַכְּבוֹדָה. הדבר שתנועתו כבדה ומתאחר ללכת : (מצודת ציון)

לְכַב הִמָּה הִרְחִיקוּ מִבֵּית מִיכָה וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר בְּבֵתִים אֲשֶׁר עִם-בֵּית מִיכָה נִזְעְקוּ וַיִּדְבְּקוּ אֶת-בְּנֵי-דָן:

מצודת דוד הִרְחִיקוּ. כשהיו רחוקים מבית מיכה : עם בית מיכה. סמוך לבית מיכה : (מצודת דוד)

מצודת ציון נִזְעְקוּ. נקבצו בזעקת המקבץ, וכן (לעיל ד י) ויזעק ברק : וידביקו. השיגום, והיו קרובים ודבוקים להם : (מצודת ציון)

לְכַג וַיִּקְרְאוּ אֶל-בְּנֵי-דָן וַיִּסְבוּ פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ לְמִיכָה מַה-לָּךְ פִּי נִזְעַקְתָּ:

רש"י ויסבו פניהם. בני דן אל הקוראים אליהם: (רש"י)

מצודת דוד וַיִּקְרְאוּ. המתין עד בואם לדבר עמהם : ויסבו. בני דן הפכו פניהם מול מיכה, ואמרו, מה נחסר לך כי נאספת לרדוף : (מצודת דוד)

לכד וַיֹּאמֶר אֶת-אֱלֹהֵי אֲשֶׁר-עָשִׂיתִי לְקַחְתֶּם וְאֶת-הַפֶּה וְתִלְכוּ וּמֵה-לִּי
עוד ומה-זה תאמרו אלי מה-לה:

רפ"י ומה לי עוד. ומה נשאר לי עוד: (רפ"י)

מצודת דוד את אלהי. הפסל וכו' : ומה לי עוד. מה נשאר לי עוד בבית
אשר לא לקחתם : (מצודת דוד)

לכה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו בְּנֵי-דָן אֶל-תִּשְׁמַע קוֹלְךָ עִמָּנוּ פֶּן-יִפְגְּעוּ בָכֶם אֲנָשִׁים
מרי נפש ואספתה נפשך ונפש ביתך:

רפ"י חנפים מרי נפש. כעסנים שיץ בסיעתנו: (רפ"י)

מצודת דוד עמנו. בהיותך עמנו : אנשים מרי נפש. הכעסנים שיש
בסיעתנו : ונפש ביתך. הבאים עמך : (מצודת דוד)

מצודת ציון יפגעו. ענין מכת מות, כמו (שמואל ב א טו) גש פגע בו :
ואספתה. ענין כליון מן העולם, כמו (במדבר כ כב) יאסף אהרן : (מצודת ציון)

לכו וַיִּלְכוּ בְנֵי-דָן לְדַרְכָּם וַיֵּרָא מִיכָה כִּי-חֲזָקִים הֵמָּה מִמֶּנּוּ וַיִּפֶן וַיָּשָׁב
אל-ביתו:

רלב"ג וכראות מיכה כי חזקים הם ממנו הניחם ושב לביתו והם באו על
ליש והכו יושביי לפי חרב ואת העיר שרפו באש וידמה ששרפו העיר באש
כדי שייראו יושבי שאר העיירות אשר נפלו בגורלם מהם וינצחום בקלות
יותר מצד נפול פחדם עליהם : (רלב"ג)

לכו וְהֵמָּה לָקְחוּ אֶת אֲשֶׁר-עָשָׂה מִיכָה וְאֶת-הַפֶּה אֲשֶׁר הִזָּה-לוֹ וַיָּבֹאוּ
עַל-לִישׁ עַל-עַם שִׁקֵּט וּבִטָּח וַיִּכּוּ אוֹתָם לְפִי-חֶרֶב וְאֶת-הָעִיר שָׂרְפוּ
בָאֵשׁ:

רפ"י ליש. שם העיר, ובספר יהושע (יט מז) קורא שמה 'לסם', על שם
שמאלו שם חזן טובה ששמה 'לסם', והיא היתה על החזן לשבט דן, שמו

כתוב על 'לָסַס', וידעו שְׂבָחָתָהּ הִיא נחלתם: (כ"ז)

מצודת דוד שקט ובטח. לא היו נשמרים מן המלחמה : **ואת העיר שרפו.**
כי לא יוכלו לה כי אם על ידי השרפה, ולולא זאת לא שרפוה, כי הלא
נתיישבו בה : (מצודת דוד)

לכח ואין מציל פי רחוקה-היא מצידון ודבר אין-להם עם-אדם והיא
בעמק אשר לבית-רחוב ויבנו את-העיר וישבו בה:

מצודת דוד ואין מציל. לא היה להם מציל : **כי רחוקה.** וכבשוה עד לא
נשמע להם : **ודבר.** לא היה להם כריתת ברית עם מי : **אשר לבית רחוב.**
הסמוך לבית רחוב : **ויבנו.** כי שרפוה במלחמה, כמו שכתוב למעלה
(פסוק כז) : (מצודת דוד)

לכט ויקראו שם-העיר דן בשם דן אביהם אשר יולד לישראל ואולם
ליש שם-העיר לראשנה:

מצודת דוד אשר יולד. שלא נחשוב שראש המשפחה הבאה אל ליש היה
שמו דן ועל שמו קראו שם העיר דן : **לראשונה.** טרם שקראוה בשם דן :
(מצודת דוד)

מצודת ציון ואולם. ואבל : (מצודת ציון)

רלב"ג ואח"כ בנו העיר וקראו שמה דן כשם דן אביהם. והנה הקימו את
פסל מיכה בבית שעשו לו ויהונתן בן גרשום בן מנשה הוא ובניו היו
כהנים לשבט הדני בבית הפסל ההוא עד יום גלות הארץ והוא הנער הלוי
שהביאו מבית מיכה, והנה יום גלות הארץ לא יתכן שיאמר על יום גלות
בימי צדקיה שכבר עברו כמה מנהיגים שביערו ע"ג מן הארץ כמו שמואל
ושאול ודוד ורבים זולתם אחריהם, ואולם אמר עד יום גלות הארץ כי
יתכן שגלתה הארץ ההיא כשעשו הרע ישראל בעיני ה' עד שהקים השם
לישראל מושיע ושבו לארצם ויתכן שגלתה הארץ ההיא בימי יבין מלך
כנען שברחו להם שבט דן ועברו מעבר לירדן כמו שאמרו דבורה וברק
ודן למה יגור אניות ואיך שהיה הוא מבואר שיום גלות הארץ היה קודם
מות עלי וזה שהפסל ההוא לא נתקיים להם כי אם כל ימי היות בית
האלהים בשילה ולא יתכן שיהיו להם כהני הפסל אחר שהוסר הפסל
ולזה הוא מבואר שהיה כבר יום גלות הארץ ההיא קודם זה כי ידמה
שאחר זה היו להם כהנים אחרים לזה הפסל אשר לא היו מזרע זה הנער
הלוי וזה מחויב מהלשון שאמר עד יום גלות הארץ ההיא להורות כי אחר
זה היו להם כהנים אחרים והנה אמרו רז"ל שזה הנער הלוי היה בן בנו

של משה והיה חושב שראוי לאדם לעבוד ע"ג ואל יצטרך לבריות ואין הענין כן אבל ראוי לעבוד עבודה שהיא זרה לו וידמה שזה האיש היה אחר ואשר נזכר בענין דוד איש אחר כי כבר זכר כי הוא ובניו היו כהנים ר"ל שאחר מותו הוקם שם כהן אחד מבניו ואפשר שנאמר כי לא יחוייב מזה שמת יהונתן ויהיה אמרו הוא ובניו שהם היו יחד כהנים עמו לא בזה אחר זה ויהיה זה האיש הוא אשר נזכר בענין דוד שאמרו ז"ל: (רלב"ג)

לז וַיְקִימוּ לָהֶם בְּנֵי-דָן אֶת-הַפֶּסֶל וַיְהוֹנָתָן בֶּן-גֵּרְשָׁם בֶּן-מְנַשֶּׁה הוּא וּבָנָיו הָיוּ כַהֲנִים לְשִׁבְט הַדָּנִי עַד-יוֹם גְּלוֹת הָאָרֶץ:

רפ"י **בן מנשה**. מפני כבודו של משה כתוב נו"ן לשנות את השם, ונכתב תלויה לומר שלא היה מנשה אלא משה: **עד יום גלות הארץ**. בימי סנחריב בגלות **ראשונה**: (רפ"י)

מצודת דוד ויקימו להם. להיות לעבודה זרה ולעבדו : ויהונתן. הוא הלוי הנזכר : **בן מנשה**. אמרו רבותינו זכרונם לברכה (בבא בתרא קט ב) שהוא משה, ומפני כבודו נאמר 'מנשה', ותלאו הנו"ן לדעת שאינה מן השם : **עד יום גלות הארץ**. הוא גלות הארון שהיה בימי עלי (שמואל א פרק ד), ולזה לא אמר 'עד גלות ישראל', כי אז לבד הארון גלה ולא ישראל, ועד הזמן ההוא עמד הפסל, אבל לאחר זמן שעמד שמואל לשופט, בער אותם מן הארץ : (מצודת דוד)

לא וַיִּשְׁימוּ לָהֶם אֶת-פֶּסֶל מִיֶּכָה אֲשֶׁר עָשָׂה כָּל-יְמֵי הָיִוֹת בֵּית-הָאֱלֹהִים בְּשֵׁלָה: (פ)

מצודת דוד וישימו להם. לאלוה ולעבדו : **כל ימי וגוי בשלה**. מתחלת העמדתו עמד כל ימי וכו' בשלה, אבל אחר שגלה הארון משלה בימי עלי (שם שם) ועמד שמואל לשופט, בערו מן הארץ : (מצודת דוד)

פרק-יט

שופטים

א וַיְהִי בַיָּמִים הָהֵם וּמֶלֶךְ אֵין בְּיִשְׂרָאֵל וַיְהִי | אִישׁ לְוִי גֵר בְּיַרְקָתִי הֵר-

אָפְרַיִם וַיִּקַּח-לוֹ אִשָּׁה פִּילְגֶשֶׁת מִבֵּית לָחֶם יְהוּדָה:

מצודת דוד ומלך אין בישראל. כי אם היה מלך לא היה מה שהיה, כי המלך היה מעניש את החוטאים, ולא היו, אם כן, ישראל נלחמים זה בזה כאשר יסופר. וכתב בסדר עולם (פרק יב), שגם זה היה בימי כושן רשעתים, קודם שעמד עתניאל : (מצודת דוד)

מצודת ציון בירכתי. בסוף, כמו (שמות כו כב) ולירכתי המשכן : פילגש. אשה בלא כתובה ובלא קדושין : (מצודת ציון)

רלב"ג וספר עוד כי בימים ההם שלא היה מלך בישראל שיוכיח החוטאים היה איש לוי גר בירכתי אפרים ולקח לו לאשה פלגש מבית לחם יהודה וזנתה עליו פלגשו ר"ל שנטתה ממנו ושבה אל בית אביה לברוח ממנו וזה היה הזנות הזה כי הנטייה איך שתהיה תקרא זנות אמר זנות יין ותירוש יקח לב והוכרחנו לפרש הענין בזה האופן שאם זנתה עליו לשכב עם זולת אישה היתה אסורה לבעלה ולא היה ראוי שישוב לבקש עוד אבל ענין זנותה ביאר במה שאמר ותלך מאתו אל בית אביה שעמדה שם זמן ארוך כמו שביאר שעמדה שם שנה וארבעה חדשים וזה ממה שהורה שאין רצונה לשוב אליו עוד והנה רבותינו ז"ל פירשו זה הזנות לענין קרוב למה שפירשנו : (רלב"ג)

וַתִּזְנֶה עָלָיו פִּילְגֶשֶׁת וַתִּלְךָ מֵאֵתוֹ אֶל-בֵּית אַבִּיהָ אֶל-בֵּית לָחֶם יְהוּדָה וַתְּהִי-שָׁם יָמִים אַרְבָּעָה חֳדָשִׁים:

רס"י ותזנה עליו פילגשו. זנתה מביתו אל החוץ. כל לשון זנות אינו אלא לשון 'יולאת' (תרגום אונקלוס זראשית לד לא): נפקת זרא, יולאת מצעלה לאהוב את אחרים: (רס"י)

מצודת דוד ותזנה עליו. סרתה מעליו, והלכה לבית אביה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ותזנה. עניינו הסרה, כמו (יחזקאל כג מג) עתה זנו תזנותיה : עליו. מעליו : ימים. שנה, כמו (ויקרא כח כט) ימים תהיה גאולתו : ארבעה. כמו וארבעה : (מצודת ציון)

וַיִּקַּם אִישָׁה וַיִּלְךָ אַחֲרֶיהָ לְדַבֵּר עַל-לִבָּהּ (להשיבו) לְהַשִּׁיבָה וְנַעֲרוּ עִמּוֹ וַצְּמַד חֲמָרִים וַתְּבִיאֶהוּ בֵּית אַבִּיהָ וַיִּרְאֶהוּ אָבִי הַנַּעֲרָה וַיִּשְׂמַח לְקִרְאָתוֹ:

מצודת דוד לדבר על לבה. דברים טובים המקובלים על הלב, להשיבה אליו : **וצמד חמורים**. אחד לו, ואחד לפילגשו בשובה לביתו : **ותביאהו**. פילגשו ראתה אותו בחוץ והביאה אותו לבית אביה : **לקראתו**. רצה לומר, בעת לכתו לקראתו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וצמד**. זוג, וכן (איוב א ג) צמד בקר : (מצודת ציון)

רלבי"ג וכשראה זה אישה הלך אחריה לדבר על לבה להשיבה כי ידמה שסרה ממנו על דבר הקטטות שהקניטה בביתו ולזה הוצרך לפייסה ובוזה האופן הלך להשיבה, ויראהו אבי הנערה וישמח לקראתו וידמה שזה האיש הלוי היה נכבד מאד ולזה השתדל לכבדו מאד אבי הנערה והיה מראה מאד כי כבר קשה עליו פרידתו עד שכבר עכבם שם עד היום החמישי ורצה לעכבם עד היום הששי ולא יכול: (רלבי"ג)

דד ויחזק-בו חתנו אבי הנערה וישב אתו שלשת ימים ויאכלו וישתו וילינו

מצודת דוד **ויחזק בו**. היה אוחו בו ולא עזבו ללכת מאתו : **וילינו שם**. בהלילה שאחר שלשת הימים : (מצודת דוד)

הה ויהי ביום הרביעי וישפיומו בבקר ויקם ללקת ויאמר אבי הנערה אל-חתנו סעד לבך פת-לחם ואחר תלכו:

מצודת דוד **סעד לבך**. לבל יחלוש הלב, סעד אותו באכילת פת לחם : (מצודת דוד)

מצודת ציון **סעד**. ענין השענה, ועל שם זה יקרא האכילה סעודה, כי סועד ושווען את הלב מחולשתו, וכמו שכתוב (תהלים קד טו) ולחם לבב אנוש יסעד : **פת**. ענין פרוסה, כמו (ויקרא ב ו) פתות אותם פתים : (מצודת ציון)

וה וישבו ויאכלו שניהם יחדו וישתו ויאמר אבי הנערה אל-האיש הואל-נא ולין ויטב לך:

רס"י הואל נא ולין. הלילה: (רס"י)

מצודת דוד **הואל נא**. התרצה נא ולין פה : **וייטב לבך**. באכילה ושתיה

ובשמחת הלב : (מצודת דוד)

מצודת ציון הוואל. התרצה : נא. עתה : (מצודת ציון)

וַיָּקָם הָאִישׁ לָלֶכֶת וַיִּפְצַר-בּוֹ חֲתָנוּ וַיָּשֶׁב וַיֵּלֶן שָׁם:

מצודת ציון ויפצר. ענין התחזקות ההסתה, כמו (בראשית יט ג) ויפצר במאד : (מצודת ציון)

וַיִּשְׁכַּם בַּבֶּקֶר בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי לָלֶכֶת וַיֹּאמֶר | אָבִי הַנְּעֶרָה סְעַד-נָא לְבַבְךָ וְהִתְמַהְמְהוּ עַד-נְטוֹת הַיּוֹם וַיֹּאכְלוּ שְׁנֵיהֶם:

מצודת דוד והתמהמהו. נתעכבו עד אשר נטה השמש לבית מערבה : (מצודת דוד)

מצודת ציון והתמהמהו. ענין עכבה ואיחור, כמו (לעיל ג כו) עד התמהמהם : היום. השמש קרוי יום, כמו (בראשית ג ח) לרוח היום, על שם שבעוד השמש על הארץ, הוא יום : (מצודת ציון)

וַיָּקָם הָאִישׁ לָלֶכֶת הוּא וּפִילֵגְשׁוֹ וַנְּעָרוּ וַיֹּאמֶר לוֹ חֲתָנוּ אָבִי הַנְּעֶרָה הֲנִה נָא רָפָה הַיּוֹם לְעֶרֶב לִינוּ-נָא הֲנִה חֲנוֹת הַיּוֹם לִין פֹּה וַיִּיטֵב לְבַבְךָ וְהִשְׁכַּמְתָּם מִחַר לְדַרְכְּכֶם וְהִלַּכְתָּ לְאֵהָלָה:

רפ"י רפה. השמש מגבורתו ונטה לערוב: הנה חנות היום. עת שכל הולכי לרכים נוטים לחנות בצית: (רפ"י)

מצודת דוד רפה היום לערוב. כי קודם חצות השמש הולך ומתגבר, ואחר חצות הולך ורפה, ולזה אמר הנה השמש רפה ועומדת לשקוע : הנה חנות היום. כי שיער בעצמו שלא יבוא היום אל ביתו, ובעל כרחו יחנה ללון במקום לא לו, ולזה אמר 'הנה חנות היום', רצה לומר, החניה אשר בהכרח תעשה היום, הלא טוב יותר לחנות וללון פה וייטב לבבך, ולא כן במקום אחר : והשכמתם. אבל כשתלכו בהשכמה, תבוא בו ביום לאהלך, ולא תלין בדרך : (מצודת דוד)

מצודת ציון רפה. מלשון רפיון : לערוב. מלשון ערב, ורוצה לומר, לשקוע : (מצודת ציון)

רלבי"ג וקם האיש הלוי ללכת עם פילגשו אע"פ שכבר רפה היום לערוב:
(רלבי"ג)

ז וְלֹא-אָבָה הָאִישׁ לָלוּן וַיִּקָּם וַיֵּלֶךְ וַיָּבֵא עַד-נֶכַח יְבוּס הִיא יְרוּשָׁלַם
וְעַמּוֹ צָמַד חֲמוּרִים חֲבוּשִׁים וּפִילְגָשׁוֹ עַמּוֹ:

מצודת דוד **יבוס היא ירושלם**. מחוז היה בירושלים ונקראת 'יבוס'
(יהושע טו סג), ודוד לכדה (דברי הימים א יא ד ו) : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אבה**. רצה : **נוכח**. נגד : **חבושים**. ענין קשור הבהמה באזור
שלה, כמו (שם כב ג) ויחבוש את חמורו : (מצודת ציון)

רלבי"ג והנה באו עד נכח יבוס והיא ירושלם. והיום רד מאד ר"ל שלא
נשאר ממנו כי אם מעט כי השמש ירד מהאופק ולפי שהיום מתחדש מן
השמש יאמר שהיום ירד מאד כשירד השמש ולא רצה האיש הלוי לסור
שם כי היה שם היבوسی יושב בעת ההיא ולזה אמר לא נסור אל עיר נכרי
אשר לא מבני ישראל הנה וזה לאות כי לא כבשו עדין בני יהודה את
ירושלם ולא נכבשה ג"כ בימי יהושע ואף ע"פ שכבר הכה יהושע את מלך
ירושלם לא מצאנו שכבש העיר עד שבא שכט יהודה אחריו ונלחם
בירושלם ולכדו אותה כמו שנזכר בראש זה הספר והנה היה זה הענין
מהפילגש קודם שנלחמו שבט יהודה בירושלם ולזה גם כן יתבאר שאחרי
מות יהושע היה אלו הספורים כמו שזכרנו ואולם נכתב בזה המקום
לסבה שביארנו : (רלבי"ג)

זא הֵם עַם-יְבוּס וְהִיזִם רַד מְאֹד וַיֹּאמֶר הַנַּעַר אֶל-אֲדֹנָיו לְכֶה-נָּא
וְנִסּוּרָה אֶל-עִיר-הַיְבוּסִי הַזֹּאת וְנָלִין בָּהּ:

מצודת דוד **עם יבוס**. סמוך ליבוס : **והיום רד מאד**. השמש ירדה מאוד
וקרבה לשקוע : **ונסורה**. נסור מהדרך לנכח עיר היבوسی : (מצודת דוד)

מצודת ציון **לכה**. ענין לשון זרוז הוא : (מצודת ציון)

זב וַיֹּאמֶר אֲלֵיו אֲדֹנָיו לֹא נָסוּר אֶל-עִיר נְכָרִי אֲשֶׁר לֹא-מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל
הִנֵּה וְעִבְרָנוּ עַד-גְּבֻעָה:

רש"י **עד** גבעה. גבעת בנימן: (רש"י)

מצודת דוד אל עיר נכרי. שרק גוים גרים בה : ועברנו. לזה נעבור עד גבעה שהיא עיר ישראל : (מצודת דוד)

יג ויאמר לנערו לה ונקרבה באחד המקומות ולנו בגבעה או ברמה:

רפ"י ולנו. כמו ולנו, דגשות הנו"ן במקום נו"ן שניה: (רפ"י)

מצודת דוד לך ונקרבה. רצה לומר, נמהר ללכת להתקרב לאיזה מקום ונלון בגבעה או ברמה, במקום שנוכל לבוא עד לא תשקע החמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון לך. הוא מלשון הליכה, ועם [ש] היא בלא ה"א וכן (במדבר כג יג) לך נא אתי : (מצודת ציון)

יד ויעברו וילכו ותבא להם השמש אצל הגבעה אשר לבנימן:

מצודת ציון ותבא. ושקעה : (מצודת ציון)

טו ויסרו שם לבוא ללון בגבעה ויבא וישב ברחוב העיר ואין איש מאסף-אותם הביתה ללון:

מצודת ציון ברחוב. בשוק, במקום שרבים מצויים : מאסף. ענין הכנסה, כמו (דברים יא יד) ואספת דגנך : (מצודת ציון)

רלבי"ג והנה ספר שלנו בגבעת בנימן והגיע מרוע תכונתם שלא היה שם איש מבני העיר מאסף אותם הביתה ללון עד שבא איש אחד מהר אפרים היה גר שם והוא הביאו לביתו. והנה הגיע מרוע תכונת בני העיר שרצו לקחת האיש הלוי למשכב והחזיק האיש בפילגשו והוציאה להם החוץ וידמה שכבר היתה יפה מאד ולזה נתפייסו בזה בראותם אותה כי כבר התיר להם האיש הזקן להוציא להם בתו הגדולה הבתולה ופילגש האיש הלוי ולא נתפייסו בזה והאנשים החוטאים האלה התעללו בה כל הלילה עד הבקר ומרוב המשגל השיגה אותה החולשה הנפלאה עד שמתה פתח הבית אשר אדניה שם בשובה אליו והנה האיש הלוי התפעל מזה הענין התפעלות רב ושתק עד בואו אל ביתו ומשם שלח נתחיה לייב שבטים הנשארים כי לא שלח לשבט בנימן כי מהם יצאה הרעה ולזה נתח פילגשו לייב נתחים : (רלבי"ג)

טז | וְהָיָה אִישׁ זָקֵן בָּא מִן-מַעֲשָׂהוּ מִן-הַשָּׂדֶה בְּעָרֵב וְהָאִישׁ מֵהָר אָפְרַיִם וְהוּא-גַר בְּגִבְעָה וְאָנָשִׁי הַמְּקוֹם בְּנֵי יְמִינִי:

מצודת דוד **בני ימיני** מבני בנימין : (מצודת דוד)

יז | וַיֵּשֶׁא עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת-הָאִישׁ הָאֵרֶם בְּרֹחַב הָעִיר וַיֹּאמֶר הָאִישׁ הַזֶּה זָקֵן אָנָּה תֵּלֵךְ וַיִּמְאַן תִּבְּוֹא:

מצודת ציון **האורח** ההולך באורח ודרך : **אנה** לאיזה מקום : **ומאין** ומאיזה מקום (מצודת ציון)

יח | וַיֹּאמֶר אֵלָיו עֲבָרִים אֲנִי וְהוֹדָה עַד-יִרְכָּתִי הָר-אָפְרַיִם מִשָּׁם אָנֹכִי וְאַלֶּךְ עַד-בֵּית לָחֶם וְהוֹדָה וְאֶת-בֵּית יְהוָה אֲנִי הֵלַךְ וְאִין אִישׁ מֵאֶסֶף אוֹתִי הַבְּיָתָה:

רפ"י **ואת בית ה' לזכרה** אני הולך: (רפ"י)

מצודת דוד **עד ירכתי** רצה לומר, אני הולך עד ירכתי וכו', כי משם אנכי, והלכתי עד בית לחם יהודה : **ואת בית ה'** עתה הולך אני בדרך מהלכי אל בית ה' אשר בשילה לזכות לה', ועם כי אני הולך בדרך מצוה, עם כל זה אין איש מכניס אותי אל הבית : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ואת** כמו ואל : (מצודת ציון)

יט | וְגַם-תָּבֵן גַּם-מִסְפּוֹא יֵשׁ לַחֲמוּרֵינוּ וְגַם לָחֶם וַיֵּין יֵשׁ-לִי וְלֹא-מִתָּהּ וְלִנְעָר עַם-עַבְדֶּיךָ אִין מַחְסוֹר כָּל-דְּבָר:

מצודת דוד **וגם תבן** רצה לומר, ואם בעבור המאכל לנו ולחמורינו אינם מכניסים, הלא גם תבני וכו', ואם כן מה מידם אקח : **ולאמתך** היא הפילגש : **ולנער עם עבדיך** להנער אשר עם עבדיך, ואת עצמו ופילגשו קרא עבדיו בדרך המוסר, וכמו שאמר 'ולאמתך' על פילגשו ; או אמר שיש בידו להאכיל לנערו עם עבדיו, ועל עבדי האיש הזקן אמר : **אין מחסור** אין שום דבר חסר ממני : (מצודת דוד)

מצודת ציון **מספוא** כן נקרא דבר המיוחד למאכל בהמה, וכן (בראשית

כד לב) ויתן תבן ומספוא : **ולאמתך**. מלשון אמה ושפחה : **כל דבר**. שום דבר (מצודת ציון) :

לכ ויאמר האיש הזקן שלום לך רק כל-מחסורך עלי רק ברחוב אל-תלן:

מצודת דוד **שלום לך**. רצה לומר, לא תפחד כי לא תלין ברחוב : **רק כל מחסורך עלי**. רצה לומר, הואיל ויש עמך לאכול ולשתות, לא אתן לך מאומה ומה שבידך אכול, ורק כל הנחסר לך היא עלי וחוזר ומפרש 'רק ברחוב אל תלן', כי בית מלון לבד היא החסר לך. ועלי היא : (מצודת דוד)

לכא ויביאהו לביתו (ויבול) ויבל לחמורים וירחצו רגליהם ויאכלו וישתו:

רס"י ויבל לחמורים. ויתן יבול לחמורים, 'ויבל' אפרוונד"ר זלע"ז: (רס"י)

מצודת דוד **ויבל לחמורים**. תקן המאכל לחמורים : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויבל**. הוא מלשון בלבול וערבוב, כי הדרך לבלול תבואה במספוא, וכן (ישעיהו ל כד) בליל חמיץ : (מצודת ציון)

לכב הָמָה מִיִּטְיָבִים אֶת-לֶבָם וְהִנֵּה אֲנֹשֵׁי הָעִיר אֲנֹשֵׁי בְנֵי-בְלִיעַל נֹסְבוּ אֶת-הַבַּיִת מִתְדַּפְּקִים עַל-הַדָּלֶת וַיֹּאמְרוּ אֶל-הָאִישׁ בְּעַל הַבַּיִת הַזֶּקֶן לֵאמֹר הוֹצֵא אֶת-הָאִישׁ אֲשֶׁר-בָּא אֶל-בֵּיתְךָ וְנִדְעֶנּוּ:

רס"י ונדענו. **מסכב** **זכור**: (רס"י)

מצודת דוד **המה מטיבים וגו'**. באכילה בשתיה ובשמחת לבב : (מצודת דוד)

מצודת ציון **בליעל**. בלי עול שמים, רוצה לומר, רשעים : **מתדפקים**. ענין הכאה בנחת על הדלת, כמו (שיר השירים ה ב) קול דודי דופק : **ונדענו**. ענין משכב זכור, כמו (בראשית יט ה) ונדעה אותם : (מצודת ציון)

לכג ויצא אליהם האיש בעל הבית ויאמר אליהם אל-אחי אל-תָּרְעוּ נָא

אָחְרֵי אֲשֶׁר-בָּא הָאִישׁ הַזֶּה אֶל-בֵּיתִי אֶל-תַּעֲשׂוּ אֶת-הַנְּבִלָה הַזֹּאת:

מצודת דוד **אל אחי.** וחוזר ומפרש 'אל תרעו נא', רצה לומר, אל תעשו עתה הרעה ההיא : **אחרי.** הואיל והאיש הזה בא לביתי, חוסו על כבודי ואל תעשו הנבלה הזאת לשכב אותו : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אל.** רוצה לומר, לא תעשו : **נא.** עתה : **אחרי.** ענינו כמו הואיל, וכן (לעיל יא לו) אחרי אשר עשה לך הי' נקמות. הנבלה. דבר מגונה וכעור (מצודת ציון) :

כד הִנֵּה בְּתֵי הַבְּתוּלָה וּפִילְגֶשֶׁהוּ אוֹצִיָּאה-נָא אוֹתָם וְעַנּוּ אוֹתָם וְעֲשׂוּ לָהֶם הַטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם וְלֹאִישׁ הַזֶּה לֹא תַעֲשׂוּ דָבָר הַנְּבִלָה הַזֹּאת:

מצודת דוד **וענו אותם.** במשכב : **ועשו וגו'.** בשאר עניני ניאוף : (מצודת דוד)

מצודת ציון **וענו.** הוא כינוי למאנס על השכיבה : (מצודת ציון)

כה וְלֹא-אָבוּ הָאֲנָשִׁים לִשְׁמַעַ לּוֹ וַיִּחַזַּק הָאִישׁ בְּפִילְגֶשׁוּ וַיֵּצֵא אֲלֵיהֶם הַחוּץ וַיִּדְעוּ אוֹתָהּ וַיִּתְעַלְלוּ-בָּהּ כָּל-הַלַּיְלָה עַד-הַבֹּקֶר וַיִּשְׁלְחוּהָ (בעלות) כְּעֹלֹת הַשָּׁחַר:

מצודת דוד **לשמוע לו.** לקבל דבריו : **ויחזק האיש.** כי לא רצתה לצאת, ואחז בה בעל כרחה להציל עצמו, בחשבו כאשר יראוה כי יפה היא, יתפייסו בה : **ויוצא.** הוציא אותה אל החוץ : **וידעו אותה.** במשכב : **ויתעללו בה.** בשאר עניני ניאוף : **וישלחוה.** שלחוה לנפשה כאשר עלה השחר, והוא האור הנוצץ בפאת המזרח טרם צאת השמש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **אבו.** רצו : **וידעו.** ענין משכב : **ויתעללו.** ענין פועל ומעללים, כמו (איכה א יב) אשר עולל לי : (מצודת ציון)

כז וַתְּבֹא הָאִשָּׁה לְפָנֹת הַבֹּקֶר וַתִּפְלֶה פֶּתַח בֵּית-הָאִישׁ אֲשֶׁר-אָדוּנָהּ שָׁם עַד-הָאֹר:

מצודת דוד **לפנות הבקר.** לעת שהבוקר פונה לבוא : **ותפלה.** מחמת חולשת רוב הבעילות נפלה בפתח ולא הוסיפה לקום, ושכבה עד אור הבוקר, ומתה : **אדוניה.** הוא הבעל, ולפי שהיתה לו לפילגש, יחשב לאדון לה : (מצודת דוד)

בכז וַיִּקָּם אֲדֹנָיָה בְּבִקְרָר וַיִּפְתַּח דְּלֹתוֹת הַבַּיִת וַיֵּצֵא לְלֶכֶת לְדַרְכּוֹ וְהִנֵּה
הָאִשָּׁה פִּילְגָשׁוּ נִפְלֹת נִפְתַּח הַבַּיִת וַיִּדְּיָה עַל-הַסֶּף:

מצודת דוד נפלת. רצה לומר, שוכבת בשכיבה הבאה על ידי נפילה, וידיה
היו מונחות על הסף : (מצודת דוד)

מצודת ציון הסף. אף האסקופה יקרא סף, כמו המזוזות הנקראים :
'ספים' (ישעיהו ו ד) וכן (מלכים א יד וז) היא באה בסף הבית : (מצודת
ציון)

בכח וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי קִוְּמִי וְנִלְכָה וְאִין עֲנָה וַיִּקְחָה עַל-הַחֲמוֹר וַיִּקָּם הָאִישׁ
וַיֵּלֶךְ

רס"י ואין עונה. כי מתה: (רס"י)

מצודת דוד ויאמר אליה. עדיין לא הרגיש בה שמתה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ואין עונה. ואין משיב : (מצודת ציון)

בכט וַיָּבֵא אֶל-בֵּיתוֹ וַיִּקַּח אֶת-הַמַּאֲכָלֹת וַיַּחֲזֵק בְּפִילְגָשׁוֹ וַיִּנְתְּחָה
לְעַצְמֶיהָ לְשָׁנַיִם עֶשֶׂר נְתַחִים וַיִּשְׁלַחָה בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל:

מצודת דוד וינתחה לעצמיה. חתכה לפי האברים, ולא חלק אבר אחד
מהם : לשנים עשר נתחים. ובכל אחד היו הרבה מהאברים : בכל גבול
ישראל. לכל שבט נתוח אחד, ולבנימין לא שלח, כי ממנו יצאה הרעה
הזאת : (מצודת דוד)

מצודת ציון המאכלת. הסכין, כמו (בראשית כב י) ויקח את המאכלת :
וינתחה. ענין אבר, כמו (ויקרא א ו) ונתח אותה לנתחיה, ורוצה לומר,
חתכה לאברים, ולתוספת ביאור אמר 'לעצמיה', שגם המלה ההיא יורה
על האבר, כמו (יחזקאל כד ד) מבחר עצמים מלא, ועל שם שהדרך לנתח
האברים לפי העצמות, לזה נקראו האברים 'עצמים' : (מצודת ציון)

לז וְהִיא כָּל-הָרְאָה וְאָמַר לֹא-נִהְיֶתָה וְלֹא-נִרְאֶתָ כְּזֹאת לְמִיּוֹם עֲלוֹת

בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה שִׁימוּ-לָכֶם עָלֶיהָ עֵצוֹ וְדַבְּרוּ:
(9)

מצודת דוד כל הראה. נתח מנתוחי האשה : שימו. רצה לומר, כל אחד אמר לחבריו שימו עצמכם להתבונן על הרעה ההיא, עשו עצה ודברו מה לעשות

מצודת ציון הנהיתה. מלשון היה : (מצודת ציון)

שופטים פרק-כ

וַיֵּצְאוּ כָל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַתִּקְהַל הָעֵדָה כְּאִישׁ אֶחָד לְמִדָּן וְעַד-בְּאֵר שָׁבַע וְאֶרֶץ הַגִּלְעָד אֶל-יְהוָה הַמְצַפֶּה:

מצודת דוד ויצאו. מעריהם : כאיש אחד. רצה לומר, בהסכמה אחת : למדן. מן 'דן' והוא 'לשם' אשר עמדה במקצוע מזרחית צפונית, עד באר שבע שעמדה במקצוע מערבית דרומית : אל ה' המצפה. השראת השכינה היתה שם בעת התקבצם שמה : (מצודת דוד)

מצודת ציון ותקהל. נאספו : (מצודת ציון)

רלבי"ג והנה נקהלו כל שבטי ישראל זולת שבט בנימן על זה אל ה' המצפה כי שם היו נקהלים לכל הדברים הנפלאים לסבה שזכרנו במה שקדם ושם הודיעם האיש הלוי איך היה הדבר הזה ואמר אותי דמו להרוג לדעתו שהוא יתיר עצמו להריגה ולא יתגאל בזה החטא הגדול המגונה תכלית הגנות ר"ל משכב זכור והנה התפעלו מאד ישראל מזה הענין ורצו לבער הרע מקרבם כמשפטי התורה ולמען יוכלו להתעכב שם עד בערם הרע שלחו עשירית המחנה לקחת צידה לעם והנה שלחו תחלה בכל גבול בנימין ובכל משפחותיו שיתנו האנשים האלה החטאים האלה ביד בני ישראל להמיתם ולבער הרע מקרב ישראל ולא אבו בני בנימן לשמוע בקול אחיהם והורה זה כי יד כלם היתה במעל זה. וכראות בני בנימן שרצון ישראל להלחם בס יצאו בני בנימן למלחמה עם בני ישראל והיה מספרם כ"ו אלף איש שולף חרב ושבע מאות איש בחור היה כל אחד מהם אטר יד ימינו והיו בקיאים ביריית אבנים בכף הקלע עד שכבר היו קולעים אל השער האחד עם רוב דקותם ולא יחטיאו שלא יכזבו וזה היה דבר נפלא מאד : (רלבי"ג)

בב וַיִּתְּיָצְבוּ פְּנוֹת כָּל-הָעָם כָּל שַׁבְּטֵי יִשְׂרָאֵל בְּקֶהֱל עִם הָאֱלֹהִים אַרְבַּע
מֵאוֹת אֶלֶף אִישׁ רַגְלֵי שְׁלָף חֶרֶב: (פ)

רפ"י פנות כל העם. (תרגום:) ריסי כל עמא: (רפ"י)

מצודת דוד ויִּתְּיָצְבוּ פְּנוֹת וּגוֹ'. רצה לומר, כל העם הבא, התיצבו כל שבט
משבטי ישראל בפנה בפני עצמו, ולא עמדו מעורבבים : בקהל וּגוֹ'. רצה
לומר, המספר 'בקהל' וכו', היו 'ארבע מאות אלף' וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון פְּנוֹת. כמו בפנות, והוא מלשון פנה וזוית : רגלי. הולכי רגל,
לא רוכבים : שולף חרב. רוצה לומר, בחרב שלופה : (מצודת ציון)

גג וַיִּשְׁמְעוּ בְּנֵי בְנֵימִן כִּי-עָלוּ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל הַמִּצְפָּה וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
דִּבְרוּ אִיכָּה נְהִיִּתָּה הָרְעָה הַזֹּאת:

מצודת דוד וישמעו וּגוֹ'. רצה לומר, עם כי שמעו שנאספו בני ישראל, לא
חששו להם ולא הרגישו בדבר, ולזה דברו בני ישראל ושאלו זה לזה איך
היה הדבר, ונתיעצו מה לעשות ; או יאמר מבני בנימין שמעו כי עלו
המצפה, וגם שמעו ששאלו 'איכה נהיתה', ותשובת האיש הלוי ועצת העם
ואסיפתם את הכל שמעו, ולאחר כל זאת הוסיפו עוד לשלוח להם, ועם
כל זה לא אבו לשמוע : (מצודת דוד)

דד וַיַּעַן הָאִישׁ הַלְוִי אִישׁ הָאִשָּׁה הַנִּרְצָחָה וַיֹּאמֶר הַגְּבֻעָתָה אֲשֶׁר לְבְנֵימִן
בְּאֵתִי אָנִי וּפִילְגֶשֶׁי לְלוּן:

מצודת דוד איש האשה. הבעל של האשה הנרצחת : (מצודת דוד)

הה וַיִּקְמוּ עָלַי בְּעָלֵי הַגְּבֻעָה וַיִּסְבוּ עָלַי אֶת-הַבַּיִת לִילָה אוֹתִי דָמוֹ לְהָרֵג
וְאֶת-פִּילְגֶשֶׁי עִנּוּ וַתָּמַת:

רפ"י דמו להרוג. כונו להרוג, אנישמינט"ו בלע"ז: (רפ"י)

מצודת דוד אותי דמו להרוג. ברור היה אצלו אם לא היה מניחם לעשות

בו הנבלה הזאת טרם נתפייסו בפילגשו, היו הורגים אותו : **ותמת**. מרוב בעילות האונס : (מצודת דוד)

מצודת ציון עלי. בעבורי : **דמו**. חשבו, כמו (ישעיהו י ז) והוא לא כן ידמה : **ענו**. הוא האונס, כמו (דברים כב כד) על דבר אשר ענה : (מצודת ציון)

זו ואחז בפילגשי ואנתחה ואשלחה בכל-שדה נחלת ישראל כי עשו זמה ונבלה **בישראל**:

מצודת דוד ואשלחה. לעורר לב לנקום נקם : **כי עשו**. על בני הגבעה יאמר : **בישראל**. רצה לומר, בפרהסיא : (מצודת דוד)

מצודת ציון זמה. מחשבה רעה, כמו (איוב לא יא) כי הוא זמה, וזהו מה שדימו להרגו : (מצודת ציון)

זו הנה כלכם בני ישראל הבו לכם דבר ועצה הלים:

מצודת דוד הנה כלכם בני ישראל. רצה לומר, הלא כולכם עם קדוש, ורע עליכם המעשה, לזאת הבו לכם דבר עצה כי הדבר נוגע לכם בכלל : (מצודת דוד)

מצודת ציון הבו. תנו : **הלום**. פה, כמו (שמות ג ה) אל תקרב הלם : (מצודת ציון)

זו ויקם כל-העם פאיש אחד לאמר לא נלך איש לאהלו ולא נסור איש לביתו:

מצודת דוד ויקם. נשאר קמים על עמדם : **לא נלך**. עד יוגמר הדבר : (מצודת דוד)

מצודת ציון נסור. מלשון הסרה : (מצודת ציון)

זו ועתה זה הדבר אשר נעשה לגבעה עליה בגורל:

מצודת דוד ועתה וגו'. גם זה מדברי כל העם : **עליה**. יעלו עליה בגורל, מי ילחם בהם ומי יקח צדה : (מצודת דוד)

ו וְלִקְחֶנּוּ עֶשְׂרֵה אָנָשִׁים לַמָּאָה לְכֹל | שְׁבֻטֵי יִשְׂרָאֵל וּמָאָה לְאֶלְף וְאֶלְף
לְרִבְבָּה לְקַחַת צְדָה לָעַם לַעֲשׂוֹת לְבוֹאֵם לְגִבְעַ בְּנִימָן כָּל-הַנְּבִלָה אֲשֶׁר
עָשָׂה בְּיִשְׂרָאֵל:

רש"י לַעֲשׂוֹת לְבוֹאֵם. לְבִיחַתָּם זֶה לְגִבְעַת בְּנִימָן 'כֹּל הַנְּבִלָה' וְגו': (רש"י)

מצודת דוד לַמָּאָה לְכֹל שְׁבֻטֵי. מִכָּל הַשְּׁבֻטִים נִקַּח עֶשֶׂר לַמָּאָה, שֶׁהֵם יִקְחוּ
צְדָה לְתַשְׁעַת הַחֲלָקִים הַיּוֹצֵאִים לְמַלְחָמָה : לַעֲשׂוֹת לְבוֹאֵם. לַעֲשׂוֹת
בְּבוֹאֵם לְגִבְעַ, כְּפִי הַנְּבִלָה אֲשֶׁר עָשָׂה, רָצָה לֹמֵר, לְשֵׁלֶם כְּגִמּוּל יָדָם :
(מצודת דוד)

מצודת ציון לְרִבְבָּה. הִיא עֶשְׂרֵת אֲלָפִים : צְדָה. מִזֶּזֶן : לְבוֹאֵם. הַלְמִי"ד
בְּמִקּוֹם בִּי"ת, וְכֵן (שְׁמוֹאֵל א כ ל) לְבִן יִשִׁי : (מצודת ציון)

יא וַיֵּאָסֶף כָּל-אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל-הָעִיר כְּאִישׁ אֶחָד חֲבֵרִים: (פ)

רש"י חֲבֵרִים. קוֹים צִעֲלָה אַחַת: (רש"י)

מצודת דוד אֶל הָעִיר. אֵל גִּבְעַ : כְּאִישׁ אֶחָד חֲבֵרִים. רָצָה לֹמֵר, הִיוּ חֲבֵרִים
בְּהַסְכָּמָה אַחַת כְּאִישׁ אֶחָד : (מצודת דוד)

יב וַיִּשְׁלְחוּ שְׁבֻטֵי יִשְׂרָאֵל אָנָשִׁים בְּכֹל-שְׁבֻטֵי בְּנִימָן לֵאמֹר מָה הָרָעָה
הַזֹּאת אֲשֶׁר נִהְיִיתָ בְּכֶם:

רש"י כֹּל שְׁבֻטֵי בְּנִימָן. עָשְׂרָה שְׁבֻטִים נִחְשְׁבוּ עֲשָׂרָה מִשְׁפַּחֹתָיו, סִיחֵיו
מִרְחֵל שָׁנִים עָשָׂר שְׁבֻטִים: (רש"י)

מצודת דוד וַיִּשְׁלְחוּ. טֵרֵם הַחֲלוּ לְהִלָּחֵם, שְׁלְחוּ בְּכֹל שְׁבֻטֵי בְּנִימָן, רָצָה
לֹמֵר, מִשְׁפַּחֹת בְּנִימָן, כִּי כִּמוּ שֶׁהַשְּׁבֻט קָרוּי מִשְׁפַּחָה, כִּמוּ כֵן תִּקְרָא
מִשְׁפַּחָה גְדוּלָה בְּשֵׁם שְׁבֻט : מָה הָרָעָה. רָצָה לֹמֵר, מָה מְאֹד גְּדוּלָה הָרָעָה
הַזֹּאת : (מצודת דוד)

מצודת ציון מָה הָרָעָה. מִלַּת 'מָה' מוֹרָה עַל גּוֹדֵל הַדָּבָר וְהַפְלִגְתּוֹ, כִּמוּ
(תְּהִלִּים לֹא כ) מָה רַב טוֹבָךְ : (מצודת ציון)

יגז וְעַתָּה תָּנוּ אֶת-הָאֲנָשִׁים בְּנֵי-בְלִיעֵל אֲשֶׁר בְּגִבְעָה וּנְמִיתֶם וּנְבַעְרָה רְעָה מִיִּשְׂרָאֵל וְלֹא אָבוּ בְנֵי בְנִימָן לִשְׁמֹעַ בְּקוֹל אַחֵיהֶם בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל:

מצודת דוד ונבערה רעה. נסיר עושה רעה מבין ישראל : (מצודת דוד)

מצודת ציון ונבערה. ענין פינוי וכליון מן העולם, כמו (דברים יג ו) ובערת הרע מקרבך : אבו. רצו : (מצודת ציון)

יד וַיֹּאסְפוּ בְנֵי-בְנִימָן מִן-הָעָרִים הַגְּבֻעָתָה לְצֵאת לַמִּלְחָמָה עִם-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

מצודת דוד מן הערים. אשר בנחלת בנימן : (מצודת דוד)

טו וַיִּתְּפְקְדוּ בְנֵי בְנִימָן בַּיּוֹם הַהוּא מִהָעָרִים עֲשָׂרִים וְשֵׁשָׁה אֶלֶף אִישׁ שְׁלָף חָרָב לְבַד מִיֹּשְׁבֵי הַגְּבֻעָה הַתְּפֻקְדוֹ שִׁבְעַת מֵאוֹת אִישׁ בְּחֹזֶר:

מצודת דוד מהערים. אשר באו מהערים : התפקדו. בפני עצמן : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויתפקדו. מנין : (מצודת ציון)

טז מִכָּל | הָעָם הַזֶּה שִׁבְעַת מֵאוֹת אִישׁ בְּחֹזֶר אֶטֶר יָד-יְמִינֹו כָּל-זֶה קָלַע בְּאַבָּן אֶל-הַשַּׁעֲרָה וְלֹא יָחֲטָא: (פ)

כ"י אֶטֶר יָד יְמִינֹו. גְּמוּדֵי יָד יְמִינֹו, לֹא הָיוּ שׁוֹלְטִים זֶה כְּאִילוּ הִיתָה אֲטוּמָה, כְּמוֹ (תהלים סט טז): אֶל תֵּאָטֵר עָלַי זָכָר פִּי: כָּל זֶה. שִׁבְעַת מֵאוֹת אִישׁ הַלְלוּ: אֶל הַשַּׁעֲרָה. לְחֹט הַשַּׁעֲרָה: וְלֹא יִחֲטָא. לֹא יִסָּגֵה: (כ"י)

מצודת דוד מכל העם הזה. של בני בנימן : כל זה. כל אלו היו קולעים באבן אל חוט השער, ולא החסיר האבן מלפול עליו עם רוב דקותו : (מצודת דוד)

מצודת ציון בחור. כל אחד היה נבחר : אטר וכי. רוצה לומר, שמאלי, ודוגמתו באהוד (לעיל ג טו) : קלע. ענין השלכת אבנים בכף הקלע, והוא הכלי העשוי לכך : השערה. חוט השער : יחטיא. ענין חסרון, כמו (מל"א

א' כ"א) והייתי אני ובני שלמה חטאים : (מצודת ציון)

ג'ז ואיש ישראל התפקדו לבד מבנימן ארבע מאות אלף איש שלף
חרב כל-זה איש מלחמה:

רלב"ג ואיש ישראל התפקדו. לבד מבנימן ד' מאות אלף איש שולף חרב ויעלו בית אל ששם היה ארון האלהים להשאל באורים ותומים לפנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן שהיה כהן גדול אז וידמה שקראו שם שילה בית אל להקבע בו בית האלהים כי שם נקבע ימים רבים והנה היה שם מנוחה כמו שאמרו חז"ל מנוחה זה שילה נחלה זה בית עולמים והנה ידענו כי אחר שסר ארון ה' מהגלגל בא לשילה ונקבע שם עד מות עלי או יהיה הרצון בבית אל בית האלהים והנה אי אפשר שגאמר ג"כ שעלו לעיר בית אל כי היא היתה בגבול בנימן כמו שנזכר בספר יהושע: (רלב"ג)

ג'ח ויקמו ויעלו בית-אל וישאלו באלהים ויאמרו בני ישראל מי יעלה-
לנו בתחלה למלחמה עם-בני בנימן ויאמר יהוה יהודה בתחלה:

רס"י יהודה בתחלה. אזל לא נתנו לשאול אם לנחל אם לינחל, ובאחרונה
סבחנו, אמר (פסוק כח): עלו כי מחר אתננו בידך, הסכימו והסלימו
לזריהם: (רס"י)

מצודת דוד בית אל. רצה לומר, לבית האלהים אשר בשילה : **באלהים**.
באורים ותומים : **מי יעלה**. מי מאשר עמנו יעלה למלחמה בראש, אבל
לא שאלו אם יצליחו : (מצודת דוד)

רלב"ג ושאלו מי יעלה בתחלה למלחמה ואמר כי יהודה יעלה בתחלה
ולא השלימו שאלתם כי כבר היה ראוי להם לשאול אם ינצחו או ינוצחו
ואם יאמר להם שינוצחו יחדלו לעלות עליהם למלחמה ולזה קרה להם
מה שקרה מפני שלא שאלו כהוגן לא בפעם הראשונה ולא בפעם השנייה :
(רלב"ג)

ג'ט ויקומו בני-ישראל בבקר ויחנו על-הגבעה: (פ) **ג'פ** ויצא איש
ישראל למלחמה עם-בנימן ויערכו אתם איש-ישראל מלחמה אל-
הגבעה: **ג'כא** ויצאו בני-בנימן מן-הגבעה וישחיתו בישראל ביום ההוא
שנים ועשרים אלף איש ארצה:

כס"י וישחיתו. נענשו על שלא קנאו כמו כן במעשה דמות מיכה שהיה
כזר: (כס"י)

מצודת דוד **ארצה**. הפילו חללים לארץ, ואמרו רבותינו זכרונם לברכה
(סנהדרין קא ב) שנענשו על שלא מיחו בפסל מיכה : (מצודת דוד)

כב ויתחזק העם איש ישראל ויספו לערף מלחמה במקום אשר-ערכו:
שם ביזם הראשון:

מצודת דוד **ויתחזק**. חזקו את לבבם : (מצודת דוד)

כג ויעלו בני-ישראל ויבכו לפני-יהוה עד-הערב וישאלו ביהוה לאמר
האזיף לגשת למלחמה עם-בני בנימן אחי ויאמר יהוה עליו אליו: (פ)

מצודת דוד **ויעלו**. טרם נגשו למלחמה עלו שילה : (מצודת דוד)

כד ויקרבו בני-ישראל אל-בני בנימן ביזם השני: **כה** ויצא בנימן |
לקראתם | מן-הגבעה ביזם השני וישחיתו בבני ישראל עוד ששנות
עשר אסף איש ארצה כל-אלה שלפי חרב:

מצודת דוד **כל אלה**. כל החללים האלה : (מצודת דוד)

כו ויעלו כל-בני ישראל וכל-העם ויבאו בית-אל ויבכו וישבו שם לפני
יהוה ויצומו ביזם-ההוא עד-הערב ויעלו עלות ושלמים לפני יהוה:

מצודת דוד **וכל העם**. כפל הדבר לתוספת ביאור : **ויעלו עלות ושלמים**.
עולות לרצות עצמן לה', 'ושלמים', לעשות שלום בינם לאביהם שבשמים
: (מצודת דוד)

מצודת ציון **וישבו**. ענין עכבה : **ויצומו**. התענו : (מצודת ציון)

כז וישאלו בני-ישראל ביהוה ושם ארון ברית האלהים בימים ההם:

מצודת דוד ושם ארון וגו'. ולפי שבפעמים הראשונים לא בחנו ולא הצליחו, לא זכר לא הארון ולא הכהן השואל : (מצודת דוד)

כח ופינחס בן-אלעזר בן-אהרן עמד | לפניו בימים ההם לאמר האוסף עוד לצאת למלחמה עם-בני-בנימן אחי-אם-אחדל ויאמר יהוה עליו : **פי מחר אתננו בידך:**

מצודת דוד עומד לפניו. עומד לפני הארון ושואל באורים ותומים (שבועות לה ב) : לאמר. מוסב על מלת וישאלו שבמקרא שלפניו : (מצודת דוד)

מצודת ציון אחדל. אמנע : (מצודת ציון)

רלב"ג ואולם בפעם השלישית שאלו כהוגן ואמרו האוסף עוד לצאת למלחמה עם בני בנימן אחי אם אחדל והיה זה ע"ד שאלת העצה אם יקרא רע מזה יחדלו כי הדבר הוא בבחירתם לא על הודעת העתידות כמו שהיה הענין בשתי השאלות הראשונות ששאלו באלהים והיתה אז התשובה שלימה ואמר עלו כי מחר אתננו בידך : (רלב"ג)

כט וישם ישראל ארבים אל-הגבעה סביב: (פ)

מצודת ציון ארבים. יושבים במארב ונסתרים : (מצודת ציון)

רלב"ג והנה עשו בני ישראל בחכמה לשום אורבים אל הגבעה כמו שעשו כשכבשו את העי והראו ישראל את עצמם נגפים ונסו להם לפני בנימן כדי לנתקם מן העיר והאורב שהיה בעמק והוא אשר קרא מערה כי שם ישפכו כל המימות אשר שם והלחיות ולא ראו אותו בני בנימן לפשוט אז אל הגבעה ולהכות העיר לפי חרב, והנה היו האורבים יי אלפים איש מהיותר גבורים שבישראל ואחר שנסו ישראל והרחיקו בני בנימן מן העיר קמו וערכו מלחמה עם בני בנימן במקום שהיה שמו בעל תמר וזה הענין הוציא אורב ישראל ממקומו לפשוט אל הגבעה ולהכות העיר לפי חרב כי היה סימן ביניהם ובין האורב שכאשר יגיעו לבעל תמר יקום האורב ממקומו לפשוט אל הגבעה : (רלב"ג)

לז ויעלו בני-ישראל אל-בני בנימן ביזם השלישי ויערכו אל-הגבעה כפעם:

מצודת דוד כפעם בפעם. בזה האופן שערכו בפעמים הראשונים : (מצודת דוד)

[לא] וַיֵּצְאוּ בְנֵי-בְנֵי־מִן לְקִרְאת הָעַם הַנִּתְקוּ מִן-הָעִיר וַיַּחֲלוּ לְהַכּוֹת מִהָעַם חֲלָלִים כְּפַעַם | בְּפַעַם בְּמַסְלוֹת אֲשֶׁר אַחַת עָלָה בֵּית-אֵל וְאַחַת גְּבַעְתָּה בַשָּׂדֶה כְּשִׁלְשִׁים אִישׁ בְּיִשְׂרָאֵל:

מצודת דוד **הנתקו מן העיר.** נעתקו מן העיר בצאתם לקראת העם : **במסילות וגוי בשדה.** רצה לומר הכוס בשדה במקום שמתפרשות המסלות אשר אחת מהן עולה בית אל וכו', בהשדה שהוא הכו שלשים איש, ובאה הכ"ף לאמתת הדבר, וכן (יהושע ג ד), כאלפים אמה במדה : (מצודת דוד)

מצודת ציון **הנתקו.** נעתקו וסרו : **ויחלו.** מלשון התחלה : **במסלות.** דרך כבושה (מצודת ציון) :

[לב] וַיֹּאמְרוּ בְנֵי בְנֵי־מִן נִגְפִים הֵם לְפָנֵינוּ כְּבָרָאשְׁנָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָמְרוּ נְנוּסָה וַנִּתְקַנְהוּ מִן-הָעִיר אֶל-הַמַּסְלוֹת:

מצודת דוד **ויאמרו וגוי.** רצה לומר, ובני בנימין חשבו שהמה נגפים ואינם יכולים לעמוד בפניהם : **ובני ישראל.** רצה לומר, אבל האמת היה שבכוונה נסו להעתיקם לגמרי מן העיר אל המסלות, בכדי שיוכל האורב לבוא בתוך העיר : (מצודת דוד)

מצודת ציון **נגפים.** מוכים, כמו (תהלים צא יב) פן תגוף באבן רגלך : (מצודת ציון)

[לג] וְכָל | אִישׁ יִשְׂרָאֵל קָמוּ מִמְּקוֹמוֹ וַיַּעֲרֹכוּ בְּבַעַל תְּמָר וְאַרְבַּי יִשְׂרָאֵל מִגִּיחַ מִמְּקוֹמוֹ מִמַּעְרָה-גְּבַע:

רש"י **צבעל תמר.** צמיסר יריחו: מגיח. נמשך, כמו (איוב מ כג): יגיח ירדן אל פיהו; (תהלים כז י): גחי מצטון: ממערה גבע. ממקום לר, ערותה וגלויה של גבעת בנימין, מקום תורפה שלה שהיא נוחה ליכבש משם, כמו (בראשית מז ט): לראות את ערות הארץ צאתם: (רש"י)

מצודת דוד **קמו ממקומו.** לאחר שהעתיקו מן העיר, קמו ממקומו, והפכו פניהם מול בני בנימין, וערכו עמהם מלחמה בבעל תמר : **ואורב.** רצה לומר, וגם האורב כבר נמשך ממקומו 'ממערה גבע', כי לא הפכו

פניהם עד אחר שראו משאת העשן מן העיר שהעלה האורב, כמו שכתוב
בענין : (מצודת דוד)

מצודת ציון מגיח. ענין משיכה והוצאה, כמו (תהלים כב י) אתה גוחי
מבטן : ממערה. ממקום גלויה שנח לכבשה משם, והוא כמו (ויקרא כ
יח) מקורה הערה : (מצודת ציון)

לד וַיָּבֹאוּ מִנֶּגֶד לַגְּבֵעָה עֶשְׂרֵת אֲלָפִים אִישׁ בְּחֹר מְכַל-יִשְׂרָאֵל
וְהַמְּלַחְמָה כְּבֹדָה וְהֵם לֹא יָדְעוּ כִּי-נִגְעַת עָלֵיהֶם הָרָעָה: (פ)

מצודת דוד ויבאו. האורב שהיו עשרת אלפים, כבר באו מנגד לגבעה :
והמלחמה כבדה. רצה לומר, עם כל זה לחמו שתי המערכות בחוזק
ובגבורה : והם. רצה לומר כי בני בנימן לא ידעו עדיין אשר הרעה נוגעת
אליהם וקרובה לבא, כי לא ראו משאת העשן בעת שראוהו ישראל, ולא
נמס עדיין לבבם, ולחמו גם הם בגבורה. (לה) ויגף ה'. רצה לומר, אבל
סוף הדבר היה שנגף ה' את בנימן לפני ישראל, ובין הכל השחיתו מהם
עשרים וחמשה אלף ומאה איש : (מצודת דוד)

לה וַיִּגַּף יְהוָה | אֶת-בְּנֵימָן לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁחִיתוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּבִנְיָמִן
בַּיּוֹם הַהוּא עֶשְׂרִים וְחַמְשָׁה אֲלָף וּמֵאָה אִישׁ כָּל-אֵלֶּה שְׁלֹף קֶרֶב:
לז וַיִּרְאוּ בְנֵי-בְנֵימָן כִּי נִגְפוּ וַיִּתְּנוּ אִישׁ-יִשְׂרָאֵל מְקוֹם לְבִנְיָמִן כִּי בָטְחוּ
אֶל-הָאָרֶב אֲשֶׁר שָׁמוּ אֶל-הַגְּבֵעָה:

כז"י ויתנו איש ישראל. אשר בשדה, מקום לבנימן לצדוהו אל הגבעה, כי
סמכו ישראל על האורב שיאלו לקראתם: (כז"י)

מצודת דוד ויראו וגו'. חזר עתה לספר כל פרטי הדברים, ואמר מתחלה
חשבו בני בנימן אשר ישראל נגפו לפניהם, וישראל נתנו לבנימן מקום
לטעות, כי בכוונה נסו בכדי שירדפו אחריהם וינתקו מן העיר כי בטחו
על האורב שהם ילכדו העיר אחרי הנתקם : (מצודת דוד)

לז וְהָאָרֶב הַחִישוּ וַיִּפְשְׁטוּ אֶל-הַגְּבֵעָה וַיִּמְשְׁךְ הָאָרֶב וַיִּךְ אֶת-כָּל-הָעִיר
לְפִי-קֶרֶב:

כז"י וימשוך האורב. משך בשופר; לזכר אחר: משך בשופר העם אשר

חתו, אל העיר: (כ"ז)

מצודת דוד והאורב החישו. בעודם רודפים, מהרו בני האורב ופשטו על העיר ונמשכו לתוכה והכו אותה : (מצודת דוד)

מצודת ציון החישו. מהרו, כמו (תהלים נה ט) החישה מפלט לי : **ויפשטו**. ענין פזור, וכדרך הנלחמים : **לפי**. חדוד החרב תקרא פה : (מצודת ציון)

לח והמועד היה לאיש ישראל עם-הארב הרב להעלותם משאת העשן מן-העיר:

כ"י והמועד היה. מתחלה היה אורב זין ישראל וזין האורב, להיות האורב מרצה להעלות עשן העיר, ויזינו ישראל אשר לכד האורב את הגזעה: משאת העשן. גובה העשן: (כ"י)

מצודת דוד והמועד היה. רצה לומר, מאז בעת שלחו את האורב היה להם סימן עם האורב לדעת זמן בואם אל העיר : **הרב להעלותם**. רצה לומר, סימן ידיעת הזמן היה, שהם יעלו הרבה עליית עשן מן העיר, על ידי שרפת דברים המרבים עשן : (מצודת דוד)

מצודת ציון והמועד. הזמן, כמו (ירמיהו מו יז) העביר המועד, ורוצה לומר, הודעת זמן בואם : **הרב**. הרבה : **משאת העשן**. עמוד העשן, על שם שנשאת כלפי מעלה : (מצודת ציון)

לט ויהפך איש-ישראל במלחמה ובנימן החל להכות חללים באיש-ישראל כשלישים איש כי אמרו אך נגוף נגף הוא לפנינו כמלחמה הראשונה:

כ"י ויהפך איש ישראל. עכשיו חוזר לתחלת הדברים וסונה ומפרק, עשרים וחמשה אלף שכתבנו למעלה (פסוק לה), כיצד נפלו והיכן נפלו: (כ"י)

מצודת דוד ויהפך. רצה לומר, ובעת אשר מהפך איש ישראל לנוס, ובני בנימן התחילו להכותם בחשבם שנגוף הוא כאשר בראשונה : (מצודת דוד)

[מ] והמשאת החלה לעלות מן-העיר עמוד עשן ויפן בנימן אחריו והנה
עלה קליל-העיר השמימה:

מצודת דוד והמשאת. בעת נסו ישראל, ובנימין רדפם, אז התחילה
המשאת לעלות, ובני ישראל ראוהו מיד, כמו שכתוב למעלה (פסוק לח)
: ויפן. וכאשר פנה בנימן אחריו וראה גם הוא אשר עשן העיר עולה
השמים : (מצודת דוד)

מצודת ציון החלה. התחילה : עמוד עשן. אמר לתוספת ביאור, כי כבר
אמר 'והמשאת': כליל. מלשון כל, כמו (ויקרא ו טו) כליל תקטר, ורוצה
לומר, עשן שריפת כל העיר : (מצודת ציון)

[מא] ואיש ישראל הפך ויבהל איש בנימן כי ראה כי-נגעה עליו הרעה:

מצודת דוד ואיש ישראל. רצה לומר, גם ראה אשר איש ישראל נהפך אליו
להלחם בו אחר שנס מתחלה, ומזה השכיל לדעת שהם הבעירו את העיר
באש, ובערמה נסו מתחלה, ולזה נבהל מאד כי ראה אשר נגעה עליו הרעה
וקרובה לבוא : (מצודת דוד)

[מב] ויפנו לפני איש ישראל אל-דרך המדבר והמלחמה הדביקתהו
ואשר מהערים משחיתים אותו בתוכו:

רס"י ואשר מהערים. האורב שנכנס בעיר, משחיתים אותו בתוך הסבט,
בתוך העיר: (רס"י)

מצודת דוד אל דרך המדבר. כי לא יכלו לחזור אל הגבעה, מפני האורב :
והמלחמה. עדת המלחמה מישראל השיגוהו ברדפם אחריהם : ואשר
מהערים. רצה לומר, ומי אשר בא מערי בנימן אל דרך המדבר להציל את
מי מהם, היו ישראל משחיתים גם אותו בתוך אלו הנלחמים : (מצודת דוד)

מצודת ציון הדביקתהו. השיגה אותו והיה דבוק אליו : (מצודת ציון)

[מג] כתרו את-בנימן הרדיפוהו מנוסה הדריכהו עד נכח הגבעה
ממזרח-שמש:

רס"י כתרו את בנימן. הקיפו את בנימן ככתר המקיף את הראש, וכן

(תהלים כב ג): אֲבִירֵי צֶן כְּתֻרֹנִי, וְכֵן (חֲצִקוֹק אֲ ד): כִּי רָשָׁע מִכְּתִיר אֶת הַלְדִּיקָה, וְכֵן גַּם בְּלֶשׁוֹן עֵטְרָה נִקְרָאת הַקֶּפֶה (שְׁמוּאֵל א כג כו): וְשָׂאוֹל וְאֲנָשָׁיו עוֹטְרִים אֵל דוֹד וְאֵל אֲנָשָׁיו לְתַפְסָם: הַרְדִּיפוּהוּ. קוֹרְאִים אַחֲרָיו רְדִיפָה, לוֹעֵקִים זֶה לְזֶה לְרִדּוֹף: מִנוּחָה הַדְרִיכוּהוּ. אֲלֵל הָעֵרִים שָׁהֵם נוֹחִים זֵהֵם, שֶׁם הַדְּבִיקוּהוּ: הַדְרִיכוּהוּ. הַשִּׁיגוּהוּ, וַיֵּשׂ דּוֹגְמָתוֹ בְּלֶשׁוֹן גְּמֵרָא (כְּתוּבוֹת ס ז): רַהֲטָה בְּתַרְיָה פֶרֶסָא בְּחֵלְא וְלֹא אֲדַרְכִּיהִי: עַד נוֹכַח הַגְּבַעָה. מִמְזַרְחָה שָׁל גְּבַעָה: (רַש"י)

מצודת דוד **כתרו**. סבבו אותו ככתר הזה המסבב את הראש, כמו (תהלים כב יג), אבירי בשן כתרוני : **הרדיפוהו**. קראו אלו לאלו, רדפוהו : **מנוחה הדריכוהו**. במקום מנוחתו ונחלתו, קראו אלו לאלו, רמסוהו : **עד נכח הגבעה**. רצה לומר, רדפום ורמסום עד מול הגבעה ממזרחת : (מצודת דוד)

מצודת ציון **כתרו**. מלשון כתר : **הדריכוהו**. מלשון דריכה ורמיסה : (מצודת ציון)

מד וַיִּפְלוּ מִבְּנֵימֶן שְׁמֹנֶה-עָשָׂר אֶלֶף אִישׁ אֶת-כָּל-אֵלֶּה אֲנָשֵׁי-חֵיל:

רש"י ויפלו מבנימן שמונה עשר אלף. בצדה בתוך המלחמה: (רש"י)

מה וַיִּפְּנוּ וַיִּנְסוּ הַמְּדַבְּרָה אֶל-סֹלַע הַרְמוֹן וַיַּעֲלֶלְהוּ בְּמַסְלוֹת חֲמִשָּׁת אֲלָפִים אִישׁ וַיִּדְבִּיקוּ אַחֲרָיו עַד-גִּדְעָם וַיָּכּוּ מִמֶּנּוּ אֲלָפִים אִישׁ:

רש"י ויעוללוהו. הריגה אחר הריגה, כעוללות שאחר הצלח: חמשת אלפים איש. הרי עשרים ושלושה אלף: עד גדעום. שם מקום: ויכו ממנו אלפים איש. הרי עשרים וחמשה אלף האמור למעלה (פסוק לה), והמאה הכתובים למעלה (שם), לא פירש היכן נפלו: (רש"י)

מצודת דוד **ויפנו**. פנו מהדרך, ונסו לתוך המדבר 'אל סלע הרמון' : **ויעללוהו**. בהמסלות הרגו מהנשארים, כעוללות הנלקטים אחר הבציר : **וידביקו**. השיגוהו וקרבו אליו עד בואם לגדעום, והכו עוד אלפים איש : (מצודת דוד)

מצודת ציון **ויעללוהו**. מלשון עוללות, והם הנלקטים אחר הבציר, כמו (לעיל ח ב) הלא טוב עללות אפרים : (מצודת ציון)

למז וַיְהִי כָל-הַנְּפִלִים מִבְּנֵימֶן עֶשְׂרִים וְחַמְשָׁה אֶלֶף אִישׁ שִׁלַּף חָרֵב בַּיּוֹם
ההוא אֶת-כָּל-אֵלֶּה אַנְשֵׁי-חַיִל:

מצודת דוד עשרים וחמשה אלף. ולמעלה אמר (פסוק לה) עוד מאה איש, ולא חש עתה להזכיר רק האלפים : **ביום ההוא**. כי בהמלחמות הראשונות, עם שנגפו ישראל, מכל מקום גם מבני בנימן נפלו אז אלף איש, וזה שכתוב למטה (פסוק מז) שלא נשארו מהם רק שש מאות איש, כי בני בנימן היו עשרים וששה אלף מלבד בני הגבעה שבע מאות, ובמלחמה האחרונה נפלו עשרים וחמשה אלף ומאה, ובמלחמות הראשונות נפלו אלף, הרי נשאר שש מאות : (מצודת דוד)

רלב"ג והנה בזה האופן ספר בכללות שהשחיתו בני ישראל בבנימן כ"ה אלף ומאה איש ואחר זכר הפרטים, וזכר איך היתה ההתחלה בענין האורב וזכר איך היתה התחבולה בענין האורב למועד שהגבילו איש ישראל למהר לפשוט אל הגבעה ולהכות העיר לפי חרב ואמר זה להעלות העשן מן העיר להבהיל את בנימן בראותו כי עלה כליל העיר השמימה והנה לא זכר בפרטים כי אם כ"ה אלף איש ולא חשש למאה העודפים על החשבון כי לא זכר בפרטים כי אם האלפים וידמה שיהיו שם יותר על האלפים בכל הרג והרג מספר מה כשהקבץ כלו יהיו מאה איש, וספר שנשארו בבנימן שש מאות איש ונסו אל סלע רמון וכבר נזכר תחלה שמספר בני בנימן עשרים וששה אלף שולף חרב ושבע מאות וידמה שהאלף הנשארים מתו במלחמוי הראשונות: (רלב"ג)

למז וַיָּפְנוּ וַיֵּנְסוּ הַמְּדַבְּרָה אֶל-סֹלַע הַרְמוֹן שֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ וַיָּשְׁבוּ בְּסֹלַע
רמון אַרְבָּעָה חֲדָשִׁים:

מצודת דוד ויפנו. רצה לומר, הנשארים מהם אשר נמלטו אל סלע הרמון היו 'שש מאות', והמותר הרגו ישראל ברדפם אחריהם במסלות ועד גדעום, כמו שכתוב למעלה : (מצודת דוד)

למח וַאִישׁ יִשְׂרָאֵל נָשָׁבּוּ אֶל-בְּנֵי בְנֵימֶן וַיַּכּוּם לְפִי-חָרֵב מֵעִיר מְתָם עַד-
בְּהֵמָה עַד כָּל-הַנִּמְצָא גַם כָּל-הָעֵרִים הַנִּמְצָאוֹת שִׁלְחוּ בָאֵשׁ: (פ)

רס"י שבו אל בני בנימן. בכל הערים: מעיר מתם. התמו כל יושבי הערים: ועד בהמה. ואנשים בכלל 'מתום' היו, ש'מתום' לשון כליה הוא.

ויש לתמוה על אלף היכן הם, שהרי עשרים וששה אלף התפקדו מן הערים, ומן הגזעה שש מאות, וכאן מנה צנופלים עשרים וחמשה אלף ומאה איש, ושש מאות נמלטו אל סלע הרמון, והאלף צרחו אל הערים ונפלו למחרת כשצבו בני ישראל אל ערי בנימין להחרים הנשים והטף: (כ"ז)

מצודת דוד שבו. חזרו והלכו לערי בנימין והכום לפי חרב : מעיר מתם. מכל עיר הכו, האנשים עד בהמה, כל הנמצא בה מן החיות ועופות : הנמצאות. אשר מצאו לאחר זה שלא הרסו מאז בבואם להכות בהם, חזרו ושרפו בעת מצאם : (מצודת דוד)

מצודת ציון מתם. הוא שם לאנושיות, וכולל אנשים ונשים, כמו (בראשית לד ל) מתי מספר : שלחו. רוצה לומר, הבעירו, על שם שהאש עושה השליחות שהולך ושורף : (מצודת ציון)

שופטים פרק-כא

א ואיש ישראל נשבע במצפה לאמר איש ממנו לא יתן בתו לבנימין לאשה:

מצודת דוד נשבע במצפה. מאז נקהלו אל המצפה עד לא נלחמו : לא יתן בתו. על כי החזיקו ידי עוברי עבירה : (מצודת דוד)

רלב"ג עוד זכר שאיש ישראל נשבע במצפה לאמר שלא יתן איש ממנו בתו לבנימין לאשה וכראותם כי נפקד שבט אחד מישראל חרה להם מאד : (רלב"ג)

ב ויבא העם בית-אל וישבו שם עד-הערב לפני האלהים וישאו קולם ויבכו בקי גדול:

מצודת דוד ויבא העם. אחר כל המעשים האלה : בית אל. אל בית האלהים אשר בשילה. (ג) למה הי' וגוי. למה באה על ידינו תקלה כזאת להחסיר מישראל שבט אחד, וכאלו שאלו להורותם מה לעשות להעמיד השבט : (מצודת דוד)

ג וַיֹּאמְרוּ לָמָּה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הֵיטָה זֹאת בְּיִשְׂרָאֵל לְהַפְקֵד הַיּוֹם
מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁבֶט אָחָד:

רס"י להפקד. להגרע: (רס"י)

מצודת ציון להפקד. להחסיר, כמו (במדבר לא מט) ולא נפקד ממנו איש :
(מצודת ציון)

ד וַיְהִי מִמְחֶרֶת וַיִּשְׁפְּימוּ הָעָם וַיִּבְנוּ-שָׁם מִזְבֵּחַ וַיַּעֲלוּ עֹלוֹת וַיִּשְׁלָמִים:
(פ)

מצודת דוד ויבנו שם מזבח. נוסף על המזבח שעמד במשכן : ויעלו עלות
ושלמים. לרצות עצמן לה' ולעשות שלום בינם לאביהם שבשמים, לתת
בלבם עצה נכונה : (מצודת דוד)

רלב"ג והנה בנו שם מזבח חדש בבית האלהים והעלו עולות ושלמים
ונגשו לדרוש את ה' על זה הקלקול שבא על ידם אולי נדרו שאם יתן ה'
את בנימן בידם יעשו זה הענין לכבוד השם והנה היה קשה בעיני ישראל
הגרע שבט אחד מישראל והתחכמו למצוא נשים לנותרים : (רלב"ג)

ה וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי אֲשֶׁר לֹא-עָלָה בְּקֶהֱל מְכַל-שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֶל-
יְהוָה כִּי הַשְּׁבוּעָה הַגְּדוּלָּה הֵיטָה לְאֲשֶׁר לֹא-עָלָה אֶל-יְהוָה הַמִּצְפָּה
לֵאמֹר מוֹת יוֹמֵת:

מצודת דוד בקהל וגו'. רצה לומר, מי הוא אשר לא עלה שכל שבטי
ישראל באסיפת הקהל 'אל ה'', כי השכינה שורה במקום אשר יאספו
ישראל שמה (סנהדרין לט ב) : כי השבועה וגו'. ולזה שאלו לעשות
ולקיים דבר השבועה : (מצודת דוד)

ו וַיִּנְחְמוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל-בְּנֵימִן אָחִיו וַיֹּאמְרוּ נִגְדַע הַיּוֹם שֶׁבֶט אָחָד
מִיִּשְׂרָאֵל:

רס"י וינחמו. שבו לחשוב עליהם מחשבת פליטה: (רס"י)

מצודת דוד וינחמו. רצה לומר, בעבור שנחמו בני ישראל וכו' : (מצודת דוד)

מצודת ציון וינחמו. ענין הפוך מחשבה : נגדע. ענין כריתה, כמו (ישעיהו י לג) ורמי הקומה גדועים : (מצודת ציון)

זז מה-נעשה להם לנותרים לנשים ואנחנו נשבנו ביהוה לבלתי תת-להם מבנותינו לנשים:

מצודת דוד מה נעשה להם. וחוזר ומפרש, לנותרים שלא נהרגו, מה נעשה להמציא להם נשים, ואנחנו הלא נשבנו בה' וכו', ומאין ימצאו נשים : (מצודת דוד)

מצודת ציון תת. מלשון נתינה : (מצודת ציון)

זח ויאמרו מי אחד משבטי ישראל אשר לא-עלה אל-יהוה המצפה והנה לא בא-איש אל-המחנה מיביש גלעד אל-הקהל:

מצודת דוד ויאמרו. רצה לומר, וזה היה הסבה שהתעוררו ואמרו מי אחד' וכו', בכדי לקיים את השבועה להמיתם ולתת מבנותם לבני בנימן לנשים : והנה לא בא איש. רצה לומר, לא ראו מביאת איש וכו' : (מצודת דוד)

זט ויתפקד העם והנה אין-שם איש מיזשבי יבש גלעד:

מצודת דוד ויתפקד העם. חזרו להשגית בדבר ולחפש אחר מי מהם ולא מצאו : (מצודת דוד)

מצודת ציון ויתפקד. ענין ההשגחה על הדבר, כמו (שמואל א יד יז) פקדו נא וראו מי הלך : (מצודת ציון)

זי וישלחו-שם העדה שנים-עשר אלף איש מבני החיל ויצאו אותם לאמר לכו והפיתם את-יושבי יבש גלעד לפי-חרב והנשים והטף:

רלב"ג והרגו בהם כל יושבי יבש גלעד כי לא באו אל המחנה לבקשת ראשי העם והשאירו כל הבתולות להיות לנשים לבני בנימן ולפי שלא

נמצא להם בזה האופן נשים במספרם כי לא היו שם ביבש גלעד כי אם ד' מאות בתולות נתנו להם דרך לקחת נשים מן המחוללות למאתים הנשארים אשר בבנות שילה בשיחטפו להם איש אשתו: (רלבי"ג)

יא וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כָל-זָכָר וְכָל-אִשָּׁה יִדְעַת מְשֹׁכֵב-זָכָר תִּחְרִימוּ:

מצודת דוד וזה הדבר. רצה לומר, רק זה הדבר תעשו, להחרים כל זכר וכל אשה וכו', אבל לא התולות : (מצודת דוד)

מצודת ציון ידעת. היא כנוי לבעילה, ולתוספת ביאור אמר משכב זכר : תחרימו. ענין כריתה וכליון : (מצודת ציון)

יב וַיִּמְצְאוּ מִיּוֹשֵׁבֵי | יְבִישׁ גִּלְעָד אַרְבַּע מְאוֹת נְעָרָה בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא- יִדְעָה אִישׁ לְמִשְׁכַּב זָכָר וַיְבִיאוּ אוֹתָם אֶל-הַמַּחֲנֶה שְׁלֵה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:

רס"י ארבע מאות. נערה בתולה. הושיבום על פי חזיות של יין, בעולה ריחה נודף, בתולה אין ריחה נודף: (רס"י)

מצודת דוד וימצאו וגו' בתולה. הושיבום על פי חבית של יין, בעולה ריחה נודף ולא בתולה, כן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (יבמות ס ב) : למשכב זכר. לשכב עמה משכב זכר, ואמר לתוספת ביאור : (מצודת דוד)

יג וַיִּשְׁלְחוּ כָל-הָעֵדָה וַיְדַבְּרוּ אֶל-בְּנֵי בְנֵימִן אֲשֶׁר בְּסֹלֶע רִמּוֹן וַיִּקְרְאוּ לָהֶם שְׁלוֹם:

מצודת דוד וידברו. מה שאמר בסוף המקרא שקראו להם שלום, ולא יהרגום עוד מעתה : (מצודת דוד)

יד וַיָּשֶׁב בְּנֵימִן בְּעֵת הַהִיא וַיִּתְּנוּ לָהֶם הַנָּשִׁים אֲשֶׁר חִיּוּ מִנְּשֵׁי יְבִישׁ גִּלְעָד וְלֹא-מִצְאוּ לָהֶם כֵּן:

רס"י ולא מלאו להם. לא ספקו להם: (רס"י)

מצודת דוד וישב בנימן. אל העדה : הנשים אשר חיו. רצה לומר הבתולות אשר החיו מבין הבעולות : לא מצאו. לא ספקו להם כפי הצורך, כי הבתולות היו ארבע מאות, ובני בנימין נשארו שש מאות (לעיל כ מז) : (מצודת דוד)

מצודת ציון חיו. החיו : מצאו. ענין ספוק, כמו (יהושע יז יט) לא ימצא לנו החר : כן. רוצה לומר, כראוי וכצורך, כמו (לעיל יב ו) ולא יכין לדבר כן : (מצודת ציון)

טו והעם נחם לבנימן כי-עשה יהוה פרץ בשבטי ישראל:

מצודת דוד נחם לבנימן. נתחרטו על מה שעשו לבנימן : כי עשה ה'. על ידם עשה ה' פרץ בשבטי ישראל, להיות כמעט חסרים שבט אחד : (מצודת דוד)

מצודת ציון פרץ. ענין שבירה : (מצודת ציון)

טז ויאמרו זקני העדה מה-נעשה לנותרים לנשים כי-נשמדה מבנימן אשה:

מצודת דוד לנותרים. אלו שני המאות הנותרים משש המאות, מה נעשה להמציא להם נשים : כי נשמדה. כי מבני בנימן נשמדה כל אשה, ומהיכן ישאו נשים : (מצודת דוד)

מצודת ציון נשמדה. ענין כליון : (מצודת ציון)

יז ויאמרו ירשת פליטה לבנימן ולא-ימחה שבט מישראל:

רס"י ירושת פליטה. נחלת השבט נשארה ריקנית, הבו ענה סוילידו בנים ויחזיקו בנחלתם הפליטה הנשארת, ולא ימחה שבט מישראל: (רס"י)

מצודת דוד ויאמרו. השיבו כל העדה ואמרו, הלא ירושת הפליטה מיבש גלעד, הם הבתולות שהחיו, הלא לבנימן נתנום ולא יהיה אם כן עוד נמחה השבט, כי הם יולידו בנים ובנות : (מצודת דוד)

מצודת ציון פליטה. שארית : ימחה. ענין מחיקה, כמו (שמות לב לג)

אמחנו מספרי : (מצודת ציון)

רלב"ג ירושת פלטה לבנימן. הרצון בו במה שפלט מהם והם השש מאות איש ראוי שנעשה בדרך שיהו ירושה לבנימן רוצה לומר שלא יפקד שם בנימן במותם וזה אמנם יהיה בשיקחו להם נשים וזה ענין הירושה כי היא נשארת עד מות המוריש והנה אמרו זה להורות כי לא סבב הש"י שיהיו השש מאות האלו מפליטיו אם לא מפני שלא ימחה שבט מישראל ולזה חוייב לנו לעשותו שיהיו להם נשים בזנות כדי שלא נעבור על שבועתינו וידמה שזאת השבועה לא היתה רק לאותם האנשים לא לבאים אחריהם וימנעו מתת להם איש בתו לא בת איש אחר יהיו להם בנות יושבי יבש גלעד : (רלב"ג)

יח ואנחנו לא נוכל לתת להם נשים מבנותינו כי-נשבועו בני-ישראל לאמר ארוז נתן אשה לבנימן: (o)

מצודת דוד ואנחנו רצה לומר, ואם בעבור חמלת שני המאות איש עצמן, מה נעשה עוד, הלא לא נוכל לתת להם מבנותינו כי כלנו נשבוענו וכו' : (מצודת דוד)

יט ויאמרו הנה חג-יהוה בשלו ממים | ימימה אשר מצפונה לבית-אל מזרחה השמש למסלה העולה מבית-אל שכם ומנגב ללבונה:

כ"י מזרחה השמש למסלה. צמזרחה של מסילה, קילה בצפונה של בית אל ובדרומה של לבונה, וצמזרחה של מסילה העולה מצית אל שכמה: (כ"י)

מצודת דוד ויאמרו. חזרו זקני העדה ואמרו 'הנה חג ה' בשלו, ובמקום ההוא ימצאו נשים, וכאשר אמרו לבני בנימן (לעיל כ כב) : חג ה'. יום שמרבים בו קרבנות לה' : מימים ימימה. קבוע בכל שנה ושנה : אשר מצפונה וגו'. נתן סימן על המקום (גיטין ז ב) ואמר, שהיא בצפונה של בית אל, ובמזרחה של המסלה העולה מבית אל לשכם ובדרומה של לבונה : (מצודת דוד)

מצודת ציון חג. הקרבן ייקרא חג, כמו (תהלים קיח כז) אסרו חג בעבתים : (מצודת ציון)

כז (ויצו) ויצו את-בני בנימן לאמר לכו וארבתם בפרמים:

מצודת דוד ויצו. אל העם לא אמרו באיזה אופן ימצאו, כי פן יודע לאנשי שילה ויהיו נשמרים, אבל לבני בנימן אמרו האופן, וציוו לארוב בכרמי שילה (מצודת דוד) :

{כא} וראיתם והנה אם-יצאו בנות-שילו לחול במחלות ויצאתם מן-הכרמים וחספתם לכם איש אשתו מבנות שילו והלקתם ארץ בנימן:

מצודת דוד וראיתם. ומן המארב תשקיפו מי היוצא, וכאשר יצאו בנות שילה לחול במחלות, כי כן היה דרכם ביום ההוא : ויצאתם. אז תצאו מן המארב, וכל איש יחטוף אחת להיות אשתו ותלכו לדרככם : (מצודת דוד)

מצודת ציון לחול במחלות. ענין רקידת השמחה, וקרוי בלשון מחול, כי הדרך לומר אז בחלילים, או רצה לומר, בכלי מחול, וכן (שמות לב יט) וירא את העגל ומחלת : וחספתם. ענין מהירת הלקיחה, כמו (תהלים י ט) יחטוף עני : (מצודת ציון)

{כב} והיה פי-יבאו אבותם או אחיהם (לרוב) לריב | אלינו ואמרנו אליהם חנונו אותם כי לא לקחנו איש אשתו במלקמה כי לא אתם נתתם להם קעת להם תאשמו: (o)

רפ"י לריב אלינו. ללכת אלינו במלחמה: ואמרנו אליהם חנונו אותם. רחמנו עליהם כי אינם יודעים מה לעשות, כי לא לקחנו איש אשתו במלחמה' של יבש גלעד אלא לארבע מאות איש מהם, ואם על השבועה אתם מקפידים, לא עון לכם בדבר 'כי לא אתם נתתם להם' את זנותיכם שמהא לכם אשמה בדבר ושלום לכם אל תיראו: (רפ"י)

מצודת דוד אבותם. של הנערות הנחטפות : לריב אלינו. לעשות עמנו מריבה לעזור להם להוציא הנשים מתחת ידכם במשפט : ואמרנו. ונאמר להם 'חנונו' וחמלו למעננו את בני בנימן מלקחת מהם את הנשים : כי לא לקחנו וגו' במלחמה. רצה לומר, כי במלחמות יבש גלעד לא לקחנו מהם כל כך נערות עד שיהא בהן די ליתן לכל איש מבני בנימן את אשתו, ומהיכן אם כן ימצאו נשים : כי לא אתם וגו'. רצה לומר ואם בעבור איסור השבועה, הלא אין כאן חשש איסור שבועה, כי לא אתם נתתם להם מרצונכם כדרך עת נשואין שיהיה עליכם אשם, כי הלא בחזקה לקחו (מצודת דוד) :

מצודת ציון חנונו. ענין רחמנות וחמלה, וכן (שם ד ב) חנני ושמע תפלתי, רוצה לומר, חננו וחמלו למעננו את בני בנימן, ודוגמתו (שמואל ב יח ה) לאט לי לנער, ורצונו לומר, לאט למעני לנער : **תאשמו.** מלשון אשם וחטא : (מצודת ציון)

רלב"ג חנונו אותם. הוא על דרך לאט לי לנער לאבשלום והרצון חנונו בעבורנו את בני בנימן והניחום להם כי מה שנשבענו היה על דרך נתינת הנשים לאנשים ולא נשבענו שלא יחטפו ממנו כי אין נהוג שיקח איש אשה על זה הדרך ותוכלו לראות ממנו זה בכלל כי לא לקחנו איש אשתו במלחמי אבל נתנום לנו ברצון וכן המנהג בלקיחת האשה ובהיות הענין כן הוא מבואר שכאשר לא הנחתם אותן להם בעת הזאת תמחה שבט מישראל אם לא יהיו נשים לנשאים מבני בנימן הנה אתם אשמים תהיו :

לכג ויעשו-כן בני בנימן וישאו נשים למספרם מן-המחללות אשר גזלו וילכו וישבו אל-נחלתם ויבנו את-הערים וישבו בהם:

מצודת דוד למספרם. לפי מספרם אחת לכל איש : **מן המחללות.** מן הנשים המחוללות אשר לקחו בחזקה : **ויבנו את הערים.** כי בני ישראל הרסו ושרפו אותם : (מצודת דוד)

מצודת ציון המחוללות. המרקדות או המזמרות : (מצודת ציון)

לכד ויתהלכו משם בני-ישראל בעת ההיא איש לשבטו ולמשפחתו ויצאו משם איש איש לנחלתו:

מצודת דוד בעת ההיא. אחר שמצאו נשים לבני בנימן : **איש לנחלתו.** ולא החזיק מי מהם בנחלת בנימן, כי שש מאות איש אשר נשאר ירשו כל נחלת בנימן : (מצודת דוד)

רלב"ג וספר כי משם הלכו בני ישראל איש לשבטו ולמשפחתו ואיש לנחלתו, ובני בנימן ג"כ שבו לנחלתם ובנו עריהם וישבו בהם, ואולם התועלות המגיעות מאלו הספורים הם אלו. הראשון הוא להודיע מה שקרה מן הסכנה למיכה מפני נטייתו מדרכי התורה עד שכמעט סבב הפסל ההוא לאבד מיכה וביתו. השני הוא להודיע שראוי לנלחמים שיראו מראשי הענין אם יתכן להם לנצח שכנגדם ואם לא יתכן להם זה אין ראוי שיתחילו במלחמה ולזה ספר שבני דן שלחו ה' מרגלים והם ראו כי כבר תנוצח העיר ההיא בקלות ולזה התעוררו לבא למלחמה עליהם.

השלישי הוא להודיע שאין ראוי לאדם לריב עם מי שתקיף ממנו כ"ש כשהיה עם זה שכנגדו מר נפש שלא יירא מאד מהמות ולזה זכר כי כשראה מיכה שחזקים בני דן ממנו עם מה שספרו להם שהם מרי נפש פנה ושב לביתו. הרביעי הוא לפרסם מה שנשקעו בו בני דן מהחטא זה הזמן הארוך אשר ספר וכאילו היה זה התנצלות מה לשמשון שהיה מהשבט ההוא אם נשקע במדה המגונה ההיא ר"ל ללכת אחר עיניו. החמישי הוא להודיע שאין ראוי לאדם לקחת פילגש להמשך לענין המשגל הלא תראה מה שקרה מהרע מהפילגש הזאת שלקח האיש הלוי שנכשלו בסבתה כמה רבבות מישראל ולזאת הסבה זכר רוע תכונת בני בנימן אשר בגבעה בענין המשגל ומה שקרה להם בעבור זה מההשחתה והכליון. הששי הוא להודיע שאין ראוי לאדם להתנהג בקנטורין בתוך ביתו ולהטיל אימה יתרה שם הלא תראה מה שנמשך מהרע מההקנטו' שהקניט האיש הלוי פילגשו שהיה זה סבה שברחה ממנו ושבה אל בית אביה ואילו ישבה בביתו לא אירע לה זה הרע ולא לישראל בעבורם. השביעי הוא להודיע ג"כ שראוי לאשה שלא תטה מאיש' ללכת מאתו אבל ראוי לה לסבול דבריו ותוכחתו ותטה אל כל אשר יחפוץ הלא תראה מה שנמשך מהרע לישראל מפני שלא סבלה הפילגש דברי הקנטורין ההם מבעלה כי זה היה סבה אל שבתה אל בית אביה ונמשך מזה מהרע מה שבא בזה הספור. השמיני הוא להודיע שאין ראוי לאדם לעכב הליכת האורחים מביתו בעבור תשוקתו לכבדם אבל ראוי כשיראה רצונם שיניחם להשלים רצונם ולזה ספר מה שקרה מהרע בעבור מה שעכב אבי הנערה את האיש הלוי כי זה היה סבה אל שלנו בגבעה וקרה מזה מהרע מה שבא בזה הספור. התשיעי הוא להודיע שאין ראוי להולכי דרכים ללכת בלילה למה שקרה בזה מהסכנה ולזה ספר שלא רצו ללכת אחר ערב השמש ולולי כי ירושלם היתה אז ליבوسی היו לנים בירושלם מצד כי היום רד מאד. העשירי הוא להודיע כי כשיבא הכרח להתבע לחטא המשגל האיש והאשה מתירין האשה קודם לאיש לזה ואעפ"י שתהיה אשת איש ולזה התיר זה האיש פילגשו להם קודם שיתיר עצמו להם. הי"א הוא להודיע זנות בני בנימן ואכזריותם שהם העם שהתעללו בפילגש כל הלילה לא השתדלו להאכילה ולהשקותה אבל שלחוה בשחר באופן שמתה מהחולשה עם זה שבאו עליה באכזריות באופן שהזיקוה בתשמיש עד שנמשך לה מות מזה ולזה ג"כ ספר מאכזריותם שאין איש מהם מאסף האיש הלוי הביתה עם שאין לו מחסור כל זכר ולזה לא יצטרך שיהנוהו מאשר להם לפי מה שהגיד להם ועם מ"ש להם שהוא הולך לבית ה' כי זה היה ראוי שיביאם אל שיאספוהו הביתה לכבוד השם. הי"ב הוא להודיע שראוי לאדם כשהרעו לו שלא ישמיע קולו כדי שלא יוסיף לעצמו רע על רע עד היותו במקום יוכל לבטוח בו ואז יוכל להשמיע קולו לבקשת הנקמה ולזה ספר ששתק האיש הלוי עד שבא אל ביתו ואז השתדל להנקם מבני הגבעה על הזמה שעשו. הי"ג הוא להודיע שראוי למי שירצה להניע האנשים לעשות דבר מה שיעשה זה בחכמה כדי שיגיע למבוקשו ולזה ראוי שיראה להם בעיניהם הדבר אשר יניעם לזה כשיהיה אפשר לו זה ולא יספיק לו ספור הדברים ההם להם כי יותר

יאמינו האנשים במה שיראו ממה שיאמינו במה שיסופר להם ולא יראוהו בעיניהם ולזה ספר ששלח האיש הלוי נתחי הפילגש לכל שבטי ישראל ולא רצה לשלוח הספור להם לבד בכתב עם שזה משך לבם מאד לקנא לזה לרוב הזרות אשר היה בזה הענין ולזאת הסבה לא רצה לגלות להם מה זה ועל מה זה עד שהיו דבריו להם פנים בפנים על זה. הי"ד הוא להודיע שראוי לבער החטאים מן הארץ כדי שלא ילמדו הנשאים ממעשיהם כ"ש בדבר יפותו בו האנשים בקלות והוא ענין המשגל ולזה ספר התפעלות בני ישראל על זה ההתפעלות הנפלא והתעוררו לבער החטאים בזה האופן שבא בזה הספור. הט"ו הוא להודיע שראוי לאדם שלא יחזק יד אחר כשיהיו חטאים לשמרם משיגיע להם העונש הראוי להם אבל ראוי לו שלא יכיר להם אחוה אחר סורס מדרכי התורה הלא תראה מה שקרה לבני בנימן בעזרם לאחיהם החטאים שנפל עוזר וכשל עוזר ויחדיו כלו. הט"ז הוא להודיע שראוי למי שישאל עצה על דבר מה שיבאר דבריו תכלית הביאור עד שיתבאר לו בשלימות איך יתנהג בדבר ההוא שישאל עליו עצה ומתי יהיה עת ראוי יצליח בו דרכו ולזה ספר מה שקרה מהרע לישראל כששאלו באלהים איך יעשו המלחמה מפני שלא חקרו

לְכַהֵן בְּיָמֵי הָהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה: (חזק)

מצודת דוד **בימים ההם אין מלך.** רצה לומר עם כי לא היה בימים ההם מלך בישראל וכל אחד עשה הישר בעיניו, מכל מקום לא שלחו יד בנחלת בנימן, כי בעבור אשר נשארו מעט מהרבה מאוד חמלו עליהם והניחו להנשאים את כל הנחלה : (מצודת דוד)